«جۇڭگو سەرخىل ژۇرناللار سېپى»دىكى نەشرىي ئەپكار
入选《中国期刊方阵》的刊物
«شىنجاڭ ژۇرنال مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن نەشرىي ئەپكار
荣获《新疆期刊奖》的刊物

4
2012

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

新疆文化

ISSN 1008-6498
07>
9 771008 649003

•XINJIANG CULTURE•СИНЬЦЗЯНСКАЯ КУЛЬТУРА•シンキョウ ブンカ•مجلة حضارة شنجيانغ

«يۈەن سۇلالىسىدە ئۆتكەن مەشھۇر ئۇيغۇر شەخسلەر» (1991-يىلى)، «سۇي، تاڭ سۇلالىرىدە ئۆتكەن ئۇيغۇر سەنئەتكارلىرى» (1994-يىلى)، «سۇي، تاڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر ئۇيغۇر شەخسلەر» (1999-يىلى)، «ئۇيغۇر مەدەنىيەت-سەنئىتىگە دائىر ئىلمىي ماقالىلەر» (1999-يىلى)، «ئۇيغۇر تېبابەتچىلىك-دورىگەرلىك تارىخى ھەققىدە تەتقىقاتلار» (2012-يىلى) قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلىرى، «ئۇيغۇر فولكلور مەدەنىيىتىدىن تامچە»، «قەدىمكى كۇسەن مەدەنىيىتى»، «قەدىمكى تۇرپان مەدەنىيىتى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر تىياتىر سەنئىتى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر سىرىك سەنئىتى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر رەسساملىق سەنئىتى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر ھەيكەلتىراشلىق سەنئىتى»، «قەدىمكى ئۇيغۇر كىيىم-كېچەك مەدەنىيىتى» قاتارلىق مەخسۇس تېمىدىكى بىر يۈرۈش ئىلمىي ئەسەرلىرى بىلەن كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ ئېتىراپ قىلىشى ۋە يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشىپ كەلگەن مەدەنىيەت تەتقىقاتچىسى، تارىخشۇناس، مىڭئۆي سەنئىتى تەتقىقاتچىسى ئابلىز مۇھەممەت سايرامى ئەپەندى.

● شوئارىمىز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىباپلىق، ئوقۇشچانلىق ●

بۇ ساندا

«ئۆزۈڭنى تونۇ!»

ئاپتاپتەك پىسخىكا ۋە ئىناق جەمئىيەت .... ئادىل خالىقجان 2

تەپەككۇر كۆزى

تەپەككۇر مېۋىلىرى ...... تۇردى ئالاۋۇش، ئابدۇقەييۇم مەخسۇر قاتارلىقلار 12

ئۇيغۇرچىلار مۇنبىرى

تارىخنىڭ گۇۋاھى، بۆسۈلگەن تور ۋە ئۆلمەس ئوتوپىيە ....

.... نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن 20

«مۇشۇ كۈنلەردىكى مەن»نىڭ مۇۋەپپەقىيىتى .... تۇردى قەييۇم ئىمىن 41

ئۆيلىنىش ئىچىدە ئىلگىرىلەش

«ئوغۇللارنى قۇتقۇزۇۋالايلى!» .... ياسىنجان نىزامىدىن 43

ئەدەبىيات گۈلزارى

ئادىل تۇنىياز شېئىرلىرى 57

يۇزمۇيۇز

ماقالە ئالۋىڭى قاچان تۈگەيدۇ ...... ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم، دولقۇن قادىر 61

تەرجىمە كۆزنىكى

«تىلماچلار چايخانىسى»دىكى پاراڭلار ....

.... راخمانجان رۇسۇل سۇلتانى قاتارلىقلار تەرجىمىسى 66

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(61 - يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال
ئەدەبىي ژۇرنال
2012 - يىلى 4 - سان
(ئومۇمىي 316 - سان)

باش مۇھەررىر (تەكلىپلىك):
زۇنۇن باقى
(ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ باشقارما
باشلىقى دەرىجىلىك مەمۇرى)

دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل
ئىجرائىيە مۇئاۋىن
باش مۇھەررىر،
تەھرىر بۆلۈم مۇدىرى:
بەگمەت يۈسۈپ
(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

بۇ ساننىڭ تەكلىپلىك مۇھەررىرى:
ئايگۈل ئەمەت
(كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

ئادىل خالىقجان

ئاپتاپتەك پىسخىكا ۋە ئىناق جەمئىيەت

ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىش ئىنسانلار جەمئىيىتى ئۇزاقتىن بۇيان ئىنتىلىپ كېلىۋاتقان نىشان. ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىشتا ماددىي ۋە مەنىۋى قاتلام بويىچە كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ، مېنىڭچە بۇنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ مۇھىمى ئادەمنى ئاساس قىلىپ، ئىشنى ئۆزىمىزدىن باشلاپ، ئاپتاپتەك پىسخىكىلىق ھالەتنى يېتىلدۈرۈش لازىم. نۆۋەتتە ئىقتىساد ۋە جەمئىيەتنىڭ تېز سۈرئەتتە تەرەققىي قىلىشىغا ۋە ماددىي بايلىقنىڭ تېز كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيەسى بارغانسېرى ئۆسمەكتە، ماددىي بايلىق بىلەن كۆڭلىنى خۇش قىلىش، ماددىي بايلىق ئۈچۈن باش قاتۇرۇش، قىسقىسى ئادەملەرنىڭ پۈتكۈل روھىي ھالىتى ھەتتاكى ئىدىيەۋى ھېسسىياتى ماددىي بايلىق تەرىپىدىن كونترول قىلىنماقتا، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، بۇنىڭدا بازار ئىگىلىكىنىڭ سەلبىي تەسىرى رول ئوينىماقتا. ھازىر جەمئىيىتىمىز مۇھىم ئۆزگىرىش باسقۇچىدا تۇرماقتا، رىقابەت ۋە بېسىمغا تولغان ئەھۋالدا بەزى ئادەملەر مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، بەزىلەر يەنىلا تەمتىرەپ يۈرۈۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە بەزى غەلىتە ھادىسىلەرمۇ پەيدا بولدى، يەنى كىشىلەرنىڭ بايلىقى كۆپەيدى، بىراق قانائەتلىنىش ھېسسىياتى تۆۋەنلەپ باردى؛ قاتناش - ئالاقە قوراللىرى ئومۇملاشتى، بىراق چوڭقۇر سىردىشىش ئازىيىپ كەتتى؛ تونۇشىدىغان ئادەملەر كۆپەيدى، ئەمما ئىشەنچلىك دوستلار ئازايدى؛ ئۆيلەر بارغانسېرى ئازادىلەشتى، بىراق ئائىلە ئەزالىرىنىڭ سانى ئازىيىپ كەتتى؛ ئۆيلەر بارغانسېرى كۆركەم زىننەتلىنىدىغان بولدى، ئەپسۇسكى، مۇكەممەل ئائىلىلەر ئازىيىپ كەتتى؛ بىنالار بارغانسېرى ئېگىزلەشكە باشلىدى، بىراق بەزى كىشىلەرنىڭ نەزەر دائىرىسى بارغانسېرى تارىيىپ كەتتى؛ يوللار بارغانسېرى كېڭەيدى، ئەمما بەزى كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بارغانسېرى تارلاشتى؛ ماددىي شارائىت ۋە داۋالىنىش شارائىتى بارغانسېرى ياخشىلاندى، بىراق روھىي كېسەللەر بارغانسېرى كۆپەيدى. بىر قىسىم كىشىلەردە پىسخىكىلىق تەڭپۇڭلۇق بۇزۇلۇپ، ئالدىراڭغۇلۇق، يەڭگىلتەكلىك، تېرىككەكلىك بىر خىل كېسەلگە ئايلاندى. خىزمەت بېسىمى بارغانسېرى ئاشتى، تۈرلۈك ئويۇن - تاماشىلار بارغانسېرى كۆپەيدى، ھەقىقىي جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىق بارغانسېرى ئازىيىپ

«ئۆزۈڭنى تونۇ!»

باردى، بەزى كىشىلەر روھىي جەھەتتە ئادىشىپ، ئۆز ـ
ئۆزىنى يوقىتىپ قويدى، جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن
چارچاپ، كىشىلىك ھايات يولى مەنىسىزلىك، ئوڭۇشسىز-
لىقلارغا تولغاندەك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى. جوڭ-
گولۇقلار قەدىرلەيدىغان مۇلايىم، رەھىمدىل، ئەدەپلىك،
ئاددىي ـ ساددا ۋە كەمتەرلىكتىن ئىبارەت ئالىيجانابلىق
مىزانلىرى، دۆلەت ئىچى ـ سىرتىدىكى ئېتىكاشۇناسلار
ئەخلاقنىڭ ئالتۇن قانۇنى دەپ ھېسابلايدىغان «ئۆزۈڭگە
ياقمىغاننى باشقىلارغا تاڭما» دېگەن قاراشلار بەزى كىشى-
لەر تەرىپىدىن يەتتە قات ئاسماننىڭ نېرىسىغا تاشلىۋېتىل-
دى، ۋەھاكازالار... مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا كۆپچىلىك
ئىختىيارسىز ھالدا: مەسىلە زادى نەدىن كۆرۈلدى؟ دەپ
سورىشى مۇمكىن، ئەمەلىيەتتە شۇنىسى ناھايىتى ئېنىقكى،
كىشىلەرنىڭ پسىخىكىسىدا مەسىلە كۆرۈلدى. بىز چوقۇم
ماددىيلىشىپ قېلىشتىن ساقلىنىشتىن ئىبارەت روھىي ئېقتى-
دارنى يېتىلدۈرۈشىمىز لازىم. ئۇنداقتا، كىشىلەرنىڭ
پسىخىك ھالىتىنى تەڭشەپ، ئۇلارنى «ھەممە نەرسىدىن
قاقشايدىغان» روھىي ھالەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ، ئۇلارغا ھا-
ياتنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ھېس قىلدۇرۇپ، خۇشال ـ
خۇرام خىزمەت قىلىدىغان ۋە ياشايدىغان قىلىشنىڭ ئامالى
بارمۇ؟ ئەلۋەتتە بار، ئۇ بولسىمۇ ئاپتاپتەك پسىخىكىلىق
ھالەتنى يېتىلدۈرۈپ، كىشىلىك ھايات ۋە جەمئىيەتكە
توغرا مۇئامىلە قىلىشتىن ئىبارەت. ئۇنداقتا، ئاپتاپتەك پسى-
خىكىلىق ھالەت دېگەن نېمە؟ ئۇ دەل كىشىلەرنىڭ قەلبىنى
قۇياش نۇرىدەك ئىللىتىپ، ئۇلارنىڭ روھىغا يورۇقلۇق
ئاتا قىلىش؛ يەنى كىشىلەرنى ئوچۇق ـ يورۇق، ئاكتىپ
ئالغا ئىنتىلىدىغان پسىخىكىغا ئىگە قىلىشتىن ئىبارەت. ئاپ-
تاپتەك پسىخىكىلىق ھالەت ئەمەلىيەتتە نورمال پسىخىكىلىق
ھالەتنى كۆرسىتىدۇ. كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، ئادەم ھەر
قانداق ۋاقىتتا قىزغىن ۋە جۇشقۇن بولۇپ، پاسسىپ كەيپى-
ياتنى تېزلىكتە كونترول قىلىپ، ئۈمىدۋار ياشاپ، خۇشال ـ
خۇرام خىزمەت قىلىدىغان پسىخىكىلىق ھالەتنى كۆرسىتى-
دۇ. ھەممە ئادەم ئىككى ياقلىمىلىققا ئىگە بولىدۇ، ھەر بىر
ئادەمنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە ئاجىزلىقى، ئۈمىدۋارلىق بىلەن
ئالغا ئىنتىلىدىغان تەرىپىمۇ، سەلبىي، چۈشكۈن تەرىپىمۇ
بولىدۇ. ھەرقانداق بىر ئادەمدە بۇ ئىككى تەرەپ بىر
گەۋدىلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. ھەرقانداق بىر جەمئىيەتنىڭ-
مۇ ئوخشاشلا ئاساسىي ئېقىمدا تۇرىدىغان ساغلام تەرىپى
ھەم ئاساسىي ئورۇندا تۇرمايدىغان ساغلام بولمىغان قا-
راڭغۇ تەرىپى بولىدۇ. ئەگەر بىر ئادەم جەمئىيەتكە، كە-
سىپكە، ئەتراپىدىكى ئادەم ۋە ئىشلارغا، شۇنداقلا ئۆزىگە
ئاساسىي ئېقىم بويىچە، ساغلام ۋە ئاكتىپ تەرەپتىن قارى-
سا، ئۇ ھالدا ئۇ ئادەم خۇشخۇي، ئالغا ئىنتىلىشچان، شا-
دىمان، ئۈمىدۋار، ئەپۇچان، كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق بولىدۇ.
بۇ خىل پسىخىكىلىق ھالەتكە ئىگە كىشىلەر تەشەببۇسكار
ئورۇندا تۇرۇپ، كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرنى توغرا ھەل
قىلالايدۇ، شۇنداقلا ئۇنىڭدا بىر خىل ئىجادچانلىق ۋە
ئالغا ئىنتىلىش كۈچى ھاسىل بولۇپ، كەلگۈسىگە نىسبەتەن
ئىشەنچى تولۇپ ـ تاشىدۇ. ئۇنىڭ ئائىلىسى ۋە ئىشلىرى
جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىدۇ. ئەكسىچە، تۇرمۇشتا ئەسلىدىلا
كۆڭۈلدىكىدەك نەرسىلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، بۇنىڭغا
سىزنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغان، جەمئىيەتنىڭ ئاساسىي
ئېقىمى بولمىغان، شۇنداقلا ساغلام بولمىغان تەرىپىگە ئائى-
لىڭىز ۋە كەسپىڭىزدىكى سەلبىي ئامىللارغىلا ئېسىلىۋالىدى-
غان پسىخىكىڭىز قوشۇلسا، ئۇ ھالدا سىز كۈنبويى بىئارام-
لىق، غەم ـ قايغۇ، چۈشكۈنلۈك پاتقىقى ئىچىدە يۈرىسىز.
بۇنداق ناچار پسىخىك ھالەت ئالدى بىلەن ئۆزىڭىزنىڭ
ساغلاملىقىغا زىيان يەتكۈزۈپ، ئائىلىڭىزنىڭ ئىناق كەيپىيا-
تىنى بۇزىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كەسپىڭىزگە ئىنتا-
يىن پايدىسىز تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئاپتاپتەك پسىخىك-
لىق ھالەتنى يېتىلدۈرۈش ۋە يارىتىش مەيلى ئۆزىڭىزگە،
ئائىلىڭىزگە، كەسپىڭىزگە ۋە جەمئىيەتكە نىسبەتەن
بولسۇن، ۋە مەيلى بىز نۆۋەتتە بەرپا قىلىۋاتقان ئىناق
جەمئىيەتكە نىسبەتەن بولسۇن ئىنتايىن مۇھىم بىر ھالقىلىق
مەسىلە ھېسابلىنىدۇ. ئاپتاپتەك پسىخىكىلىق ھالەت ھەرگىز
ئاسماندىن تۇيۇقسىزلا چۈشۈپ قالمايدۇ، ئۇ كۈندىلىك
تۇرمۇشىمىز داۋامىدا تىرىشىپ يېتىلدۈرۈشىمىزگە موھتاج.
ئاپتاپتەك پسىخىكىلىق ھالەتنى يېتىلدۈرۈشتە تۆۋەندىكى
بىرنەچچە تەرەپتىن ئىش باشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

1. پسىخىكىلىق ھالەت تەقدىرنى بەلگىلەيدۇ. پسى-
خولوگىيەدە: پسىخىكىلىق ھالەت بىر ئادەمنىڭ ھەقىقىي
غوجايىنى دەپ قارىلىدۇ. كىشىلىك ھايات بىپايان دېڭىزغا
ئوخشايدۇ، بەزىدە تىپ ـ تىنچ بولىدۇ، بەزىدە دولقۇنلار
كۆتۈرۈلۈپ پەلەككە يېتىدۇ. تۇرمۇشنىڭمۇ تۆت پەسلى

بولىدۇ، بەزىدە ئىللىق شامال لەرزان يەلپۈسە، بەزىدە بوران - چاپقۇن كۆتۈرۈلۈپ قار - يامغۇر ياغىدۇ، بۇ كىشىنىڭ ئىرادىسىگە بېقىنمايدىغان ئوبيېكتىپ قانۇنىيەت. بىر ئادەم ئەگەر ئۈمىدۋار، ئاكتىپ، ئېغىر - بېسىق، سالماق بولۇپ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتىكى تۈرلۈك زىددىيەت ۋە جەمئىيەت، تۇرمۇش بېسىملىرىغا توغرا مۇئامىلە قىلسا، ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى كونترول قىلىپ ساغلام تەرەپكە قاراپ تەرەققىي قىلالايدۇ ھەم ياخشى پسىخىكىلىق ھالەتنى ساقلىيالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ھاياتنى قىزغىن سۆيۈش، ھاياتنىڭ بىر ئادەمگە پەقەت بىرلا قېتىم مەنسۇپ بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىش ئىنتايىن مۇھىم. بىر پەيلاسوپ: ئادەمنىڭ ئوتتەك يېلىنجاپ تۇرغان ياشلىق باھارى قايتا كەلمەيدۇ، سۇدەك ئېقىپ تۇرغان ياشلىق باھارى قايتا كەلمەيدۇ، سىز ھاياتىڭىزنى قەدىرلىدىڭىزمۇ؟ دېگەن. شۇڭا ھەر بىر ئادەم ئۆز ھاياتىغا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشى، ھاياتنى ياخشى لايىھەلىشى، ھاياتتىن ياخشى پايدىلىنىشى كېرەك. ئادەم ھاياتنىڭ ئۇزۇن - قىسقىلىقىنى بەلگىلىيەلمەسلىكى مۇمكىن، بىراق ھاياتنىڭ مەزمۇنىنى تامامەن ئۆزى بەلگىلەيدۇ. چەكلىك ھاياتتا ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئۆزىگە، ئىنسانلارغا، جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش كېرەك. ھاياتنى قىزغىن سۆيۈش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئۆزىنى چۈشىنىش، ھەر ۋاقىت ئۆزى بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش، ھەر ۋاقىت تەمكىن بولۇپ، تەدرىجىي ھالدا ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى، كەمچىلىكلىرىنى ۋە ئالاھىدىلىكىنى چوڭقۇر چۈشىنىش كېرەك. ھاياتنى قىزغىن سۆيۈش ئۈچۈن نورمال روھىي ھالەتنى ساقلاش كېرەك. ئېغىر - بېسىق ئادەملەر تەبئىي ھالدا خۇشاللىققا يېقىن، خاپىلىقتىن يىراق، سالقىنقان كېلىدۇ. ئېغىر - بېسىقلىق ئەڭ چوڭ ئادىمىلىك يولىدۇر. ئەپسۇسكى، تاشقى دۇنيانىڭ تەسىرىدىن ھازىر كۆپلىگەن كىشىلەر كۆڭلى پاراكەندە، ئالدىراڭغۇ، كۆڭۈل ئەينىكى خىرە ھالەتتە يۈرمەكتە. ئېغىر - بېسىق، سالماق بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرالىساق نۇرغۇن ئىشلارنى ھەل قىلالايمىز. مەسىلەن: ئەقلىمىز روشەنلىشىپ، كۆڭلىمىز ئارام تېپىپ، نىيەت - ئىقبالىمىز دۇرۇسلىشىدۇ. ئادەتتە كىشىلىك ھاياتىمىزدا كۆڭلۈمىزدىكىدەك بولمىغان ئىشلار كۆپ، كۆڭلۈمىزدىكىدەك بولغان ئىشلار ئازراق بولىدۇ. بىز بۇنىڭغا تەبئىي ئىش دەپ قاراپ، كۆكسى - قارنىمىزنى كەڭ تۇتىشىمىز لازىم. ئىككىنچىدىن، رېئاللىققا توغرا قارىشىمىز، دۇنيادىكى تۈرلۈك تۈمەن شەيئىلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى ۋە تەرەققىياتىدا ئۆز ئالدىغا مۇقەررەرلىك قانۇنىيىتى بولىدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشىنىشىمىز لازىم. بۇ چەكسىز ئالەمدە تۈرلۈك تۈمەن ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. بەزى ئىشلارنى ئۆز تىرىشچانلىقىمىز ئارقىلىق ئۆزگەرتەلىشىمىز ۋە كۆڭلۈمىزدىكىدەك تەرەپكە بۇرىۋېتەلىشىمىز مۇمكىن. مەسىلەن، قىزىقىش، رېئاللىققا ئۇيغۇن غايە، جاھاندارچىلىق يولى قاتارلىق جەھەتلەردە كۆپرەك تىرىشچانلىق كۆرسەتسەك، نەتىجىسىنى كۆڭلۈمىزدىكىدەك تەرەپكە بۇرىيالىشىمىز مۇمكىن. يەنە بىر قىسىم ئىشلارنى مەسىلەن، ئاتا - ئانا، ئائىلە كېلىپ چىقىشى قاتارلىقلارنى تاللاش مۇمكىن بولمىسىمۇ، لېكىن تەلەي، پۇرسەت، جامائەت پىكرى قاتارلىقلارنى ئىزدەپ تاپالىشىمىز ياكى يېتەكلىيەلىشىمىز مۇمكىن! بىر ئادەم ھاياتىدا، ئاساسىي ماددىي تۇرمۇش ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرغاندىن كېيىن، تېخىمۇ يۇقىرى قاتلاملىق مەنىۋى تۇرمۇش ئۈستىدە ئىزدىنىشى كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ قىممىتىنى ئىشقا ئاشۇرالايدۇ. شەخسنىڭ قانچىلىك ماددىي بايلىققا ئىگە بولۇشىغا قارىتا چوقۇم نورمال پسىخىكا بىلەن مۇئامىلە قىلىش كېرەك. پسىخولوگ ماسلو مۇنداق دەپ قارايدۇ: ئىنسانلارنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچى بولغان تەرەققىيات ئېھتىياجى بىلەن قانائەت ھاسىل قىلىش زىچ مۇناسىۋەتلىك، ئېھتىياجنىڭ قاتلاملىرىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىك پەرقى بولىدۇ، ئەڭ تۆۋەن قاتلىمى فىزىيولوگىيەلىك ئېھتىياج بولۇپ، ئۇنىڭدىن يۇقىرىلىرى تەرتىپ بويىچە بىخەتەرلىك ئېھتىياجى، ھېسسىيات ئېھتىياجى، ھۆرمەتلىنىش ئېھتىياجى ۋە رېئاللىنىش ئېھتىياجى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. تۆۋەن قاتلامدىكى ئېھتىياجلارنى ئىشقا ئاشۇرغاندىن كېيىن تەدرىجىي ھالدا يۇقىرى قاتلامدىكى مەنىۋى ئېھتىياجلارغا قاراپ تەرەققىي قىلىش كېرەك.

ئەمەلىيەتتە كىشىلىك ھاياتتىكى ھەقىقىي بايلىق پۇل ياكى ئۆزىگە تەئەللۇق ئۆي - مۈلۈك، پاي چېكى، زايوم، كىيىم ئىشكابىدىكى داڭلىق ماركىلىق كىيىم ۋە ئاياغلار بىلەن ئەمەس، بەلكى نورمال پسىخىكا ۋە تەڭپۇڭ بولغان روھىي ھالەت بىلەن ئۆلچىنىدۇ. سىزدە مۇشۇلار بولسىلا

گاندىن، باشقىلارغا قارىغاندا تېخىمۇ خۇشال - خۇرام يا-شاشنىڭ دەسمايىسىغا ئىگە بولالايسىز، ئەڭ ئاخىرىدا ئۆ-زىڭىزگە ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغان تۇرمۇش ئۆلچىمى ۋە تۇرمۇش شەكلىنى تاپالايسىز. گەرچە بىز كىشىلىك تۇر-مۇشنى ئۆزگەرتەلمىسەكمۇ كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنى ئۆزگەرتەلەيمىز، مۇھىتنى ئۆزگەرتەلمىسەكمۇ روھىي ھال-تىمىزنى ئۆزگەرتەلەيمىز، مۇھىتنى تەڭشەپ ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇشىغا تولۇق ماسلاشتۇرالمىساقمۇ، پسىخىكىلىق ھال-تىمىزنى تەڭشەپ بارلىق مۇھىتلارغا ماسلاشتۇرالايمىز.

پسىخىكىلىق ھالىتىمىزنىڭ نورماللىقى ۋە تۇرمۇشتىن ئېرىشكەن خۇشاللىقلىرىمىز بىزنىڭ قانداق جايدا تۇرۇۋات-قانلىقىمىز، قانداق نەرسىلەرگە ئىگە بولغانلىقىمىز، جەمئى-يەتنىڭ قايسى قاتلىمىدا تۇرۇۋاتقانلىقىمىز ھەمدە ئۆزىمىز-نىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىمىزدە ئەمەس، بەلكى قەلبىمىز ۋە روھىي ھالىتىمىزنىڭ قانداق مەنزىلگە يەتكەنلىكىدە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ ھەمدە تاشقى مۇھىتتا مەۋجۇت بو-لۇۋاتقان ھەرقانداق ئامىل بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولىدۇ. تەخمىنەن 300 يىللار ئىلگىرى مىلتوننىڭ ئىككى كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغاندىن كېيىن، «ئىدىيەنىڭ تەدبىقلىنى-شى ۋە ئىدىيەنىڭ ئۆزى دوزاخنى جەننەتكە ياكى جەننەت-نى دوزاخقا ئايلاندۇرالايدۇ» دېگەن ھەقىقەتنى بايقىغان. بىز ناپالېئون بىلەن خېلېن كېللېرلارنىڭ ھاياتىنى مىسالغا ئالساقلا مىلتوننىڭ سۆزىنىڭ نەقەدەر توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىيالايمىز. ناپالېئون ئادەتتىكى ئادەملەر ئارزۇ قىلى-دىغان شەرەپ، ھوقۇق، بايلىق قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشكەن، بىراق ئۇ سانت خالىناغا «بۇ ئۆمرۈمدە بىرەر كۈننىمۇ خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈپ باقمىدىم» دېگەن. خېلېن كېللېر بولسا ھەم ئەما ھەم گاچا بولسىمۇ «تۇرمۇش نېمە دېگەن گۈزەل! ئەگەر بىرى مەندىن 50 يىللىق ھاياتىڭدا تۇرمۇشتىن نېمىلەرنى ئۆگەندىڭ دەپ سورىسا، مەن: ئۆزۈڭدىن باشقا ھېچقانداق كىشى ياكى ھېچقانداق ئىش ساڭا خاتىرجەملىك ئېلىپ كېلەلمەيدىكەن، دەپ جاۋاب بېرىمەن» دېگەن. ساغلام بولغان پسىخىكى-لىق ھالەت ئۆزلۈكىدىنلا شەكىللىنىپ قالمايدۇ، ھەر بىر ئادەم ھەر ۋاقىت «ئۆز ئۆزىنى تەكشۈرۈش» ئارقىلىق ئۆزىنىڭ پسىخىكىلىق ھالىتى ۋە ھەرىكىتىنى ئىنچىكە كۆزى-تىپ، يېتەرسىزلىكلىرىنى تېپىپ چىقىشى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە باشقىلارغا كۆپرەك يارىدەم بېرىشى، ياخشى ئىش قىلىش داۋامىدا خۇشاللىققا ئېرىشىپ، ئاپتاپتەك پسىخىكى-لىق ھالەتنى ئۆزلۈكسىز يېتىلدۈرۈپ، روھىي جەھەتتىن يې-تىلىشنى ئىلگىرى سۈرۈشى لازىم.

2. ئادەمنى ئاساس قىلىشنى ئالدى بىلەن ئۆزىنى تونۇش، ئۆزىنى قايىل قىلىش، ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرۇش، ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن باشلاش كېرەك. بىز ئا-دەمنى ئاساس قىلىشنى ئۆزىمىز بىلەن بىرلەشتۈرۈشنى تە-كىتلىگىنىمىزدە، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى توغرا تونۇشىمىز، ئۆزىمىزنى توغرا چۈشىنىشىمىز، ئۆزىمىزنى قايىل قىلىشى-مىز كېرەك. گىرېتسىيەنىڭ مۇقەددەس قەلئەسى دېلفۇي چېركاۋىنىڭ كىرىش ئېغىزىغا «ئۆزۈڭنى تونۇ!» دېگەن دۇنياغا داڭلىق پەندى - نەسىھەت يېزىلغان بولۇپ، گىرېت-سىيەلىك پەيلاسوپ سوقرات ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ ئىنسان-لارنى 2400 يىل تەربىيىلىگەن. مەيلى شانلىق مەدەنىيەت ياكى بۈيۈك ئىمپېرىيە بولسۇن، ئۆزىنى سەگەكلىك بىلەن تونىمىغاندا ھالاك بولۇش تەقدىرىدىن قۇتۇلالمايدۇ. بۇ مۇقەددەس ھۆكۈم، شۇنداقلا سەممىي نەسىھەت ئىنسان تەبىئىتىنىڭ ئاجىزلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە جۇڭگو ۋە چەتئەللەردە بۇ خىل ساۋاق-نى قوبۇل قىلمىغۇچىلارمۇ ئاز ئەمەس. مانا بۇ، بۇ دۇنيادا توغرا تونۇش ۋە قايىل قىلىش ئەڭ تەس بولغان نەرسە-نىڭ دەل ئۆزىمىز ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئادەم بولۇشتىن ئاۋۋال ھەر بىر ئادەمنىڭ «ئۆزى»نى بىلىپ كېتىشى ناتايىن، «ئۆزى»ڭىزنى بىلگەن ۋە بايقىغان ۋاقتىڭىز، دەل سىزنىڭ ئۆمرىڭىزدىكى ئەڭ چوڭ ئىش بولىدۇ. ھەر بىر ئادەم دۇنياغا ئىككى قېتىم تۇغۇلىدۇ، يەنى، بىرىنچى قېتىملىقى سىزنىڭ ئانىڭىزدىن تەۋەللۇت بولغىنىڭىز، ئىككىنچى قېتىملىقى بولسا «ئۆزى»ڭىزنى باي-قىغانلىقىڭىزدۇر. «ئۆزى»ڭىزنى تونۇپ، «ئۆزى»ڭىزنى چۈشەنگەن ۋاقتىڭىزدا، سىز چوقۇم ئۆزىڭىزنىڭ ياخشى تەرەپلىرىڭىزنى، يېتەرسىزلىكلىرىڭىزنى بايقىيالايسىز. دەم ئېلىش كۈنلىرىڭىزدە كىتاب ئوقۇشنى پىلانلىغان بولسىڭىز بىرەر مېھماندارچىلىق سىزنىڭ پىلانىڭىزنى بۇزۇۋېتىدۇ، بىرەر يەرگە دەم ئېلىشقا بارماقچى بولغان بولسىڭىز، تۇ-يۇقسىز كەلگەن سودا پۇرسىتى سىزنىڭ دەم ئېلىشنى ئە-مەلدىن قالدۇرۇشىڭىزغا سەۋەبچى بولىدۇ. ئۆزىڭىزنىڭ

سالامەتلىكىڭىزگە كۆڭۈل بۆلۈش نىيىتىگە كېلىپ، بۇنى
بىرنەچچە كۈن داۋاملاشتۇرماي تۇرۇپلا توختاپ قالىسىز.
نام - مەنپەئەت قوغلاشماي خۇشال - خۇرام تۇرمۇش كە-
چۈرۈشنى نىيەت قىلىپ تۇرۇپ، تۇتامغا چىقمايدىغان كە-
چىككىنە ئىشلار ئۈچۈن قورساق كۆپىكى تارتىپ يۈرىيە-
سىز، ۋەھاكازالار. بەزىدە ئاداۋەتلىشىپ قالغان ئادىمىڭىز
بىلەن يارىشىپ قالغاندىن كېيىن، بىردىنلا قاراڭغۇلۇقتىن
قۇتۇلۇپ دىلىڭىز يورۇپ كەتكەندەك بولۇپ قالدۇ. باش-
قىلارنى ئەقىل - پاراسەت بىلەن تولغاندەك، نەزەر - دائى-
رىسى كەڭرىدەك، ئاقىلاندەك ھېس قىلىسىزيۇ، ئۆزىڭىز-
نى بولسا بىلمىسىز، نەزەر - دائىرىسى تار، قابىلىيەتسىز،
بىچارىدەك ھېس قىلىپ قالىسىز. دائىم ئالدىراشلىقىڭىزنى
پەش قىلىپ، قەددىڭىزنى رۇسلاشقا يېتىشىپ بولالمايسىز.
بىر ئادەمنىڭ جاسارىتى، پاراستى، ئەقىل - ئىدراكى،
قايناق ھېسسىياتى، سەۋرچانلىقى، زېرەكلىكى ئەمەلىيەتتە
ھاياتلىق لىنىيەسىدىكى ئەڭ جانلىق، ئەڭ لەرزان تەرەپلە-
رى بولسىمۇ، بىزنىڭ ئۇلاردىن پايدىلىنىپ قوغلىشىدىغىنى-
مىز كۆپ ھاللاردا ھاياتلىق ئۈچۈن زۆرۈر بولمىغان نەر-
سىلەر بولۇپ قالىدۇ. بىز ھاياتنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكى-
نى ئۇنتۇپ، باشقىلارنىڭ ئەرزىمەس، ئەھمىيەتسىز ھۆرمە-
تىنى قوغلىشىمىز. نۇرغۇنلىغان كىشىلەر قانداقلا ئىش
قىلسۇن قاملاشمايۋاتقاندەك ھېس قىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە مە-
سىلىنى ئۆزىمىزدىن ئىزدىشىمىز كېرەك. سىز بۇ دۇنيادا
ئۆزىڭىزنىڭ غەلىبە قىلىش ياكى مەغلۇب بولۇشنى بەلگە-
لەيدىغان ئادەمنىڭ دەل ئۆزىڭىز ئىكەنلىكىنى ئۇزۇل -
كېسىل چۈشەنگەن ۋاقتىڭىزدا، دۈشمەننى دوستقا ئايلاندۇ-
رۇپ، ئۆزىڭىزنىڭ ئەڭ ياخشى دوستى بولالايسىز. ئۆزى-
ڭىزدىن باشقا ھەر قانداق ئادەم سىزنى ئۈمىدسىزلىك ۋە
چۈشكۈنلۈككە گىرىپتار قىلالمايدۇ. «بىر ئادەمنىڭ ئىدى-
يەسى ئۇنىڭ كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بەلگىلەي-
دۇ» دېگەن ھېكمەتلىك سۆز بار. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ ھە-
رىكىتىنى شۇ كىشىنىڭ ئىدىيەسىدىن پورەكلىگەن گۈل
دېسەك، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ شادلىقى ياكى قايغۇسىنى ئىدىيە-
سىدىن پىشىپ يېتىلگەن مېۋە دېيىشكە بولىدۇ. شۇڭا
ئالغان ھوسۇلىڭىزنىڭ شاتلىق ياكى غەم - قايغۇ بولۇشى
پۈتۈنلەي سىزنىڭ ئىدىيەڭىزنىڭ قانداق بولۇشىغا
باغلىق. سىز مەلۇم خىلدىكى پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈپ، ئۆزى-
ڭىزگە قوبۇل قىلالىسىڭىز، ئۇ ھالدا سىزنىڭ قەلب بوستا-
نىڭىز پىشىپ يېتىلىپ، سىز ئالىلىقاچان ئۆزىڭىزنىڭ ئەڭ
ياخشى دوستى بولۇپ قالغانلىقىنى خۇشاللىق بىلەن بايقىيا-
لايسىز. سىز مەلۇم نىشاننى بېكىتىپ، ئۆزىڭىزنىڭ ئىقتىدا-
رىنى تەربىيەلەپ، ئۆزىڭىزنىڭ خاتالىقى ۋە يېتەرسىزلىكلە-
رىڭىزنى تۈزىتىشتىن باشلاپ، ئۆزىڭىزنىڭ كىشىلىك تۇر-
مۇشىغا قەدەم تاشلىغان بولسىڭىز، بۇ دەل ھەقىقىي مەنە-
دىكى ئۆزىڭىزنى تونۇغانلىقىڭىز بولىدۇ. قەدىمكى گرېت-
سىيە پەيلاسوپى سوقراتنىڭ «بىلىم دەل ئۆزىمىزنىڭ جىس-
مىدا، مۇھىم ھالقا ئۆز جىسمىمىزدىكى بىلىملەرنى قانداق
قېزىپ چىقىش ۋە بۇ بىلىملەردىن قانداق پايدىلىنىشتا»
دېگەن بىر جۈملە ھېكمەتلىك سۆزى بار. بۇ ھېكمەتنىڭ
ئەڭ مۇھىم ھالقىسى «ئۆزۈم»دىن ئىبارەت، يەنى ئۆزى-
دىن ئادىشىپ قالمىغان ئادەملا كىشىلىك ھايات نىشانىدىن
ئادىشىپ قالمايدۇ. ئەپسۇسكى، ھازىر نۇرغۇن ئادەملەر
بۇنىڭ ئەكسىچە يول تۇتماقتا، يەنى ئۇلار ئۆزىگە كۆڭۈل
بۆلمەيدۇ، ئۆزىنىڭ ئىقتىدارى ۋە قابىلىيىتىنى ئۆستۈرمەي-
دۇ، باشقىلارنى قارىغۇلارچە قوغلىشىدۇ، دورايدۇ، خۇددى
سەللا كېچىكسە سەپنىڭ ئارقىدا قالىدىغاندەك پۈتۈن
جىسمى، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن توختىماستىن سىرتتىن
كەلگەن ئۇچۇرلارنى قوبۇل قىلىدۇ. بۇ خىل قوغلىشىشنىڭ
ئاخىرقى نەتىجىسى بىر مەھەللىك قىزغىنلىق ئۆتۈپ كەت-
كەندىن كېيىن، تۆت كوچا دوقمۇشىدا يالغۇز قېلىشتىن
باشقا نەرسە ئەمەس، سانسىزلىغان ئادەملەر ئېقىمى ئارى-
سىدا ھەقىقىي ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز يوقىتىپ قويغان بولىمىز،
خالاس. بۇ يەردە مەن سەمىمىيلىك بىلەن: باشقىلارنىڭ
كەينىدىن بىر دەقىقىمۇ توختىماستىن ھېڭىۋاتقان كىشىلەر-
نىڭ قەدىمىنى بىردەم توختىتىپ ئۆزىنى دەڭسەپ بېقىشى-
نى، ئۆزىنى تونۇپ بېقىشنى تەۋسىيە قىلىمەن. ئۆزىنى
بايقاش ئەمەلىيەتتە خۇش پۇراق گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ
كەتكەن گۈلزارلىقنى بايقىغانغا باراۋەر. شۇڭا ئەگەر كەل-
گۈسىدىكى ھەر بىر كۈنىمىزنى ئەركىن، بەخىرامان ئۆتكۈ-
زىمىز دەيدىكەنمىز، ھەر بىرىمىز چوقۇم ئۆزىمىزنى
تونۇپ، ئۆزىمىزنى تولۇقلاپ، ئۆزىمىزنى تاكامۇللاشتۇرۇ-
شىمىز لازىم. بۇ نىشانغا يېتىشنىڭ ئەڭ ياخشى يولى
ياخشى كىتابلارنى كۆپرەك ئوقۇش، بولۇپمۇ قاراتمىلىققا
ئىگە ھالدا چوڭقۇرلاپ ئوقۇش. قالغان ۋاقتىمىزدا يەنە

بىر ئاز ۋاقىت ئاجرىتىپ، ئۆزىمىزنىڭ ئىچكى دۇنياسىغا قۇلاق سېلىپ بېقىشىمىز، ئۆزىمىز بىلەن پاراڭلىشىشنى ئۆگىنىۋېلىشىمىز، شۇ ئاساستا كىشىلىك ھايات قەدىمىمىزنى ۋە ھالىتىمىزنى ياخشى تەڭشىشىمىز كېرەك.

ئەمەلىيەتتە، تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، كىشىلىك ھاياتتىكى ئەڭ چوڭ رەقىبىمىز باشقىلار بولماستىن دەل ئۆزىمىزدۇر. ئۆزى ئۈستىدىن غەلىبە قىلالىغان ئادەمدىلا كۈچ - قۇۋۋەت، ئەقىل - پاراسەت، ئىقتىدار بولىدۇ، بارلىق ئوڭۇشسىزلىق، غەم - قايغۇ ۋە بەختسىزلىكلەرنى يېڭەلەيدۇ. باشقىلارنىڭ باھاسى، سۆز - چۆچەكى ۋە قانداق نەزەردە قارىشى بەك مۇھىم ئەمەس، ئادەمنىڭ تەبىئىتى ئەسلىدىلا بىر مۆجىزە، باشقىلارغا ھەۋەس قىلىش ۋە باشقىلارنى دوراشنىڭ ئانچە ھاجىتى يوق، ئەمەلىيەتتە ئۆزىمىزمۇ بىر گۈزەل مەنزىرە ۋە گۈزەل دۇنيا. ئۆزىمىزنىڭ بەخت كۆرسەتكۈچىمىز پەقەت ئۆزىمىزنىڭ ھۆكۈمىگىلا باغلىق. خاسلىقىغا، خاراكتېرىگە، پرىنسىپىغا، نىشانىغا ئىگە بولغان ئۆزىمىزنى بەرپا قىلالىساق، جەزمەن بەختلىك كىشىلىك ھاياتقا ئىگە بولالايمىز. ئادەم تەبىئىتى نۇقتىسىدىن قارىغاندا، «شەخسىيەتچىلىك»نى توغرا - خاتا دەپ ئايرىشنىڭ ھاجىتى يوق، بىراق ئۇ بەلگىلىك دەرىجىدىن ئېشىپ كەتسە، زىيانلىق بولغان نەپسانىيەتچىلىككە ئېلىپ بارىدۇ. ئۆز مەنپەئەتىنىلا كۆزلەش ئادەملەرنى سوغۇق، تاش يۈرەك قىلىپ قويىدۇ، شۇنداقلا ئىچكى دۇنياسىنى بارا - بارا قۇرۇقداپ، غۇۋالاشتۇرۇپ، ئەڭ ئاخىرىدا دوستلىرىدىن ئايرىلىپ، ئېتىقادى ۋە نىشانىنى يوقىتىپ قويۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. قەدىمكىلەر ئېيتقاندەك «ئۆزىمىز تىك دەسسەپ تۇراي دېسەك باشقىلارنىمۇ تىك دەسسەپ تۇرغىلى قويىشىمىز، ئۆزىمىز ئىشنىڭ يولىنى تاپاي دېسەك باشقىلارنىمۇ ئىشنىڭ يولىنى تاپقىلى قويىشىمىز» كېرەك، شۇندىلا ئۆز ئۆزىمىزدىن ھالقىپ، ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزىمىزگىمۇ، ئۆزگىگىمۇ پايدا يەتكۈزۈش مەقسىتىگە يېتەلەيمىز. شۇڭا ھەر بىر ئادەم ئاۋۋال ئۆز ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرغاندىلا، ئاندىن دۇنيانىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈش مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرالايدۇ، شۇنداقلا ساغلام بولغان ئادىمىيلىك پەزىلىتىگە ئىگە بولالايدۇ.

3. تۇرمۇشتىن بەھىر ئېلىش، ھۇزۇرلىنىشنى ئۆگىنىۋېلىش لازىم. تۇرمۇش خىلمۇ - خىل، رەڭگا - رەڭ بولىدۇ، خىزمەت، ئۆگىنىش، مەنپەئەتكە ئېرىشىش، نام چىقىرىشتىن باشقا، دۇنيادىكى يەنە نۇرغۇنلىغان نەرسىلەر بىزنىڭ بەھىر ئېلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ. مەسىلەن: ئىللىق ئائىلە، ئېغىزغا تېتىغۇدەك تائام دېگەندەك. يەنە ساياھەت قىلىش ئارقىلىقمۇ نەزەر دائىرىمىز ۋە مۇناسىۋەت بوشلۇقىمىزنى كېڭەيتەلەيمىز، قارلىق تاغ - يېشىل يايلاقلارنى، بىپايان دېڭىزلارنى، ھەيۋەتلىك تاغ تىزمىلىرىنى، بۇژغۇنلۇق شاقىراتمىلارنى، قەدىمىي تارىخىي ئىزنالارنى، ئوتقاشتەك جۇلالىنىپ تۇرغان قۇياشنى، سۈتتەك تولۇن ئاينى، سىرلىق قەلئەلەرنى ئايلىنىپ تاماشا قىلساق بولىدۇ. بەزىدە يالغۇزلۇق كۆلرەڭ تونىنى كىيىپ بىزنىڭ ئالدىمىزدا پەيدا بولۇشى مۇمكىن. يالغۇزلۇق ئەزەلدىنلا سەلبىي مەنىلىك سۆز بولۇپ كەلگەن، بەزىلەر ئۇنى غېرىبلىق دەپمۇ ئاتايدۇ. ھازىر مۇتلەق كۆپ قىسىم كىشىلەر شاۋقۇن - سۈرەنلىك تۇرمۇشنى قوغلىشىۋاتقان بولغاچقا، يالغۇزلۇقتىن قېچىپمۇ قۇتۇلالمايۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ يالغۇزلۇقتىن قورقۇشىمىز، قېچىشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇنى چوقۇم قوبۇل قىلىشىمىز ۋە ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلىشىمىز كېرەك. تۇرمۇشنى قىزغىن سۆيىدىغان ئادەم تۇرمۇشنىڭ بارلىق سوۋغاتلىرىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىشى كېرەك. ئەگەر سىز ئالىي مەكتەپكە ئۆرلەش ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەن بولسىڭىز، ئەگەر سىز مەنسىپىڭىزدىن قالغان ياكى ئەسلىدىكى نىشانىڭىزغا يېتەلمىگەن بولسىڭىز، ئەگەر سىز خىزمەت تاپالماي قالغان بولسىڭىز، ئەگەر سىز ئوڭۇشسىزلىق ۋە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان بولسىڭىز، ئەگەر سىز نامرات ۋە چەت جايلارغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغان بولسىڭىز، ئەگەر سىز مۇھەببەتتە ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان بولسىڭىز، ئەگەر سىز.... بۇ چاغدا يالغۇزلۇق سىزگە قىلىنغان ئەڭ ياخشى سوۋغات بولالايدۇ. بەلكىم يالغۇزلۇقتا ئوخشاش كىشىلىك ھاياتنىڭ باشقىچە «بايلىقى» بولغانلىقى ئۈچۈنلا، ئەڭ ئاخىرىدا سىزدىكى ئاكتىپ ھالەت ۋە يوشۇرۇن كۈچ ھەرىكەتكە كېلىپ، سىزنى ئۆزىڭىزگە مەنسۇپ بولغان بەخت قىرغىقىغا باشلاپ ئاپىرىشى مۇمكىن. يالغۇزلۇق سىزگە كىشىلىك ھاياتنىڭ يەنە بىر مەخپىي يولىنى ئېچىپ بېرەلىشى، يالغۇزلۇق سىزنى پاك - ديانەتلىك، مەنىۋى روھقا باي ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقالىشى مۇمكىن. ئەگەر سىز

تۇرمۇشنى كۆزىتىدىغان بىر جۈپ ئۆتكۈر كۆزگە، تۇرمۇشتىن تەسىرلىنەلەيدىغان قەلبكە، رەڭگا - رەڭ تاشقى دۇنيا سىزگە بېرەلمەيدىغان نورمال روھىي ھالەتكە ئېرىشمەكچى بولسىڭىز، شۇنداقلا تەربىيە كۆرگەن ۋە تەمكىن ئادەم بولۇشنى خالىسىڭىز، ئۇ ھالدا سىز تېپ - تىنچ ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇڭ! تېپ - تىنچ كۈتۈپخانىڭىزغا بېكىنىۋېلىپ كىتاب ئوقۇپ، ئىنسانلارنىڭ تارىخىنى چۈشىنىڭ، تەسىرلىك ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئوقۇڭ، كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىدىغان مۇزىكىلارنى ئاڭلاڭ، پەن - تېخنىكا كىتابلىرىنى ئوقۇڭ، سەنئەتنى چۈشىنىڭ، مانا بۇنى ھەقىقىي مەنىدىكى ھۇزۇر ئېلىش دەيمىز. كىتاب ئوقۇش ئادەمنىڭ ھاياتىدا كەم بولسا بولمايدىغان بىر دەرسلىك، ھەر بىر ياخشى كىتاب بىزنىڭ قەلبداش دوستىمىز، كىتاب ئوقۇپ كىشىلىك تۇرمۇشتىن تەسىرلىنىڭ، كىتاب ئوقۇش بىزنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشتىكى ھەر بىر قەدەمنى ياخشى ئېلىشىمىزغا ياردەم بېرەلەيدۇ. كىتاب يول، كىتاب كۆۋرۈك، كىتاب چىراغ، كىتاب يەلكەن، كىتاب ئوقۇش كىشىلىك تۇرمۇشتا ئۆز ئۆزىمىزنى تاكامۇللاشتۇرۇشتىكى بىر تۈرلۈك سەنئەت، كىتاب ئوقۇش ئارقىلىق كىشىلىك تۇرمۇشنى تېخىمۇ رەڭدار قىلالايمىز. مەيلى شېئىر بولسۇن، تارىخ، پەلسەپە ۋە ياكى كىلاسسىك ئەدەبىي ئەسەر بولسۇن، سىز باھار پەسلىدىكى گۈل - چېچەكلەر ئارىسىدا، ياز پەسلىدىكى دەرەخ سايىسىدا، كۈز پەسلىدىكى سالقىن شامالدا، قىش پەسلىدىكى ئىسسىق ئۆيدە قولىدىن چۈشۈرمەي بېرىلىپ كىتاب ئوقۇڭ، يازغۇچىلارنىڭ ھېكمەتلىك سۆز - ئىبارىلىرىدىن ھۇزۇرلىنىڭ، ئاددىيلىق ئىچىدىكى تۇرمۇش چىنلىقلىرىنى ھېس قىلىڭ، خىيال قۇشلىرىڭىزنى ئۆز قەلب دۇنيايىڭىزدا پەرۋاز قىلدۇرۇڭ. ئەنگلىيە پەيلاسوپى باكون «تارىخ ئوقۇش ئادەمنى ئاقىلانە قىلىدۇ، شېئىر ئوقۇش ئادەمنى سەگەكلەشتۈرىدۇ، ماتېماتىكا ئادەمنى ئەتراپلىق پىكىر يۈرگۈزىدىغان قىلىدۇ، ئىلىم - پەن ئادەمنىڭ چۈشەنچىسىنى چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ. ئەخلاق ئادەمنى تەمكىنلەشتۈرىدۇ، مەنتىقە ۋە مەنتىقىلىق ئىستىلىستىكا ئادەمنى ناتىقلاشتۇرىدۇ» دېگەن. پەقەت كىتاب ئوقۇشلا بىزنى مەدەنىيەتلىك تۇرمۇشقا يۈزلەندۈرەلەيدۇ، دەۋرنىڭ تېز سۈرئەتتە ئۆزگىرىشىدەك خىرىسلارغا بىمالال تاقابىل تۇرالايدىغان قىلىدۇ، كىتاب ئوقۇش ئارقىلىقلا ئۇرغۇپ تۇرغان ئىجادچانلىق ھاياتى كۈچىگە ئىگە بولالايمىز، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ قىممىتىنى ئاشقا ئاشۇرالايمىز، ئۆزىمىزنىڭ ئەقىل - پاراسىتىمىزنى ئاكتىپلاشتۇرالايمىز. كىتابنىڭ خۇش پۇرىقىنى قەلبىمىزنىڭ ئەڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا تاراتقىنىمىزدا، كىتابنىڭ لەززىتى بىلەن قەلبىمىزدىكى يەڭگىلتەكلىك ئىللەتلىرىنى قوغلاپ چىقارغىنىمىزدا، ئاندىن تېپ - تىنچ ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇشتىن خاتىرجەملىك ۋە قانائەتكە ئېرىشەلەيمىز.

ئۆز گېپىمىزگە قايتىپ كەلسەك، تۇرمۇشتىن ھەقىقىي بەھىر ئالىمىز دەيدىكەنمىز، ئالدى بىلەن يېتەرلىك ماددىي ئاساسقا ئىگە بولۇشىمىز، يەنى ياش ۋاقتىمىزدا ۋاقتنى چىڭ تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئىشلەپ ۋە پۇل تېپىپ، ماددىي ئاساسقا ئىگە بولۇشىمىز كېرەك، شۇنداق بولغاندىلا ئاندىن، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىمىزنى قىلالايمىز. بوش ۋاقىت ۋە بەھرىلىنىش ئىككى خىل بولىدۇ، بىر خىلى ئادەمنى مەمنۇن قىلىدۇ، يەنە بىر خىلى ئادەمنى ئازابلايدۇ. مېنىڭچە كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى باي بىلەن بېلىقچىنىڭ ئاپتاپسىنىش ھېكايىسىنى بىلسە كېرەك؟ بىراق كۆپلىگەن كىشىلەر ئۇنىڭ مەنىسىنى خاتا چۈشىنىپ، باي بىر ئۆمۈر جاپا تارتىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا تۇرمۇشتىن بەھىر ئېلىشقا باشلاپ، دېڭىز بويىدا ئاپتاپسىنغان؛ بېلىقچى بولسا ھەر كۈنى بۇ خىل ھوزۇردىن بەھرىلەنگەن دەپ قارىشى مۇمكىن. بۇ خىل قاراش توغرا ئەمەس، چۈنكى باي بىلەن بېلىقچىنىڭ ئاپتاپسىنغاندىكى ھېسسىياتى ئوخشاش ئەمەس. باي بولسا بوش ۋاقىتىدىن بەھرىلەنگەن، بېلىقچى بولسا بۇ خىل بوش ۋاقىتتىن بەھرىلىنەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ كاللىسى يەنىلا ئەتە ياكى ئۇنىڭدىن كېيىنكى ۋاقىتلاردىمۇ بېلىق تۇتالامدىمەن - يوق؟ قورسۇقۇم ئاچ قالماس ھە؟ كەلگۈسىدە قانداق قىلارمەن؟ ئەگەر خوتۇن - بالىلىرىم ئاغرىپ قالسا، كۈنۈم تېخىمۇ تەسلىشىپ كېتەرمۇ؟ دېگەندەك تۇرمۇش ئەندىشىلىرى بىلەن تولغان. ئىشى بولمىغان ئارام كۈنلىرى پۇلى بار ئادەملەر ئۈچۈن كۆڭۈلدىكىدەك ھۇزۇر، ئەمما تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن يۈرگەن ئادەملەر ئۈچۈن بىر خىل قورقۇنچلۇق ئازاب. يەر شارى ئۈچۈن ئېيتقاندا، قۇياش بولمىسا، يورۇقلۇق، رەڭگا - رەڭ دۇنيا، ھاياتلىق مەۋجۇت بولمايدۇ. ئادەم ئۈچۈن

ئېيتقاندا، ئۆزئارا بەھر ئېلىش بولمىسا، ھەمكارلىق ۋە ئىلگىرىلەش مەۋجۇت بولمايدۇ. بەھرلىنىشنى قەلبنى يورۇتقان قۇياش نۇرى، قار - مۇزلارنى ئېرىتكەن ئىللىق ھاۋا، ئادەملەر بىلەن ئادەملەر ئارىسىدىكى كىشىلىك مۇناسىۋەت كۆۋرۈكى دېيىشكە بولىدۇ. بەھرلىنىش بىر خىل روھ بولۇپ، ئۇنى چۈشىنىشىمىز ۋە قەدىرلىشىمىز كېرەك. بەھر ئېلىشنى ئۆگىنىۋالغاندا، ئۆزىمىزنىڭ خىزمىتى ۋە ھېسسىياتىنى بەلگىلىك ھاۋالىگە ئىگە قىلىپ، جەمئىيەتكە ۋە باشقىلارغا توغرا پوزىتسىيەدە بولۇپ، خىزمەت ۋە تۇرمۇشقا ياخشى مۇئامىلە قىلالايمىز. بەھر ئېلىشنى ئۆگىنىۋالغاندا، ئاددىيلىقنى چۈشىنىپ، ئاددىيلىقنى قىزغىن سۆيىدىغان بولىمىز. ئەقىل تەپەككۇرىمىزنى قاناتلاندۇرۇپ، گۇمان ۋە تالاش - تارتىشلاردىن خالىي بولالايمىز. بەھر ئېلىشنى چۈشەنگىنىمىزدە پاسسىپلىقتىن ئاكتىپلىققا، ئۈمىدسىزلىكتىن ئۈمىدۋارلىققا قاراپ يۈزلىنىمىز. بەھر ئېلىشنى ئۆگىنىۋالغاندا، قىيىنچىلىقلاردىن قۇتۇلۇپ، قولىمىزدىكى ئەتىرگۈلنى باشقىلارغا بېرىۋەتسەكمۇ، قولىمىزدا خۇش ھىدى قالىدىغان بولىدۇ. باشقىلاردىن زوق ئېلىشنى ئۆگىنىۋېلىش ئادەم بولۇشنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى، باشقىلارغا يېقىنلىشىشنى ئۆگىنىۋېلىش، باشقىلارنىڭ كەمچىلىكلىرىگە كۆنۈش كىشىلىك ھاياتتىكى بىر تۈرلۈك مۇھىم دەرسلىك بولۇپ، ئادەمنىڭ كۆڭلى - كۆكسىنى ئۇچۇق-يورۇق قىلىپ، باشقىلارغىمۇ، ئۆزىمىزگىمۇ مەنپەئەت يەتكۈزىدۇ. ھەممە ئىشتا قىلنى قىرىققا يېرىش، ئۆزىنى ھەممىدىن ئۈستۈن ئورۇنغا قويۇش سالاپىتىمىزگە تەسىر يەتكۈزۈپ، باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈرۈۋېتىدۇ. ئەكسىچە، ئۆز ئارا يول قويۇش، ئۆزئارا ئىناق ئۆتۈش، ھەر ئىككى تەرەپكە بەخت يارىتىش، بىزنى قوش ئۇتۇمگە ئېرىشتۈرىدۇ.

مەيلى تەبىئەت دۇنياسى بولسۇن ۋە ياكى ئىنسانلار جەمئىيىتى بولسۇن ئوخشاشلا قوش مەنپەئەتكە ئېرىشتۈردىغان ئەقىل - ئىدراككا موھتاج. ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي مەۋجۇتلۇقى ئاساسىي جەھەتتىن گىرەلەشمە بولۇپ، سىز مەن بىلەن، مەن سىز بىلەن ئۆزئارا ئالاقىدا بولۇپ، مۇناسىۋەتلىرىمىز گىرەلىشىپ، بەزىدە ئۆزئارا بىر - بىرىمىزنى سىغدۇرۇشۇپ، بەزىدە بىر - بىرىمىزگە زىيان يەتكۈزۈپ ئۆتىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. شۇڭا باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشلا بىزنى ئىناقلىققا يېتەكلىيەلەيدۇ. بەھر ئېلىشنى ئۆگىنىۋېلىش سىزنى تۇرمۇشتىكى مېھرىبان ئادەمگە، خىزمەتتىكى ئەقىللىق ئادەمگە، ھېسسىياتتىكى كۆيۈنگۈچىگە ئايلاندۇرىدۇ. قىسقىسى، تۇرمۇشتىكى، خىزمەتتىكى ۋە ھېسسىياتتىكى ھەر بىر كۈن، ھەر بىر ئىشتىن ئىخلاس بىلەن زوق ئالسىڭىز، تېخىمۇ كۆپ بايقاش ۋە خۇشاللىقلارغا ئېرىشىپ، تېخىمۇ شاد - خۇرام ياشىيالايسىز.

4. قەلبىمىزنى ئاپئاپئاق تۇتۇپ، كۆكسى - قارنىمىزنى ئىللىقلىققا تولدۇرۇپ، رىئاللىق ئىچىدە ياشايلى. ھەر بىر ئادەمنىڭ ئېغىزىدىن چىققان گەپ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ئوي خىياللىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدۇ. بىر ئادەمنىڭ كۆڭلىدە نېمە بولسا، ئۇنىڭ ئېغىزىدىن چىققان سۆزمۇ شۇ نەرسىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ قەلبى مېھر - مۇھەببەت، يورۇقلۇق، رازىمەنلىك بىلەن تولغان بولسا، ئۇ ھالدا ئۇ ئادەمنىڭ قىلغان سۆزلىرى ئىللىق، تەسىرلىك بولىدۇ. ئەكسىچە، بىر ئادەمنىڭ قەلبى ئۆچمەنلىك، نارازىلىق، تەشۋىش بىلەن تولغان بولسا، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ ئېغىزىدىن چىققان سۆز سوغۇق بولىدۇ. ھەر بىر ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىغا ئارتۇقچىلىقلار بىلەن كەمچىلىكلەر مۇجەسسەملەنگەن بولىدۇ، ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ. ئۇستاز شىلى يۈن مۇنداق دېگەن: قارىماققا قولدىن بېرىپ قويغاندەك كۆرۈنگەن نەرسىمىز ئەمەلىيەتتە ئېرىشكەن نەرسىمىز بولۇشى مۇمكىن. باشقىلارغا بەرگىنىمىز ئۆزىمىزگە قالدۇرغان نەرسىمىز بولۇشى مۇمكىن. باشقىلارغا بىر جۈملە ياخشى سۆز ئاتا قىلساق، باشقىلارنىڭ بىزگە قايتۇرغان تەشەككۇرىگە ئېرىشىمىز. باشقىلارغا بىر قېتىم تەبەسسۇم ئاتا قىلساق، باشقىلار بىزگە بىر كۈلۈمسىرەش ئاتا قىلىدۇ. باشقىلار ئۈچۈن جان تەسسەددۇق قىلالىغان ئادەمنىڭ كۆكسى - قارنى كەڭ، قەلبى شادلىق بىلەن تولغان بولۇپ، شادلىقنى سىزگىمۇ ئاتا قىلالايدۇ. ئۆزىڭىزدە بايلىق بولسا باشقىلارغا بايلىق ئاتا قىلالايسىز، ئۆزىڭىزدە ئەقىدە بولسا، باشقىلارغا ئەقىدە ئاتا قىلالايسىز. بۇ بىر جۈملە سۆز بۇ ئالەمدىكى «پىدا قىلىش» بىلەن «ئاتا قىلىش» ھەققىتىنى چۈشەندۇرۇپ بېرىدۇ. خۇددى بىر پەيلاسوپنىڭ ئېيتقىنىدەك: تۇرمۇش ئەينەككە ئوخشايدۇ، سىز ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەپ قارىسىڭىز ئۇمۇ سىزگە كۈلۈمسىرەپ باقىدۇ، سىز

ئۇنىڭغا ئازاب بىلەن قارىسىڭىز ئۇمۇ سىزگە ئازاب بىلەن
باقىدۇ. شۇڭا تۇرمۇشنىڭ تەشەببۇسكارلىق ھوقۇقى، ئاپ-
تاپتەك پىسخىكىلىق ھالەتنى يېتىلدۈرۈش ھوقۇقى ھەر بىر
ئادەمنىڭ ئۆز قولىدا بولىدۇ.

بۇ دۇنيادىكى مۇتلەق كۆپ قىسىم ئادەملەرنىڭ ئازا-
بى ئۆزىنىڭ نەزىرىنى يۆتكىيەلمەسلىكى، ۋاز كېچەلمەسلە-
كى، تەلۋىلەرچە جاھىللىق بىلەن قوغلىششى سەۋەبىدىن
كېلىپ چىققان. ئازاب كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى ئەخلەتكە
ئوخشايدۇ، ئۇ بىر خىل شەكىلسىز ھالەتتىكى بىئاراملىق،
مەيۇسلۇك، ئۆچمەنلىك، غەزەپ قاتارلىقلاردىن تەشكىل
تاپىدۇ. تازىلىق ئىشچىلىرى كوچىدىكى ئەخلەتلەرنى سۈ-
پۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، يوللارنىڭ ئازادە، پاكىز بولۇپ
قالغىنىدەك، ئەگەر سىزمۇ ھەر كۈنى قەلبىڭىزنى يۇيۇپ-
تازىلاپ، ئۇنىڭدىكى ئاچكۆزلۈك، شۆھرەتپەرەسلىك، ئۆ-
زىڭىزنى كەمستىش، قايغۇ قاتارلىق ئەخلەتلەرنى تازىلاپ
تۇرالىسىڭىز، ئۇ ھالدا سىزنىڭ قەلبىڭىز شادلىق ۋە ئازادى-
لىككە تولىدۇ. ھاياتىمىز ئۆز ئۆزىمىز بىلەن، شۇنداقلا
تۇرمۇش ۋە خىزمىتىمىز بىلەن چىقىشالماسلىق بىلەنلا
ئۆتۈپ كەتسە بولمايدۇ. بىز ئۆتمۈش ئىچىدە ياشىماسلىقى-
مىز، شۇنداقلا كەلگۈسى ئىچىدىمۇ ياشىماسلىقىمىز، بۈگۈن-
نى چىڭ تۇتۇپ، رېئاللىق ئىچىدە ياشىشىمىز كېرەك. تۈ-
نۈگۈن يوقىتىپ قويغان نەرسىلىرىمىز ئۈچۈن قايغۇرۇپ
يۈرمەسلىكىمىز، شۇنداقلا ئۈمىدىمىزنى ئەتىگىلا باغلاپ
قويماسلىقىمىز كېرەك، ئەگەر كۆز ئالدىمىزدىكى مۇشۇ بىر
دەقىقىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىمىزنىڭ يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى
تولۇق جارى قىلدۇرۇپ، بۈگۈنكى ھەر بىر ئىشىمىزنى
ياخشى بېجىرەلىسەك، تۇرمۇشنىڭ خۇشاللىقلىرىغا جەزمەن
ئېرىشەلەيمىز. ھازىر تۇرمۇش شارائىتىمىز، ماددىي ئاسا-
سىمىز خېلى ياخشىلىنىپ قالدى، بىزنىڭ دەۋر بىلەن، جەمـ-
ئىيەت بىلەن، ئۆزىمىز بىلەن چىقىشالماي ئۆتۈشكە ھېچقان-
داق ئاساسىمىز يوق. غەمكىنلىك ۋە كۆڭۈلسىزلىك ئىچىدە
ئۆتۈشكە تېخىمۇ ئاساسىمىز يوق. سۇڭ سۇلالىسى دەۋرى-
دە ئۆتكەن شائىر سۇ شى «ئادەم ئازاب بىلەن خۇشاللىق-
نىڭ ئارىسىدا ياشايدۇ، ئايىڭمۇ خىرەلىشىدىغان، تولۇلىنى-
دىغان، تولىدىغان، كەمتۈكلىشىدىغان ۋاقىتلىرى بولىدۇ،
ھەر قانداق ئىشنىڭ ئەزەلدىن توققۇزى تەل بولغان ۋاقتى
بولمايدۇ» دېگەن. غەم ـ قايغۇ ۋە ئازاب كۆپىنچە ھاللار-
دا كىشىلەرنى تۇرمۇشتىن بىزار قىلىپ، تەقدىرنىڭ كاجلى-
قىدىن قاقشايدىغان، تۇرمۇشنىڭ ئادالەتسىزلىكىدىن زارلىنى-
دىغان، باشقىلارنىڭ ئامىتىگە تەلمۈرىدىغان قىلىپ قويىدۇ.
ئەمەلىيەتتە تۇرمۇش يەنىلا تۇرمۇش، بۇ يەردىكى مۇھىم
ھالقا سىزنىڭ ئۇنىڭغا قايسى نۇقتىدا تۇرۇپ، قانداق پو-
زىتسىيە بىلەن قارىشىڭىزدا. ھەر قانداق ئادەمنىڭ ئائىلە
تۇرمۇشى، ئىجتىمائىي تۇرمۇشى، كىشىلىك مۇناسىۋىتى ۋە
خىزمىتىنىڭ ئۆزىگە ياقمايدىغان تەرەپلىرى بولىدۇ. دۇنيا
ئەزەلدىنلا مۇكەممەل بولغان ئەمەس، رەڭگا ـ رەڭ دۇن-
يادا ھەممە ئىشلارنىڭ توققۇزى تەل بولۇشى، ھەر قانداق
ئادەمنىڭ كەم ـ كۈتىسىز مۇكەممەل بولۇپ كېتىشى ناتا-
يىن. ئىرادىلىك كىشىلەردە غەيرەتنىڭ، غەيرەتلىك كىشى-
لەردە كۈچنىڭ، كۈچلۈك كىشىلەردە پۇلنىڭ، پۇلدار كىشى-
لەردە ھېسسىياتنىڭ، ھېسسىياتلىق كىشىلەردە مۇھەببەتنىڭ،
مۇھەببەتلىك كىشىلەردە پۇرسەتنىڭ، پۇرسەتكە ئېرىش-
كەن كىشىلەردە نېسىۋىنىڭ، نېسىۋىگە ئېرىشكەن كىشىلەر-
گە بىر ئۆمۈر تىنچ ـ خاتىرجەم ئۆتۈشنىڭ نېسىپ بولۇشى
ناتايىن. ئەمەلىيەتتە، ئادەم ئۆمرىنىڭ كۆپ قىسمى بىر
خىل ھەقىقىي، ئاددىي ۋە ئادەتتىكى تۇرمۇش ئىچىدە ئۆ-
تىدۇ. يۇقىرى مائاشقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن يۇقىرى سە-
جىللىقتىكى خىزمەت مىقدارى ۋە مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئې-
لىشقا توغرا كېلىدۇ. يۇقىرى ئىمتىيازغا ئىگە بولۇش
ئۈچۈن باشقىلارغا قارىغاندا نەچچە ھەسسە جاپا تارتىشقا،
ئەتراپتىكى ئۇرغۇنلىغان خىرىسلارغا ۋە نازارەتچى كۆز-
لەرگە تاقابىل تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. سىز ھەق ـ ناھەقنى
ئېنىق ئايرىپ قىلچە سەۋەنلىك ئۆتكۈزمەي باش چۆكۈ-
رۈپ ئىشلىگەن ھالىتىڭىزدىمۇ، ھېچ چۈشىنىپ بولمايدىغان
ئەيىپلەشلەرگە دۇچ كېلىشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا كىشىلىك ھا-
ياتتىكى كۆڭۈلسىزلىك ۋە ئادالەتسىزلىكلەرگە قارىتا بىر
ئادەمنىڭ قىلالايدىغىنى پەقەتلا ئۆزى ئۆزگەرتەلەيدىغان
تەرەپلەرنى ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئۆزگەرتىپ، جەمئىيەت-
كە، مۇھىتقا ماسلىشىش. ئۆزى ئۆزگەرتەلمەيدىغان تەرەپ-
لەرگە بولسا بوي سۇنۇپ ماسلىششقا، سوغۇققانلىق بىلەن
قوبۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەنگلىيە يازغۇچىسى گېئور
گى بىرنارد شاۋ: «ئاقىل ئادەم ئۆزىنى ئۆزگەرتىپ مۇھىت-
قا ماسلىشىدۇ، ئەقىلسىز ئادەملەرلا مۇھىتنى ئۆزگەرتىپ
ئۆزىگە ماسلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ» دېگەن. ئادەمنىڭ

دۇنيادا بىر كۈن تىرىك ياشىشى ئۇنىڭ بىر كۈنلۈك بەختى، شۇڭا ھەر بىر ئادەم ھەر بىر كۈننى قەدىرلەپ، ھەر بىر كۈننى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈشى كېرەك. بىر ئادەم پۈتكۈل زېھنىنى باشقىلارغا دىققەت قىلىشقا سەرپ قىلىپ، ئۆزى ئۈستىدە ئويلىنىشقا ۋاقىت ئاجراتمىسا، ھەتتا ئۆزىنى يوقىتىپ قويسا، ئۇ ئادەم چوقۇم خۇشاللىقتىن مەھرۇم قالىدۇ. سىز ئۆزىڭىزنىڭ كىيگۈدەك ئايىغىڭىزنىڭ يوق يالاڭ ئاياغ قالغانلىقىڭىزدىن زارلاۋاتقان ۋاقتىتا، بەزى ئادەملەرنىڭ ئاياغ كەيگۈدەك پۇتىمۇ يوق (مېيىپ) ئىكەنلىكىنى بايقىشىڭىز مۇمكىن. بەزىدە كىشىلەر قىيىنچىلىق، ئوڭۇشسىزلىق ۋە زەربىگە ئۇچرىغان ۋاقتىدا، ناھايىتى ئاسانلا زىددىيەتنىڭ تىغ ئۇچىنى باشقىلارغا قارىتىپ ئۆزى ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرمەيدۇ. رېئال تۇرمۇشتا بىز دائىم تۈرلۈك - تۈمەن قىيىنچىلىق ۋە ئاۋارىچىلىكلارغا ئۇچراپ تۇرىمىز، ئەمما بىز قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھەر ۋاقىت ئۆزىمىز ئۈستىدە ئويلىنىپ كۆرۈشىمىز كېرەككى، پەلەكنىڭ تەتۈرلىكىدىن، تەلىيىمىزنىڭ كاجلىقىدىن غودىرىماسلىقىمىز لازىم. باشقىلارنىڭ قانداق باھا بېرىشىدىن قەتئىي نەزەر، ئىخلاس بىلەن باش چۆكۈرۈپ ئۆزىمىزنىڭ يولىنى ماڭساق، ئۆزىمىزنىڭ ئىشىنى قىلساق كىشىلىك تۇرمۇشىمىز تېخىمۇ بېيىپ، راۋانلىشىپ، شاد - خۇراملىققا تولىدۇ. ئەمەلىيەتتە تۇرمۇش ھەر بىر ئادەمنى ئۈمىدسىز قالدۇرغان ئەمەس، بىز چوقۇم سېلىشتۇرۇشنى ئۆگىنىۋېلىشىمىز، سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق كۆڭۈل ئازادىلىكىگە ئېرىششىمىز كېرەك. بۇ دېگەنلىك ھەرگىزمۇ باشقىلار بىلەن ناتوغرا رىقابەتلىشىش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىزنى ئۆزىمىزگە سېلىشتۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ بۈگۈنى بىلەن تۈنۈگىنىنى سېلىشتۇرۇپ، ئۆزىمىزدىكى ئىلگىرىلەش ۋە ئۆزگىرىشلەردىن خۇشاللىق تېپىش دېگەنلىكتۇر؛ ھەر بىر ئادەم ئۆزىنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش سەرگۈزەشتىلىرى ئىچىدىكى كىشىنى خۇشال قىلىدىغان يورۇق نۇقتىلارنى كۆرەلىسە، ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكىدىن كۆپ ئۆزگەرگەنلىكى، كۈنلىرىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ياخشى ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالىسا، يەنە قانائەت ھاسىل قىلمىغۇدەك نېمىمۇ قالسۇن دەيسىز؟ ئەگەر ھەر بىرىمىز پسىخىكىلىق ھالىتىمىزنى تەڭشەپ، ئۆز جىسمىمىزنىڭ ئىناقلىقىنى، ئادەم بىلەن جەمئىيەتنىڭ ئىناقلىقىنى ئىشقا ئاشۇرالىساق، شۇ ئاساستا مۇھىت بىلەن دوستانە ئۆتۈدىغان جەمئىيەت ۋە ئىناق جەمئىيەت بەرپا قىلىش ئۈچۈن تىرىشساق، بىزنىڭ قەلبىمىز ۋە جەمئىيىتىمىز مۇقەررەر ھالدا ئاپتاپقا چۆمىدۇ.

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى.

تەھرىراتىمىزنىڭ ئالاھىدە ئۇقتۇرۇشى

1. ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى ژۇرنىلىمىزغىلا تەۋە، تورغا چىقىرىشقا، توپلام تۈزۈشكە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ جاۋابكارلىقى قانۇن بويىچە سۈرۈشتۈرۈلىدۇ.

2. ئەسەرلەردە ئېلان قىلىنغان نەقىللەرنىڭ ئاپتورلىرى، بېسىلغان كىتاب، گېزىت - ژۇرناللارنىڭ نەشر قىلىنغان ۋاقتى، نەشر قىلغان نەشرىياتلار ئېنىق، توغرا، ئەينەن ئەسكەرتىلىشى كېرەك. مەزكۇر تەلەپكە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىردەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ.

3. تەرجىمە قىلىنغان ياكى نەشرگە تەييارلانغان ئەسەرلەرنى ئەۋەتكەندە مەزكۇر ئەسەرلەرنىڭ ئەسلىي نۇسخىسى ياكى كۆپەيتىلگەن نۇسخىسىنى ئەۋەتىش بىلەن بىرگە، نەشر قىلغان گېزىت - ژۇرنال، نەشرىياتلارنىڭ نەشر قىلغان ۋاقتى، نەشر خاتىرىسى قوشۇپ قويۇلۇشى كېرەك. بۇ تەلەپكە ئۇيغۇن بولمىغان ئەسەرلەر بىردەك قوبۇل قىلىنمايدۇ ياكى ئىشلىتىلمەيدۇ.

4. يېزا - قىشلاقلاردىكى ئاپتورلار، بولۇپمۇ دېھقان ئاپتورلار ئۆز ئادرېسلىرىنى يازغاندا ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق كەنتلەرنى ئانچىنچى كەنت، مۇنچىنچى كەنت دەپ سان - رەقەم بىلەن ئالماي، شۇ يەرلىك ھۆكۈمەت ئورناتقان يەر - جاي ناملىرى تاختىسىدا يېزىلغىنى بويىچە ئەسلىي ئاتىلىشى بىلەن ئۆز ئەسەرلىرىگە توغرا يېزىشى كېرەك.

5. ئاپتورلار ئۆز ئەسەرلىرىنىڭ ژۇرنالغا بېرىلگەن ياكى بېرىلمىگەنلىكىنى ژۇرنالدىن كۆرۈۋالسا بولىدۇ، تېلېفون بېرىپ سۈرۈشتۈرۈش ھاجەت ئەمەس. ژۇرۇر تاپسا تەھرىراتىمىز ئاپتورلار بىلەن ئۆزى ئالاقىلىشىدۇ.

6. ژۇرنىلىمىزغا ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردىن ئۆزگەرتىش ۋە تولۇقلاشقا تېگىشلىك دەپ قارالغانلىرىدىن باشقىلىرى بىردەك قايتۇرۇلمايدۇ. شۇڭا ئاپتورلار ئەسەر ئەۋەتكەندە ئۆزىدە بىر نۇسخا ساقلاپ قېلىشى كېرەك.

7. يوچتىدىن قەلەم ھەققى سېلىشتا قولايلىق بولۇشى ئۈچۈن ئاپتورلار تەھرىراتىمىزغا ئەسەر ئەۋەتكەندە كىملىكىنىڭ كۆپەيتىلگەن نۇسخىسىنى يازمىسىغا چاپلاپ ئەۋەتىشى كېرەك.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىراتى

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ داستىخان بېزەپچىلىكى بار ئۆي — چىۋىن بىلەن چاشقاننىڭ، ۋىجدان قەھەتچىلىكى بار ئەل — ھۇرۇن بىلەن نادانىنىڭ ماكانىدۇر.

▲ تىكەنلىك چىتلارنى تولا ئاتلىغان توشقان سەزگۈر كېلىدۇ، خەتەرلىك يوللارنى كۆپ باسقان ئىنسان باتۇر كېلىدۇ.

▲ بۇگۈنكى بىر قىسىم يەرلەر خىمىيەلىك ـ تالاغا بۇلغىنىپ ھوسۇلسىز، بۇگۈنكى بىر قىسىم ئەرلەر كەيپ ـ ساپاغا بېرىلىپ غۇرۇرسىز بولماقتا.

▲ تاغ باغرىدا تۈلكىنىڭ ئۇۋىسى، ئېشەك بازىرىدا بىدىكىنىڭ ھىيلىسى تولا.

▲ ئەقىل ـ تەدبىر بىلەن قىلىغان ئىشنىڭ چالىسى يوق، ھىيلە ـ مىكىر بىلەن قىلىغان ئىشنىڭ پايدىسى (يوق).

▲ سېنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرىدىغان تىل — سېنى دەسسەپ ئۆلتۈرىدىغان پىل.

▲ مۈشۈك بار ئۆيدىكى چاشقاننىڭ، ئېيىق بار تاغدىكى توشقاننىڭ كۈنلىرى تەشۋىشلىك.

▲ تېخنىكىسىز دېھقان تېرىغان يەرنىڭ بودۇشقاق — تىكەنلىرى، تەجرىبىسىز نادان باشقۇرغان ئەلنىڭ ئۇرۇشقاق، دۈشمەنلىرى تولا.

▲ بالاڭ نادان بولسا جەمەت — قوۋمىڭنىڭ ھۆرمىتىنى، كالاڭ يامان بولسا ئېغىلىڭنىڭ سۇۋىقىنى قويماس.

▲ ئوغرى قوشناڭ كۆچكەندە داڭلاپ، يامان دۈشمىنىڭ ئۆلگەندە يىغلاپ ئۇزات.

تۇردى ئالاۋۇش

ئاپتور: كۇچا ناھىيەلىك خانىقتام يېزا چىمەن كەنتىدە، دېھقان.

▲ پۈۋلەپ ئۇچۇرۇلغان شارلار ھامان ئېتىلىپ كېتىدۇ.

▲ مىللىي مەدەنىيەت ۋە مىللىي روھ بىر مىللەتنىڭ كىرىزىس دەۋرىدە يۈت دەسسەپ تۇرۇشىدىكى مۇھىم ئاساستۇر.

▲ مەرىپەت بىلەن پەزىلەت — مىللەت تەرەققىياتىنى يۇكسەكلىك ئاسمىنىدا مەڭگۈ مۇۋەپپەقىيەتلىك پەرۋاز قىلدۇرىدىغان تەڭداشسىز ئىككى قانات.

▲ دۇنيادا ئىنساننى پۇشايمانسىز ھاياتقا ئېرىشتۇرىدىغان ئەڭ خاسىيەتلىك پائالىيەت — ئۆگىنىشتۇر.

▲ بىز دائىم «مەغلۇبىيەت — مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى» دەيمىز، مېنىڭچە «مەغلۇبىيەتتىن ساۋاق ئېلىش — مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى» دېسەك توغرا بولامدىكىن دەيمەن.

▲ جىسمانىي جەھەتتىكى ئاغرىقنى داۋالىماقچى بولساڭ دوختۇرخانىغا يۈگۈر، روھىي جەھەتتىكى ئاغرىقنى داۋالىماقچى بولساڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا نەزەرىڭنى ئاغدۇر.

ئەنۋەر ئۆمەر

ئاپتور: ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى كۇيتۇن ئوقۇتۇش رايونى 2009 ـ يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى.

تەپەككۇر كۆزى

ھاياتتىن ھاسىلات

▲ ھىلىگەر كىشىلەر ئاشكارىدىن قورقىدۇ، سەممىي كىشىلەر خۇپىيانىدىن قورقىدۇ.

▲ ئىناقلىق شەرتى — كەڭ قورساق بولۇش، كەڭ قورساقلىق شەرتى — پۇرسەت تەڭ بولۇش.

▲ تەرەققىياتنىڭ شەرتى — ئىلىملىك بولۇش، ئىلىملىك شەرتى — ئىلىمگە ئىشتىياق بولۇش.

▲ دانالار مۇنازىرىسى — ھېكمەت كەلتۈرەر، نادانلار مۇنازىرىسى كۆلپەت كەلتۈرەر.

▲ ئىلىمنى بايلىقتىن ئۈستۈن كۆرىدىغانلار — دانالاردۇر.

مۇھەممەت ئىمىن مەھمۇد

ئاپتور: قەشقەر شەھىرى قىزىلدۆۋە يولى 155 - قورۇ، قەشقەر مائارىپ ئىنستىتۇتىنىڭ پېنسىيونېرى

كەلمەيدۇ ھايات ئىشكىنى چېكىپ

▲ ھاياتتا ئۆزىنى ئالداپ ياشاشتىن ئارتۇق ئازاب يوق.

▲ ھاياتنى رەڭدار بويىما، ھايات سەممىي يۈرىكى بىلەن ئۆز رەڭگىنى ھامان جۇلالىق نۇر بىلەن نامايان قىلىدۇ.

▲ ئادەملەر ئالدانغانلىقى ئۈچۈن ئالداشنى ئۆگەنگەن.

▲ تۇغقان بالا ئۆزۈڭنىڭ بولغىنى بىلەن، تۇتقان يولى باشقىلارنىڭ بولۇشى مۇمكىن.

▲ ھەر بىر كۈن ئىنسان ئۈچۈن يېڭى بىر ئۈمىد، بۇ ئۈمىدنى كۆرەلىسەڭ بەختىڭنى كۆرەلىگەن بولىسەن.

▲ قىيامەتنى كۆرمەكچىمۇسەن؟ نامراتلىقنىڭ ئۆزى بىر قىيامەت.

▲ ئېرىشىشلا ئەمەس، بەخش ئېتىشمۇ بىر بەخت.

▲ باشقىلار بىلىم بىلەن سەھنىگە چىقسا، بىز ناخشا ئۇسسۇل بىلەن چىقىۋاتىمىز.

▲ بىز كۆپ ھاللاردا خاتالىقلارنى ئۆتكۈزۈپ بولۇپ ئاندىن ھەقىقەتنىڭ دەرۋازىسىنى ئىزدەيمىز.

▲ كىشىنىڭ ئەڭ دىققىتىنى تارتىدىغىنى شۆھرەت قازانغانلار بىلەن مەغلۇپ بولغانلار.

▲ مەن بىر بەختلىك ئايال، بەختىم بەختسىزلىكىمگە باغلانغان. مەن بىر بەختسىز ئايال، بەختسىزلىكىم بەختىمگە باغلانغان.

مۇھەببەتتىن يىراق بىر جايدا...

▲ بىزنىڭ ئاجىزلىقىمىز ھەممىگە كۆنگەنلىكىمىزدە.

▲ قۇياش ئىللىقلىقى بىلەن، ئىنسان ئىنسابى بىلەن گۈزەلدۇر.

▲ ئادەم بولۇش مۇھىم ئەمەس، ئادەمىيلىك يولىدا مېڭىش مۇھىم.

▲ چىرايلىق ئادەملەر كۆپىيىپ كەتتى، بىراق چىرايلىق ئىشلار ئازىيىپ كەتتى.

شەمشىقەمەر ئەبەيدۇللام

ئاپتور: موڭغۇلكۈرە ناھىيە موڭغۇلكۈرە بازار 3 – رايون ئاھالىلەر كومىتېتىدىن

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ مېنى پۇل بىلەن ئەمەس، ئىلىم بىلەن؛ شۆھرەت بىلەن ئەمەس، ئەخلاق بىلەن؛ ئاتالمىش مودىلىشىش بىلەن ئەمەس، ئىمان - ئېتىقاد بىلەن چوڭ بولۇشۇمغا نېسىپ قىلغان سۆيۈملۈك ئائىلەمنىڭ ئاددىيلىقىدىن ئۆمۈرۋايەت مىننەتدارمەن.

▲ ئادەم بىلەن ئۇنىڭ قەلبى ئوتتۇرىسىدا چوڭ بىر ھاڭ بار، بۇ ھاڭغا چوڭ كۆۋرۈكتىن بىرنى سالغان ئادەم بۇ دۇنيا — ئۇ دۇنيادا بەختكە ئېرىشەلمىسىمۇ، ئەمما مۇۋەپپەقىيەتكە نائىل بولالايدۇ.

▲ بۇ دۇنيادا ئىككى نەرسە سېنى ئاسانلا ئازدۇرالايدۇ. بىرى مەنسەپ، يەنە بىرى پۇل. بۇ ئىككى نەرسىگە توغرا تەبىر بەرگۈزمەيۋاتقىنى ئاشۇ نومۇسسىز شەيتان.

▲ بىرىنچىلىكنى ئېلىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇنىڭ بىردىنبىر ئاقلانە يولى شۇكى، بىرىنچىلىككە بىر قەدەم قالغان ئىقتىدارنى ھازىرلىغىن، بۇنداق بولغاندا ۋاقتى كەلگەندە بىر كۆچەپلا بىرىنچى ئورۇنغا ئۆتەلەيسەن!

▲ ناچار مۇھىت غايىنى غۇۋالاشتۇرۇپ، ئىدىيەنى چاكىنالاشتۇرىدۇ.

▲ ئەرزىيدىغان ئىشلار ئۈچۈن قان ئاقتۇزساڭ مەيدىلىكى، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن ياش ئاقتۇزما.

▲ ئوغۇللىرى ئىرادىلىك، غۇرۇرلۇق؛ قىزلىرى ئىپپەتلىك، ۋاپادار؛ ئوغۇل - قىزلىرى بىلىملىك بولغان مىللەتنىڭ تەقدىرى نۇرلۇق بولىدۇ.

▲ تام ئالدىدىكى مەغلۇبىيەتنى باغاشلىيالىغانلار، تام ئارقىسىدىكى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكۈچىلەر.

▲ ئۆزۈڭنى ھەقىقىي تاۋلاپ، يېتىلدۈرمەكچى بولساڭ، كۈچلۈك ئەمما دانا رەقىبتىن بىرنى تاپ.

▲ ئۆز تەجرىبىسىدىن ئۆگەنگەنلەر ئەقىللىقلەر، ئۆزگىنىڭ تەجرىبىسىدىن ئۆگەنگەنلەر ئادەتتىكى كىشىلەر، يا ئۆز تەجرىبىسىدىن، يا باشقىلارنىڭ تەجرىبىسىدىن ئۆگىنەلمىگەنلەر ئەخمەقلەر.

▲ ئۈمىد نۇرى كۆرۈنمىسە ئالدىمىزغا بىر قەدەم سىلجىيلى، يەنە كۆرۈنمىسە يەنە بىر قەدەم سىلجىيلى، بۇ نۇرنىڭ كۆرۈنمەسلىكىگە ئىشەنمەيمەن.

▲ تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن كۆزۈڭنى ئاچقىن، ئۇخلاشتىن ئاۋۋال بىر كۈنلۈك ئىشىڭنى ئويلاپ چىققىن، بوشاڭلىق قىلىدىغان زاماننىڭ ۋاقتى ئۆتتى.

▲ سەگەك ياشا — بەگدەك ياشا، ئالتۇنىڭنى ياخشىلىققا تىگەش.

ھەزرىتى ئەلى مامۇت

ئاپتور: شىنجاڭ ساقچى ئوفىتسېرلار ئالىي تېخنىكومى قانۇن فاكۇلتېتى ئەدلىيە ياردەمچىلىكى 2010 - يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى.

كۆڭلۈمدىكى گەپلەر

▲ مۇنداق ئۈچ خىل ئادەم قارغىشتا ئۆلىدۇ. بىرى، ئاتا - ئانىسىنى ھۆرمەت قىلمىغان ئادەم، يەنە بىرى، ئۇرۇق - تۇغقان، قېرىنداشلىرى بىلەن ئەپ ئۆتمىگەن ئادەم، ئۇچىنچىسى، قولۇم - قوشنىلىرىغا ئارامچىلىق بەرمەي ئورا كولايدىغان ئادەم.

▲ ئىنسانغا بەخت - سائادەت كەلتۈرگۈچى گۈزەل خىسلەتلەر: شەرمى - ھايالىق بولۇش، نەپسىنى يىغىش، ئىلىم ئۆگىنىش، تىرىكلىكنى غەنىيمەت بىلىش، راست سۆزلەش، كىشىلەرگە ئازار بېرىشتىن ساقلىنىش ۋە باشقىلارنىڭ ئازارلىرىغا سەبرى قىلىش، ياخشىلار سۆھبىتىدە بولۇش .

▲ ... يەنىلا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى — غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاۋاتقانلارنى ئويغاتقۇچى تاڭ خورىزىدۇر.

▲ ئائىلىسىنى سۆيمىگەن ئادەم ۋەتىنىنى سۆيمەيدۇ، چۈنكى، ئائىلىمۇ بىر «ۋەتەن» دۇر.

▲ دوستىغا ئىشەنچ قىلمىغان ئادەم، دوستىغا قەست قىلماي قالمايدۇ.

▲ ئاياللاردا ئىپپەت - نومۇس قارىشىنىڭ يوقىلىشى، ئەرلەردە ئەركەكلىكنىڭ ئۆلگەنلىكىنىڭ بېشارىتىدۇر.

▲ جەمئىيەتتە رەزىل ئادەملەر يوقالماي تۇرۇپ ساپ دىل، غۇرۇرلۇق، ئەخلاق - پەزىلەتلىك ئادەملەرگە ئاراملىق بولمايدۇ.

▲ تەپەككۇر قىلىشتىن توختىغان ئادەم ئۆلگەن بىلەن باراۋەر.

▲ ئەرلەر ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئۇنۇتقاندا، ئاياللار ئەرلەرنى باشقۇرىدۇ.

▲ ئادەمدە ئادىمىيلىك خىسلەت بولمىسا، ھايۋاندىن نىمە پەرقى؟!

▲ مۇھەببەتنىڭ قەدرى - قىممىتى يوقالغان يەردە ئالدامچىلار كۆپىيىپ كېتىدۇ.

▲ مىللەتنىڭ ۋىجدانى بولغان يازغۇچى - شائىرلار ساختىلىققا يۈزلەنگەندە، شۇ مىللەتتە راستچىل، سەممىي ئادەملەر ئازلاشقا باشلايدۇ.

▲ ياشلىقتىكى ئەجىر - مېھنەتتىن خۇشپۇراق گۈللەر ئېچىلىدۇ، قېرىلىقتىكى پۇشايماندىن ھەسرەت - نادامەت داغلىرى قالىدۇ.

▲ پەزىلەتلىك ئايال — ئەرنى كۆكلىتىدىغان مۇنبەت تۇپراق؛ پەزىلەتسىز ئايال — گىياھ ئۈنمەيدىغان شورلۇق، زەيكەش يەر.

▲ ئەقىدىسى بولمىغان ئادەمدە ۋىجدان بولمايدۇ، ۋىجدانى بولمىغان ئادەمدە نومۇس بولمايدۇ، نومۇسسىز ئادەمنىڭ قولىدىن ھەر - ھەر بالالار كېلىدۇ.

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى — قانداق ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىدىغان دەرسخانا.

▲ ئائىلىدە مېھىر ـ مۇھەببەتنىڭ يوقىلىپ كېتىشى شۇ ئائىلىنىڭ قىيامىتىدۇر.

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئوقۇپ، ئۇنىڭ ئە-چىدىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرەلىگەن ئادەم — ئادىمىيلىك ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان بىلەن باراۋەردۇر.

مۇھەممەدجان تىلىۋالدى

ئاپتور: پەيزىۋات ناھىيە گۈللۈك يېزا ئاقتوقاي كەنتىدە، دېھقان.

تەپەككۇر گۈلشەنىدىن تامچىلار

▲ ھەر قانداق ئىشتا رىقابەتچىلەرنىڭ كۆپلىكىدىن قورقما، پەقەت ئۆزۈڭگە بولغان ئىشەنچىڭنىڭ كەملىكىدىن قورق.

▲ ئالدى بىلەن ئىنسانلارنىڭ مەنىۋىيىتى بۇلغانغاچقا، ئاندىن ئانىمىز بولغان تەبىئەتمۇ بۇلغىنىۋاتىدۇ.

▲ پەقەت ئەخمەق كىشىلەرلا باشقىلارنىڭ ئۆزلىرىنى ماختاشلىرىغا مەپتۇن بولۇپ يۈرىدۇ. چۈنكى، باشقىلارنى ماختاشقا ھېچقانداق دەسمايە كەتمەيدۇ.

▲ بەزى ۋاقىتلاردا تەنھالىقمۇ، سۈكۈتمۇ كىشىگە ئۆ-زىنى تونۇش، چۈشىنىش پۇرسىتىنى ئاتا قىلىدۇ. ئىشلاردا ئويلىنىۋېلىش، ئۆزىنى سالماق تۇتۇش، ئۆزىنى بېسىۋېلىش ئادەمدىكى تەشۋىشلىك تۇيغۇسىنى تۈگىتىدۇ.

▲ ئىدىيەدىكى سۈرەلمىلىك ئىنكاستىكى سۈرەلمىلىك-نى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئىنكاستىكى سۈرەلمىلىك ھەرىكەت-تىكى سۈرەلمىلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ھەرىكەتتىكى سۈ-رەلمىلىك باشقىلاردىن كېيىن قېلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئەگەر بۇ ئىش بىر ئادەمگە تەدبىقلانسا، ئۇ ئادەم ئالغا با-سالمايدۇ ياكى رىقابەتتە شاللىنىپ قالىدۇ؛ مىللەتكە تەدبىق-لانسا، مىللەت ئۇزاققا بارمايلا ھاياتىي كۈچىنى يوقىتىدۇ.

ئابدۇقەييۇم ئابدۇرەھىم

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيە تېرىم يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئو-قۇتقۇچى.

تەپەككۇر ئۈنچىلىرى

▲ زىيادە جاھىللىق ئادەمنى ئاۋۋال ياڭغۇزلۇققا، كېيىن چۈشكۈنلۈككە، ئەڭ ئاخىرىدا ھالاكەتكە ئاپىرىدۇ.

▲ كىشىلىك قەلبىڭ قاشتېشىدەك سۈزۈك، روھىڭ مەشئەلدەك نۇرلۇق بولسۇن !

▲ بىز باشقىلارغا «كەچۈرۈڭ ...» دېگىنىمىزدە ئۆ-زىمىزنىڭ تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنگىنىمىزنى ياكى يوغانچى-لىق بىلەن بۇيرۇق قىلغىنىمىزنى ئېنىق ئايرىۋېلىشىمىز لازىم.

▲ دۇنيادىكى مېھىر ـ مۇھەببەتنىڭ ئەڭ بۈيۈك بىر ئىپادىلىنىشى بار. ئۇ بولسىمۇ مېھىر ـ مۇھەببەتنى كۆڭۈلنىڭ ئەڭ پىنھان جايلىرىدا ساقلاشتۇر.

▲ غايە قانچە ئۇلۇغۋار بولسا تۆلەيدىغان بەدەلنىڭ ۋەزنىمۇ شۇنچە ئېغىر بولىدۇ.

تۇقىز ئابلەت

ئاپتور: قەشقەر كونا شەھەر ناھىيەلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3 ـ يىللىق 10 ـ سىنىپ ئوقۇغۇچىسى.

قەلب فونتانلىرى

▲ ئېھ دىلبەر، كىرپىكىمگە ئېسىلغان كۈمۈش ئۈن-چىلەرنى كۆرۈپ، ھەرگىزمۇ ۋىسال مايسىلىرىنى جۇدالىق چاقماقلىرى سوققان چېغى، دەپ ئويلاپ قالما، چۈنكى كۆز يېشى پەقەت ئازابىڭلا شاھىدى ئەمەس.

▲ ئېھ دوستۇم، سەن ھايات قەدرىگە سەكراتقا چۈش-كەندىلا يېتىشتىن ھەزەر ئەيلىگىن!

▲ سېنىڭ باشقىلاردىن ھۆرمەت ـ سالام تەلەپ قىلغان-لىقىڭ ئەمەلىيەتتە ئۆزۈڭنى باشقىلاردىن نەقەدەر تۆۋەن كۆ-رىدىغانلىقىڭنىڭ گۇۋاھچىسىدۇر.

▲ ھەسەتخورلۇق —— ئەقىلنى خورىتىدىغان، تۇيغۇ-نى گاللاشتۇرىدىغان، ئىرادىنى بوشاشتۇرىدىغان، كېلەچەك-نى خۇنۇكلەشتۈرىدىغان، ئىستىقبالنى تۇمانلاشتۇرىدىغان، ئەقىدىنى چىرىتىدىغان، ئىنسانىي ھېسسىياتنى بۇلغايدىغان يوشۇرۇن ئاپەتتۇر.

▲ ئىنسان ئابرۇيى ـ يۈزى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەقىل كۆزى بىلەن بەختلىكتۇر.

▲ مۇبادا سەن ھېسسىياتىڭنىڭ قۇلى بولۇشنى خالى-ساڭ، ئەقىدە ۋە ئىستىقبالىڭنى قۇربان قىل؛ ئەگەر ھېسسىيا-تىڭنى قۇل قىلىشنى ئويلىساڭ، ئۈمىد ۋە شىجائەتنىڭ قۇربا-

نى بول.

▲ سەن سۆيگۈ يالقۇنىنىڭ ئاتەش تەپتىدە ئازابلىنىپ، ئاچچىق ياش تۆككەندىلا، ئاندىن ئۆز سۆيگۈڭگە قانچىلىك ساداقەتمەن ئىكەنلىكىڭنى جەزملەشتۈر.

ئەنۋەر ئابلەت شەيدائىي

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشتە، خىزمەتچى.

تەپەككۇر تۈيغۇلىرى

▲ ھالالدىن پۇل تېپىپ بېيىشنى ئويلامسىز؟ ئۇنداقتا ئاۋۋال ئۆزۈڭىزدە پۇلنى قىشتا كاچكۇلغا، يازدا يۇقىرى ھارارەتلىك تونۇرغا چۈشۈپ ئالالايدىغان جاسارەت ۋە پاراسەتنىڭ بار - يوقلۇقىنى دەڭسەپ كۆرۈڭ.

▲ ئاتاش - چاقىرىش ئادەتلىرىمىز بارغانسېرى سىلىق، يۇمشاق، ئەكسىچە، رىقابەت ئېڭىمىز بارغانسېرى كۈچلۈك، باغرىمىز بارغانسېرى قاتتىق بولۇپ كېتىۋاتىدۇ.

▲ يۇرت بىلەن يۇرت ئارىسىدىكى يوللار ياخشىلىنىپ ۋە يېڭىدىن ياسىلىپ، ئارىلىق قىسقىراۋاتىدۇ، بىراق قەلب بىلەن قەلب ئارىسىدىكى يوللار تارىيىپ، ھەتتا ئېتىلىپ، ئارىلىق يىراقلىشىۋاتىدۇ.

ئالىم ئەمەر

ئاپتور: مارالبېشى ناھىيەلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

تەپەككۇر ئۆتەڭلىرى

▲ تەدبىرسىز ئادەملەر «تەقدىر»دېگەن گەپنى ئەڭ كۆپ تىلغا ئالىدۇ.

▲ «ھەركىم قىلسا ئۆزىگە قىلىدۇ» دېگەن گەپكە «باشقىلارغىمۇ قىلىدۇ» دېگەننى قوشۇپ قويۇش كېرەك.

▲ ئىجتىمائىي شارائىت شۇنداق نەرسە ئىكەنكى، گاچىنى ناتىق قىلىۋېتەلەيدۇ، ناتىقنى مۆرىمەس.

▲ ئەلۋەتتە، تۇغقانغا يەتمەيدىغان قوشنا بار، ھالبۇكى قوشنىغا يەتمەيدىغان تۇغقانمۇ بار.

▲ مىلىك خۇشامەتتىن بىر ھۆرمەت ئەلا.

▲ ئادەمنى راۋاج تاپقۇزمايدىغان ئۈچ نەرسە: كەيپ - ساپا، ئەيش - ئىشرەت ۋە غەيۋەت - شىكايەت.

ئابدۇقەييۇم ئەيسا

ئاپتور: يېڭىشەھەر ناھىيەلىك ئارال ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

تەپەككۇر كۆزى

▲ دانالارنىڭ يېقىملىق سۆھبىتى، گويا گۈزەل باغقا ئوخشايدۇ، ئاڭلىغانسېرى ئۆزۈڭنى راھەت ھېس قىلىسەن.

▲ بەخت دېگەن نېمە؟ بەخت دېگەن ھەر قانداق كىشىنىڭ، ئۆزى تەلەپ قىلغان ھەم ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىگە ئېرىشكەندىكى خۇشاللىقى.

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى مېنىڭ دانا ھەم ۋاپادار دوستۇمدۇر.

▲ ئۇ دۇنيا بىلەن بۇ دۇنيانى ئايرىپ تۇرىدىغىنى پەقەت بىر تىنىقتۇر.

ئابدۇجېلىل تۇرسۇن

ئاپتور: غۇلجا شەھەر «خەلقنى بېيىتىش» بازىرى 2 - دۇكاندا تىجارەتچى.

▲ تۇرمۇش ئەسلى بىر گۈزەل ناخشا، ھەر كىم ئۇ ناخشىنىڭ تېكىستىنى ئۆزى يازىدۇ. سەن ئۇنى خۇنۇك يېزىپ قويۇشۇڭمۇ ياكى ئەسلى ماھىيىتى بويىچە گۈزەل يېزىشىڭمۇ مۇمكىن، بۇ پەقەت سېنىڭ ئىقتىدارىڭغا باغلىق.

مەمەتجان ئابدۇكېرىم

ئاپتور: قەشقەر يېڭىسار ناھىيە، ئۈچار يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 2 - يىللىق 2 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى.

تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى

▲ ھاراق ئىچىش بىلەن ئىچمەسلىك، قاتار چاي ئويناش بىلەن ئوينىماسلىق مەسىلىسىنى توغرا ھەل قىلالمايدىغانلار دائىملا ئۇرۇش - تالاش قىلىدىغان ئاتا - ئانىلار ئۆز پەرزەنتلىرىنى لاياقەتلىك تەربىيەلەشتەك ئۇلۇغ بۇرچىنى قانداقمۇ ئورۇندىيالىسۇن؟!

▲ ماگنىتنىڭ تارتىش كۈچى قالمىغىنىدا تۆمۈرنى

چاپلاپ قويساڭمۇ ئەھمىيىتى بولمىغىنىدەك، ئەر ـ ئايال ئوتتۇرىسىدا ھۆرمەت، پەردە شەپ قالمىغاندا مېھىر ـ مۇ-ھەببەتلىك تارتىششتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ.

▲ بانا ـ سەۋەب كۆرسۈتۈش نۇرغۇن چاغلاردا ئىقتىدارسىزلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.

▲ ئۆزلۈكىنىڭ ئەڭ مۇھىم بەلگىسى — ئۆزىنى، ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى بىلىشتۇر.

▲ تەربىيەدە سەۋرچانلىق ھەم كۆيۈم ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇل.

تەپەككۇردىن تەرمىلەر

▲ قانچە چوڭ ئەمەلنىڭ بولسىمۇ، ئادىمىيلىك تەبىئىتىنى ئۇنۇتما، كىشىلەر ساڭا ئەمەلىڭگە قاراپ ئەمەس، ئادىمىيلىكىڭگە قاراپ باھا بېرىدۇ، ھۆرمەتلەيدۇ...

▲ «تاشتىن شورپا چىقىرىشتەك» جاناباقتىلىق بىلەن «بۇقىنى چىمدىپ ئۆلتۈرۈشتەك» لىگىتاسىملىق ئەڭ قورقۇنچلۇق ياشاش ئۇسۇلى.

توختىنىياز ئالىم

ئاپتور: بۈگۈر ناھىيەلىك ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

تەپەككۇردىن تامغان «ئاقار يۇلتۇز»لار

▲ ھەر قانداق نەرسە ئېھتىياجدىن زىيادە بولسا ئەسلى قىممىتىنى يوقىتىدۇ.

▲ سۈكۈت قىلىۋېرىش بەزىدە سىنى سۈكۈت قىلىش ھوقۇقىدىنمۇ ئايرىپ قويىدۇ.

▲ ئادەمدە مېھرمۇ، قەھرمۇ بولۇشى كېرەك، شۇندىلا قەلب مۇكەممەللىكىنىڭ شەرتىگە يېقىنلىشىدۇ.

▲ ئازاب مۇنداق ئۈچ خىل بولىدىكەن: بىرىنچى، ئىنسان ئېرىشەلمىگەچكە بولغان نەرسىسى ئۈچۈن قۇربانلىق بېرەلەيدىكەن، لېكىن، ئېرىشىدىغىنى تايىنلىق بولىدىكەن، شۇڭا ئازابلىنىدىكەن. ئىككىنچىسى، ئادەم ئېرىشەلمىگەچكە بولغان نەرسىسىگە ئېرىشەلەيدىكەن، لېكىن يەنىلا ئازابلىنىدىكەن. ئۈچىنچىسى بولسا، ئېرىشەلمىگەچكە بولغان نەرسىسىدىن ئاسانلا ۋاز كېچىدىكەن، كېيىن ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ھاياتىدا نەقەدەر مۇھىملىقىنى ھېس قىلىدىكەن، شۇڭا بۇ ئازاب مەڭگۈلۈك بولۇپ شۇ كىشىنى بىر ئۆمۈر ئازابلايدىكەن.

▲ ئازابىڭنى ئېيتقۇدەك ئادىمىڭ قالمىغاندا ئەڭ يېقىن سىرداش ئادىمىڭدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىڭنى، خۇشاللىقىڭنىمۇ ئېيتقۇدەك ئادىمىڭ قالمىغاندا پۈتۈن دوستلىرىڭدىنمۇ ئايرىلىپ قالغانلىقىڭنى ھېس قىلىسەن.

▲ غەزەپلەنگەندە مۇلايىم بول؛ ئازابلانغاندا ئىگىردىمايدىغان بېشىڭنى كۆتۈر، شۇندىلا سەن كىشىلىك يولۇڭدا مەزمۇت قەدەملەر بىلەن ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيسەن.

ئابدۇقەييۇم ماگسۇر

ئاپتور: شىنجاڭ سانائەت قۇرۇلۇش ئىنستىتۇتى ئېلېكتىر ئۇچۇر قۇرۇلۇش فاكۇلتېتى 2010 ـ يىللىق 7 ـ سىنىپ ئوقۇغۇچىسى.

تەپەككۇر ھاسلاتلىرى

▲ مەن ئۇنىڭ قولىغا ئازراق پۇل تۇتقۇزىۋىدىم، ئويلىمىغان يەردىن يىغلاپ سالدى. دەسلەپ، يەتكۈزگەن بۇ «چوڭقۇر مېھىر ـ شەپقىتىم» دىن تەسىرلىنىپ كۆزيېشى قىلىۋاتامدىكىن دەپتىمەن. كېيىن بىلدىمكى، ئەسلىدە خورلۇق ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئامبۇردەك قىسىپ يىغلاتقان ئىكەن.

▲ باشقىلارنىڭ ئىزىدىن ماڭساڭ دائىم ئارقىدا قالىسەن.

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» نىڭ «تەپەككۇر كۆزى» سەھىپىسىدە بېرىلىۋاتقان ھەر بىر «مېۋە»نىڭ ۋەزنى بىر پارچە ماقالىدىن قېلىشمايدۇ.

▲ ئېتىقادلىق ئادەم سالماق، ئېغىر ـ بېسىق كېلىدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ روھىيىتى ھەر قاچان توقدۇر؛ ۋەھالەنكى روھى ئاجىز ئادەم خۇددى ئىچىگە يەل بېرىلگەن شاردەك ئانچىكى شامالدىمۇ نەدىن ـ نەگە ئۇچۇپ يۈرىدۇ.

▲ كونسايىن ئاۋۇپ كېتىۋاتقان داۋالاش ساختا ئېلانلىرى ۋە دورا تەشۋىقاتلىرى ئەمەلىيەتتە، تېخىمۇ كۆپ ساغلام ئادەملەرنىڭ ئاغرىقلار سېپىگە كېلىپ قوشۇلىشى ئۈچۈن قىلىنغان تەتۈر چاقىرىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

▲ بىز نۆۋەتتە «ئاق ئالۋاستى» دەپ ئاتىۋالغان heroin سۆزى بىلەن «يامان ئايال» مەنىسىدىكى heroine سۆزى ئىنگلىزچىدا ئوخشاش تەلەپپۇزلىنىدىكەن. مۇشۇنىڭغا قاراپ، رىۋايەت، چۆچەكلىرىمىزدە ئادەملەرنى ئازدۇ-

رۇپ ھالاك قىلىدىغان جىن - ئالۋاستىلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ ساھىپجامال ئايال سىياقىدا تەسۋىرلىنىشىنىڭ بىرەر باغلىنىشى بولسا كېرەك.

▲ ئەرلەردىكى بىكار تەلەتلىك، ھاراقكەشلىك بىلەن ئاياللاردىكى چاكىنىلىق ۋە مودىكەشلىك ئەۋلادلارغا يۇز تۇتۇۋاتقان جىمى پاجىئەلەرنىڭ تۇغۇمچان ئانىلىرىدۇر.

▲ بەزى تاراتقۇلاردا يالغان - ياۋىداق، كۆپتۈرمە ھەم ساختا ئېلانلار كۆپ بېرىلگەنلىكتىن، كىشىلەرنىڭ ھەقىقىي، ساپ تاۋارلار توغرۇلۇق خەۋەرلەرگىمۇ ئىشەنمەس بولۇپ قېلىشتى.

ئىلغارجان مەتتۇرسۇن ئىسلام

ئاپتور: نىيە ناھىيەلىك سىياسىي كېڭەشتە، خىزمەتچى.

تۇرمۇش خاتىرەمدىن ھېكمەتلەر

▲ تۇرمۇش — ئۇيۇتۇلغان قېتىق؛ تۇرمۇشقا «كۆنەلگۈ» كېرەك، سىنىڭ كۆنەلگۈنى قانچىلىك سېلىپ، تەمىنى قانداق تەڭشىشىڭ بىر ئۆزۈڭگە باغلىق.

▲ سەن ئۆز ئېغىرلىقىڭنى ئۆلچەش ئۈچۈن، نەچچە قېتىم تارازىغا چىقتىڭ. ئەمما ۋىجدانىڭنى، غۇرۇرۇڭنى ئادىمىلىك تارازىسىغا سېلىپ باقتىڭمۇ؟

▲ گۈل يايرىقىنىڭ غازاڭ تۆكۈشىدىكى سەۋەب، پەسىل قامچىسى تەككەنلىكىدە، گۈل بەرگىنىڭ ياش تۆكۈشىدىكى سەۋەب، شەبنەم تامچىسى چۈشكەنلىكىدە.

▲ سەن تەسەللىگە موھتاج ۋاقتىڭدا، ئەڭ ياخشى مەدەتكار ئۆزۈڭ.

▲ غەيۋەتنىڭ يولى كۆپ، ئۆز يولى بىلەن كېتەر؛ ھەسرەتنىڭ يولى يوق، قەلبىڭگە ئىز چېكەر.

▲ يۈز ئابرۇيى تاپاي دېسەڭ، «غەيۋەت» پىلىكنى تارتما، ئەيىب نۇقسانىڭنى ياپاي دېسەڭ، ئىسراپچىلىق سورۇنىغا بارما.

ئايگۈل تۇرسۇن

ئاپتور: شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتۇتى تەبىئىي پەنلەر فاكۇلتېتى 2010 - يىللىق فىزىكا سىنىپىدا

قەلب چېقىنلىرى

▲ جاھاندا ئۆز ئىشىنى تېپىپ قىلالىغان، قىلالايدىغان ئادەمدىن ئەركىن ئادەم يوق.

▲ ئىنسانلار پۇلنى ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كېتەلمەيدۇ، بىراق پۇل ئىنسانلارنى ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كېتەلەيدۇ.

▲ خەقتىن رەنجىمەي، خۇلقىڭدىن رەنجى.

▲ كۆرگەننى ئەمەس، كاللاڭدىن ئۆتكەننى قىل.

▲ تەن ئەزايىڭ ئۆتىسە سالامەت، بۇمۇ بىر خىل يۈكسەك ئىنايەت.

▲ كېسەللىككە ماس كەلگەن دورا، خىزىر سۈپەت كۆرۈنەر گويا.

ئابلىز ئوبۇلخەيرى مەرپەت

ئاپتور: لوپ ناھىيە دول يېزا مازار ئۆستەڭ كەنت 143 - قورۇدا

▲ ھەر باھاردا بىر تۈپ كۆچەت تىكىپ قوي، ھاياتىڭنى ئاڭا تەققاسلىتىپ قوي.

▲ مەسئۇلىيەتچان دوختۇر — كېسەللىككە ئېتىلغان ئوقتۇر.

ئابۇشۈكۈر قاسىم

ئاپتور: پەيزىۋات ناھىيە قىزىلسۇ يېزا ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

ئەتراپىمىزدىكى «كۆپ ۋە ئاز» غا نەزەر

▲ ئەزەلدىن چوڭلارنى ھۆرمەتلەيدىغان، ئالدىدىن توغرا ئۆتمەيدىغان ئەنئەنە بار ئىدى، ھازىر نېمە بولدى دەيدىغانلار بەك كۆپ، ئەمما ئۆزلىرى ھۆرمەتلىنىش يېشىغا بېرىپ قالغان تۇرۇقلۇقمۇ مەست ھالەتتە كوچىلاردا مېڭىشتىن ئۇيۇلىدىغانلار بەك ئاز.

— ئەمدى ئۇلار بالىلىرىغا نېمە دېيەلىسۇن...؟

▲ ئانىلىرىنى مەدھىيەلەپ يۈرەكلەرنى يىغلاتقۇدەك شېئىر يازىدىغانلار خېلى كۆپ، ئەمما ۋاقتى كەلگەندە شۇ شېئىرلىرىنىڭ نەچچىدىن بىرىچىلىك راپاۋەت كۆرسىتەلەيدىغانلىرى بەك ئاز.

— شۇڭا بىزنىڭ ھالىمىزغا ۋاي.

▲ يەتتە ئەزايى ساغلام تۇرۇپ بىكار يۈرىدىغانلار بەك كۆپ، ئەمما بىرەر ئىش قىلماي جەمئىيەتكە يۈك بولۇشنى ئۇيات بىلىدىغانلىرى بەك ئاز.

— ئۇلارنى ساخاۋەتچى — سېخىيلار قاچانغىچە يۆلەر؟

▲ جەمئىيەتتە بىكار تەلەتلەر قىلىدىغان ئىشلار بەك كۆپ، ئەمما ئۇنى يارىتىپ ئىشلەيدىغانلار بەك ئاز.

— شۇڭا ئىشتىنىمىز تىزىمىزدىن ئاشمايدۇ.

▲ ئۆزلىرى ھېچ ئىش قىلالمايدىغانلار ۋە قىلىشنى خالىمايدىغانلار بەك كۆپ، ئەمما ئۆزلىرى قىلالمىغانلىرىنى باشقىلار ۋۇجۇتقا چىقارسا ئۇنى يارىتىدىغانلار بەك ئاز.

— شۇڭا بارغانسېرى ئارقىدا قېلىۋاتىمىز.

▲ ئۆمۈر بويى ئىزدىنىش ئارقىلىق تارىخىي جەريانلارنى يىغىنچاقلاپ تۇرمۇش كارتىنىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغانلار خېلى كۆپ، ئەمما ئۇنى كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇپ ئۆز تۇرمۇش جەريانىغا ئۈلگە قىلىپ تەدبىقلاپ باقىدىغانلىرى بەك ئاز.

— شۇڭا تۈزەلمەيمىز.

▲ بەزى ھاللاردا خىزمەتلىرىمىزنى تەكشۈرۈشتىن ئۆتكۈزىمىز دەپ سەرپ قىلىۋەتكەن قىممەتلىك ئاق قەغەزلىرىمىز بەك كۆپ، ئەمما ئۇنىڭغا خاتىرىلەنگەنلىرىنىڭ ئىچىدە ھەقىقىيلىرى بەك ئاز.

— شۇڭا تېخىچىلا نېمىنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولالمىدۇق.

▲ مەكتەپلەردە كۈندىلىك مەشغۇلاتلار ئۈچۈن لازىملىقلارنى تولۇقلاپ تۇرۇش كۆپ، ئەمما ئۇنىڭغا كۆيۈنىدىغان ۋە ئىگە بولىدىغانلار ئاز.

— شۇڭا دائىملا لازىم بولغاندا پاتىپاراقچىلىق.

▲ ئىدارە، ئورگانلاردا قاتار تىزىۋېتىلگەن ئارخىپ ئىشكاپلىرى بەك كۆپ، ئەمما ئۇنىڭ قايسىسىدا نېمە بارلىقىنى بىلىدىغانلار ۋە كېرەك بولغاندا دەرھال تېپىپ بېرەلەيدىغانلار بەك ئاز.

— سانىنى ئاشۇنداق كۆپەيتىۋېتىش شۇنچە زۆرۈرمىدۇ؟

رەھىمە نۇرئەخمەت

ئاپتور: غۇلجا شەھەرلىك 5 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

تۇرمۇش تەسىراتلىرى

▲ ساختىپەز ئالدامچىلارنىڭ ئەڭ قولايلىق، ئەڭ كۆڭۈلدىكىدەك «ئوۋ» نىشانى سەممىي، ساددا، ئاق كۆڭۈل كىشىلەردۇر.

▲ ساختىپەزلەرنىڭ سەھنىدە مۇكاپات تاپشۇرۇپ ئالغاندىكى ھالىتى، تۆۋەندىكىلەرگە «ئېشەك ئوغرىسى» تۇتۇلۇپ قېلىپ ئاۋام ئالدىدا سازايى قىلىنغاندەك تەسىرات بېرىدۇ.

▲ ئالتۇن زەرگەرنىڭ قولىدا زىننەت تاپىدۇ، باينىڭ قولىدا ئىززەت.

▲ نادانلار ئۆزىنىڭ مال ـ دۇنياسىنى كۆز ـ كۆز قىلىپ ئىلىم ئەھلىلىرىنى مەسخىرە قىلسا، ئىلىم ئەھلىلىرى ئۇلارنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنىڭ نامراتلىقىدىن نەپرەتلىنىدۇ.

▲ باشقىلارنىڭ ئەيىب نۇقسانلىرىنى ئۆزىگە ئېيتىش پاساھەتنىڭ، جامائەتكە ئېيتىش جاھالەتنىڭ بەلگىسى.

ماخمۇت ئەخمەت

ئاپتور: لوپ ناھىيە ھاڭگىيا يېزا 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ پېنسىيونېرى

تۈزىتىش

ژۇرنىلىمىزنىڭ 2012 ـ يىللىق 1 ـ سان 4 ـ بەت 1 ـ ئىستون تۆۋەندىن 9 ـ قۇردىكى «نەزەرىيەسىدىن»نى «نەزەرىيەسى، دىن»، 6 ـ بەت 2 ـ ئىستون تۆۋەندىن 9 ـ قۇردىكى «T»نى «آ»، 7 ـ بەت 2 ـ ئىستون تۆۋەندىن 1 ـ قۇردىكى «سەباب»نى «شەباب»، 8 ـ بەت 2 ـ ئىستون يۇقىرىدىن 18 ـ قۇردىكى «قازى قىزى»نى «قازى مىر»، 9 ـ بەت 2 ـ ئىستون يۇقىرىدىن 14 ـ قۇردىكى «校勤»نى «校勘» دەپ تۈزىتىپ ئوقۇشۇڭلارنى سورايمىز.

ھۆرمەت بىلەن «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» تەھرىراتى

تارىخنىڭ ئەرۋاھى، بۆسۈلگەن تور ۋە ئۆلمەس ئۇتوپىيە

ــ خالىدە ئىسرائىلنىڭ «كەچمىش» ناملىق رومانىغا كىرىش

نۇرمۇھەممەد ئۆمەر ئۇچقۇن

1

خالىدە ئىسرائىلنىڭ چاغداش ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا
مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان يازغۇچى ئىكەنلىكى ھەممىگە
ئايان. ئازات سۇلتان ئەپەندى ئۇنى «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى-
دىكى يېڭى يۇلتۇز» دەپ سۈپەتلىگەنىدى. ماڭا
«كەچمىش» ئۇنىڭ بەدىئىي دىتىنى، «يۇلتۇز»لۇقىنىڭ
مەنىسىنى ۋە پىروزىدىكى مۇھىم ئورنىنى تېخىمۇ نامايان
قىلغاندەك تۇيۇلدى. «ئىپە، ھايات»، «ئۇنتۇلماس خا-
تىرە»، «قۇملۇقنىڭ چۈشى»، «ئوربىتا»، «رەڭدار
قۇيۇن»، «تىمتاس شەھەر»، «شەھەردە كالا يوق» قا-
تارلىق ئەسەرلىرى ئارقىلىق «ناھايىتى ئاددىي، كىشلەر
تەرىپىدىن ئاياللارنىڭ غەيۋەتلىرى دەپ ئاتالغان ‹كۇس -
كۇس› پاراڭلار ئارقىلىق ھاياتلىقنىڭ كىشلەر تازا زەن
سېلىپ كەتمەيدىغان، ئاسانلا ھېس قىلالمايدىغان نازۇك
تەرەپلىرىنى ئۇستىلىق بىلەن سۈرەتلەپ» [1] كەلگەن خا-
لىدە ئىسرائىل بۇرۇنقى ئۇسلۇبىنى بىراقلا چە-
ڭىغا چىقارغان، ئەمما مۇزدەك سىياقتا تارىخنىڭ چوڭ
كەسمە يۈزىگە رەھىمسىزلىك بىلەن تىكىلىپ تۇرغاندەك
بىلىنىپ كەتتى. ئۇ ھېلىھەم ئاددىي ئادەملەرنىڭ ئۇششاق -
چۈششەك ئىشلىرىنى تاللىۋالغان ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ
ئاددىي، سىدام يۈزىدە تارىخنىڭ چوڭ بۇرۇلۇشىنىڭ كۆ-
لەڭگىسى ئەلەڭگىپ تۇراتتى. ئۇ نەچچە يۈز يىللىق ئۆز-
گىرىش ئېلىپ كەلگەن تارىخىي، ئىجتىمائىي، مەنىۋى بۇ-
رۇلۇشنى بىر جەمەتنىڭ شەجەرىسىگە پىرىسلاپ تىقىۋەت-
كەنىدى. بىلگەن ئادەم ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاددىيلىقىنى
چوڭقۇرلۇقىغا، يەڭگىللىكىنى ئېغىرلىقىغا، قىسقىلىقىنى
كەڭلىكىگە، ھەتتا كىشىگە سەل ئاددىيلىق تۇيغۇسى بېرى-
دىغان تېپىز، يالىڭاچلىقىنى مەسخىرىلىك ئىشارىسىگە
كەپ توغرا كەلمەيتتى. ئۇ ھەقىقەتەن قاپ يۈرەك، قارام
ئايال ئىكەن دەپ سالدىم مەن ئىختىيارسىز.

ئۇ جىمىپ كەتكىلى ئۇزۇن بولغانىدى. بۇ ئۇنىڭ ئا-
دىتىمۇ ياكى چوڭقۇر سۈكۈت، ئۇزاق ئويلىنىشتىن كېيىن
جىممىدە بۆسۈپ كىرىش ئۇنىڭ ئىجادىيەتتە تاللىۋالغان
يولىمۇ، بۇنى بىلمىدىم. ئۇ 33 ياشقا كىرگەندە ئاندىن
تۇنجى ھېكايىسىنى ئېلان قىلىپ، ئەدەبىياتىمىزغا لىرىك
بىر كۈينى باشلاپ كىرگەن، سىدام، تۈز، ئەمما چوڭقۇر
ھېسسىياتقا تويۇنغان بۇ كۈي ئەدەبىياتىكى ئايالليق
قەلبىنىڭ جۇلاسىنى نامايان قىلغان، «ئەدەبىياتىمىزدا ھېچ-
قانداق بەدىئىي ئىزناسى بولمىغان ئىجادىي ئوبرازلىرى
بىلەن ئەدەبىياتىمىزنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتقانىدى».
ۋەھالەنكى ئارىدا نەچچە يىللاپ ئۈن - تىنسىز سۈكۈتكە

ئوبزورچىلار مۇنبىرى

كىرىۋالغان بۇ «لىرىك كۆي» گەمدى بىراقلا گەۋجىگە
چىققاندى. راست، ئۇ سۇكۇتتە جىمجىت پارتلىغاندى. «ك-
كەچمىش»تىكى كىشىنىڭ يۈرىكىنى مۇزلاتقۇدەك تەمكىن
بايان ھەقىقەتەنمۇ ماڭا يازغۇچىنىڭ يەنە بىر يۈزىنى ئايان
قىلىپ بەردى. «كەچمىش»نىڭ باياندىن مەن ئۇنىڭ
كەينىدە قۇرۇلما خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشكە ئۇنىسىز تىك-
لىپ تۇرغان ئاپتورنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرىنى كۆرگەندەك
بولدۇم. ئاياللار يىغا ئارقىلىق ئىچىگە پاتماي قالغان دەر-
دىنى چىقىرىپ تاشلايدۇ، ئىچىنى بوشىتىدۇ، دېيىشىدۇ.
ئەگەر بۇنىڭدا راستىنلا مەلۇم ئاساس بار دېيىلسە، مەن
«كەچمىش»نى يازغۇچىنىڭ نەچچە يىللىق ئىچىگە تىنىش-
تىن كېيىنكى بىر قېتىملىق «چىقىرىپ تاشلاش» جەريانى
دەپ بىلىمەن. ئۇنىڭ ئىچى بوشىغانمىدۇ؟ مېنىڭچە، ياق!
كەچمىشكە قارىغان ئادەمنىڭ ئىچى بوشامدۇ ياكى پۇشام-
دۇ؟ ئەلۋەتتە بۇ قارىغۇچىنىڭ ۋىجدانىغا ۋە مەقسىتىگە
باغلىق. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئىچىنىڭ بوشاش - بوشىماس-
لىقىمۇ مۇھىم ئەمەس. بىر مۇنەۋۋەر يازغۇچىغا نىسبە-
تەن، ئىچ پۇشۇش زىيانلىق ئەمەس، بەلكى پايدىلىق،
ھەتتا زۆرۈردۇر. خالايىقنىڭ ھەممىسى ئۆتكۈنچى نەر-
سىلەرگە چۇقان - سۈرەن كۆتۈرۈۋاتقاندا جىمجىت
سۈكۈتنى تاللاش؛ ئالامان مەدھىيە - ئالقىش ياغدۇرۇ-
ۋاتقان نەرسىگە تەنقىدىي نەزەردە قاراش؛ ھەممە
سەرخۇش ھالەتكە ئۆتكەندە دەردلىك بىر كىرىزىس
تۇيغۇسىدا تولغىنىش تۇيغۇنلارنىڭ قولىدىنلا كېلىدۇ.
ئۇلار ئۇچۇن ئىچى پۇشۇش ياكى سەرخۇشلۇقنىڭ
ئۆزى ئەمەس، بەلكى ئۇ ئېلىپ كېلىدىغان ئەنە شۇ
«ھالەت» ئەڭ مۇھىمدۇر. خالىدە ئىسرائىلنى ئەنە شۇ
ھالەتكە كىرەلىگەن يازغۇچى دېيىش مۇمكىن. «كەچ-
مىش»مۇ ئەنە شۇنداق بىر «ھالەت»كە بېغىشلانغانلى-
قى بىلەن ناھايىتى قىممەتلىكتۇر.

راستىنى ئېيتقاندا، ئاپتورنىڭ روماندىكى چىقىش
نۇقتىسى بويىچە تەلقىنلىسەك، «كەچمىش» ياخشى قويۇل-
غان نام ئەمەس. روماندىكىسى توختاۋسىز ئۆزگىرىۋات-
قان، يەنى يىمىرىلىش، قۇرۇلۇش ۋە قايتىدىن تەشكىللىنىش
جەريانىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان بىر جەمئىيەتنىڭ ھەرد-
كەتتىكى ھالىتىدۇر. ئەسەردىكىسى تۇرغۇن ھالەت
ئەمەس، بەلكى تارىخنىڭ كەسمە يۈزىدە توختاۋسىز ئېقى-
ۋاتقان ھەرىكەت جەريانىدۇر. شۇڭا «كەچمىش»تىن ئىبا-
رەت ھەرىكەتنىڭ تاماملانغان قىسمىغا ئىشارە قىلىنغان بۇ
ئىسىم بىلەن ئەسەرنىڭ ئىچكى مەنتىقىسى تازا سىغىشماي-
دۇ، ھەتتا تېپىشىدۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ئاپتور ئەسەر-
گە ئەسلىي «ھۆكۈمران» دەپ ئىسىم قويۇپمۇ بېقىپتە-
كەن، ئەمما زادى قانداق قارىسا يەنە بىر يەرلىرى ماس
كەلمىگەندەك تۇيۇلۇپ كېتىپتىمىش. ئۇ بەلكى تەبىئىي قا-
نۇنىيەتنىڭ ئىنسان ۋە ئىجتىمائىي گۇرۇھلارنىڭ ئىرادىسى-
دىن ھالقىغان مۇتلەق ھۆكۈمرانلىقىغا ئىشارە قىلغاندۇ.
لېكىن بۇمۇ ئەسەردىكى ئادەمنىڭ مەنىۋى ئېكولوگىيەسى-
نىڭ يىمىرىلىش جەريانىنى قانائەتلىنەرلىك ئېچىپ بېرەل-
مەيدۇ. يەنە كېلىپ ئەسەر گەرچە ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنىڭ
تەشكىللىنىش جەريانىدىكى ھوقۇق مۇناسىۋىتىنىڭ ئۆزگە-
رىشىنى قىسمەن تەرىقىدە ئېچىپ بەرسىمۇ، ئۇنىڭ ئاسا-
لىق بايان مەۋقەسى جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلىمىدى-
كى ئاددىي كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىنىڭ ئۆزگىرىشى-
نى خاتىرىلەشكە قارىتىلغان. شۇ مەنىدىن ئالغاندا، «ھۆ-
كۈمران» دېگەن بۇ ئىسىم سىياسىي پۇرىقى ئۇنچىۋالا
كۈچلۈك ئەمەستەك كۆرۈنىدىغان ئېغىر سىياسىي مۇھىتى-
نىڭ ئىچىدە لەيلەپ تۇرغان بۇ بەدىئىي رېئاللىققا كۈچلۈك
سىياسىي تۈس قوشۇۋەتكەننىڭ ئۈستىگە، ئەسەردىكى ھە-
قىقىي چىقىش نۇقتىسىنىمۇ ئوبدان ئەكس ئەتتۈرۈپ بې-
رەلمەيدۇ. ئۇنداقتا نېمە دەپ قويسا مۇۋاپىق بولاتتى؟
مانا بۇ بىمەنە سوئال! بۇنىڭغا ئاپتور ئىلاجسىز قالغان
يەردە، مەنمۇ بىر نەرسە دېيەلمەيمەن، باشقىلارمۇ بىر
نەرسە دېيەلىشى ناتايىن. بۇ خىل ئىلاجسىزلىق ۋە تەڭ-
قىسلىق رومانىنىڭ پۈتكۈل بايان ئەندىزىسىگە، ھەتتا ئوب-
رازلارنىڭ مەنىۋى دۇنياسىغىچە سىڭىپ كەتكەن. بۇ قان-
داقتۇر ئاددىي مەنىدىكى رېئال ئەسەر بىلەن بۇ ئەسەرنى
ئىپادىلىگۈچى ئىسىم ئارىسىدىكى كېلىشمەسلىك، پەرق،
ئىلاجسىزلىق مەسىلىسى ئەمەس، بەلكى سىمۋوللۇق مەنى-
دىكى رېئال، تارىخىي ئىلاجسىزلىقتۇر. ئوبيېكتىپ رېئال-
لىق بىلەن ئىپادىلەنگەن رېئاللىق، سۇبيېكتىپ قۇرۇلما
بىلەن بايان قىلىنغان قۇرۇلما ئارىسىدىكى پەرق، زىددى-
يەت ۋە ئۇنىڭ ئاشۇنداق ساختىلىق ئىچىدە مەۋجۇت
بولۇپ تۇرۇشى ناھايىتى تىراگېكومېدىيەلىك ئېيتىم سىستې-
مىسى بەرپا قىلغان بولۇپ، بۇ خىل قىسمەت ئەسەردىكى

پېرسوناژلارنى، ماكان ۋە زامانىنى ئۇراپلا قالماستىن، رو-
مانىنىڭ ئىسمىغىچە تېپىپ چىققان. ئەسەرنىڭ باياندىن ئاپ-
تورنىڭ بۇنداق قىسىنچىلىق ئىچىدە تىنىما - تالاڭ بولۇشى
تېخىمۇ ئېنىق بىلىنىپ تۇرىدۇ. بىز ئاپتوردىكى مانا شۇ
قىينىلىشقا ئەگىشىپ ھەل قىلغۇسىز بىر ئىلاجىسىزلىق ئىچى-
دە ئەسەرگە كىرىمىز.

2

«كەچمىش» «باغۇ - ئېرەمدەك خىيابانلىق بىر غا-
يىۋى ماكان»نىڭ بەرپا بولۇشىدىن تارتىپ ئۇنىڭدىكى
نەچچە ئەۋلاد كىشى باشتىن كەچۈرگەن ئىنتايىن مۇرەك-
كەپ ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشنى خاتىرىلەشكە بېغىشلانغان
رومان. ئۇ چوڭ ئۆزگىرىشلەرنى ئەمەس، بەلكى دەل
مۇشۇ ئۆزگىرىشلەر پەيدا قىلغان تۇرمۇش ئۇسۇلى، كىشى-
لىك مۇناسىۋەت، دۇنيا قاراش، قىممەت چۈشەنچىسى قا-
تارلىقلارنىڭ ئۆزگىرىشىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە بېغىشلان-
غانلىقى بىلەن ئەدەبىياتىمىزدا مەيدانغا كەلگەن ھەرقانداق
روماندىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان ئۆزگىچە ئىجتىمائىي شە-
جەرىدۇر. ئۇنىڭ خاتىرىلىگىنى يىلنامە ئەمەس، تارىخ
ئەمەس، تارىختا يۈز بەرگەن چوڭ - چوڭ ۋەقە، بۈيۈك
داۋالغۇشلار ئەمەس، ئۇلۇغ قەھرىمان ياكى داڭلىق
شەخسلەر تېخىمۇ ئەمەس، بەلكى تارىخ تولا ھاللاردا
ئۇنتۇپ قالىدىغان، ئۇلۇغلار تولا ھاللاردا يادىدىن چىقى-
رىۋېتىدىغان، بۈيۈك ئۆزگىرىشلەر ئاسانلا دومىلىتىپ ئۆتۈ-
نايدىغان ئەڭ ئاددىي ئادەملەر ۋە ئۇلارنىڭ ھاياتىدىكى
جىمجىت ئۆزگىرىشتۇر. خالىدە ئىسرائىل تارىختىن ئىبا-
رەت بۇ شاۋقۇنلۇق دېڭىزغا تاشلانغان تاشنى، تاش
پەيدا قىلغان دولقۇننى ئەمەس، بەلكى ئۇششاق دولقۇن
چەمبىرىكى يېتىپ بارالايدىغان ئەڭ ئاداققى چەكتىكى دا-
ۋالغۇشنى كۆزىتىشنى مۇھىم بىلىپتۇ. يۈگەنسىز تارىخنىڭ
خىلۋەت بۇرجىكىدە ياشاپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ روھىيىتى-
دە پەيدا بولغان ئۆزگىرىش ئەلۋەتتە مەركەزدە پەيدا
بولغان ئۆزگىرىشنىڭ قانچىلىك كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى دە-
لىللەپ بېرىدۇ. ئۇ نەچچە يۈز يىللىق «كەچمىش» جەريا-
نىدا يۈز بەرگەن ئىجتىمائىي ئۆزگىرىشنى تارىخنىڭ ئاشۇ
مەركەزدىن ئەمەس، كىشىلەر تولا ھاللاردا دىققەت قىلىپ
كەتمەيدىغان كىشىلەرنىڭ مەنىۋى ھاياتىدىن ئىزدىگەن.
يول، ئىمارەت، ئۈستىباش دېگەندەك مۇئەسسەسە قۇرۇ-
لۇشى كۆپىنچە تارىخ پەيدا قىلغان ئۆزگىرىش تەرىقىسىدە
سانىلىدۇ ۋە بىر تالاي سان - سىپىرلار گۇۋاھچىلىقىدا تار-
تىلىدۇ. ئەمما تارىخ كىشىلەرنىڭ مەنىۋى ھاياتىدا پەيدا
قىلغان ئۆزگىرىش، تاتۇقلارنى سان بىلەن ئىستاتىستىكا
قىلغىلى بولمايدۇ؛ رەسىم بىلەن تارتقىلى بولمايدۇ؛ كۆر-
گەزمە قىلىپ كۆرسەتكىلىمۇ بولمايدۇ. ئىدىيەنىڭ،
روھنىڭ، تۇرمۇش مەنتىقىسىنىڭ، قىممەت قاراشنىڭ ئۆز-
گىرىشىنى دەماللىققا بايقىغىلى بولمايدۇ، ئەمما ئۇ كۆزگە
كۆرۈنمىگەن بىلەن بىر مىللەت، بىر دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي
قۇرۇلمىسىدا تۈپلۈك بۇرۇلۇش پەيدا قىلىدۇ. بۇنى خاتى-
رىلەش خالىغان ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىۋەرمەيدۇ. ئۇنى
تارىخ قالدۇرغان كەچمىشلەرگە سەگەكلىك، ھالال
ۋىجدان بىلەن قارىغان ئادەملەرلا بايقىيالايدۇ.
«كەچمىش» توغراقلىقتىن ئىبارەت مانا شۇ ماكاننىڭ ئىج-
تىمائىي قۇرۇلمىسىدىكى تۈپلۈك ئۆزگىرىشلەرنى يېزىشقا
ئۇرۇنغانلىقى ۋە بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك يازالىغانلىقى
بىلەن قىممەتلىكتۇر. ئۇ بىزگە نى - نى تارىخىي رومانلار
ئايان قىلىپ بېرەلمىگەن تارىخىي كەڭلىك، چوڭقۇرلۇق،
پۈتۈنلۈكنى كۆرسىتىپ بەردى. ئەلۋەتتە، «كەچمىش» تا-
رىخىي رومان ئەمەس، ئۇنىڭدا رېئال تارىخىي شەخس،
ۋەقەلەر خاتىرىلەنمىگەن. تارىخنىڭ ھەققىي بەشرىسى با-
يانىنىڭ سىرتىغا چىقىرىۋېتىلگەن. بىزنىڭ روماندىن كۆرى-
دىغىنىمىز تارىخنىڭ كۆلەڭگىسى، ئەرۋاھى. توغراقلىق
تاشقى دۇنيادىن نىسپىي ئايرىلىپ تۇرىدىغان بوشلۇق
بولۇش سۈپىتى بىلەن تاشقى دۇنيادىكى ئاشۇ ئۆزگىرىش-
لەرنى ئەكسلەندۇرۇپ بېرىدىغان پۇچۇق ئەينەك. توغراق-
لىقتىكى ئۆزگىرىشنىڭ ئۆزى تارىخقا ئايلانغان. تارىختىن
ئاجرىلىپ تۇرغان بۇ خىل تارىخ تۇيغۇسى ئەسەرنى ئۆز-
گىچە تارىخىي روھ بىلەن سۇغۇرغان بولۇپ، بىز بۇ خىل
ئاجرىلىش ئىچىدىكى باغلىنىشنى توغراقلىقنىڭ ماكان بو-
لۇشتىن تارتىپ دەھشەتلىك قۇم - بورانغا غەرق بولغان
دەققىگىچە چوڭقۇر ھېس قىلىمىز.

رومان باشلانغاندا بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزغا «بىر-
بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن ئاۋات يۇرتلارنىڭ چېگراسى
بولغان قەدىمىي بازار بىلەن بىپايان مۇدھىش قۇملۇق ئا-
رىسىدا... غەربتىن شەرققە سوزۇلغان ئورمانلىقنىڭ مەرك-
زىدىكى باغۇ - ئېرەمدەك خىيابانلىق ... بىر غايىۋى

ماكان» پەيدا بولىدۇ. قاچانلاردىدۇ پەيدا بوپقالغان ئۇن
نەچچە ئۆيلۈك ئادەم بۇ يەردە ناھايىتى ئىجىل - ئىناق
ياشايدۇ؛ ئۇلار ئۆيلىرىنىڭ ئىشىكىگىمۇ قۇلۇپ سالمىغۇ-
دەك، بىر - بىرىنىڭ ساندۇقىدا نەچچە تەڭگە بارلىقىغا
قەدەر بىلىشكۈدەك ئىشەنچ تورىنىڭ ئىچىدە ياشايدۇ؛
توغراقلىقتىكى ئۇچ بۇلاقنىڭ سۈيىنى ھايۋانلار بىلەن كې-
ئىشىپ ئىچىدۇ؛ «بىز كەلمەستە بۇ يەرنىڭ ئەسلى ئىگە-
سى ھايۋانلار ئىكەن، ئۇلارنىڭ رىسقىغا توپا چاچساق
خۇدا راۋا كۆرمەيدۇ» دەيدىغان ئىدىيەدە ئۇلاردىن مۇۋا-
پىق پايدىلىنىدۇ، لېكىن زۇلۇم قىلمايدۇ. ناۋادا بىز ئېزىپ
قالغان توختاخۇننىڭ قۇتۇلۇشىنى بىر سىرلىق مۆجىزە
دەيدىغان بولساق (ئۇنىڭ كەينىدىكى ئېتىنىك مەنبە ھەققى-
دە ھازىرچە گەپ قىلماي تۇرايلى)، ئۇنداقتا بۇ مۆجىزى-
نىڭ ۋاستىچىسى تەبىئەتتۇر. دېمەك، بۇ غايىب ماكاننىڭ
ھاياتلىق مەنتىقىسىنى تەھلىل قىلغىنىمىزدا، بۇ يەردە تەبى-
ئەت بىلەن ئاجرالماس سۈپەتتە بىرىكىپ كەتكەن ھەمقاھ-
لىق - بىقىندىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بايقايمىز.
ئەلۋەتتە، بۇ ئادەملەرنىڭ ھاجەت - ئېھتىياجى، ئارزۇ -
ئىستىكى قاندۇرۇلغان، شۇنداقلا تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە-
مۇ ھۆرمەت قىلىنغان ھاياتلىق قارىشى بولۇپ، بۇ يەردە
ھەممىدىن ئۇستۈن ئورۇندا تۇرىدىغان مۇتلەق ھۆكۈمران
كۈچنىڭ ئىرادىسى تولۇق نەزەرگە ئېلىنغان. ئەگەردە بىز
بۇنى روسسو تەبىرلىگەن «تەبىئىي ھالەت» (自然状态)
دەيدىغان بولساق، ئەلۋەتتە بۇ يەردە بىردەكلىك، يەنى
ئادەم، تەبىئەت، ئىلاھنىڭ ئىرادىسىنىڭ بىرلىشىشى ئاساس-
لىق قىممەت قارىشىدۇر. «تەبىئىي ھالەت ئىچىدىكى مۇ-
ھىتتا، جىمى ئىش بىردەكلىك رامكىسى ئىچىدە داۋاملىشى-
دۇ، زېمىندا توپلىشىپ ياشىغان ئادەملەرنىڭ نەپسانىيەتچى-
لىكى ياكى ئۆز بېشىمچىلىقى سەۋەبىدىن مەيدانغا چىقىدىغان
كۈتۈلمىگەن ھادىسە ياكى زور ئۆزگىرىشلەر ئاساسەن يۈز بەر-
مەيدۇ» [3]. ئەلۋەتتە، رومانда كۆز ئالدىمىزغا ئەڭ دەسلەپ
پەيدا بولىدىغىنى روسسو (Jean_Jacques Rousseau) چۈشەن-
دۇرۇۋاتقان تېخى ياۋايىلىق باسقۇچىدىن ھالقىمىغان ئىپتى-
دائىي ئادەملەر توپى ئەمەس، بەلكى ئاللىقاچان مەدەنىي-
لىك دەۋرىگە قەدەم قويۇپ بولغان ئادەملەردۇر. بىز
توختاخۇننىڭ يىلتىزىنى تىنتىيدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئاللى-
قاچان شەھەرلەشكەن مەدەنىي بىر جەمئىيەتنىڭ، باي - با-
ياشات، جەمئىيەت چۈشەنچىسى ئېنىق، ياخشى تەربىيەلەن-
گەن ئائىلىنىڭ پەرزەنتى ئىكەنلىكىنى بايقايمىز. ئۇ سىيا-
سي نىزا دەستىدىن شەھەردىن بېشىنى ئېلىپ قاچقان ۋە
ئاللىقانداق بىر سىرلىق كەچمىش ئارقىلىق بۇ غايىب ما-
كاندا توختاپ قالغان ئادەم. ئەگەر بىز ئۇنىڭ پسىخىك
دۇنياسىنى ئانالىزلايدىغان بولساق، ئاشۇنداق ئاچچىق،
ئۇنتۇلماس روھىي جاراھەتتىن قۇتۇلۇش، ئەمدى شۇنداق
پاجىئەنىڭ قايتا سادىر بولۇشىنى خالىمايدىغان ئادەم
قانداق بىر دۇنيادا ياشاشنى ئارزۇ قىلىشى مۇمكىن؟ خاتا-
لاشمىسام، قانلىق قىرغىن، سىياسىي سۇيىقەست، بۇلاڭ -
تالاڭدىن قاچقان ئادەم تىنچ، ئارامخۇدا، ئادىل، ھەققانىي
بىر جەمئىيەتنى ئارزۇلىشى ئەقەللىي گەپ. مانا مۇشۇنداق
بىر ئۇتوپىك دۇنيانى چۈشىگەن ئادەم تاشقى دۇنيانىڭ
جەڭگى - جېدەللىرىدىن ئۇزۇلگەن، ياراتقۇچى بىلەن تە-
بىئەتنىڭ ئىرادىسىدىن تاشقىرى تەڭسىز كۈچنىڭ قارا قولى
يەتمىگەن بىر جاينى تاپقاندا، شۈكۈر قىلىپ، تىنچ - ئارام-
خۇدا ياشاشنى ئويلىشى ناھايىتى مۇقەررەر بىر چۈشەنچە.
شۇڭا مېنىڭچە بۇ غايىۋى ماكاننىڭ بەرپا قىلىنىشى تەبىئە-
تىكى تەبىئىي ھالەت بىلەن توختاخۇندىن ئىبارەت تارىخ
بېشىنى قايدۇرۇۋەتكەن بۇ «ئازغۇن»نىڭ كاللىسىدىكى
ئۇتوپىك ھالەتنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بىرلىشىشىدۇر. بىز بۇ
ئۇتوپىك ھالەتنىڭ كەينىدىكى تاتۇقنى دەماللىققا كۆرەل-
مەيمىز، ئەمما بۇنى نەزەردىن ساقىت قىلىش بىزنى
ھۆكۈم جەھەتتە ئېغىر خاتالىققا ئاپىرىدۇ. چۈنكى بۇ خىيا-
بانلىقتىكى غايىۋى ماكان قانداقتۇر مەقسەت - نىشانسىز،
ھېچقانداق قىممەت - قاراشسىز، ئىدىيە - چۈشەنچىسىز بىر
توپ بىغەم ياۋايىلارنىڭ يىغىلىپ قالغان ئۆتىكى ئەمەس،
بەلكى ھاياتلىق چۈشەنچىسى ناھايىتى ئېنىق، ھېچبولمىسا
ئاشۇنداق بىر غايىۋى جەمئىيەتنى ئارزۇلايدىغان كىشىلەر-
نىڭ بارارگاھىدۇر. شۇڭا تەڭسىزلىكتىن قاچقان بۇ ئادەم-
لەر بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن تەڭ، باراۋەر، ئىشەنچ ئا-
ساسىغا قۇرۇلغان پاكىز بىر دۇنيا قۇرىدۇ، ھەتتا ھايۋان-
لارغىمۇ تەڭسىز مۇئامىلە قىلىشتىن ساقلىنىدۇ، تەبىئەت،
ئادەم، خۇدا ئارىسىدا ئۆزئارا مەنپەئەتلىك بىر مۇۋازىنەت
سىستېمىسى قۇرۇپ چىقىدۇ. ئەگەردە بىز بۇنى بىر خىل
ئاڭلىق قوغلىشىش دېگىنىمىزدە، ئۇ ناھايىتى پاكىز ھا-
ياتلىق چۈشەنچىسىدۇر؛ ئاڭسىز ھالەت دېگىنىمىزدىمۇ

ئۇ تېخى بۇلغىنىشقا ئۈلگۈرمىگەن ساددا ھاياتلىق ئىدىيەسىدۇر.

توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىدا قارىماققا ھېچقانداق تەرتىپ - مىزان، تۈزۈم يوقتەك قىلىدۇ، ئەمما ئۇنىڭدا ناھايىتى ئېنىق چەك، تەرتىپ، ھوقۇق، مەجبۇرىيەت چۈشەنچىسى مەۋجۇت. ئادىل، باراۋەر، ھەركىمنىڭ ئىززەت - نەپسى، خاھىشى تولۇق نەزەرگە ئېلىنغان جەمئىيەت ئەندىزىسى ھەممىنى ئۆز يولدا ھەرىكەت قىلىشقا چاقىرىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ پەقەت يېزىلمىغان يېرىلا بار، خالاس. ۋەھالەنكى، ئۇنى ھەممە ئادەم كۆرۈپ، بىلىپ تۇرىدۇ، ئاڭلىق رىئايە قىلىدۇ. بۇ يەردە قانۇن، تەرتىپ، مىزان كىشىلەرنىڭ ئىمانىغا تاپشۇرۇپ بېرىلگەن. ئۇ قەغەزگە يېزىلمىغان، لېكىن قەلبلەرگە ئويۇۋېتىلگەن. قانۇن شەخسنىڭ ئوي - خىيالىنىڭمۇ بىر قىسمىغا ئايلانغان جەمئىيەت شەك - شۈبھىسىزكى ئەڭ بېجىرىم جەمئىيەتتۇر. توغراقلىق ئەڭ دەسلەپ بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا زاھىرلانغاندا، ئەنە شۇنداق گۈزەل ھالەتتە مەيدانغا چىقىدۇ. ئۇ يەردە ئادەم بىلەن ئادەم، ئادەم بىلەن تەبىئەت، جەمئىيەت، كائىنات ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتكە تاقىلىدىغان ھەربىر تىنىق، ھەرىكەتمۇ قانۇن بىلەن مۇناسىۋەتلىشەتتى. شۇڭا بۇ غايىب ماكاننىڭ پۇقرالىرى ھەتتا تەبىئەتتە كۆتۈرۈلگەن بورانىنمۇ ئۆزلىرىنىڭ قىلمىشىدىكى سەۋەنلىك بىلەن باغلاپ مۇھاكىمە قىلىدۇ؛ يەر تەۋرىسە ئۆزلىرىدىن كۇپۇرلۇق ئۆتتىمىكىن دەپ قىلمىش - ئەتمىشىنى ئۆزىنىڭ ئەمەس، مۇقەددەس مىزاننىڭ تارازىسىغا سېلىپ تۇۋا قىلىدۇ؛ قەدىمىنى رۇسلايدۇ! تەبىئەتتىكى تەۋرىنىش بىلەن ئۆزلىرىنىڭ نىيەت - ئىقبالىنى ۋە ئىش - ھەرىكىتىنى باغلاپ تەھلىل قىلالايدىغان ۋە شۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئىش - ئەمەلىنى تەھقىقلەپ توغرا يولغا سېلىشقا تىرىشىدىغان بۇنداق سەممىي، ئاڭلىق روھقا ئىگە پۇقرا يېتىلدۇرەلىگەن جەمئىيەتنى خېلىلا بېجىرىم جەمئىيەت دېمەي، پۇقرالىرىنىڭ ئەڭ ئەقەللىي تۇرمۇش مەنتىقىسىگە ئايلىنالىغان بۇنداق يوسۇننى ناھايىتى پاكىز ھاياتلىق مىزانى دېمەي مۇمكىنمۇ؟ ھەممە باراۋەر قاتنىشىدىغان، تەڭسىزلىك يوق، يۇقىرى - تۆۋەن ئايرىلمىغان، بىر - بىرىنى بوزەك قىلىدىغان ياكى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىدىغان ئەھۋال شەكىللەنمىگەن بۇنداق ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنى ھەقىقەتەنمۇ كىشىنى تەلپۈندۈرىدىغان ئۇتوپىيە دېمەي ئامال يوق.

«كەچمىش»نىڭ باشتا بىزگە سىزىپ بەرگىنى مانا مۇشۇنداق گۈزەل، سىرلىق، جەلپكار ماكان. ئەگەردە بىز ئۇنى تاشقى دۇنيادىن خالىي دېسەك خاتالاشقان بولىمىز، ئۇ يىراقتىن باغلىنىپ تۇرىدۇ؛ دۇنيانىڭ ئۆزگىرىشىگە تەڭكەش ھېڭۋاتقان جەمئىيەتمىكىن دېسەك، بەك ئۇنداقمۇ ئەمەس. ئۇ بىر يېتىم ئارال، يېگانە دۇنيا. دۇنياغا يېقىن، شۇنداقلا دۇنيادىن يىراق! يىراقمىكىن دەي دېسە، تاشقى دۇنيادىكى ھەرقانداق ئۆزگىرىش ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسەتمەي قالمايدۇ؛ يېقىنمىكىن دەي دېسە، ئۇ ھېچقايسىسىغا ئاكتىپ ئىنكاس قايتۇرمايدۇ. ئۇ گۈزەل، سىرلىق، غايىۋى ماكان، شۇنداقلا يەنە يېتىم دۇنيا! ئۇنىڭ مەۋجۇدلۇقى مانا مۇشۇنداق زىددىيەت ئۈستىگە قۇرۇلغان. ئۇ بۇ ماكاندىكىلەر ئۈچۈنمۇ گۈزەل ئەسلىمە، تاشقى دۇنيا ئۈچۈنچۇ؟ ئۇنى دۇنيادىن ئايرىپ يەككە مەۋجۇدلۇق سۈپىتىدە كۆزەتكىنىمىزدە ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس قىممەت سىستېمىسى، مۇكەممەل قۇرۇلمىسى مەۋجۇت. ئەمما تاشقى دۇنيا ئۆزىنىڭ قىممەت سىستېمىسى بويىچە ئۇنى سۆرەپ ماڭماقچى بولسىچۇ؟ ئۆزىنىڭ جەمئىيەت غايىسى بويىچە بۇ يېتىم ئارالنىڭ ھاياتلىق لوگىكىسىنى قايتىدىن قۇرماقچى بولسىچۇ؟ ئۆزىنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىنى بۇ يەردىكىلەرگە تاڭسىچۇ؟ كىملەردۇر ئۆزىنىڭ ئۆلچىمىدە توغراقلىقنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى شەرھلىسە ۋە ئۇنى قانداقتۇر ئىپتىدائىي، قالاق، خۇراپىي دەپ باھالىسىچۇ؟ ئۇلار ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ «باشقىلار قۇرۇپ بەرگەن جەننەت چىنارىمنى قۇرۇتۇۋېتىدۇ» [4] دېيەلمەسچۇ؟ تاشقى دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ ئىرادىسىنى ئاساس قىلىپ بەرپا قىلىنغان قۇرۇلما بىلەن توغراقلىقلارنىڭ تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىگە باش ئەگكەن لوگىكىسى سىغىشماسا، تېپىشىسچۇ؟

زىددىيەت مانا مۇشۇ يەردىن كېلىپ چىققان، تەڭسىزلىق مانا مۇشۇ يەردىن كېلىپ چىققان ئىدى. توغراقلىقنىڭ تەبىئىي ھالىتى، تەبىئىي قانۇنى بىلەن تاشقى دۇنيانىڭ ئىجتىمائىي داۋالغۇشى سوقۇلغاندا، بۇ سىرلىق ماكاننىڭ گۈزەل ھېكايىسى بىردىنلا يىمىرىلىشكە باشلايدۇ. بىز توختى ئاخۇن ئائىلىسىنىڭ جەمەت شەجەرىسىگە ئايلانغان

بۇ روماندىن قارىماققا ناھايىتى تۇيدۇرماي، ئەمما زور بۇرۇلۇش ياسىغان جەمئىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ يىلتىزىدىن پاراسلاپ ئۆزۈلۈشىنى، كىشىلەرنىڭ ئاشۇ گۈزەل خاتىرە-نى بۇزماي ساقلاپ قېلىشىغا بولغان ئازابلىق تىرىكىشىشىنى كۆرەلەيمىز. ئىچكى ئۆلچەم بىلەن تاشقى تەسىر ئارىسىدىكى بۇزۇش، ئۆزگەرتىش ۋە قايتىدىن قۇرۇش مۇناسىۋە-تى توغراقلىقنىڭ ۋە ئۇنى چۆرىدەپ ياشىغۇچىلارنىڭ ياڭ-لىشىشىدىكى ئاساسلىق ئەندىزىدۇر.

3

رومان توختى ئاخۇن ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ كەچمىش-لىرىنى ئاساسىي لىنىيە قىلىپ يېزىلغان بولۇپ، ئالدى-كەينى ھەممىسى قوشقاندا ئەسىردە سەككىز ئەۋلاد كى-شىنىڭ ھاياتى ۋە ئۇلار بېشىدىن كەچۈرگەن ئەگرى-توقاي كەچمىشلەر يېزىلغان. ناۋادا توختى ئاخۇننىڭ قەش-قەردىكى سىياسىي ئىختىلاپنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان-لىق ئۇچۇرىلا بېرىلگەن ئاتا-ئانىسىنىمۇ قوشقاندا

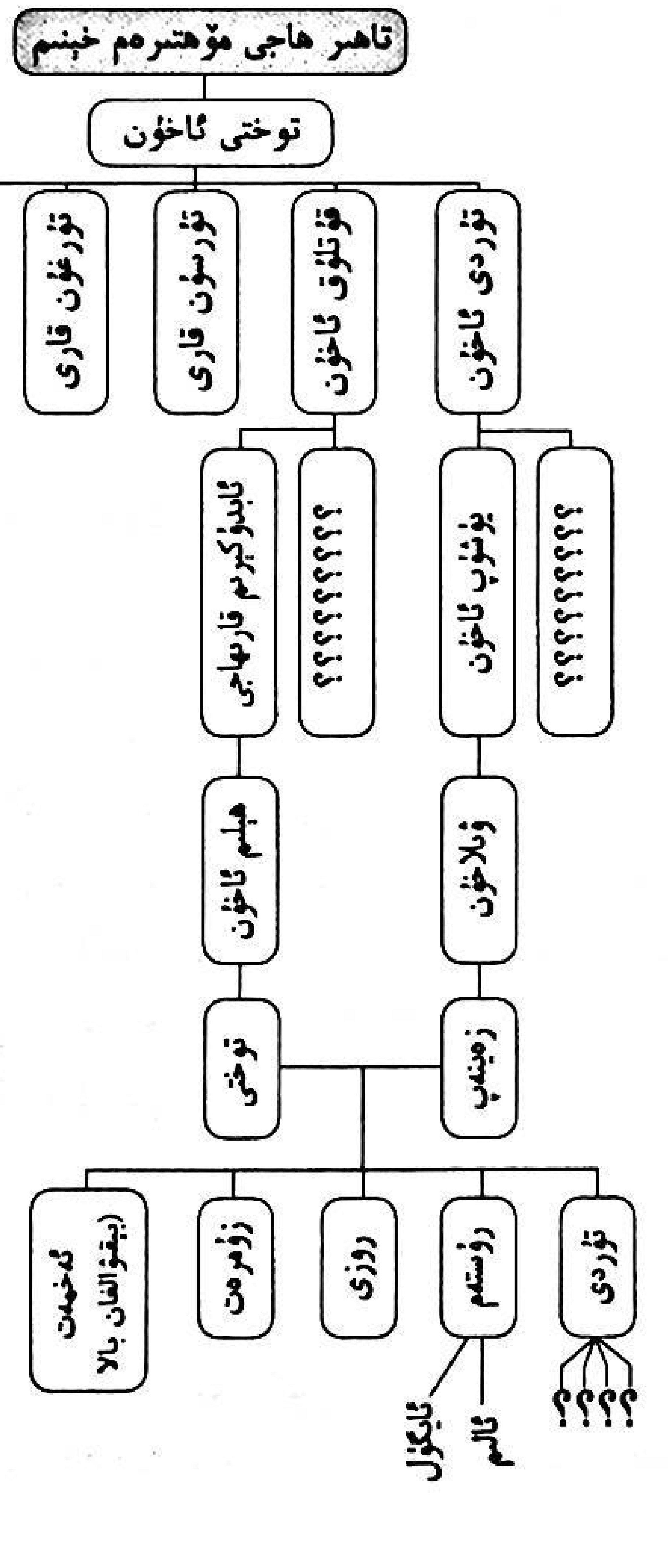

تۇغراقلىقتا ياشىغان توختى ئاخۇن جەمەتىنىڭ نەسەب شەجەرىسى

سەككىز، ئەمما ئەسەر توغراقلىقتىن ئىبارەت بۇ غايىۋى ماكاننىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىدىكى ئۆزگىرىشىنى يېزىش-قا قارىتىلغاچقا، ئەگەر مۇشۇ ماكاننى بىنا قىلىشقا، ئۆزگەر-تىشكە ئەمەلىي قاتناشقان، بۇ ئۆزگىرىشكە شاھىت بولغۇ-چىلارنىلا ھېسابلاشقا توغرا كەلسە يەتتە ئەۋلاد كىشى، تەخمىنەن 70 ئۈچپۈرىسىدىكى ئادەم بۇ يۇرت بىلەن مۇ-ناسىۋەتلىشىدۇ ۋە 200 يىللىق تارىخقا چېتىشىدۇ. دېمەك، 200 يىللىق تارىخىي جەرياندىكى بىر يۇرتنىڭ ئاپىرىدە بولۇش ۋە ئۆزگىرىش جەريانىنى يورۇتۇش ئەسەرنىڭ بەدىئىي غايىسىدۇر. ئاپتور تاشقى دۇنيادىن نىسپىي ئايرى-لىپ تۇرغان بۇ ئارالچىنىڭ زامانىۋى دۇنيانىڭ شاۋقۇنىغا تەلتۆكۈس قوشۇلۇشىغىچە ۋە قوم ئاستىغا غەرق بولۇشىغى-چە بولغان بۇ ئۇزاق جەريانىنى خاتىرىلەشتە تاللاپ بايان قىلىش ئۇسۇلىنى قوللانغان بولۇپ، توغراقلىقلارنىڭ مەنى-ۋى ھاياتىدا ئۆزگىرىش پەيدا قىلغان ئىشلارنى ۋە بۇ ئىشلار ئېلىپ كەلگەن ھەر خىل پسىخىك ھادىسىلەرنى تەسۋىرلەشكە بەكرەك كۈچ چىقارغان. پۈتكۈل ئىجتىما-ئىي قۇرۇلمىنىڭ ئۆزگىرىشكە ئۇنچىۋالا چوڭ تەسىر ئېلىپ كېلەلمەيدىغان ۋەقەلەردىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىۋەر-گەن، ھەتتا توختى ئاخۇن جەمەتىدىكى نۇرغۇن ئادەملەر-نى تەسۋىرلىمەيلا، ئىسىم-فامىلىسىنىمۇ تىلغا ئالمايلا ئۆتۈپ كېتىۋەرگەن. گەرچە بۇ ئەسەرنىڭ بەدىئىي چىنلى-قىنى خىلى تۆۋەنلىتىۋەتكەندەك، بولۇپمۇ شۇنچە بېكىك ماكان چوقۇم قاتتىق رىئايە قىلىدىغان جەمەت تۈزۈمىنىڭ يوسۇنىغا ئەھمىيەت بەرمىگەندەك تەسىرات شەكىللەندۈ-رۈپ قويغان بولسىمۇ، ئەمما مۇشۇنىڭ ئۆزىدىنلا ئاپتور-نىڭ ئاساسلىق دىققىتىنى توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇل-مىسىنىڭ ئۆزگىرىشىنى كۆزىتىشكە قاراتقىنىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. كۆپ قىرلىق ئامىللاردىن تەشكىللىنىدىغان بۇنداق ئىجتىمائىي قۇرۇلما مەلۇم بىر جەمئىيەتنى مەزمۇت تۇتۇپ تۇرىدىغان تىرەك بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزگى-رىشى ماھىيەتتە پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىنى كەلتۈ-رۈپ چىقىرىدۇ. خالىدە ئىسرائىل بۇ زۆرۈر ئامىلنى چوڭقۇر تونۇپ يەتكەن، ئاساسلىق كۈچىنى شۇ نۇقتىغا قاراتقان ئىدى. بىلگەن ئادەم ئۇچۇن، بۇ ئاددىي مەنىدى-كى بەدىئىي دىت مەسىلىسى ئەمەس، چوڭقۇر پاراسەت مەسىلىسىدۇر.

جەمئىيەتشۇناسلار ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنى «ئىجتىما-
ئىي تۇرمۇشنىڭ تەشكىللىنىش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش
شەكلى»، تېخىمۇ ئامىبابلاشتۇرغاندا، «ئىجتىمائىي سىس-
تېمىلارنىڭ ياكى تۇرمۇشتىكى ئوخشىمىغان ئامىللارنىڭ
تەرتىپلىك ئاساستا باغلىنىش جەريانى» [5] دەپ قارايدۇ
ۋە ئۇنىڭ «تۈزۈم قۇرۇلمىسى»، «مۇناسىۋەت قۇرۇلمە-
سى» ۋە «ئىپادىلەنگەن قۇرۇلما»دىن ئىبارەت ئۈچ قات-
لىمىنى شەرھلىشىدۇ. بۇ قاتلاملار كىشىلەرنىڭ ئادەتتىكى
سالام - سەھەت يوسۇنىدىن تارتىپ پەرھىز، مۇراسىم،
تەرتىپ، تۈزۈم، جازا، تەقسىمات ئادىتىگىچە بېرىپ تاقىلە-
دىغان ئامىللارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان
بولۇپ، ھەرقانداق بىر جەمئىيەت مۇقەررەر يوسۇندا مۇ-
شۇنداق ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنى ھاسىل قىلىدۇ ۋە شۇ ئا-
ساستا جەمئىيەتنى تەشكىل قىلىدۇ، تۇرمۇشنى تەرتىپلەي-
دۇ، كىشىلەرنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنى، ھوقۇقى، مەجبۇر-
يىتىنى بېكىتىدۇ. بۇنداق قۇرۇلما مەدەنىيەت ئاساسىدا شە-
كىللىنىدۇ. ئۇ «كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى قېلىپقا سېلىپ تو-
رىدىغان تەرتىپ قىممىتىدىن تەشكىللىنىدۇ، بۇنداق
كونترول مەلۇم بىر جەمئىيەت ياكى توپ ئۈچۈن ئېيتقاندا
ئومۇمىيۈزلۈكتۇر» [6]. بۇ بىرەر ئادەم ياكى بىرەر ئائە-
لە، بىرەر جەمەت ئۆز ئالدىغا بېكىتىۋالىدىغان ياكى ئۆز-
گەرتىۋېتىدىغان قۇرۇلما بولماستىن، ئۇزاق مەزگىللىك تا-
رىخى جەريانىدا شەكىللىنىدىغان، مەدەنىيەتنى ئاساس قى-
لىدىغان مۇستەھكەم توردۇر. ئۇنى زوراۋانلىق ئارقىلىق
توقۇۋالغىلى، قۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ، بەلكى ئۆزئارا
ئىشەنچ، ئېتىراپ، ھۆرمەت ئارقىلىقلا قۇرۇش مۇمكىن.
ئەلۋەتتە ئۇ قېتىپ قالغان نەرسە ئەمەس، ئۇ ئۆزگىرىدۇ.
لېكىن ئۇنىڭ ئۆزگىچە خاس ئىشەنچ مېخانىزمى، پائۇل
رىكور (Paul Ricoeur) ئىنچىكە شەرھلەپ چىققان «ئېتى-
راپ جەريانى»دىكى «كىملىك ئېتىراپى، ئۆز - ئۆزىنى ئې-
تىراپ قىلىش ۋە بىر - بىرىنى ئېتىراپ قىلىش» تىن ئىبا-
رەت شەرتلىك قاتلام بويىچە شەرھلىگەندە، ئۇ ئۆزئۆل -
كېسىل ئۆزئارا بېقىندىلىق «ئېتىراپ سىياسىيسى»[7]دۇر
ياكى ئىززەت سىياسىيسىدۇر. ئۇنىڭغا جەمئىيەتتە ياشاۋات-
قان ھەربىر ئادەمنىڭ تېگىشلىك ئىززەت - نەپسى، غۇرۇ-
رى، ھوقۇقى كىرىشىپ كېتىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ ئۆزگىچە
خاس ئايلىنىش مېخانىزمى، ئىچكى قانۇنىيىتى بولىدۇ. كى-
مىكى ئۇنى مەجبۇرىي ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنسا، بۇ «تور»
يىرتىلىدۇ، قۇرۇلما لىڭشىيدۇ. ناۋادا قارامىلىق بىلەن جەم-
ئىيەت ئەزالىرىنىڭ ھەرىكىتىنى بىر - بىرىگە باغلاپ تۇر-
دىغان بۇنداق مۇستەھكەم قۇرۇلمىنىڭ ئۇلى كولىنىد-
كەن، «تەرتىپ قىممىتى» بۇزۇلىدۇ-دە، كىشىلەر ئۆزلىرد-
نى تەشكىللەپ كەلگەن ئاڭلىق ئىچكى كۈچتىن ئايرىلىپ
قالىدۇ، يەنى مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىك كۈچىدە تەۋرەش
كۆرۈلىدۇ. بۇ بىر جەمئىيەت ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا ئىنتا-
يىن ئېغىر بۇرۇلۇشتۇر.

«كەچمىش»نىڭ بىزگە ئايان قىلىپ بەرگىنى ماھ-
يەتتە توغراقلىقتىن ئىبارەت بۇ غايىۋى ماكاندىكى مەدەنى-
يەتنىڭ يېتەكچىلىك كۈچىنىڭ ئۆزگىرىشىدۇر. قۇرۇلمىنىڭ
ئۆزگىرىشى تەگ - تېگىدىن ئالغاندا ئەگەشمە ھادىسە
بولۇپ، مەسىلىنىڭ تۈپ نېگىزى توغراقلىقتىكى ئىجتىمائىي
قۇرۇلمىنى تەشكىللىگۈچى مەدەنىيەتتىكى «قايتا چۈۋۈپ
توقۇلۇش»تۇر. بۇنى بىز مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك ھو-
قۇقىنىڭ ئۆزگىرىش جەريانى دەپ چۈشەنسەك مەسىلىنى
تېخىمۇ كونكرېتلاشتۇرۇش مۇمكىن.

مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك ھوقۇقى - ئىتالىيەلىك
ماركسىزمچى ئانتونى گرەمسى (Antonio Gramsci)
ئوتتۇرىغا قويغان، شۇنداقلا 20 - ئەسىرنىڭ كېيىنكى مەز-
گىللىرىدىكى مەدەنىيەت تەتقىقاتىدا ناھايىتى كۆپ ئىشلىتى-
لىۋاتقان ئاتالغۇ. ئۇ غەربىي ياۋروپادىكى دۆلەت بىلەن
شەھەر جەمئىيىتى ئارىسىدىكى نىسپىي ئۆزلۈكچىلىك، سىيا-
سىي ھۆكۈمرانلىق بىلەن مەدەنىيەتتىكى قايىل قىلىش
كۈچى ئارىسىدىكى پەرق، قورال كۈچى ئارقىلىق مەجبۇ-
رىي بويسۇندۇرۇش بىلەن ئەخلاقىي ۋە روھىي جەھەتتىن
مايىل قىلىش ئارىسىدىكى پەرقنى تونۇپ يەتكەن ۋە
«مەلۇم بىر گۇرۇھ ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى قانداق قىلى-
غاندا ئۈنۈملۈك تىكلىيەلەيدۇ»[8] دېگەن مەسىلىنى ئا-
ساسلىق تەھلىل قىلىپ تۇرۇپ ئاخىرى «رەھبەرلىك ھو-
قۇقى، يېتەكچىلىك كۈچى، خوجىلىق، زومىگەرلىك» مەنى-
سىدىكىHegemony نى شەرھلەپ چىققان. ئۇنىڭچە مە-
دەنىيەت «جەمئىيەتتىكى ئاجىز توپلارنىڭ قارشىلىقى
بىلەن ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرغۇچىنىڭ قوشۇۋېلىشقا ئۇ-
رۇنۇشى ئارىسىدىكى تىركىشىش كۆرۈلىدىغان مەيدان»[9]
بولۇپ، Hegemony دەل «جەمئىيەتتىكى ھۆكۈمران گۇ-

روھنىڭ مەنىۋى، ئەخلاقى يېتەكچىلىك ۋاستىسى ئارقىلىق
ھۆكۈمرانلىق قىلىنغۇچى توپنىڭ ئېتراپى، ھىمايىسىگە
ئېرىشىشى»[10]نى كۆرسىتىدۇ. مەلۇم بىر كۈچ (ئۇ
مەيلى مەلۇم بىر توپ، شىركەت، گۇرۇھ ياكى مەزھەپ
ياكى دۆلەت ۋە ياكى مەدەنىيەت بولسۇن) باشقىلارنىڭ
قوللىشى، ئېتراپى، ھىمايىسىگە ئېرىشمەن دەيدىكەن،
ئۇنى قورال كۈچى ياكى بايلىق، ھەيۋە بىلەن ئەمەس،
مەدەنىيەت كۈچى بىلەن قايىل قىلىپ باش ئەگدۈرەلىسە
ئاندىن بۇ جەمئىيەتكە ئۈنۈملۈك يېتەكچىلىك قىلالايدۇ.
چۈنكى «مەدەنىيەت تاشقى تەرەققىياتتىن پەرقلىنىپ تۇرى-
دىغان ئىچكى، مەنىۋى جەريان»، «سەنئەت، دىن، شۇ-
داقلا بارلىق مەنە ۋە قىممەتلەرگە مۇناسىۋەتلىك ئادەت
مېخانىزمىدىن شەكىللەنگەن ئەمەلىيەت»[11]، يىغىپ ئېيت-
قاندا «تامامى تۇرمۇش شەكلىدۇر»[12]. ئۇ تۇرمۇشنىڭ
روھىي قېتىغا، شۇنداقلا ماددىي قەۋىتىگە ئاجرالماس كې-
رىشىپ كەتكەن تۇرمۇش شەكلى بولۇش سۈپىتى بىلەن
كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ مەلۇم بىر جەمئىيەتنىڭ مەۋجۇتلۇق
قۇرۇلمىسىنىڭ نېگىزىنى تەشكىل قىلىدۇ. رايموند ۋىليا-
مس (Raymond Wiilliams) مەدەنىيەت ئۇقۇمىنىڭ تە-
بىرىنى ئەسلىدىكى مەنىۋى قاتلام ياكى ئۈستقۇرۇلمىدىن
تۇرمۇشنىڭ ماددىي ساھەلىرىگە يەنى ئىقتىسادىي بازىسقا
مەنسۇپ ھەرقايسى قاتلامغا تارتىپ ئەكىرىپ، ئۇنى
چەكسىز مەنىگە ئىگە قىلغاندىن كېيىن، مەدەنىيەتنىڭ چې-
تىشلىق دائىرىسى مىسلىسىز كېڭىيىپ كەتتى. ئۇ ھەتتا ئىن-
سانىنىڭ تۇيغۇ ئالەمگە مەنسۇپ ھېسسىياتىنىمۇ بىر قۇرۇلما
سۈپىتىدە كۆزەتتى-دە [13]، ئۇنىڭ مەدەنىيەتتىكى مۇھىم
رولىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، كىشىلەر تولا ھاللاردا چەتكە
قاقىدىغان رولىنى ئوبيېكتىپ تونۇشقا ئىگە قىلدى. ئەگەر
بىز ۋىليامسىنىڭ مەدەنىيەت تەبىرىدىن چىقىپ مەلۇم بىر
جەمئىيەتنى كۆزىتىدىغان بولساق، ئۇنىڭدا ھەممە نەرسە
بىر-بىرىگە مەھكەم كىرىشىپ كەتكەن چوڭ بىر تورنى
ھاسىل قىلغانلىقىنى كۆرىمىز. ھەتتا ھېسسىيات، ئارزۇ-
ئىستەكمۇ بۇ مەدەنىيەت تورىنىڭ مۇھىم تەركىبى قىسمىغا
ئايلىنىپ، ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنى خاھىشچانلىققا، پۈتۈنلۈك-
كە، ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلغان. ۋىليامسىنىڭ تەبىرىگە
گىرەمسىنىڭ رەھبەرلىك ھوقۇقى نۇقتىئىنەزىرىنى قوشۇپ
قارايدىغان بولساق، مەدەنىيەتنىڭ بىر جەمئىيەتنىڭ مەۋ-
جۇدلۇقىدىكى ھەل قىلغۇچ رولى تېخىمۇ ئايان بولىدۇ.
شۇڭا ئۇنىڭ كونترول قىلىش كۈچى، قاپلاش دائىرىسى،
سىغىمچانلىقى، شۇنداقلا ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىش، ھەتتا
قارشى تۇرۇش كۈچىمۇ ھەددى - ھېسابسىز مۇرەككەپ،
كۈچلۈك بولىدۇ. بەزى توپلارنى قورال كۈچى بىلەن
بويسۇندۇرغىلى بولغان بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئەسلىي
مەدەنىيىتى، كىملىكىگە بولغان سېغىنىش ھېسسىياتىنى تىز-
گىنلىگىلى بولمايدۇ؛ بەزىلەرنىڭ زېمىنىنى بېسىۋالغىلى
بولغان بىلەن ئەمما ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى، ئىمانىدىكى ۋە-
تەننى تارتىۋالغىلى بولمايدۇ؛ بەزىلەرنى ھەربىي كۈچتە
تىز پۈكتۈرگىلى بولغان بىلەن، ئەمما مەدەنىيەت جەھەتتە
ئۇلارنى مايىل قىلغىلى بولمايدۇ. مانا بۇ مەدەنىيەت ئەۋ-
زەللىكىنىڭ، مەدەنىيەتتىكى رەھبەرلىك كۈچىنىڭ قۇدرى-
تى. ھەربىي تاكتىكا ۋە قورال كۈچى بىلەن پايانسىز زې-
مىنغا قانات يايغان بۈيۈك ئىمپېرىيە تىكلىگەن چىڭگىزخا-
نىڭ شانۇ - شەۋكەتلىك سەلتەنىتى «مەدەنىيەت جەھەتتى-
كى يېتەكچىلىك كۈچىنىڭ ئاجىزلىقى سەۋەبىدىن ئىككى
ئەسىرگە بارمايلا ئىز - دېرەكسىز غايىب بولدى» [14].
شۇڭا مەدەنىيەتتىكى ئۈستۈنلۈك، يېتەكچىلىك ئورنىغا
چىقىش بەزىدە ئىقتىسادىي، ھەربىي كۈچتىنمۇ مۇھىم ئو
رۇندا تۇرىدۇ. شۇڭا مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك كۈچىدى
پايدىلىنىش مەسىلىسىنى تەتقىق قىلغانلارنىڭ كۆپىنچىسى،
باشقا توپقا ئۈنۈملۈك رەھبەرلىك قىلىشتا ئۇلارنىڭ ئەنە
شۇ مۇقەددەس تورىدىن پايدىلىنىش ۋە ئۇنى ئاستا -
ئاستا ئۆزىگە پايدىلىق رەۋىشتە ئۆزگەرتىش، گەپنىڭ ئو-
چۇقى مەدەنىيەت تورىنى قايتىدىن توقۇش كېرەكلىكىنى
ئوتتۇرىغا قويۇشقان. تارىختا قارىساقمۇ ھەرقانداق ھاكى-
مىيەت ھوقۇقنى قولىغا ئېلىپ بولغاندىن كېيىنلا، ئەسلىدى-
كى ھۆكۈمدار بېكىتكەن قائىدە - تۈزۈم، تەرتىپلەرنى قاي-
تىدىن ئىسلاھ قىلىدۇ، ئەمەلدار، مۇلازىملار تورىنى قايتى-
دىن تەشكىللەيدۇ. قىسقىسى يىلتىز تارتقان مۇئەييەن بىر
ئادەت، مەدەنىيەت تورىغا قارىتا تېخىمۇ ئۈزۈل - كېسىل
ئۆزگەرتىش ئېلىپ بارىدۇ. ئانتونى گىرەمسى بۇنى جەڭ-
دىكى سېپىل - خەندەك، ئالدى ھۇجۇمچى، ئاساسلىق قو-
شۇننى تارمار قىلغاندىن كېيىنمۇ يەنە تېخى يوقالمايدىغان
كۈچلۈك «ئارقا سەپ» دەپ چۈشەندۈرىدۇ ۋە ئەڭ مۇ-
ھىمى مانا مۇشۇنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك دەيدۇ.

خوش، بىز مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك كۆچنى شۇن-
چىۋالا مۇھىم دەپ تىلغا ئالدۇق. بۇنىڭ «كەچمىش»
بىلەن قانداق ئالاقىسى بار؟ مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك
كۆچى ۋە ئۇنىڭ ئۆزگىرىشى توغراقلىقتىكى يەتتە ئەۋلاد
كىشىنىڭ ھاياتىدا، 200 يىللىق تارىخنى باشتىن كەچۈرگەن
بىر يۇرتنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىدا قانداق ئۆزگىرىش-
لەرنى پەيدا قىلدى؟

بىز باشتا تىلغا ئالغان، يەنى روماننىڭ بېشىدا كۆزد-
ىمىزگە چېلىقىدىغان غايىۋى ماكان بىر خىل باراۋەرلىك ئا-
ساسىغا قۇرۇلغان ئەندىزە بولۇپ، قارىماققا ئۇنىڭدا قان-
داقتۇر مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىك مەسىلىسى مەۋجۇت ئە-
مەستەك كۆرۈنىدۇ. ئەلۋەتتە «رەھبەرلىك» پەرق، تەڭ-
سىزلىك بىر خىل مۇقەررەرلىك سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنغان-
دىلا ئاندىن شەكىللىنىدىغان نەرسە. ئۇ پەرق تەڭسىزلىك-
نى ئېتىراپ قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ ۋە ئۇ ھەممىدىن
ئاۋۋال بىر خىل پەرق سىياسىيسى، ئېتىراپ سىياسىيسى-
دۇر. شۇڭا مەيلى ئېگىلىك، بايلىق، مەرتىۋە، ھوقۇق،
كۈچ قاتارلىق جەھەتلەردىن بولسۇن، مەلۇم پەرق، ئۈس-
تۈنلۈك، ئالاھىدە ئىمتىياز تۈيغۇسى شەكىللەنگەندىلا
ئاندىن بۇ خىل پەرق رويابقا چىقىدۇ ۋە مەلۇم بىرسىگە
ئالاھىدە ئىمتىياز بېرىش ئارقىلىق باشقىلارنىڭ نورمال
ھوقۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ئېھتىياجى تۇغۇلىدۇ.
ئەمما رومان ئەڭ دەسلەپتە باشلانغاندا، بىزنىڭ كۆز ئال-
دىمىزغا بىرلىك، باراۋەرلىك ئاساسىدا قۇرۇلغان، تەبىئەت-
نىڭ ئەدل - ئادالەتلىك قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇنلاشقان بىر تە-
بىئىي ھال پەيدا بولىدۇ. بىز بۇ يەردە توغراقلىقلارنىڭ
ئۆزىگە خاس ئادەت، يوسۇن، ئورۇن، مەرتىۋە، تەقسى-
مات تەرتىپىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بايقايمىز. بۇنىڭ ئۆزىلا
بىر مەدەنىيەت تورى، ئىجتىمائىي قۇرۇلما. لېكىن بۇ
يەردە تېخى ئاستىن - ئۈستۈنلۈك ياكى باشقۇرۇش - باش-
قۇرۇلۇش مۇناسىۋىتى مەيدانغا چىقمىغان بولۇپ، ھەممە
ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلىش ۋە تۈپنىڭ مەنتىقىسىگە
مۇتلەق بويسۇنۇش شەكلىدە ياشايدۇ. ۋەھالەنكى ئارد-
ىن ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ تۇرمۇش ئۇسۇلىدا ئۆزگىرىش
كۆرۈلۈشكە باشلايدۇ.

توغراقلىقتىكى ھەربىر ئۆزگىرىش دەل سىرتتىن
كىرگەن كۈچ بىلەن مۇناسىۋەتلىك. بىز تازا ئىنچىكىلەپ
مۇھاكىمە قىلىدىغان بولساق، روماندىن بۇ خىيالىلىق ئە-
چىدىكى غايىۋى ماكاننىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىنى، مەدە-
نىيەت تورىنى، تىنچ تۇرمۇش مەنتىقىسىنى ئۆزگەرتىپ
تاشلىغان 30 دىن ئارتۇق «كىرىش - چىقىش» ھادىسىسى-
نى بايقايمىز. ئەلۋەتتە بۇ «كىرىش»لەرنىڭ بەزىسى توغ-
راقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىنى كۈچەيتىدۇ، مەنىۋى
ئېكولوگىيەسىنى ياخشىلايدۇ، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىنى بې-
يىتىدۇ؛ يەنە بەزىسى كىشىلەرنىڭ روھىيىتىدە ئوخشىمىغان
زىلزىلىلەرنى، يېڭىدىن - يېڭى ھەۋەسلەرنى پەيدا قىلىدۇ؛
بەزىلىرى بولسا توغراقلىقنىڭ ياشاش ئۇسۇلىنى تۈپتىن
ئۆزگەرتىپ تاشلايدۇ؛ ھەتتا بەزىلىرى باراۋەرلىك ئاسا-
سىدىكى مەدەنىيەت تورىنى پارە - پارە قىلىپ يىرتىپ
تاشلاپ، يېڭىدىن بىر تور توقۇپ بەرمەكچى بولىدۇ...
توغراقلىققا مەيلى سۇقۇنۇپ كىرگەن، ئېزىپ كىرگەن
ياكى توغراقلىقلار ئۆزلىرى باشلاپ كىرگەن بۇ كۈچلەر-
نىڭ ھەممىسى «يېتەكچىلىك» دەيدىغان نەرسە تېخى شە-
كىللىنىپ ئۈلگۈرمىگەن بۇ خىلۋەت ماكاندا بىردىنلا يېڭ-
چە ھوقۇق مۇناسىۋىتى، كۈچ سىنىشىش، تىركىشىشلەرنى
پەيدا قىلىدۇ. يىغىپ ئېيتقاندا، توغراقلىق كېيىنچە بۇ
تورنى ئۆزى توقۇمايدۇ، بەلكى سىرتتىن كىرگەن كۈچلەر
توقۇيدۇ. توغراقلىق قايتىدىن توقۇلىدۇ، قۇراشتۇرۇلىدۇ،
كىشىلەرنىڭ ئورنى قايتىدىن تەقسىم قىلىنىدۇ ۋە ئوخشى-
مىغان كۈچلەرنىڭ تالىشىشىدا ئۇنىڭ بىرلىكىدە ۋە بارلىقى-
دا يىمىرىلىش، ياتلىشىش كۆرۈلىدۇ - دە، تەبىئىي ئېكولو-
گىيەدىن باشلاپ مەنىۋى ئېكولوگىيەگىچە ھەممىسى قور-
قۇنچلۇق قارا بوراننىڭ ئاستىدا قالىدۇ...

ناۋادا بىز جىنىنى ئېلىپ قېچىش ۋە سىرلىق ئېزىشتا
توغراقلىقنى ماكان تۇتۇپ تۇرۇپ قالغان توختى ئاخۇن
قاتارلىق ئون نەچچە ئۆيلۈكنىڭ بۇ يەرنىڭ جىمجىتلىقىغا
سۇقۇنۇپ كىرىشىنى ۋاقىتىنچە نەزەردىن ساقىت قىلىپ
تۇرۇپ، بەلگىلىك تەرتىپ شەكىللەندۈرۈپ بولغان بۇ قۇ-
رۇلمىنى ئايرىم بىر مەۋجۇدلۇق سۈپىتىدە كۆزەتكىنىمىز-
دە، بۇ «تور»غا ئەڭ باشتا كىرگىنى مەزىندۇر (ئۇ مەزد-
ىنلا ئەمەس، ئەسەردىكى ئورنىدىن قارىغاندا ئاخۇنۇم). ئۇ
ئۆزى كىرگەن ئەمەس، بەلكى تەكلىپ قىلىپ باشلاپ كە-
لىنگەن. شۇنىڭدىن باشلاپ توغراقلىقنىڭ ئاسمىنىدا
مۇڭلۇق ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلايدۇ. ئاخۇنۇم كە-

شىلەرگە ئىمان ـ ئىسلام، ياخشىلىق ـ يامانلىق ھەققىدە ۋەز قىلىدۇ. خوش، ئۇنداقتا بۇرۇنقى توغراقلىقتا دىن، دىنىي ئاڭ يوقمىدى؟ ئۇنداق ئەمەس. ئۇلار خۇدانى تونۇيتتى، بىر ـ بىرىگە، تەبىئەتكە، ھەتتا ھايۋانلارغا مۇئامىلە قىلغاندىمۇ ياراتقۇچىنىڭ ئەمرى بويىچە ھەرىكەت قىلاتتى، دىنىي ئاڭ ئۇلارنىڭ مەدەنىيەت تورىنى مەزمۇت تۇتۇپ تۇراتتى. ئاخۇنۇمنىڭ كىرىپ كېلىشى ماھىيەتتە سىستېمىلىق بىر دۇنيا قاراشنىڭ، تەربىيەچىنىڭ، ئىشلارغا ئېنىق ئۆلچەم، ئەھكاملار بويىچە ھۆكۈم چىقارغۇچىنىڭ، شۇنداقلا تەرغىباتچىنىڭ كىرىپ كېلىشىدۇر، شۇنداقلا بۇ كىچىك قۇرۇلمىنىڭ تېخىمۇ مۇستەھكەملىنىشىدۇر. ئۇنىڭ كىرىپ كېلىشى توغراقلىقنىڭ مەدەنىيەت تورىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەيدۇ. ئاخۇنۇم ئۇلارنىڭ مەنىۋى ھاياتىنى بېيىتاتتى، ئۇلارنى ياخشىلىققا ئۈندەپ، يامانلىقتىن توسۇيتتى، پەرزەنتلىرىنى ئوقۇتاتتى، ھەرخىل مۇراسىملىرىغا باشچىلىق قىلاتتى. دېمەك ئۇ بۇ يۇرتتىكى ھەممە تېخىمۇ ھۆرمەت قىلىدىغان بىر ئۆلىما بولۇش سۈپىتى بىلەن يۇرتقا يېتەكچىلىك قىلىدۇ. ئەمما بۇ يەردە تەكىتلەشكە تېگىشلىك مەسىلە، ئۇلار ئۇنىڭ دىنىي ئىلمىدىكى بىلىمى ۋە كامىللىقىنىڭ دەرىجىسىنى بىلمەيدۇ، شۇڭا بۇ يەردە پىكىر قىلىش ھوقۇقى مۇتلەق دېمىگەندىمۇ، ئاساسەن ئاخۇنۇمدا. شۇڭا بىز ئۇنى كېسىپ يېتەكچىلىك قىلىدۇ دېمىگىنىمىزدىمۇ، ئۇ ھەر ھالدا ھەممىنىڭ ھۆرمىتىگە نائىل شەخس سۈپىتىدە نامايان بولىدۇ. ئەمما مەسىلە، چاتاق دەل كېيىنكى يىلى چىقىدۇ. ئۇدا ئۈچ كېچە ـ كۈندۈز چىققان بوراندىن كېيىن مەھەللىگە تۇيۇقسىز بىر باخشى پەيدا بولۇپ قالىدۇ. باخشىنىڭ پەيدا بولۇشى بىلەن تەڭ ئەسلىدە ئىختىلاپ دېيىلىدىغان نەرسە يوق مەھەللىدە دەسلەپكى قەدەمدە ئىختىلاپ ئۇرۇقى چېچىلىشقا باشلايدۇ. ئايشىخان باخشىنىڭ سىرلىق بىر ئۇسۇللار بىلەن دورا قايىنتىپ كېسەل داۋالىشى مەھەللىدىكىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ ھەم قايىل قىلىدۇ. ئاخۇنۇم بۇ ئىشقا ھۆكۈم چىقىرىش مەسىلىسىگە دۈچ كېلىدۇ. ۋەھالەنكى ئۇنىڭ بۇنى چۈشەندۈرۈش، ھەتتا قارشى تۇرۇش ئۇسۇلى ناھايىتىمۇ ئاددىي، يۈزە، كىشىنى قايىل قىلغۇسىز رەۋىشتە ئاساسسىز بولۇپ چىقىدۇ. ئۇ كېسەللىك، سەۋەب، دورا ھەققىدە ئەمەس، گەپنى بىۋاستە باخشىنىڭ ئىمانىغا تاقايدۇ-دە، بىر تەرەپتىن مەھەللىدىكىلەرنى قايىل قىلالمايدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىدىكى دىنىي بىلىمنىڭ ئۇنچىۋالا مۇكەممەل ئەمەسلىكىنى، بۇ مەسىلىنى شەرھلەشتە ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلاپ، ئۆزىنى ئوڭايلا ئايشىخان باخشىنىڭ قارشى تەرىپىگە ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ. ئەلۋەتتە بىز باخشىنى پەننىڭ ۋەكىلى، بۇ دىن بىلەن پەننىڭ قارشىلىشىشىنىڭ دەسلەپكى بىخى دېمەيمىز. ئۇنىڭ كېسەل داۋالاش، دورا ياساش قاتارلىق ھۈنەرلىرىگە بىر تەرەپتىن خەلق ئارىسىدىكى سادىدا تېبابەت ئاڭنىڭ تامغىسى، يەنە بىر تەرەپتىن شامانىزم قاتارلىق بۇرۇنقى دىنلارنىڭ قالدۇق ئاسارىتى مۇجەسسەملەشكەن. بۇ ئىككىسىنىڭ ئۇچرىشىشىدا بىر تەرەپتىن قالدۇق مەدەنىيەت ئىزنالىرىنىڭ كىرىپ كېلىشى ئايان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن مۇكەممەل، تولۇق، كامالىتى بىلەن ئۆزلەشمىگەن يەنە بىر دىنىي ئاڭنىڭ سەل بىچارە ھالى ئايان بولۇپ تۇرۇپتۇ. توغراقلىق شۇنداق قىلىپ چالا دىنىي مەپكۇرە بىلەن ئۆتمۈشنىڭ يىغىندى ئاسارەتلىرى تەڭ پۇت تىرەپ تۇرىدىغان سەھنىگە ئايلىنىدۇ ۋە بۇ ئوخشىمىغان ئىككى خىل كۈچنىڭ تىركىشىشىنىڭ ئۇرۇقى چېچىلىدۇ. توغراقلىقلارچۇ؟ ئۇلار ئاخۇنۇمنىمۇ ھىمايە قىلىدۇ، باخشىنىڭ پېشىگىمۇ ئېسىلىدۇ. ھېچقايسىسىنى ئەيىبلىمەيدۇ ياكى چەتكە قاقمايدۇ ياكى پۈتۈنلەي بىر تەرەپتىمۇ تۇرمايدۇ. مۆتىدىل پوزىتسىيە بىلەن ھەممىنى باغرىغا سىغداش، ھېچكىمنى كەسكىن قوللىماسلىق ۋە ھېچكىمگە ئۈزۈل ـ كېسىل قارشى تۇرماسلىق بىردىنلا تاشقى كۈچلەر كىرىپ كەلگەندىن كېيىنكى توغراقلىقنىڭ مەنتىقىسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. بۇ يېڭى كۈچتىن ئەيمىنىش، ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىشقا پېتىنالماسلىق پسىخىكىسىنىڭ بىخىمۇ؟

توغراقلىققا ئۇندىن كېيىن كىرىپ كېلىدىغان ماھىيەتلىك ئەھمىيەتكە ئىگە نەرسىلەر خېلى كۆپ بولۇپ، شاددىپاچاق ئاكا ـ ئۇكا شاتۇرلار ئۇلارنى تاشقى دۇنيا، بايلىق ئۇقۇمى، ھاكىمىيەت چۈشەنچىسى بىلەن باغلىسا؛ تۇيۇقسىز چىققان بوراندا يوقاپ كەتكەن قۇتلۇقنىڭ 40 يىلدىن كېيىن قۇتلۇق ھاجى بولۇپ قايتىپ كېلىشى توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىدا تارىخىي ئۆزگىرىش پەيدا قىلىدۇ. ئۇ ئاخۇنۇمنىڭ ئۆلۈك، قاتمال، ئەنئەنىۋى ئوقۇتۇشىنى يېڭىلايدۇ؛ دىنىي چۈشەنچىلەرنى جانلىق مەنىگە

ئىگە قىلدى، توغراقلىقتا يۇمىلاق مەيدان ياسايدۇ؛ پەرەڭلەرنىڭ كېلىشى تېخىمۇ يىراق دۇنيانىڭ نەزىرىنى بۇ يەرگە ئەكېلىدۇ ۋە بۇ يەرنىڭ ئوتوپىك ئىماگىنى تېخىمۇ يىراققا ئېلىپ كېتىدۇ، شۇنداقلا تېخىمۇ ئۆتكۈر، كەڭ كۆلەملىك كۈچ تالىشىشنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ؛ بەدۆلەتنىڭ بەگزادىسىنىڭ كېلىشى بۇ يەردە تېخىمۇ ئۆزگىچە ھوقۇق، جەمئىيەت، ئائىلە، نىكاھ مۇناسىۋىتىنى مەيدانغا چىقارسا؛ ياش مۇئەللىمنىڭ كېلىشى توغراقلىققا زامانىۋىلىق، يېڭىچە دۇنيا، يېڭىچە ئوقۇتۇش، يېڭى ئادەم چۈشەنچىسىنى ئېلىپ كېلىدۇ؛ «قارا قۇش»نىڭ غارقىراپ پەيدا بولۇشى بولسا بىر قانلىق قاباھەتتىن، شۇنداقلا توغراقلىقلارنىڭ ئەتراپىدىكى دۇنياغا بولغان پوزىتسىيەسىدىن؛ سالىھ بايكارنىڭ قايتىپ كېلىشى بۇ يەردىكى قىساس تۇيغۇسى، سىياسىي ئاڭنىڭ دەرىجىسىدىن، شۇنداقلا توغراقلىقنىڭ ئىچكى قىسمىدا كۆرۈلۈشكە باشلىغان ساتقىنلىق، مۇناپىقلىق كەبى ئىللەتنىڭ باش كۆتۈرۈشىنى ئېچىپ بېرىدۇ...

توغراقلىققا كىرىپ كەلگەن ھەربىر ئۆزگىرىش كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدىكى، ئۇلارنىڭ دۇنياغا، ئۆزلىرىگە تۇتقان پوزىتسىيەسىنى ئەكسلەندۈرۈپ بېرىدىغان ئەينەككە ئايلانغان. ئاپتور بۇ جەرياننى ئەنە شۇ ئەينەككە چۈشكەن شولا تەرىقىسىدە تەسۋىرلەپلا ئۆتۈپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ ئۇلارنى ئىنچىكە مۇھاكىمىلەشكە قارىغاندا، تېز خاتىرىلەشكە بەكرەك ئەھمىيەت بەرگەن، ئەمما ئۇنىڭ دىققەت نەزىرى توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىدا ئاسمان - زېمىن ئۆزگىرىش پەيدا قىلغان ئەڭ تۈپلۈك ئۆزگىرىش بولمىش - سىنىپ چۈشەنچىسىنىڭ بۆسۈپ كىرىشىدىن باشلاپ كېيىنكى داۋالغۇش ۋە ئۆزگىرىشلەرنى يېزىشقا بەكرەك ئەھمىيەت بەرگەن.

ناۋادا بىز ئالدىنقى سەككىز بابنى باشقىچە بىر مەدەنىيەت تورى دەپ چۈشىنىدىغان بولساق، بۇ جەرياندا سىرتتىن كىرگەن كۈچلەرنىڭ پەيدا قىلغان ئۆزگىرىشى يەنىلا چەكلىك دائىرىدە بولۇپ، ئۇ تۈپلۈك ئۆزگىرىش پەيدا قىلالمىغان. شۇڭا بىز ئۇنى يەنىلا بىر قۇرۇلمىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى تەڭشەش جەريانى دەپ چۈشىنىمىز. بۇ جەرياندا يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەرمۇ ئاساسەن ئۇنى مۇستەھكەملەش، ياخشىلاش يولىدىكى دائىرىلىك ئورۇنۇشتۇر. ئەمما توققۇزىنچى بابتىن 24 - بابقىچە بولغان مەزمۇن پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان يېڭى بىر كۈچنىڭ كىرىش جەريانى بولۇپ، ئۇ پۈتكۈل توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىنى چۇۋۇپ قايتىدىن تۇقۇيدۇ. كىشىلەرنىڭ ئورنى، سالاھىيىتى، قىممەت چۈشەنچىسى، تۇرمۇش ئۇسۇلىنى ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىپ تاشلىغانلىق ئېتىبارى بىلەن بۇ جەريان ئالاھىدە دىققەتنى تارتىدۇ. ئۇنىڭ ئۆزگەرتكىنى يالغۇز ھاكىمىيەتلا ئەمەس، بەلكى تۇرمۇش ئۇسۇلى، مەدەنىيەت، ھەتتا ئادەملەرنىڭ ھېس - تۇيغۇ، چۈشەنچىسىدىن تارتىپ، تەبىئەت بىلەن بولغان مۇناسىۋەتىگىچە ھەممىنى ئىنقىلاب خاراكتېرلىك ئۆزگەرتىپ تاشلىدى. ئۇ توغراقلىقنىڭ ئەسلىدىكى مەۋجۇدلۇق قۇرۇلمىسىنى تەلتۆكۈس پاچاقلاپ تاشلاپ، يېڭىچە ياشاش شەكلى، يېڭىچە قىممەت سىستېمىسى ۋە ئېتىم سىستېمىسى تىكلەپ بەردى. ئۇ مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك كۈچنىڭ مەنىسىنى ئەڭ چوڭقۇر چۈشەنگەن ۋە ئۆزىگە خاس يېتەكچىلىك سىستېمىسى تىكلەش يولىدا ئەڭ كەسكىن، ئەڭ ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىش ئېلىپ بارغان ھەرىكەت بولۇش سۈپىتى بىلەن توغراقلىقنىڭ كەچمىش شەجەرىسىدىكى دەۋر بۆلگۈچ سەھىپە ھېسابلىنىدۇ. ئاپتور ئۇنى يېزىشقا خېلى زور سەھىپە ئاجراتقان بولۇپ، مۇشۇنىڭ ئۆزىدىنلا بىز ئۇنىڭ بۇ ئۆزگىرىشنىڭ تارىخىي ئەھمىيىتىنى قانچىلىك چوڭقۇر ھېس قىلغانلىقىنى تونۇپ يېتەلەيمىز.

خوش، توغراقلىققا سىنىپ چۈشەنچىسىنىڭ يېتىپ كېلىشى، تەركىبىنىڭ ئېنىقلىنىپ، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىشنىڭ باشلىنىشىدىن تارتىپ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلاشقۇچە بولغان بۇ جەرياننى بىز نېمىشقا ئالاھىدە تىلغا ئالىمىز؟ ئۇنىڭ بىز ئەستايىدىللىق بىلەن تىلغا ئېلىپ كېلىۋاتقان مەدەنىيەت تورى، ئىجتىمائىي قۇرۇلما، يېتەكچىلىك ھوقۇقى بىلەن قانداق مۇناسىۋىتى بار؟ بۇ ھەردكەتلەر نېمىشقا ئېلىپ بېرىلدى؟ قانداق ئېلىپ بېرىلدى؟ ئۇ توغراقلىققا قانداق ئۆزگىرىش ئېلىپ كەلدى؟ ئەسلىدىكى مەدەنىيەت تورى بۇ جەرياندا قانداق ئورۇندا تۇردى ۋە قانداق ئالاھىدىلىكنى ئايان قىلدى؟...

4

كۆپىنچە ئادەم مەلۇم بىر خانلىق، ھاكىمىيەتنىڭ ئالمىشىشىنى شۇ دۆلەت، مىللەتنىڭ ھاياتىدىكى يېپيېڭى بۇرۇلۇشنىڭ باشلانغانلىقىغا بەلگە دەپ چۈشىنىۋالىدۇ. ئەمما

ئىش ئۇنداق ئاددىي ئەمەس. ئۇ پەقەت قىسمەن سىياسىي هوقۇق مەسىلىسىنىڭ هەل بولۇشى بولۇپ، سىياسىي هاكىمىيەتنى قولغا ئالغان بىلەن جەمئىيەتتە ئۇنىڭدىنمۇ زور، مۇستەهكەم، چوڭقۇر ئاساسقا ئىگە ئىجتىمائىي قۇرۇلما مەۋجۇت بولىدۇ. شۇڭا ئىنقىلاب هەققىدە پەۋقۇلئاددە ئىنچىكە تەهلىل ئېلىپ بارغان داڭلىق سىياسىي پەلسەپە تەتقىقاتچىسى خەننا ئارېنت (Hannah Arendt) «ئىنقىلاب مەڭگۈلۈكتۇر» دەيدۇ ۋە «ئىنقىلابچىلار ئۈچۈن ھەممىدىن مۇهىمى سىياسىي ساهەدىكى قۇرۇلمىنى ئۆزگەرتىش ئەمەس، بەلكى ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنى ئۆزگەرتىش»[15] دەپ قارايدۇ. هەقىقەتەنمۇ، كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا يىلتىز تارتىپ كەتكەن تۇرمۇش ئۇسۇلى، ئادەت، قاراشلارنى هاكىمىيەتنىڭ ئۆرۈلۈشى بىلەن تەڭلا تەختتىن بىر گەۋدىنى يۇلۇپ ئېتىۋەتكەندەك ئۇنداق ئاسان سۈپۈرۈپ تاشلىغىلى بولمايدۇ. بولۇپمۇ ئۇزاق تارىخقا ئىگە، ئاهالىسى كۆپ خىل مەدەنىيەت مۇهىتىدا ياشايدىغان ئەلدە تېخىمۇ شۇنداق. چارلېس تىللى (Charles Tilly) «دۆلەت هاكىمىيىتىنىڭ تىكلىنىشى» بىلەن «مىللەتنىڭ تىكلىنىشى»نى ئايرىپ مۇهاكىمە قىلىش كېرەكلىكىنى تەشەببۇس قىلغانىدى. ئۇ 18-ئەسىردىن كېيىنكى ياۋروپادىكى دۆلەتلەرنىڭ شەكىللىنىشى بىلەن مىللەتنىڭ شەكىللىنىشىنىڭ ئايرىم - ئايرىم جەريان ئىكەنلىكىنى بايقىغان. هاكىمىيەتنىڭ تىكلىنىشى سىياسىي هوقۇقنى قولغا كەلتۈرۈش، سىياسىي ئاپپاراتنىڭ تىكلىنىش، سىستېمىلىشىش، تۈزۈملىشىش ۋە ئاۋامغا بولغان كونتروللۇقنى يۈرگۈزۈش جەريانى بولسا، مىللەتنىڭ شەكىللىنىشى - پۇقرالارنىڭ بۇ هاكىمىيەت، دۆلەتنى ئېتىراپ قىلىشى، ئۇنىڭغا قاتنىشىشى، شۇنداقلا بەلگىلىك مەجبۇرىيەت، ساداقەتنى زىممىسىگە ئالىدىغان ئاڭلىقلىقنىڭ يېتىلىش جەريانى ئىدى. بۇ ئىككىسىنىڭ بىرلا ۋاقىتتا شەكىللىنىشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ ياۋروپادا دۆلەت ئاۋۋال قۇرۇلۇپ، مىللەت، يەنى پۇقرانىڭ بۇ دۆلەتكە بولغان ئېتىراپى ۋە ساداقىتى كېيىن شەكىللەنگەن دەپ قارايدۇ[16] ۋە تېخىمۇ ئىلگىرىلىگەن هالدا بۇنى هۆكۈمرانلىقنىڭ جەمئىيەتتە ئىشەنچ تورى بەرپا قىلىش - قىلالماسلىقىغا باغلايدۇ. ئۇنىڭچە جەمئىيەتتە مەۋجۇت ئىشەنچ تورىدا بەلگىلىك قارشىلىق كۈچى مەۋجۇت بولىدۇ. شۇڭا مەلۇم بىر هاكىمىيەت ئالمىشىپ بولغۇچە بۇ ئىشەنچ تورى ئۇنى دەماللىققا ئۆز رامكىسىغا تارتىپ ئەكىرمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭ بىلەن قارشىلىشىشى، تىركىشىشى، مۇرەسسەلىشىشى مۇمكىن.[17] بىز تىللى شەرهلىگەن «ئىشەنچ تورى» بىلەن گىرەمسى تىلغا ئالغان «يېتەكچىلىك كۈچى»نى باغلاپ مۇهاكىمە قىلىدىغان بولساق، هاكىمىيەتنى ئېلىش بىلەن ئاۋامنىڭ مەيل - رايىنى ئىگىلەشنىڭ ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل جەريان ئىكەنلىكىنى، هەتتا كېيىنكىسىنىڭ تېخىمۇ زور پەم - پاراسەت، تاكتىكا، باتۇرلۇق تەلەپ قىلىدىغانلىقىنى بايقايمىز. «يېتەكچىلىك دېگەن مەلۇم بىر ئالاهىدە سىنىپ ياكى گۇرۇھ هەدىيە قىلىپ بېرىدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى تىرىشچانلىق بەدىلىگە قولغا كەلتۈرىدىغان ۋە ساقلايدىغان نەرسە»[18]. ئەگەردە بىز دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە ئۇنىڭ تېخىمۇ كەڭ، ئومۇمىيۈزلۈك، ئۇزۇل - كېسىل ئىنقىلابقا ئاتلىنىشىنى بىر خىل تارىخىي مۇقەررەرلىك سۈپىتىدە تەن ئالىدىغان بولساق، «كەچمىش»نىڭ توققۇزىنچى بابىدىن باشلاپ مەيدانغا چىققان بىر قاتار ئۆزگىرىشلەرنىڭ كەينىدىكى مەنتىقە ناهايىتى ئايدىڭلىشىدۇ.

كۆپىنچە ئادەم جۇڭخۇا خەلق جۇمهۇرىيىتىنىڭ قۇرۇلۇشىنى جۇڭگودىكى ئىنقىلابنىڭ ئاخىرلىشىشى دەپ چۈشىنىدۇ. بۇ جۇڭگونىڭ تارىخ ساهەسىدىكى ئومۇمىي قاراش. ئەمما داڭلىق تارىخ تەتقىقاتچىسى خۇاڭ زوڭجى (黄宗智) ئەپەندى «ئىنقىلابنىڭ - توپىلاڭ ۋە خانلىقنىڭ ئالمىشىشىدىن پەرقلىنىدىغان يېرى ئۇنىڭ بىر خىل دۆلەت ماشىنىسىدىن يەنە بىر خىل دۆلەت ماشىنىسىغا يۆتكىلىشتە ئەمەس، بەلكى ئىجتىمائىي قۇرۇلمىدىكى كەڭ كۆلەملىك ئۆزگىرىشتە» دەپ قاراپ، «1946 - يىلدىن 1976 - يىلغىچە، يەنى يەر ئىسلاهاتىدىن باشلاپ سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ۋە ‹مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى› ئاخىرلاشقۇچە بولغان جەرياننى بىر پۈتۈن جۇڭگو ئىنقىلابى»[19] دېيىش كېرەكلىكىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. بولۇپمۇ دۆلەت قۇرۇلغاندىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان بىر قاتار زور ئۆزگىرىش، هەرىكەتلەر 1949 - يىلدىن بۇرۇن ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلابقا ئوخشاشلا، هەتتا ئىجتىمائىي قۇرۇلمىغا ئېلىپ كەلگەن تۈپلۈك ئۆزگەرتىش جەهەتتە ئۇنىڭدىنمۇ مۇهىم دەپ قارايدۇ. يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى هەقىقەتەنمۇ تېخىمۇ ئېغىر تارى-

خي ۋەزىپىگە دۇچ كەلگەندى. ئۇ نامرات، قالاق، كېلەڭسىز بىر دۆلەتتە ھاكىمىيەتنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىشى، قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىشى، دۆلەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى، دۈشمەنلەردىن ئېشىپ چۈشۈشى كېرەك ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋۋال گراژدانلىق، پۇقرالىق ئېڭىنى يېتىلدۈرۈشى، يېڭىچە ھاكىمىيەتكە يارىشا يېڭى ئادەم بەرپا قىلىشى كېرەك ئىدى؛ سىياسىي ھاكىمىيەت ئەندىزىسىگە يارىشا ئىجتىمائىي قۇرۇلما يارىتىشى كېرەك ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئالدىدىكىسى 2000 يىلدىن ئارتۇق تارىخقا ئىگە فېئوداللىق ئاسارەتنىڭ ساقىندىسى تۈگىمىگەن كېلەڭسىز، چۇۋالچاق بىر دۆلەت ئىدى. بولۇپمۇ بۇ جەمئىيەتتە ھىندىستانقان سىستېمىسىدىن بولغان ئامېرىكىلىق داڭلىق جۇڭگوشۇناس پراسېنجىت دۇئارا (Prasenjit Duara) ئوتتۇرىغا قويغان «ھوقۇقچىل مەدەنىيەت تورى» (权力的文化网络) ئىنتايىن كۈچلۈك ئىدى. «دىن، جەمەت، قانداشلىق، ۋەسىيلىك، بازار، شاگىرت ـ تالىپلىق، مەسچىت، يەر ـ سۇدىن پايدىلىنىش يوسۇنى قاتارلىق جىمى ھوقۇق مۇناسىۋىتى شەكىللەندۈرىدىغان مىخانىزملارنىڭ يىغىندىسى» [20] بولمىش بۇ تور جۇڭگونىڭ ھاكىمىيەت ئەندىزىسىدە ئۆزگىچە تەرتىپ شەكىللەندۈرگەن بولۇپ، يۇقىرى بىلەن تۆۋەندىكى ئاۋام پۇقرا ئارىسىدا تەبىئىيلا «يەرلىك سەرخىللار» (本土精英) نى ۋاستە قىلغان باشقۇرۇش مىخانىزمى پەيدا بولغانىدى. دۇئارا بۇنى نېيترال مەنىدە «ۋاستىچى، دەللال» دەپ ئاتىغان بولۇپ، مەيلى ئۇ دۇئارا ئىككىگە ئايرىغان «قوغداشچان ۋاستىچى» بولسۇن ياكى «ھايانكەش دەللال» بولسۇن، ھەر ئىككىسى ئەمەلىيەتتە يەرلىك مەدەنىيەت تورىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان سەرخىللار، نوپۇز ئىگىلىرى ئىدى. جۇڭگونىڭ ئىلگىرىكى ھاكىمىيەت تۈزۈلمىسى مانا شۇ يەرلىك سەرخىللارغا تايىنىپ تۇرۇپ ئاندىن نورمال ئايلىنىدىغان ۋە بۇ كېلەڭسىز گەۋدىنى ئۈنۈملۈك باشقۇرۇش مەقسىتىگە يېتەلەيتتى. ئەمما جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسى قۇرۇلۇشىدىلا بۇنداق مەدەنىيەت تورىغا قارشى ھالدا مەيدانغا چىققان بولۇپ، ئۇ ناھايىتى كۈچلۈك سىنىپىي مەۋقە ئاساسىدا ئادەمنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىنى قايتىدىن باھالىغان، يېپيېڭى جەمئىيەت قۇرۇش غايىسىنى بېكىتكەنىدى. 1) ئۇ جۇڭگودىكى ئەڭ كەسكىن، ھەل قىلمىسا بولمايدىغان ئەڭ تۈپ مەسىلىنىڭ يەر مەسىلىسى ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتكەنىدى؛ 2) ئۇ جۇڭگونىڭ كېسەلمەن گەۋدىسىنى ئۈزۈل ـ كېسىل ساقايتىش ئۈچۈن چوقۇم ئالدى بىلەن دېھقانلارنى قوزغىتىش، شۇلارنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىش كېرەكلىكىنى تونۇپ يەتكەندى ۋە شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ جۇڭگونى قۇتقۇزۇش يولىغا باشلىيالماسلىقىنىڭ سەۋەبنى ئەڭ كەڭ ئاھالە ھېسابلىنىدىغان دېھقانلاردىن ئايرىلىپ قالغانلىق ياكى ئىنقىلابقا دېھقانلارنى سۆرەپ ئەكىرەلمەسلىكتە دەپ ھېسابلىغانىدى؛ 3) ئۇ بەگ ـ تۆرىلەرنى، يەرلىك خوجىلارنىڭ كۈچىنى ئۆرۈۋەتمەي تۇرۇپ يەر، دېھقانلار مەسىلىسىنىمۇ ھەل قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئۆزلىرىنىڭ ھاكىمىيىتىنى توسقۇنسىز كېڭەيتىشىنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چۈشەنگەنىدى؛ 4) سانائەت، ئېگىلىك تەرەققىي قىلمىغان، ئۇزاق مەزگىللىك ئىچكى ـ تاشقى تالان ـ تاراجدا ھالسىراپ ماجالى قالمىغان بىر ئەلدە ھەربىي، سانائەت ۋە خەلق تۇرمۇشى مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتا دېھقانلارغا تايانماي باشقا ئامالنىڭ يوقلۇقى ئۇلارغا ئايان ئىدى؛ 5) جۇڭگودەك كەڭ، مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى مۇرەككەپ، ئۆتمۈشتىن قالغان ئاسارەتنىڭ يىلتىزى كۈچلۈك بىر ئەلدە كونا، قالاق ئادەتلەرنى ئىسلاھ قىلىپ سوتسىيالىستىك پۇقرا يارىتىش، يېڭىچە مەدەنىيەت بەرپا قىلىشتا ئۈزۈل ـ كېسىل، رەھىمسىز، كەڭ كۆلەملىك ھەرىكەت قوزغىماي بۇنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكى ئېنىق ئىدى.

ئازادلىق ئىنقىلابىدىن كېيىنلا دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىغا قارىتىلغان كەڭ كۆلەملىك ئىنقىلابنىڭ باشلىنىشى يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىلا ئۇ بىر تارىخىي مۇقەررەرلىككە ئايلىنىپ قالغانىدى. ئەلۋەتتە، كومپارتىيە دۆلەت قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىلا بىر قىسىم رايونلاردا يەر ئىسلاھاتىنى باشلىغان، لېكىن ئۇ تېخى ئۈزۈل ـ كېسىل ئۆزگەرتىش دەرىجىسىدە ئەمەس ئىدى، ھەتتا ئۇ 1949 ـ يىلىنىڭ ئالدىدا جۇڭگودىكى ئەزەلدىن مەۋجۇت «ھوقۇقچىل مەدەنىيەت تورى»دىن پايدىلىنىپ تۇرۇپ، يېزىلاردا بازا تىكلىگەن، تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتكەن، يەرلىك سەرخىللاردىن پايدىلانغانىدى. گەرچە دۇئارا پۈتكۈل 20 ـ ئەسىردىكى جۇڭگونى «دۆلەتنىڭ يېزىلارغا ئۈزۈلكسىز سىڭىپ كىرىش جەريانى»[21] دەپ قارىسىمۇ، ئەمما «20 ـ

ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدا بۇ خىل سىڭىپ كىرىش خېلىلا چەكلىك ئىدى... تا 1950 - يىللارنىڭ باشلىرىغىچە جۇڭگونىڭ يېزىلىرى خېلىلا ئىدىركىن ھالەتتە ئىدى. يەر ئىسلاھاتىنىڭ باشلىنىشى دېھقانلارنىڭ بۇنداق تەبىئىي شەكىللەنگەن دائىملىق تۇرمۇش ئادىتىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش لوگىكىسىنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋەتتى»[22]. ئەمدى يېزىلاردىكى پۈتكۈل قۇرۇلمىنى تۈپتىن ئۆزگەرتىش كېرەك ئىدى. يۇقىرىدا بىز تىلغا ئالغان ئەڭ ئەقەللىي، ئوبيېكتىپ بەش تەلەپنى ئورۇنلاش ئۈچۈن، پۈتكۈل جۇڭگونىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىنى چۇۋۇپ قايتىدىن قۇراشتۇرۇش، مەدەنىيەت تورىنى بۆسۈپ قايتىدىن توقۇش كېرەك ئىدى. ئىش سىنىپ چۈشەنچىسىنى ئاساس قىلغان كۈرەشتىن باشلاندى.

چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورلىرىدىن گو يۇخۇا (郭于华) بىلەن سۈن لىپىڭ (孙立平) بۇ جەرياننى «شىكايەت قىلىش← سىنىپىي ئاڭ← چېگرا ئايرىش← دۆلەت ئىگىنى تىكلەش»[23] دەپ ئىسخېمىلاشتۇرىدۇ. نېمىدىن شىكايەت قىلىدۇ؟ ئۆتكەن كۈنلەردە تارتقان جەبىر-زۇلۇمدىن! بىرازىلىيەلىك داڭلىق تەتقىقاتچى پائۇلو فرېرىنىڭ (Paulo Friere) مەشھۇر ئەسىرى «ئېزىلگۈچىلەرگە تەلىم»[24]دا مۇھاكىمە قىلىنغان نەرسە دەل شۇ، يەنى ئەڭ ئالدى بىلەن زۇلۇم چەككەنلەرگە ئۆزى چەككەن زۇلۇمنى شىكايەت قىلىش، سۆزلەش، ئۇنى بايان قىلىشنى ئۆگىتىش. ئەلۋەتتە جۇڭگودا ئېلىپ بېرىلغان «شىكايەت قىلىش» ئىنتايىن مۇھىم ھەرىكەت ۋاستىسى بولۇپ، شىكايەت قىلغاندىن كېيىنلا بۇ يەردە تەركىبكە ئايرىش؛ سەۋەبلەش؛ گۇناھ شەكىللەندۈرۈش؛ ئۆچمەنلىك قوزغاش؛ بىراۋنى ئەيىبلەش، ئۇرۇش، دۇمبالاش، ئۇنىڭ مال - مۈلكىنى تارتىۋېلىشنى ھەق، دۇرۇس دەپ قاراشتىن ئىبارەت نۇرغۇن ئەگەشمە يوللارغا يېشىل چىراق يېقىلاتتى. بولمىسا توغراقلىقلار قانداقمۇ ۋىلاخۇننى ئۇرغىلى ئۇنىسۇن؟ ھايۋانلارنىڭمۇ ھەققىنى يېيىشتىن قورقىدىغان ئادەملەر قانداقسىگە ئۇنىڭ مۈلكىگە چاڭ سېلىشتىن ئەيمەنمىسۇن؟ مانا شۇنداق شىكايەت قىلىش ۋە سەۋەبلەش ئارقىلىق ۋىلاخۇندەك ئادەملەر گۇناھكار، زۇلۇم سالغۇچى، زەھەرخەندە ئادەمگە تۈرلەندۈرۈلمىسە كىشىلەر قانداقسىگە بۇنداق «يەرلىك سەرخىل»لارنى يۇلۇپ تاشلاشنى توغرا دەپ قوبۇل قىلسۇن؟ ئەگەر ئۇنى رەزىل ئەزگۈچى، پومشچىك، باشقىلارنىڭ قېنىنى شورىغۇچى سۈپىتىدە ياساپ چىقمىسا، كىشىلەر ئۇنىڭدىن قانداقسىگە چەكدىچېگرا ئاجراتسۇن؟ ئەگەر يېڭى بىر تۈركۈم ئادەملەرنى يېتەكچىلىك كۈچى سۈپىتىدە سەرخىللار دەرىجىسىگە كۆتۈرەلمىسە بۇ ھەرىكەتنى قانداق داۋاملاشتۇرغىلى بولسۇن؟ شۇنداق قىلىپ، نەممەت، بۇخېلچىخان كەبى ئادەملەر يېڭى سەرخىل كۈچ سۈپىتىدە باش كۆتۈردى ۋە ئەسلىدىكى يەرلىك سەرخىللار تونجۇقتۇرۇلدى. «جەمەتچىلىك، قانداشلىق دېگەندەك ئەنئەنىۋى ئىجتىمائىي تۈزۈملەرگە، شۇنداقلا ئۆرپ - ئادەت، دىن دېگەندەك مەدەنىيەت سىمۋول سىستېمىلىرى پۈتۈنلەي يىمىرىپ تاشلاندى، يەنى دۇئارا تىلغا ئالغان ھوقۇقچىل مەدەنىيەت تورى بۆسۈۋېتىلدى»[25].

تەركىبنىڭ ئېنىقلىنىپ، سىنىپ چۈشەنچىسىنىڭ تەدبىقلىنىشىنى پۈتكۈل ئىجتىمائىي قۇرۇلمىدىكى كەسكىن بۇرۇلۇش دېيىش مۇمكىن. ئۇ ھەممە نەرسىنى ئۆزگەرتىپ تاشلىدى. توغراقلىقتا نىسبەتەن ئالغاندا، ئەسلىدىكى ئاتىل-بالا، جامائەت، ئۇرۇق - تۇغقانچىلىق، نىكاھ قارىشىدىن تارتىپ، جامائەتنىڭ كوللېكتىپ ئىشلىرىدىكى تەشكىللىنىش تەرتىپىگىچە جىمى نەرسە قايتىدىن چۇۋۇپ توقۇلدى. «يەرلىك سەرخىل»لارنىڭ نوپۇزى بىتچىت قىلىندى، ھوقۇق، ئىمتىياز، نوپۇز دەيدىغان نەرسىلەر سۈپۈرۈپ تاشلاندى. ئادەم بىلەن ئادەم، ئادەم بىلەن تەبىئەت ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتتىمۇ قۇرۇلما خاراكتېرلىك ئۆزگىرىش كۆرۈلدى. ئەزەلدىن يەرنىڭ ئىگىسى خۇدا، بىز ئۇنىڭدىن تېرىپ پايدىلانغۇچىلار، مەنپەئەتلەنگۈچىلەر دەپ بىلىپ كەلگەن توغراقلىقلار ئەمدى يەرنى ھۆكۈمەت بەردى، دەيدىغان بولدى. قىزىل ساقال موللىنى ئۆلتۈرۈشتى. بىر - بىرىگە تىغ كۆتۈرۈش تۈگۈل، ئۈنلۈكرەك ۋارقىرىشىپمۇ باقمىغان ئادەملەر ئىككى سەپ بولۇپ بىر-بىرىنى قوغلاپ دۇمبالايدىغان، سىرتتىن ئادەم باشلاپ كىرىپ قىرغىن قىلدۇرىدىغان بولۇشتى. بۇلاقنىڭ سۈيىنىمۇ ھايۋانلار بىلەن كېڭىشىپ ئىچىشىدىغان، بىر تۈپ دەرەخ كەسسە، ئورنىغا ئون تۈپ تىكىدىغان توغراقلىقلار دۆلەت غايىسىگە مارش تۈۋلاپ ماڭدۇرۇلغاندا، زەبەر

دەست توغراقلار گۇرسۇلدىتىپ يىقىلدۇرۇلدى. بىر چاغلاردىكى بۈك ـ باراقسان توغراقلىق، قاراڭغۇ ئورمانلىق، خىيابان غايىۋى ماكان بىردىنلا قۇشقاچ قونىدىغان، ئادەم سايىدايدىغانغىمۇ ئۆرە نەرسە تاپقىلى بولمايدىغان قاقىرام جاڭگالغا ئايلىنىپ كەتتى...

خوش، شۇنداقمۇ بولدى دەيلى، سىنىپ ئۇقۇمىنىڭ كەڭ كۆلەملىك كېڭىيىشى توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىنى قايتىدىن توقۇپ چىقتىمۇ دەيلى، مەدەنىيەت تورىنى بۆسۈۋەتتىمۇ دەيلى، ئۇ كىشىلەرگە قانداق يېڭىچە قىممەت سىستېمىسى تىكلەپ بەردى؟ كىشىلەر ئۇنىڭدىن قانداق خۇشاللىق ۋە بەخت تۇيغۇسى تاپتى؟ ئەسلىدىكى مەدەنىيەت تورىنى قايتىدىن توقۇماقچى بولغان بۇ ئىجتىمائىي قۇرۇلما كىشىلەرگە يېڭى بىر ئىشەنچ تورى تۇقۇپ بېرەلىدىمۇ؟ كىشىلەر سىنىپ كىشىلىك ھاياتىنىڭ بىردىنبىر ئۆلچىمىگە ئايلانغان شۇ يىللاردا ھاياتنىڭ خۇشلۇقىنى نەدىن تاپتى؟

5

نەمەت، ئابدۇغېنى ئاخۇنلار ئۆزلىرى تاغدەك ئىشىنىپ ئەقىدە قىلغان نەرسىلەر بىردىنلا ئاخىرلىشىپ، مۇتلەق ھەقىقەت دەپ ئەگەشكەن يول خاتاغا چىقىرىلىپ بىردىنلا نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالغاندا؛ كوممۇنانى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك، يەرنى ئۈلەشتۈرۈپ بەرمەسلىك كېرەك دەپ تىپىرلىغاندا؛ ۋە ئاخىرى رېئاللىققا تەن بېرىپ ياۋاشلاپ كەتكەندە؛ بىر چاغلاردا «خۇدا يوق، ئۇنى كىم كۆرۈپتۇ» دەپ يۈرگەن ئادەم بىردىن سەللىنىڭ يوغىنىنى يۆگەپ مەسچىتنىڭ ئالدى سېپىگە شۇڭغۇپ ئولتۇرغان، ئاخۇنۇمنىڭ ئالدىدا ھۆرمەتتە قول باغلاپ تۇرغاندا مەن بۇ قارا يۇمۇرمۇ ياكى تىراگېدىيەمۇ؟ ئۇلارنىڭ پاجىئەسى ياكى تارىخنىڭ رەھىمسىزلىكمۇ؟ بىلەمەيلا قالدىم. خۇاڭ زوڭجى «‹مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى› سىنىپي كۈرەشنىڭ ۋە ھۆكۈمرانلىق ئىپتىمىنىڭ قىيامىغا يېتىشىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ھالاكىتىنىڭمۇ بىشارىتىدۇر»[26] دېگەنىكەن. نەمەت شۇنداق بولارىنى بىلەمتى؟ ياق! ئۇ بۇنداق باشلىنىشنىڭ تەگ ـ ماھىيىتىدىكى ئىستراتېگىيەنى چۈشەنمەيتتى. ئۇ ئېلىپ كەلگەن مۆلچەرلىگۈسىز ئېغىر ئاقىۋەتنىمۇ چۈشەنمەيتتى ھەم ئۇنىڭدا بۇلارنى چۈشىنىش ئارزۇسىمۇ يوق ئىدى. ھەم ئويلانمىسىمۇ بولاتتى. ئۇ دەۋر ئويلىنىدىغانلارنىڭ دەۋرى ئەمەس ئىدى. مېرتون ئىجتىمائىي سىستېمىنىڭ ئەڭ ئەشەددىي ئىككى خىل شەكلىنى خۇلاسىلاپ چىققان بولۇپ، بىرى تەرتىپ ـ مىزانسىز جەمئىيەت، يەنە بىرى مۇراسىمچىل چوقۇنۇش جەمئىيىتىدۇر [27]. تەرتىپ ـ مىزانسىز جەمئىيەتتە مەقسەتلا تەكىتلىنىدۇ، ئۇنى تەڭشەپ، توغرىلاپ تۇرىدىغان كۈچ بولمايدۇ، بولسىمۇ بۇنداق كۈچ ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ؛ مۇراسىمچىل چوقۇنۇش جەمئىيىتىدە بەلگىلەنگەن تەرتىپكە مۇتلەق سادىق بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى نەزەرگە ئېلىنمايدۇ. تارمەندىكى سىنىپ چۈشەنچىسى بىردىنبىر ئۆلچەمگە ئايلانغان ئاشۇ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىدا بۇ ئىككى ئاشقۇنلۇقنىڭ ھەر ئىككىلىسى مۇتلەق ھۆكۈمران ئورۇنغا چىققانىدى. تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتىدىن تارتىپ، ئىنسانلار جەمئىيىتى نەچچە مىڭ يىل جەرياندا شەكىللەندۈرگەن ھاياتلىق چۈشەنچىلىرىنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ ئېتىبارى قالمىغانىدى. لېكىن ئۇ مۇشۇ ئىنكارچىلىقتا يەنە خۇراپاتلىقنى تىرىلدۈرگەنىدى. ئارېنتنىڭ «بەزى ئىنقىلاب يېڭى نەرسە بەرپا قىلمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ئۆتە كونا ھاكىمىيەتنى قايتىدىن تىرىلدۈرىدۇ»[28]، دېگىنىدەك بولدى، «ئىنقىلاب ئۆزىنىڭ بالىسىنى ئۆزى يېدى»! دىنىي ئىنكار قىلغان بۇ قۇرۇلمىدا دىنىي مۇراسىملارغىلا خاس چوقۇنۇش، مۇتلەق ساداقەت، گەپ ـ سۆزسىز پىداكارلىق ئەۋجىگە چىقتى. لېكىن ئۇ ئۆزىگە ئەگەشكۈچىلەردە راستىنلا سۆزسىز ساداقەت شەكىللەندۈرەلىدىمۇ؟ خەلقنى چىن قەلبىدىن ئىشەندۈرەلىدىمۇ؟ ئەلۋەتتە، دۆلەت تونۇشى باشقا گەپ، تەرغىپ قىلىنغان جەمئىيەت لايىھەسىگە ئىشىنىش باشقا گەپ. ئۇ ھەممىنى قايىل قىلىدىغان ئىشەنچ سىستېمىسى بەرپا قىلالىدىمۇ؟ راستىنى دېگەندە بىر قىسىم ئادەملەر ھەقىقەتەن ئىشەندى. نەمەت، ئابدۇغېنى ئاخۇنلار بۇنىڭ تىپىك مىسالى. ئەمما يەنە ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىدىغان بولساق، «بۇ جەرياندا كۆرۈلگەن دۆلەتكە بولغان سۆيگۈ مىننەتدارلىق ھېسسىياتىدىن پەيدا بولماستىن، بەلكى دۆلەتتىن ئىبارەت بۇ قۇدرەتلىك كۈچتىن پەيدا بولغان ئەيمىنىش، قورقۇشتىن شەكىللەنگەنلىكىنى بايقاش تەس ئەمەس»[29]. لېكىن ئۇ كىشىلەرنىڭ مەنىۋىيىتىنى بېيىتىدىغان يېڭى تۈرمۇش مەنتىقىسىگە ئايلاندـ

مۇ؟ كونا قۇرۇلمىنىڭ ئاسارىتىنى راستىنلا تەلتۆكۈس سۈپۈرۈپ تاشلىيالىدىمۇ؟

قارىسام، لىۇ لىگو ئېغىزىدا يېڭى زاماننىڭ گېپى بولغان بىلەن ۋۇجۇدىدىن، روھىدىن فېئودالىزمنىڭ تەبىقە قارىشى ۋە مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنىڭ ھەدى يەتكۈچە تېپىپ تۇرغان ھالدا پۇتنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرۇپتۇ. نەمەت گاراڭلىقتا نېمە قىلارىنى بىلمەي باش قاشلاپ ئولتۇرۇپتۇ. ئابدۇغېنى ئاخۇن ئۇزۇن يىللاردىن كېيىن مۈكچەيگەن ھالدا ئېتىزلىقتا ئوت ئېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ھەممىدىن جىق خورلۇق، جاپا، مۇشەققەت چەككەن زەينەپچۇ؟

كۆزۈمدىن ياش كەتتى. «ئالتۇن قاداقلىق دوپپا كىيىپ، چاچلىرىنى ئۇششاق ئۆرۈۋالغان كىچىك زەينەپ؛ ئاددىي مارجان دوپپا، چىت كۆڭلەك كىيىۋالغان، تومۇ ئىككى ئۆرۈم چېچىنى سىلكىتىپ قويلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ يۈرىدىغان ‹پومىشچىكنىڭ قىزى› زەينەپ؛ بىر بالىسىنى يېتىلەپ، بىرىنى كۆتۈرۈپ، قولتۇقىغا تاغار قىسىپ ئېتىزلىققا كېتىۋاتقان ئېغىر ئاياغ زەينەپ؛ ئاچارچىلىق يىللىرىدىكى بىر تېرە، بىر ئۇستىخان بولۇپ قالغان، تۈكۈرۈكىنى يۇتۇپ، ئاخىرقى بىر بۇردا ناننى باللىرىغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىۋاتقان زەينەپ؛ داجەيدىن ئۆگىنىش يىللىرىدىكى كۈنىگە 12 سائەتلەپ ئىشلەپ، ئىشتىن ياندىغان چاغدا ماڭالماي، ئىككى پۈكۈلۈپ ئېتىزلىقتا يېتىپ قالغان زەينەپ» ئابدۇغېنى ئاخۇننىڭ كۆز ئالدىدىن كىنو كۆرۈنۈشلىرىدەك بىر-بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىغاندا، مەن كىتابتىن چىقىپ كەتتىم. قەلبىمدە تىل بىلەن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز بىر تۇيغۇ كۆۋەجەيتتى. ئىجتىمائىي قۇرۇلما دېگەن نېمە؟ مەدەنىيەت دېگەن نېمە؟ بىر توپ خەلقنىڭ كوللېكتىپ ئەس، سۇبيېكتىپ دۇنياسىغا، يوشۇرۇن ئېڭىغا سىڭىپ كەتكەن روھنىڭ ئۆزگىرىشى ئاسان ئەمەس ئىكەن. مەدەنىيەتتىكى تور قارىماققا بۆسۈلگەن، يېتەكچى كۈچلەر پۈكلۈۋېتىلگەن بىلەن ئۇ يەنە توختاۋسىز رەۋىشتە ئۆزىنى ئۆزى قۇرىدىكەن، توقۇيدىكەن. ئاشكارا مەيدانغا چىقالمىسا، پىنھانلاردىمۇ ئۆزىنىڭ ھاياتلىق كۈيىنى جاراڭلىتىپ مېڭىۋېرىدىكەن. مېنى ھەيران قالدۇرغىنى توغراقلارنىڭ ئەنە شۇنداق ئېغىر كۈنلەردىمۇ جىمجىت، ئاڭلىق - ئاڭسىز ھالدا ئاشۇ غايىۋى ماكانىنى ھېكايە قىلىشى، ۋىلاخۇننى قەلب تۆرىدە يەنىلا ھۆرمەت، ئېتىبار بىلەن تىلغا ئېلىشى ئىدى. بوردىئۇ شەرھلىگەن قۇرۇلما بىلەن سۇبيېكتنىڭ ئايرىلمىلىقى شۇ بولسا كېرەك. ئۇنىڭ قۇرۇلمىغا ئۆزىنى ئايرىم مەلۇم قىلغان بىلەن ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا يەنە بىر رېئاللىقنى قۇرۇپ مېڭىۋېرىدىغانلىقى مانا شۇ بولسا كېرەك!

زەينەپ بەزىلەرنىڭ ئاچچىق مەسخىرىسىگە، ئېغىر ئەمگەككە سېلىنىشىغا ۋايساپمۇ قويماستىن قەيسەرلىك بىلەن يۈزلەنگىنىدە؛ ئاچلىقتىن لەۋلىرى گەز باغلاپ كەتكەن تۇرۇقلۇقمۇ تۇغقان بولسىمۇ يەنىلا يات بىر ئەر نان ئۇزاتقىنىدا قورسىقىم توق دەپ ئۆزىنى نومۇس لىباسىغا ئوراپ چەتكە ئالغىنىدا؛ «بولدى، سەن چوڭ بولماپسەن، زەينەپ» دەپ توي كېچىسىمۇ مەردانىلىق بىلەن قىزنىڭ ھايا - ئىباسىغا ئەگەشكەن توختىنى ھەيران قالدۇرۇپ ئەسەدىگىنىچە كېلىپ ئۇنىڭ باغرىغا شۇڭغىغىنىدا؛ خورلۇق، ئىزا، ئاچارچىلىق دەستىدىن يىقىلغان دادىسىنى ئويلاپ ئېتىزلاردا كۆزى ياش دەلدۈگۈنۈپ يۈرگىنىدە؛ ئاخشىمى باللىرىنى ئۇخلىتىپ بولۇپ، جىن چىراقنىڭ يورۇقىدا ئېرى ۋە باللىرىنىڭ ھارغىن سوزۇلۇپ ياتقان تۇرقىغا قاراپ كۆزىگە مۆللىدە ياش ئالغىنىدا؛ غايىبتىن نىجادلىق ئىزدەپ غايىب بولغان ئېرىنىڭ يوقلۇقىنى چاندۇرماي ھاياتنىڭ بارلىق مۇشكۈللىرىگە دادىل يۈزلەنگىنىدە ئۆلمەس بىر كۈچنى نامايان قىلغانىدى. ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان زەينەپ باشقا بىراۋ بىلەن توي قىلىپ كەتكەندىمۇ ئۇنى يەنىلا ئۇنتۇيالمىغان، بۇ پاكىز سۆيگۈنى ئەخلاق سۈيى بىلەن سۇغۇرۇۋەتكەن ئابدۇغېنى ئاخۇن ئۆزى پايپاسلاپ جېپىۋاتقان، ئىشەنگەن، ئەقىدە قىلغان سىنىپ چۈشەنچىسىدىن ئالللىقاچان ھالقىپ كەتكەنىدى. كوممۇنا قۇرۇشتا قارشىلىشىپ قالغان بىلەن توي - تۆكۈنلەردە ۋە ئادەتتىكى گەپ - سۆزلەردىمۇ توغراقلىقنىڭ گۈزەل ئۆتمۈشىنى ھېكايە قىلىپ يۈرىدىغان شۇ كىشىلەرنىڭ مەنىۋىيىتى راستىنى ئېيتقاندا رېئاللىقنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتكەنىدى. ئەسلىدىكى ئېجىل - ئىناق، مەنىلىك ھايات كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا يوقاپ كەتكەن بىلەن ئۇ ئىچكىيلىشىپ كەتكەنىدى. «ھەقىقىي ئىجتىمائىيلاشقان ئادەم باللىق مەزگىلىدە مەلۇم بىر مەدەنىيەتنىڭ قىممەت قارىشىنى ئىچكىيلەشتۈرىدۇ. بۇنداق قىممەت قاراش ئەخلاق تەبىئىتىگە ئايلىنىپ شۇ كىشىنىڭ خاراكتېرىگە سىڭىدۇ ۋە بۇنداق

بىرلىككە كەلگەن، جامائەت تەرىپىدىن ئومۇمىيۈزلۈك ئې-
تىراپ قىلىنغان، تۈزۈملەشكەن ئارزۇنى ئەخلاقىي مەجبۇ-
رىيەت دەپ قوبۇل قىلىدۇ. ئۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىشنى
نومۇس، شەرمەندىچىلىككە، ۋىجدان ئازابىغا ئاپىرىدۇ
دەپ بىلىدۇ» [30]. ۋىلاخۇننى دۇمبالىغاندا ئۇنىڭغا ئىچ
ئاغرىتقانلاردا بۇنداق ۋىجدان ئازابى، ئەخلاق تەبىئىتى،
تۈزۈملەشكەن ئارزۇ يوق دېيەلەمدۇق؟ بىر بۇردا نانغا
زارۇ-زار بولۇپ تۇرغان مەھەلدە زەينەپخاننىڭ ھويلىسىغا
بۇغداي تاشلاپ قويغان ئابدۇغېنى ئاخۇننى بىز پەقەت
زەينەپكە بولغان سۆيگۈسى تۈپەيلىلا شۇنداق قىلغان دې-
يەلەمدۇق؟ مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىك كۈچى ئىچكىلەش-
كەن، ئەخلاق تەبىئىتىگە، ۋىجدانىي بۇيرۇققا ئايلانغان-
دى. نەممەت تاز گەرچە قانۇنلۇق يېتەكچىگە ئايلانغان
بىلەن، لېكىن توغراقلىقلار ئۇنى چىن كۆڭلىدىن ئېتىراپ
قىلمىغانىدى، ھەتتا زەينەپنىڭ قىزى زۇمرەتمۇ ئۇنى
«نەممەت تاز» دەپ تىللىغىنىچە قاچىدۇ. دېمەك چوڭدىن
كىچىككىچە يەنىلا ئاشۇ قىممەت قاراشتىن ۋاز كەچمىگەنى-
دى، يەنىلا شۇ خىل مەدەنىيەت تورىدا كۆڭلىنى ئاۋۇندۇ-
رۇپ، ھاياتنىڭ بۇ ئېغىرچىلىقىغا تاقابىل تۇرۇپ كەلگەنى-
دى. ئۇلار ئاچچىق كەچمىشنى ھېچنېمىنى مەنسىتمەيدى-
غان ھەزىل، چاقچاق ۋە بىغەملىكى بىلەن مەنىۋىيىتىگە
يېقىن يولاتمىغان، مۇھەببەتلىك دۇنياسىدىن قوغلاپ چې-
قارغانىدى. بولۇپمۇ ئاپتورنىڭ ئەنە شۇنداق ئېغىر،
قۇرغاق يىللاردىكى زەينەپ بىلەن توختىنىڭ كۆكۈللۈك
تۇرمۇشىنى، مەنىۋى ھاياتىدىكى ئۆلمەس گۈزەللىك، قەي-
سەرلىك، پاكىزلىق، ھالاللىقنى يازغاندىكى مۇڭىغا، زوقىغا
ھەيران قالدىم. ئۇ بايانىي تارىخقا بولغان پوزىتسىيەگە
ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى.

ھەقىقەتەنمۇ، توغراقلىقلار مەدەنىيەت تورىغا قارا
قول سوزۇلغان ئاشۇ ئاپەتلىك يىللاردا تەمكىنلىك بىلەن
ياشىغانىدى. ئۇلار جىسمىنى ھازىرنىڭ رېئاللىقىغا تاپشۇر-
غان بىلەن روھناتىنى ئۆتمۈشنىڭ گۈزەل خاتىرىسىگە قو-
يۇۋەتكەنىدى. بۈگۈننىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمىسىنىڭ قارا
سايىسىدا روھىيىتىنى ئۇنىڭدىنمۇ مۇستەھكەم مەدەنىيەت
تورىنىڭ ئىچىگە سولىۋەتكەنىدى. قۇلىقى ئىزا - ئاھانەت،
تاپا دەشنامدا بولسىمۇ، ئېغىزى ھەممىنى كۆتۈرۈپ كېتى-
دىغان ۋە ھېچنېمىنى ھار ئالمايدىغان، ئۆزىنى تۈگەشتۈ-
رۇۋەتمەيدىغان غەمسىز، پەرۋاسىز چاقچاق، ھەزىلدە
ئىدى. ئۇلار ئارتىسمۇ؟ ئۇلار نىقابلىق ئۇسۇلچىمۇ؟
ئۇلار بۇيرۇغان ئويۇننى ئويناپ - ئويناپ، ئۆزىنىمۇ ھار-
دۇرىدىغان، رېژىسسورنىمۇ كاردىن چىقىرىدىغان تۆمۈر
كىيىم، گەج تەنلەرمۇ؟ ئۇلارنىڭ سىرتى سوغۇق، ئەمما
ئىچىدىن ئوتنىڭ تەپتى لاۋۇلداپ تۇرىدۇ. ئۇلار مۇز
ئاستىغا بېسىلغان گۈلخان. ۋۇجۇدىنى، كۆڭلىنى ياشارتىپ
تۇرىدىغان ئۆلمەس بىر ئېتىقاد يەنىلا ئۇلارنىڭ ھاياتىدى-
كى ھەقىقىي ماھىيەتتۇر. شۇڭا سىنىپ، ئۈزۈلمەس ھەرى-
كەتلەر ئۇلارنىڭ سالاھىيىتى، ئورنىنى ئۆزگەرتسىمۇ،
تۇرمۇش ئۇسۇلىنى تۈپتىن ئۆزگەرتەلمىگەنىدى، كۆپىنچە
ئادەمنىڭ ئېڭىدىكى تۇرمۇش مەنتىقىسىنىڭ يىلتىزىنى قۇ-
رۇتالمىغانىدى. ئۇلارنى بەجايىكى غازىڭى سوپۇرۇۋېلىن-
غان، شاخلىرى پۇتۇۋېلىنغان، غوللىرى كېسىۋېلىنغان،
ئەمما يىلتىزى قاراڭغۇ يەر تەكتىگە مۇستەھكەم باغاش
سوزغان، تومۇر-تومۇرلىرىدا جۇشقۇن ھاياتلىق كۈچى
كۆۋەجەپ تۇرغان بەردەم توغراقلارغا ئوخشاتقۇم
كەلدى. ئۇنىڭ سىرتى قاقاس، ئىچى چىمەن ئىدى؛
سىرتى قاقشال بولۇپ كەتسىمۇ، ئىچى ئۆلمەس بىخلارغا
ھامىلدار ئىدى. زەينەپ بىلەن توختى ئاشۇنداق ئېغىر قى-
يىنچىلىق، خورلۇق ئىچىدىمۇ راھەتبەخش مەنىۋى توقلۇق
تاپالىغان، تۇرمۇشىنى مەڭگە ئورىيالىغان ئىدى. لېكىن
نەممەت بىلەن ئالتۇنگۈلچۇ؟

خالىدە ئىسرائىل مەدەنىيەتتىن ئاپىرىدە بولغان
ئۆلمەس بىر روھنى ئايان قىلىپ بەرگەنىدى. ئەمما...

6

گەپ ئەمدى چىقىدۇ. شۇنچە ئېغىر يىللاردا ئىپاددى-
لەنگەن رېئاللىقتا ئۆزگەرگەندەك قىلغان بىلەن ئەمما ئوب-
يېكتىپ رېئاللىقتا يەنىلا خېلى كۈچلۈك مەدەنىيەت تورىنى
مەھكەم ساقلاپ قالغان توغراقلىقنىڭ ئىجتىمائىي قۇرۇلمى-
سى نېمىشقا ئاپەتلىك يىللار ئۆتۈپ كەتكەن، جاھان سۈ-
زۈلگەن، خاتا سولچىل سىياسەتكە خاتىمە بېرىلگەندە كى-
شىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك تېز رەۋىشتە ئۆزگىرىپ كېتى-
دۇ؟ ئېغىر يىللاردا بۇنچىۋالا ياتلىشىش ھادىسىلىرى كۆ-
رۈلمىگەن توغراقلىق نېمە دەپ بىر قاتار ئائىلە، ئەخلاق
پاجىئەلىرىنىڭ، مەنىۋى بۇلغىنىشنىڭ ئارىسىدا قالىدۇ؟ كى-
شىلەرنىڭ ئاڭ، چۈشەنچىسى نېمىشقا شۇنچە تېز، جىددىي

بۇرۇلۇپ كېتىدۇ؟...

رومانىنىڭ 25 ـ بابىدىن 35 ـ بابىغىچە بولغان مەزمۇننى بىز توغراقلىقنىڭ كۆپ قۇتۇپلۇق مەدەنىيەت رامكىسىدىكى ئۆزگىرىش جەريانى دېيەلەيمىز. ئەلۋەتتە، ئۇ تېخى ھەقىقىي مەنىدىكى باراۋەر دىئالوگ رامكىسى يارىتالمىغان تەڭسىز قۇرۇلمىنىڭ ئىچىدىكى سىقىلىش بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ. 30 يىلغا يېقىن جەرياندىكى تۈگىمەس ھەرىكەت ۋە قورساق غېمىدىنمۇ ئاشالمىغان غۇربەتچىلىكنىڭ دەردىدە ئېگىلىكى خارابلاشقان؛ مەدەنىيەت چۈشەنچىسى پىنھان ھالەتتە ئاران ـ ئاران ئۆزىنى ساقلاپ قالغان؛ بىر بېجىرىم جەمئىيەتتە بولۇشقا تېگىشلىك تەرتىپ ـ مىزانلىرى ئاممۇۋىي ساھەدىن ھەيدەپ چىقىرىلغان؛ باشقا مەدەنىيەتلەر بىلەن ئاكتىپ پىكىرلىشىش ھالىتىدىن ئاساسەن مۇستەسنا قالغان بۇ كىچىك مەھەللە بىردىنلا تاشقى دۇنيانىڭ قاينام ـ تاشقىنلىقىغا چىقىپ قالغانىدى. ئاشۇ ئېغىر يىللارنىڭ ئاخىرى بىغۇبار، گۈزەل قىز زۇمرەتنىڭ ئۆلۈمى بىلەن خاتىمىلەندى. لېكىن ئۇنىڭ ئۆلۈمىنىڭ كەينىگە ناھايىتى جىق مەنالار سىڭىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن تارىخنىڭ جاراھەتلىرىگە كۆمۈلۈپ كەتتى ۋە ئۆزى بىلەن بىللە بىر مۇنچە نەرسىلەرنى ئېلىپ كەتتى... زەينەپخاندا ئۇنى ئەسلەشتىن، سېغىنىشتىن، ياد ئېتىشتىن باشقا نېمە قالدى؟ ئۇنى رېئال ھاياتتا باغرىغا باسالامدۇ؟ ھاياتنىڭ، ئوبيېكتىپ رېئاللىقنىڭ مەزمۇنىغا ئايلاندۇرالامدۇ؟... توغراقلىقلار مانا مۇشۇنداق يوقىتىشنىڭ ئىچىدە بۇ قاراڭغۇ دەۋرنىڭ بوران ـ چاپقۇنىدىن چىقىدۇ. 25 ـ باب ئومۇمىيۈزلۈك چىقىشقا ئىشارىدۇر. روزاخۇن توغراقلىقتىن چىقىدۇ. توغراقلىق بىنورمال ئىجتىمائىي تۈزۈلمىنىڭ قوينىدىن نىسپىي بولسىمۇ چىقىدۇ. لېكىن قانداق چىقىدۇ؟ يالىڭاچ، قاقسەنەم چىقىدۇ؛ تەرتىپ ـ قائىدىلەر، مۇقەددەس مىزانلار، يەرلىك سەرخىللار، مەدەنىيەتنىڭ يېتەكچىلىك كۈچى سۇندۇرۇلغان ھالدا چىقىدۇ! ئاچ نېمىنى قىلىدۇ؟ يالىڭاچ نېمىنى قىلمايدۇ؟ 30 يىللاپ مۇقەددەس مىزانلارنى دەسسەپ ئوينىغان، توختىماي كۈرەش، پىپەن، ئۇرۇپ ـ سوقۇش ئاستىدا ئۈنسىز ئىتائەت قىلىپلا كۆنگەن، كۆندۈرۈلگەن ئادەمنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلىدۇ ۋە نېمە بالالار كەلمەيدۇ؟ نەچچە ئون يىللاپ مۇشۇنداق ھەرىكەتنىڭ ئاستىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن، ئىلمىي ئائىلە تەربىيەسىدىن مەھرۇم قالغان باللار كىمدىن ئۆگەنسۇن؟ نېمىلەردىن قورقۇپ، تەپتارتسۇن؟ مەدەنىيەتنىڭ نوپۇزى ئۆلگەن، سەرخىللارنىڭ زوۋانى ئۆچكەن جەمئىيەت ئەسلىگە كېلىپ بولغۇچە يەنە قانچىلىك جەريان كېتەر؟ ئۇنىڭغىچە قانچىلىك ئىشلار يۈز بېرەر؟ ھەئە، بولىدىغانلىكى ئىشنىڭ ھەممىسى يۈز بېرىدۇ...

توغراقلىقلار يول تېپىش كېرەكلىكىنى، پۇل تېپىش كېرەكلىكىنى، ئەمەل، مەنسەپ، ھوقۇق قوغلىشىش كېرەكلىكىنى، ۋاستە، يول تاللىماي شۇ نەرسىلەرگە ئېرىشكەندىلا جەمئىيەتتە پۇت تىرەپ تۇرالايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەندەك بولىدۇ. سولچىللىققا خاتىمە بېرىلگەندە، ئەنئەنىلەرمۇ قايتىدىن تىرىلگەندى، يېڭى، يات نەرسىلەرمۇ شۇنچە شىددەت بىلەن يوپۇرۇلۇپ كەلگەندى. توغراقلىقتا كومېدىيەلىك ئۆزگىرىش يۈز بېرىدۇ. ئابدۇغېنى ئاخۇن گاڭگىراپ، تېخىمۇ ياۋاشلاپ قالىدۇ؛ نەمەت دۈيجاڭ سەللىنىڭ يوغىنىنى يۆگەپ مەسچىتكە كىرىۋالىدۇ؛ داۋۇت كاناي بىردىنلا كاتتا بايغا ئايلىنىپ كېتىدۇ؛ رۇستەم غۇرۇر دېگەننى بىر ياققا چۆرىۋەتكەندىلا ئۆسكىلى بولىدىغانلىقىنى تونۇپ، كۆزىنى يۇمۇپلا ئەمەل يولىغا شۇڭغۇيدۇ ۋە رەسمىي ھايانكەش دەللالغا ئايلىنىپ ناھايىتى تېز ئۆسىدۇ؛ توغراقلىقنىڭ ئايىغىدىن نېفىت چىقىدۇ؛ بازار ئېچىلىدۇ؛ سىچۈەن ئاشخانىلىرى، پاھىشە قىزلار پەيدا بولىدۇ؛ دىلمۇرات ئىچكىرىدە ئوقۇپ چىقىپ ئىلمىي پىداكارلىق بىلەن جەمئىيەتلەشكەن غەيۋەت ۋە بىنورمال ئىلمىي مۇھىتنىڭ ئارىسىدا تېڭىرقاپ زەردىگۈش بوپكېتىدۇ؛ خانقىز ئىستىقبالىنى باشقا بىر مەدەنىيەتكە قوشۇلۇشتىن ئىزدەيدۇ ۋە ئۆزلۈك ئېتىراپىدىن ۋاز كېچىش ئارقىلىق ئۆزگىنىڭ ئېتىراپىغا ئېرىشىش يولىغا ماڭىدۇ؛ دىلمۇراتنىڭ ئايالىمۇ قىزىنىڭ ئانا تىلىنى ئۇنتۇپ كەتكىنىدىن پەخىرلىنىپ ياشايدۇ؛ رۇستەمنىڭ بالىسى، توغراقلىقتا جەننەتتەك گۈزەل يۇرت بىنا قىلغان توختاخۇننىڭ يەتتىنچى ئەۋلادى بولمىش ئالىم ئەنە شۇ بوۋىسىنىڭ قەبرىسىگە خاتىرجەم سىيىدۇ!...

زەينەپ ئىلاجىسىز قالغانىدى، توغراقلىق ئامالسىز قالغانىدى. بىر چاغلاردا ئاچلىق ۋە كىشىلىك قەدىر-قىممەت مەسىلىسىدە تالان ـ تاراج بولغان كىشىلەر ئەمدى

كىملىك، سالاھىيەت مەسلىسىدە تىنما ـ تالاڭ بولۇۋاتاتتى. بۇ ئەمدى جانى قانداق بېقىش مەسلىسى ئەمەس، قانداق مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش مەسلىسىگە يۈكسەلگەنىدى. تارىخنىڭ خاتالىقى تۈپەيلى كېلىپ چىققان ئاقىۋەت ھاياتلارنىڭ ئاجىزلىقىغا ئايلانغانىدى. مەدەنىيەتتىكى يېتەكچىلىك ھوقۇقى يىمىرىپ تاشلانغاندىن كېيىنكى تۇغراقلىق گويا چېچىۋېتىلگەن قۇم دانىچىلىرىدەك تىل، دىل بىرلىكىدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتاتتى. دىلمۇرات دەردىگە دەرمانى نامەلۇم مەنزىللەردىن ئىزدەپ باش ئېلىپ چىقىپ كەتتى. ئىلھامجان دەردلىك تولغىنىپ تۇرۇپتۇ. تاجىگۈل، رۇستەم، مەخەتتەك ۋاستە تالليمايدىغان، ھەتتا ئۆزىنىمۇ، قىزلىرىنىمۇ ساتىدىغان، ئالدى-كەينىگە قارىماي بۇززۇقچىلىق قىلالايدىغان ئادەملەرنىڭ يولى ئوچۇق. يەنە شۇنداقلا رىشاد ھاجىدەك دىنىدىمۇ، پەندىمۇ، جاھاندارچىلىقتىمۇ تولغان پەزىلەتلىك ئادەملەرمۇ تۇرۇپتۇ. ھەممىنى بىلگەن روزى بولسا دەردۇ-بالانى ئىچىگە سىغدۇرالماي ساراڭ بولدى ۋە ئاخىرى پارتلاپ ئۆلدى. تۇغراقلىق ئەنئەنە بىلەن زامانىۋىيلىق، بىر گەۋدىلىشىش بىلەن كۆپ قۇتۇپلىشىش ئارىسىدىكى زىددىيەتلىك قىسىلچىلىقتا چايقىلىپ تۇرۇپتۇ...

زەينەپخاننىڭ يۈرىكى ئاغرىپ تۇراتتى. ئۇ ياش يۇقى كۆزلىرى بىلەن ھەممىگە جىمجىت تىكىلىپ تۇرىدۇ. ئۇ «بىر پاك ئېتىقادتەك» ئۇلۇغلۇقى بىلەن كېلىنىگە كىملىكنى ئامانەت، ۋەسىيەت قىلدى ـ دە، كەتتى. ھەممىنى بىلگەن ساراڭ روزى قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدا پارتلاپ ئۆلگەندە، تۇغراقلىقنىڭ پاك ئېتىقادتەك روھى تۆۋرۈكمۇ غولاپ چۈشتى، تۇغراقلىقنى قۇم باستى...

زەينەپخان تۇغراقلىقنى تىرەپ تۇرىدىغان بىر مەنىۋى تۆۋرۈكتەك قىياپەتتە كىشىنىڭ يۈرىكىنى لەرزىگە سالىدىغان ئانا. تۇغراقلىقتىكى ئەڭ قەدىمىي بۇ جەمەت ئاتىسىز، باشپاناھسىز قالغان مەۋجۇتلۇق ئىدى. ئەمما ئۇ ئاتىسىز قالغان بىلەن مۇستەھكەم بىرلىكنى يوقاتمىغان بىرلىك ئىدى. زەينەپخان بۇ بىرلىكنى جان تىكىپ قوغدىغانىدى. ئۇ يىرتىلغان مەدەنىيەت تورىنى ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقى بىلەن ئۈن ـ تىنسىز ياماپ تۇراتتى. رەسۋالىشىپ ۋىجدانىدىن كېتەي دېگەن رۇستەممۇ ئانىسىنى ھەر ئەسلىسە كۆزىدىن ياش كېتىدۇ؛ ئانىسى كۆرسە ئۆزىنى تۇتالماي ئۇنىڭ باغرىغا تاشلىنىدۇ. ئۇ نەۋرىسى ئەجدادلىرىنىڭ بېشىغا سىيسىمۇ ئاچچىقلانماستىن ئىچىگە يۇتۇۋېتەلەيدىغان، باللىرى ئۆزىنىڭ يىلتىزىدىن چەتنەپ كېتىۋاتقىنىدا ئۇلارغا سەپرالىق بىلەن چېچىلماستىن يەنە چەكسىز باغرى كەڭلىكى بىلەن قۇچاق ئاچالايدىغان، ئۇنى مۇلايىم مېھرى بىلەن ئەسلىي كىملىكىگە چاقىرالايدىغان ئانا. ئەجەبا ئەمدى بۇ كىملىكنىڭ ئاداققى چېكىمۇ؟ مەۋجۇدلۇقنىڭ ئەڭ بىچارە تىركىشىشىمۇ؟ بىر مەدەنىيەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى تىنىقتىكى جان تالىشىشىمۇ؟ بىلمەيمەن. ئەمما مەن ئۇنىڭدىكى سىغىمچانلىقتىن تۇغراقلىقنىڭ خىيابان غايىۋى ئىماگىنىڭ ئۇنىڭ قەلبىگە كۆچۈپ كىرگەنلىكىنى ھېس قىلدىم. تۇغراقلىقنى قۇم باسقاندا، زەينەپخان ئۆزىنىڭ ئىللىق مېھرىدە ئۇنى تىرىلدۈرگەنىدى ۋە ئۇنى مەڭگۈ ئۆلمەس بىر ئۇتوپىيەگە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى...

7

ئەڭ ئاخىرقى باب ماھىيەتتە ئەڭ باشتىكى بىر باب بىلەن تەڭكەشتۇر. يازغۇچى تۇغراقلىقنى تىرىلدۈرگەن، ئۇنى ھەقىقەتەنمۇ زەينەپخاننىڭ يۈرىكىدىن تاپشۇرۇۋېلىپ بايانچىنىڭ ئارزۇسى سىڭگەن بىر ئۇتوپىيەگە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. ئاشۇ ئۇنتۇلماس مەنزىرە، قويۇق ئورمان، كۆجۇم مەھەللە، تەبىئەتنىڭ قانۇنىيىتى بىلەن يۇغۇرۇلۇپ كەتكەن غەرەزسىز ئادەملەر... ئۇ يەرگە بىر جۈپ يولۋاس قايتىپ كەلگەنىدى.

بۇ ئاپتورنىڭ ئىدىئال ئارزۇسىمۇ، بۇنى بىلمىدىم. ئەمما ئۇنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرىدىكى ئۈمىد ئارقىلىق خەستىلەنگەن كۆڭلۈمگە تەسەللىي تاپماقچى بولدۇم. مۇمكىنمۇ؟... ئاپتور تەڭقىسلىق ئىچىدە باشلىغان ئەسەرنى مۇشۇنداق ئارزۇدا ئاخىرلاشتۇرۇپ ئۆزىگە تەسەللىي تاپماقچىمۇ؟ ئۇ ئۆزلۈكتىن ۋاز كېچىشنىڭ، مۇقەددەس مەزانلارنى تەرك ئېتىشنىڭ ئىنسانغا ياخشى كۈن ئېلىپ كەلمەيدىغانلىقىغا مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن ئىشارە قىلماقچى ۋە ھەقىقىي بىجىرىم جەمئىيەتنىڭ ئۇتوپىيەسىنى ئەسلىمىدىن تارتىپ چىقارماقچىمۇ؟ ئۇ ياتلىشىشقا، يىلتىزىدىن ئۈزۈلگەن زامانىۋىلىشىشقا، ئۆز ئەسلىدىن ۋاز كېچىپ تۇرۇپ بىر گەۋدىلىشىشكە ئاشۇنداق رەھىمسىزلىك بىلەن تەنقىدىي ئىنكاس قايتۇرماقچىمۇ؟

بۇلارنى ئويلىغۇم يوق ئىدى. ئاپتورمۇ بەلكىم كى-

شىنىڭ يۈرىكىنى مۇزلىتىدىغان رېئاللىقتىن، تارىخنىڭ يۈ-
رەكىنى غاجايدىغان قورقۇنچلۇق ئەرۋاھىدىن قېچىپ ئاشۇ
ئۇتوپىيەگە كىرىۋالغاندۇ. ئەمما نېمىلا بولسۇن، ئۇ رېئال-
لىققا تەن بەرمەيدىغان، ئاخىرقى نەپىسىگىچە چۈۋۈلغان،
بۇسۇلگەن تورنى ياماشتىن توختىمايدىغان ئۆلمەس بىر
روھنىڭ ئىنكاسىدۇر. مۇشۇنداق روھلا بولىدىكەن، ئۇ
ئۇتوپىيەنى قايتىدىن تىرىلمەيدۇ، دەپ كىم ئېيتالىسۇن؟

※ ※ ※ ※

«كەچمىش»تىن چىقتىم، ئەمما ھېچيەرگە چىققاندەك
ئەمەس. كاللامدا كۆرۈملۈك گەپ، ئېيتىپ بولغۇسىز بىر
ھېس - تۇيغۇ. يېزىپ بولۇپ قارىسام، ھېچنېمە يازمىغاند-
ەك تۇيۇلدى. دەيدىغان گەپلىرىم شۇنچە جىق ئىدى.
شۇنچىۋالا پالاكەت بىر نېمىلەرنى يېزىپتىمەنئۇ، يەنە ئەسەر
ھەققىدە تۈزۈك بىر نەرسە دەپ بېرەلمەپتىمەن. توغراق-
لىقلارنىڭ ھاياتقا تۇتىدىغان پوزىتسىيەسى قانداق؟ بۇنىڭ
ئىجتىمائىي ئاساسى قانداق؟ ئەسەردىكى ھەربىر ئۇششاق
تەپسىلات، دېتال مۇھىم ئېيتىم سىستېمىسى تەشكىل قىلغا-
نىدى ھەم ئۇ پۈتكۈل ئىجتىمائىي قۇرۇلمىنىڭ ئۆزگىرىشى-
دە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى. بۇلارنى دەپ بېرەل-
دىممۇ؟ ياق! ھەربىر يات كۈچ كىرىپ كەلگەندە
ئۇلارنىڭ مەنىۋىيىتىدە كۆرۈلگەن داۋالغۇشلارنىڭ كەينى-
دىكى مەنتىقنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلىدىممۇ؟ ياق! ھەربىر
قېتىم بوران چىققاندا پەيدا بولىدىغان سىرلىق ھادىسىنىڭ
كەينىدە قانداق ئىدىيەۋى مەيدان بار، بۇنى ئېيتىپ بېرە
لىدىممۇ؟ ياق! توغراقلىقتىكى بوشلۇقنىڭ تەقسىملىنىشى،
نىكاھ قارىشىدىكى ھەيران قالارلىق ئۆزگىرىش، جىنىس
چۈشەنچىسىدىكى بۇرۇلۇش، ئائىلە يوسۇنىدىكى ئۆزگە-
رىش بىلەن ئىجتىمائىي قۇرۇلمىدىكى نازۇك باغلىنىشلار
نىڭ سەۋەب - نەتىجىلىك مۇناسىۋىتىنى شەرھلىيەلىدىممۇ؟
ياق! ئاپتورنىڭ زامانىۋىلىققا تۇتقان تەنقىدىي پوزىتسىيە
سىنىڭ ئاساسىنى ئاچالىدىممۇ؟ ياق! ئاپتورنىڭ بايان
سەنئىتىدىكى ئاددىيلىق، ھەتتا ئاجىزلىق ئارقىلىق ئىپادى-
لىگەن تارىخىي پوزىتسىيەنىڭ قېتىغا شۇڭغۇيالىدىممۇ؟
ياق! ئاپتورنىڭ تارىخنى بايان قىلىش ئۇسۇلىدىكى
تاللاش ئۆلچىمىنى تاپالىدىممۇ؟ ياق! رومانىنىڭ بەدىئىي
جەھەتتىكى ئۇتۇقچۇ؟ بۇ جەمئىيەتشۇناسلىق ياكى تارىخ
تەتقىقاتىنىڭ نەزەرىيە، ئۇسۇللىرىنى تەدبىقلايدىغان رېئال
ئىجتىمائىي مەسىلە ئەمەس، بەلكى ئەڭ ئاۋۋال بىر پارچە
ئەدەبىي ئەسەر ئىدىغۇ. ئۇنىڭ بەدىئىي مۇۋەپپەقىيىتى
نەدە، دەپ بېرەلىدىممۇ؟ ياق!!!

مەن قانچە ئەزۋەيلەپ شەرھلىگەنسېرى، بۇ غايىب
ماكاندىن شۇنچە يىراقلاپ كەتكەن ئىدىم؛ يازغۇچىنىڭ بە
دىئىي دۇنياسىنى قازىمەن دېگەنسېرى، ئۇ مەن قۇرۇۋات-
قان چەمبىرەكنىڭ سىرتىغا شۇنچە چىقىپ كەتكەن ئىدى.
تەنتەك ھەۋەسكاردىكى ئاجىزلىق، پىشقان يازغۇچىدىكى
تالانت دېگەن شۇ بولسا كېرەك.

مەن روزىغا دىياگنوز قويۇشقا ئاجىز ئىدىم. دىلمۇ-
راتنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت - پۈرەت دېيىشكە ھەققىم يوق
ئىدى. رىشاد ھاجىغىمۇ بىر نەرسە دېيەلمەيتتىم. ئۆز
كۆكۈل خاھىشىغىمۇ ئەگىشىشكە جۈرئەت قىلالمىغان گۈل-
نازنىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرىتىشنىمۇ، ھېسداشلىق قىلىشنىمۇ
بىلمەيتتىم. ئاپتورمۇ ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىغا تەنقىدىي
نەزەر تۇتمىغاندەك، ھېچقايسىسىغا مۇتلەق ياخشى - يامان
تامغىسىنى بېسۇۋەتمەستىن، ھەممىسىنى تارىخنىڭ ئېقىنىغا
قويۇۋەتكەندەك مەنمۇ ھېچكىمگە بىر نەرسە دېيەلمەيت-
تىم. ئارېنت: تاللىماسلىقنىڭ ئۆزىلا بىر خىل سىياسىي
تاللاش، دېگەن ئىدىغۇ. ئەمىسە مەن مۇشۇ ھېچنەرسە دې
يەلمەسلىكىمدە نېمە دېمەكچى؟ بىلمەيمەن، زادى بىلمەي-
مەن! «كەچمىش»نى «يۈز يىل غېرىبلىق»قا ئوخشىتاي-
مۇ؟ توغراقلىق بىلەن توختاخۇن جەمەتىنى ماكاندوغا،
بوئىندىيە جەمەتىگە تەققاسلايمۇ؟ بىلمەيمەن! بۇنداق سې-
لىشتۇرۇشنىڭ ھاجىتى، ئەھمىيىتى بارلىقىنىمۇ بىلمەيمەن!
بىلىدىغىنىم: ھەممە يەرنىڭ ئۆزىگە خاس ھېكايىسى، ئۆزد-
گە چۈشلۇق شەجەرىسى مەۋجۇتتۇر.

«كەچمىش» رېئاللىقتىن ھالقىپ كەتكەن ئىدى. تا-
رىخنى پارچىلاپ ئويىنىغان يازغۇچىنىڭ قەلىمىدىن چىققاندا
بۇ ئەسەر بىردىنلا تارىخنىڭ ئەرۋاھىغا ئايلىنىپ قايتىپ
كەلگەنىدى. مەن ئۇنىڭدىن شۇنچە ئۆزۈمنى قاچۇرغانسې-
رى ئۇنىڭ چاڭگىلىغا شۇنچە چۈشۈپ قالغاندىم. قارىغان-
دا ئاشۇ سوئاللارغا جاۋاب بەرمەي بولمايدىغاندەك قىلى-
دۇ. ئاپتور ھەربىر جۈملىنى مەقسەتسىز يازمىغانىدى.
ھەربىر تەپسىلات، پارچە، تەسۋىر، ۋەقەگە تارىخنىڭ شو-
لىسى چۈشۈپ تۇراتتى. ھەربىر تەپسىلاتنىڭ كەينىگە
نۇرغۇن تارىخى، ئىجتىمائىي، مەنىۋى كەچمىشنى جۇغلاپ

قويغاندى. ئەمدى بۇ كەچمىشلەرنىڭ بەدىئىي، تارىخىي، ئىستېتىك قاتلىمىنى تېپىشتا فۇكوۋنىڭ ئارخېئولوگىيەلىك ئۇسۇلى لازىم بولىدىغاندەك قىلىدۇ.

ئىزاھاتلار:

[1] ئازات سۇلتان: «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى يېڭى يۈلتۈز يازغۇچى خالىدە ئىسرائىل»، «تارىم»، 1993 - يىلى 8 - سان.

[2] مۇھەممەت پولات: «‹تىمتاس شەھەر› گە قىسقىچە باھا»، « تارىم»، 2003 - يىلى 2 - سان.

[3] روسسو: «ئىنسانلار تەڭسىزلىكىنىڭ مەنبەسى ۋە ئاساسلىرى»، بېيجىڭ نەشرىيات گۇرۇھى شىركىتى، بېيجىڭ نەشرىياتى، 2010 - يىلى نەشرى، 38 - بەت.

[4] ئابدۇقادىر جالالىددىن: « تارىخ تۇيغۇسىنىڭ بەدىئىي سۈرئىتى»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 1997 - يىلى 1 - سان.

[5] جوزلوپېز، جون سكوت: «ئىجتىمائىي قۇرۇلما»، جىلىن خەلق نەشرىياتى، 2007 - يىلى نەشرى، 2 -، 4 - بەتلەر.

[6] روبېرت مېرتوننىڭ « جەمئىيەت نەزەرىيەسى ۋە ئىجتىمائىي قۇرۇلما» ناملىق كىتابىنىڭ 162 - بېتىدىن «ئىجتىمائىي قۇرۇلما» ناملىق كىتابىنىڭ 37 - بېتىگە كەلتۈرۈلگەن نەقىل.

[7] پائۇل رىكور: «ئېتراپ جەريانى»، جۇڭگو خەلق ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2011 - يىلى نەشرى، كىرىش سۆز 2 - بەت.

[8] ئېلبىين بولدۇين قاتارلىقلار: «مەدەنىيەت تەتقىقاتىغا كىرىش»، ئالىي مائارىپ نەشرىياتى، 2004 - يىلى نەشرى، 109 - بەت.

[9] تاۋ دوڭفېڭ، خې لىي: « مەدەنىيەت تەتقىقاتى»، گۇاڭشى پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2006 - يىلى نەشرى 82 - بەت.

[10] جون ستورى: «مەدەنىيەت نەزەرىيەسى ۋە ئاممىباپ مەدەنىيەتكە كىرىش»، نەنجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2001 - يىلى نەشرى، 15 - بەت.

[11] رايموند ۋىليامس: «ماركسىزم ۋە ئەدەبىيات» خېنەن ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2008 - يىلى نەشرى، 12 - بەت.

[12] رايموند ۋىليامس: «مەدەنىيەت ۋە جەمئىيەت»، جىلىن نەشرىيات گۇرۇھى چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى، 2011 - يىلى نەشرى، 296 - بەت.

[13] رايموند ۋىليامس: «ماركسىزم ۋە ئەدەبىيات» 142 - بەت.

[14] رېبگنىۋ بىرژېنسكى: « بۈيۈك شاھمات تاختىسى»، شاڭخەي خەلق نەشرىياتى، 2007 - يىلى نەشرى، 15 - بەت.

[15] خەننا ئارېنت: « ئىنقىلاب ھەققىدە»، سۇمرۇغ نەشر - مەدنىيە گۇروھى، يىلىن نەشرىياتى، 2011 - يىلى، نەشرى، 14 - بەت.

[16] چارلېس تىللىنىڭ «ياۋرۇپادا مىللىي دۆلەتنىڭ شەكىللىنىشى» ناملىق كىتابىدىن پراسېجىت دۇئارانىڭ «مەدەنىيەت، ھوقۇق ۋە دۆلەت» ناملىق كىتابىنىڭ 2 - بېتىگە كەلتۈرۈلگەن نەقىل. جياڭسۇ خەلق نەشرىياتى، 2010 - يىلى 2 - نەشرى.

[17] چارلېس تىللى: «ئىشەنچ ۋە ھۆكۈمرانلىق»، شاڭخەي ئەسىر نەشر گۇرۇھى، 2010 - يىلى نەشرى، 42 - بەت.

[18] ئېلبىين بولدۇين قاتارلىقلار: «مەدەنىيەت تەتقىقاتىغا كىرىش»، 111 - بەت.

[19] خۇاڭ زۇڭجى: «جۇڭگو ئىنقىلابىدا يېزىلاردىكى سىياسىي كۆرەش»، خۇاڭ زۇڭجى باشچىلىقىدا نەشر قىلىنىۋاتقان «جۇڭگو يېزا تەتقىقاتى» مەجمۇئەسىنىڭ 2 - توپلىمى، سودا باسمىخانىسى، 2003 - يىلى نەشرى، 67 - بەت.

[20] پراسېنجېت دۇئارا: «مەدەنىيەت، ھوقۇق ۋە دۆلەت»، جياڭسۇ خەلق نەشرىياتى، 2010 - يىلى 2 - نەشرى، 13 - بەت.

[21] پراسېنجېت دۇئارا: «مەدەنىيەت، ھوقۇق ۋە دۆلەت»، 4 - بەت.

[22] گويۇخۇا، سۇن لىپىڭ: «شىكايەت: دېھقانلارنىڭ دۆلەت چۈشەنچىسىنى شەكىللەندۈرۈش مېخانىزمى»، «جۇڭگو جەمئىيەتشۇناسلىقى» مەجمۇئەسىنىڭ 5 - تومى، شاڭخەي خەلق نەشرىياتى، ئەسىر نەشر گۇرۇھى، 2006 - يىلى نەشرى، 184 -، 185 - بەتلەر.

[23] يۇقىرىقى مەنبە، 171 - بەت.

[24] پائۇل فرىر: «ئېزىلگۈچىلەرگە تەلىم». شەرقىي جۇڭگو پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2011 - يىلى نەشرى.

[25] «جۇڭگو جەمئىيەتشۇناسلىقى»، 5 - توم، 171 - بەت.

[26] خۇاڭ زۇڭجى: «تەجرىبە ۋە نەزەرىيە»، جۇڭگو خەلق ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى، 2007 - يىلى نەشرى، 115 - بەت.

[27] جوز لوپېز، جون سكوت: «ئىجتىمائىي قۇرۇلما»، 50 - بەت.

[28] خەننا ئارېنت: «ئىنقىلاب ھەققىدە»، 32 - بەت.

[29] «جۇڭگو جەمئىيەتشۇناسلىقى». 5 - توم، 186 - بەت.

[30] جوز لوپېز، جون سكوت: «ئىجتىمائىي قۇرۇلما»، 45 - بەت.

ئاپتور: شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئۈرۈمچى شەھىرى ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە «ئىزچىلار» كىتابخانىسى تەرىپىدىن توپ تارقىتىلىدۇ. كىتاب-ژۇرنال تىجارەتچىلىرىنىڭ «ئىزچىلار» كىتابخانىسى بىلەن ئالاقىلىشىشىنى سورايمىز.
كىتابخانا ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى «غالىبىيەت» يولى 100- نومۇر
ئالاقىلىشىش تېلېفونى: 2850601 - 0991

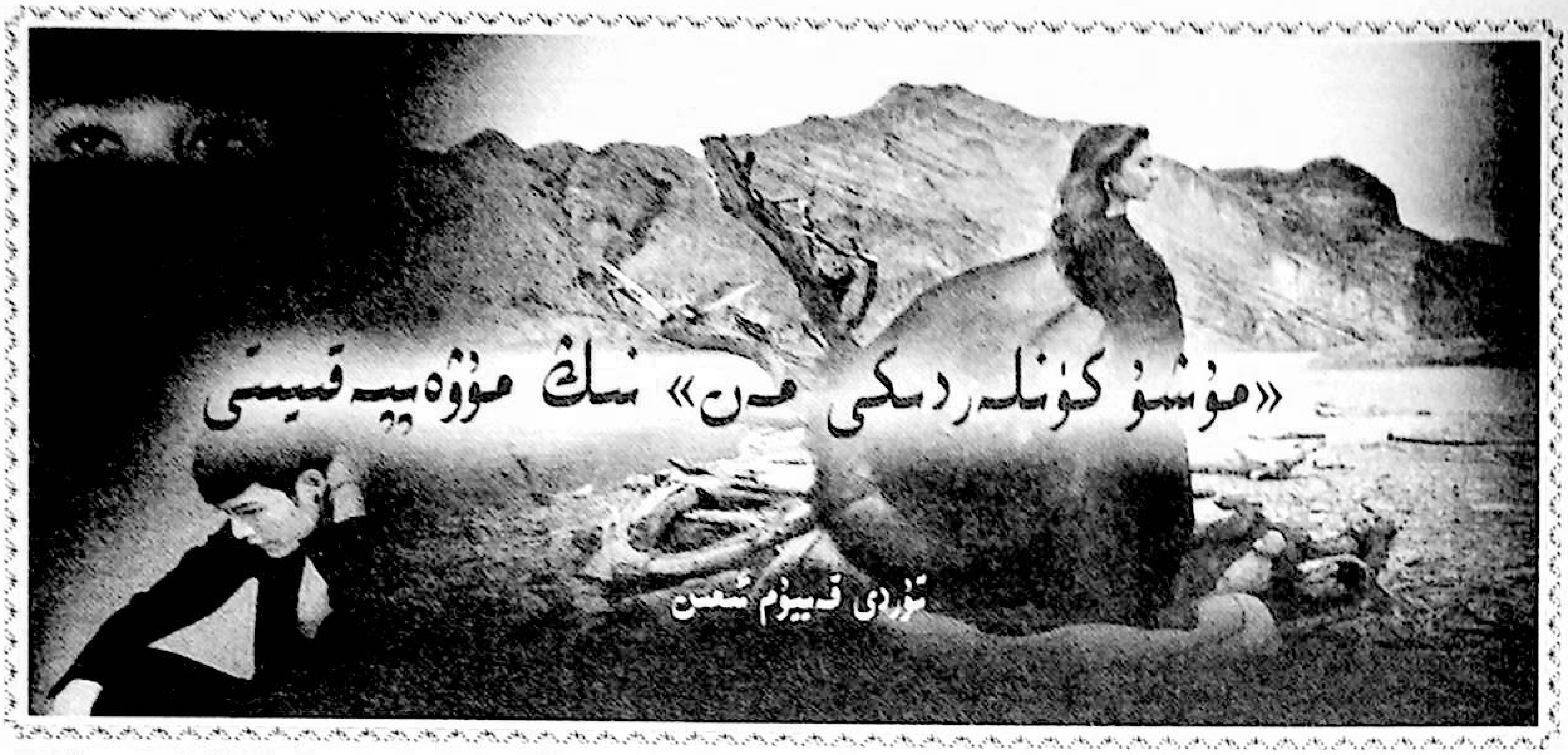

مەن ئەدەبىي ئوبزورچى ياكى ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسىمۇ ئەمەس، پەقەت «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يىراق سەھراسىدىكى 25 يىللىق ئوقۇرمىنى، مەن بۇ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولغاندىن بېرى ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن، زوردۇن سابىر، مۇھەممەتئىبلى زۇنۇن، مەمتىمىن ھوشۇر، مۇھەممەد باغراش، نۇرمۇھەممەت توختى، توختى ئايۇپ، ئەختەم ئۆمەر، ياسىنجان سادىق چوغلان، خالىدە ئىسرائىل، يالقۇن روزى، مامبەت تۇردى، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم، ئابدۇقادىر جالالىدىن، تۇرسۇنبەگ ئىبراھىم، توختى باقى ئارتىشى، ئەسئەت سۇلايمان، ئابلەت ئابدۇرېشىت بەرقى، زۇلپىقار بارات ئۆز باش قاتارلىق ئالىم، يازغۇچى ـ شائىر، تەرجىمان، تەتقىقاتچىلىرىمىزنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان ئەدەبىي ئەسەرلىرى، تەرجىمە، تەتقىقات ماقالىلىرىدىن زوقلىنىپ، بىلىم ئېلىپ كەلدىم ۋە بەزىدە خاتىرە يېزىپ، ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش جەريانىدا پايدىلانغانىدىم.

مانا ھازىر مەزكۇر ژۇرنالنىڭ 2011 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىكى ئەسەرلەرنى ئوقۇپ، ھاياجان ئىلكىدە تۇرۇۋاتقىنىمدا غەيرەت ئاسىمنىڭ مەزكۇر ژۇرنالدىكى «مۇشۇ كوچىلاردىكى مەن» ھېكايىسىغا كۆزۈم چۈشتى. مەن ھېكايىنى ئوقۇپ ھەقىقەتەن تەسىرلەندىم، ھېكايە مېنىڭ روھىي دۇنيايىمنى زىلزىلىگە سالدى، ئويغا چۆمدۈم. ھېكايىدىكى «مەن » دائىم خىيالىمغا كىرىۋېلىپ، ماڭا ئارام بەرمىدى.

ھازىرقى رېئاللىقىمىزدا ئۆزىنىڭ مەنىۋىيىتىدىكى روھىي كېسەللىكلەر تۇغرىسىدا ئويلىنىدىغانلار، پىكىر يۈرگۈزىدىغانلار، توغرا دىياگنوز قويۇپ ئۇنى داۋالاش ئۈچۈن ئىزدىنىدىغانلار، ئىرادە تىكلەيدىغانلار ئانچە كۆپ ئەمەس، ئەمما باشقىلار توغرىسىدا ئويلىنىدىغانلار، باشقىلارنىڭ ئاجىزلىقىنى ئىزدەپ، ئەيىپ نۇقسانلىرىنى تېپىپ داۋراڭ قىلىدىغانلار سامانىدەك. مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە. ئەگەر بىز «مۇشۇ كوچىلاردىكى مەن » ھېكايىسىدىكى «مەن» گە ئوخشاش، ئۆزىمىزدە ساقلانغان غەيرى روھىي چىرىندىلەر ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلىنىپ، ئۇنى تۈزىتىپ، ئۆزگەرتىپ، قاسراق تاشلايدىغان بولساق جەمئىيەتتە باشقىچە ۋەزىيەت شەكىللەنگەن بولاتتى.

«مۇشۇ كوچىلاردىكى مەن»نىڭ مۇۋەپپەقىيتى دەل «مەن» نىڭ ئۆزى ھەققىدە كۆپ قېتىم، قايتا ـ قايتا ئويلىنىپ، مەنىۋى دۇنياسىدىكى ناچار ئىللەتلەرنىڭ تۈپ يىلتىزىنى تاپقانلىقىدا ئىپادىلىنىدۇ. فېرباخ «سەنئەتنىڭ ئەڭ يۇكسەك ئوبيېكتى ئادەم» دېسە، بالزاك «ئەدەبىيات ـ ئىنسان قەلبىنىڭ تارىخى» دەيدۇ. يازغۇچى غەيرەت ئاسىم بۇ ئىزلەنمە ھېكايىسىدا «مەن» قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىكى پىسخىك چىنلىقنى ئېچىپ بېرىشكە تىرىشقان، «مەن» يازغۇچىنىڭ بىۋاستە سېزىش ياكى ئەكس ئەتتۈرۈش ئۇسۇلى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسى، پىكىر ھېسسىياتى، ئېڭى، تەسىراتى خىيال تەسەۋۋۇرلىرى ئارقىلىق ئوتتۇرىغا چىقىپ ھەرىكەت قىلىدۇ. «سەت قاراڭغۇلۇق» نىڭ ۋۇجۇدىدىكى قاراڭغۇلۇق بولۇپ، «مۇشۇ دەقىقىدە مەن ئۈچۈن ھېچقانداق نەرسىنىڭ قىممىتى يوق ئىدى» ئۇنىڭ تېنىنى بىر شەھەرنىڭ تېغى بېسىۋالغاندەك مىدىرلىيالمايدۇ. ئاخىر رادىيودىن چىققان يېڭى ئۇچۇر ئۇنى جانلاندۇرۇپ روھلاندۇرىدۇ. شۇندىلا «مەن » ئۆزىنى ئەسلەشكە باشلايدۇ. «8 ـ مارت ئاياللار بايرىمى» نى نېمە ئۈچۈن ئۇنتۇپ قالغانلىقىنى ئويلاپ، ئۆزىنى ئەيىبلەيدۇ. «مەن» شۇ تەرىقىدە كوچا ئايلىنىپ، دوختۇرخانا ئالدىدىكى چوڭ بىر گۈل دۇكىنىغا كىرىدۇ. گۈلچى قىزنى كۆرۈپ، شەھۋەت مەنىۋىيىتى غىدىقلىنىپ، گۈلچى قىزنىڭ تاشقى قىياپىتى ۋە چاققان ھەرىكەتلىرىنى كۆرۈپ، كۆز ئالدىغا ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى قىزلارنى كەلتۈرىدۇ. گۈلچى قىزنى ئۆزى ئارىلاشقان بۇرۇنقى قىزلارغا ئوخشىتىدۇ. گۈل

ئالغۇچە قەستەن ئۇنىڭ چىرايلىق قولىنى تۇتۇۋالىدۇ. گۈلچى قىز «مەن» نىڭ غالجىر لاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ، چىرايىدىكى كۈلكىلەرنى يوقىتىدۇ. «مەن» يەنە ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىدۇ. ئۆزىگە ـ ئۆزى ئېچىنىپ « قانداق قىلسام ئادەم بولارمەن؟ تۇرمۇشۇم مۇشۇنداق كېتىۋېرەمدۇ؟ نېمە ئۈچۈن مېنىڭ قىممەت قارىشىمدىن بايامقىدەك رەڭگارەڭ گۈللەر پەيدا بولمايدۇ؟ مەنمۇ باشقىلارغا ئوخشاش نان يەيمەن. لېكىن نېمە ئۈچۈن ئاشۇلاردەك بالدۇرلا، ھېچ بولمىغاندا بىر كۈن ئاۋۋال ئايالار بايرىمىنىڭ ۋاقتىنى بىلمەيمەن؟ مەن دۆت ئىكەنمەن؟... ئەمىسە، بۇنىڭ يىلتىزى نەدە؟ ...» دېگەندەك سوئاللارنى قويىدۇ، سوئاللارنى قويدىيۇ ـ يەنە «كۆنگەن خوي ئۆجمە پىشقىچە» دېگەندەك «شەيتاندەك كۆرۈمسىز قاراڭغۇلۇقنىڭ ئېزىقتۇرۇشى بىلەن» يانفونى قولىغا چىقىدۇ. بۇرۇن ئارىلاشقان، ئۈچ قىزغا ئايرىم ـ ئايرىم تېلېفون قىلىپ، ئوخشىمىغان جاۋابقا ئېرىشىپ، دەككىسىنى يەيدۇ، «مەن» يەنە ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىپ «مەن باغنىڭ ئىچىدىمۇ ياكى باغنىڭ سىرتىدىمۇ؟ مەن ئادەمنىڭ قوينىدىمۇ ياكى شەيتاننىڭمۇ؟ مانا ئەمدى، بۈگۈندىن باشلاپ ماڭا ئەڭ مۇھىم نەرسە مۇشۇ بولۇپ قالدى.» دېيىش ئارقىلىق خىيال پىكرىنى مەركەزلەشتۈرۈشكە باشلايدۇ. «مەن» نۇرغۇن ئىشلار ئۈستىدە ئويلىنىدۇ، «شۇنىڭدىمۇ يورۇق بىر جاھاننىڭ دەرۋازىسىنى ئاچالماي»، «قالايمىقانچىلىقتا» ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيىگە قاراپ ماڭىدۇ. دوقمۇشقا كەلگەندە ياشانغان بىر ئايالغا ئۇچرايدۇ. بۇ ئايال «مەن» نىڭ ئانىسىغا بەكمۇ ئوخشايدۇ، «مەن» بۇ ئانىنى كۆرۈپ تۇرۇپلا قالىدۇ ۋە كاللىسى لاپىدە يورۇپ كېتىدۇ. «مەن» قولىدىكى گۈلنى ئانىغا تۇتىدۇ. ئانا «رەھمەت بالام» دەپ گۈلنى قوبۇل قىلىدۇ. «مەن» كۈلىدۇ، يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىرچىلىق يوقاپ كېتىدۇ. ئانا «بەختلىك بول بالام، ئۆمرۈڭ ئۇزۇن بولسۇن» دەپ «مەن» ئۈچۈن ياخشى تىلەكلەرنى تىلەپ يولىغا راۋان بولىدۇ. «مەن تەسىرلىنىپ، يىغلاپ كېتىدۇ، ئۆزىدىكى «چېكىدىن ئاشقان نادانلىقنىڭ»، «يامانلىقنىڭ، ئەسكىلىكنىڭ، غەيرىلىكنىڭ» تۈپ يىلتىزىغا يېتىدۇ ـ دە، ئاتا ـ ئانىسىنى قاقشاتقان ئادەمنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنىڭ چەكسىز جاڭگالغا ئايلىنىپ، قاغجىراپ، مەڭگۈ روناق تاپمايدىغانلىقىدەك ھەقىقەتنى چۈشىنىدۇ.

دۇنيا ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرى: «دوستويېۋىسكىنىڭ زور بىر تۆھپىسى ئەدەبىياتنىڭ كۆزىتىش چىرىقىنى ئىنسانىيەتنىڭ قاراڭغۇ، پەرق ئېتىش تەس بولغان قەلب دۇنياسىغىچە سوزۇپ يورۇتقانلىقىدا» دەپ تەرىپلىگىنىدەك، ئىنسانىيەتنىڭ قەلب چوڭقۇرلۇقىغا شۇڭغۇپ كىرىپ، ئۇنىڭ چىن ماھىيىتىنى، خاراكتېرىنى ئىپادىلىگەن ئەسەرلەر ھەقىقىي ئەدەبىي ئەسەر بولالايدۇ. ئابدۇقادىر جالالىدىن «ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ مەقسىدى نوقۇل ھالدا رېئاللىقنىڭ ئەجابىي تەرەپلىرىنى مەدھىيەلەش، تەسۋىرلەشلا ئەمەس، بەلكى تۇرمۇشنىڭ، ئادەمنىڭ تەرەققىيات يۈنىلىشىگە، خاراكتېرنىڭ شەكىللىنىشىگە توسالغۇ بولىدىغان پاسسىپ، يۈزەكى، ماھىيەتسىز ئامىللارنى تەنقىدىي نۇقتىنەزەر بىلەن كۆرسىتىپ، تەسىر كۆرسىتىشتىن ئىبارەت بولۇش كېرەك» دەيدۇ. «مۇشۇ كۈنلەردىكى مەن» دە ئەنە شۇنداق ئىنسان قەلبى، خاراكتېرى، پىسخىك ئۆزگىرىشلەر «مەن» ئوبرازى ئارقىلىق ئۆز ئىپادىسىنى تاپقان.

ھېكايىدىكى «مەن»نىڭ روھى دۇنياسى مېنىڭ روھى دۇنيايىمغا سىڭىپ كەتتى. «مەن» نېمىنى ئويلىسا مەنمۇ شۇنى ئويلىدىم. « مەن» ئۆزىگە قانداق سوئال قويسا مەنمۇ شۇنداق سوئال قويدۇم. «مەن» دىكى روھى كېسەللىك مېنىڭدىمۇ بار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن «مەن» بىلەن پەرقىم قالمىغاندەك قىلاتتى. ئىنسان ئىنتايىن مۇرەككەپ، بولۇپمۇ ئىنسان خاراكتېرىدىكى كېسەلنى تېپىش، ئۇنىڭغا دىياگنوز قويۇپ داۋالاش تېخىمۇ مۇرەككەپ ئىنسان خاراكتېرى تەبىئىدىكى « كېسەل» ئاسان ساقايمايدۇ. «سۈت بىلەن كىرگەن خوي، جان بىلەن چىقىدۇ» دېگەندەك بەزىلەرنىڭ روھىدىكى كېسەللىك ئۆلۈم بىلەن ساقىيىشى مۇمكىن.. يەنە بەزىلەرنىڭ روھىدىكى كېسەللىك كۆپ ئويلىنىش، ئۆزىنى «قۇچقاچ ئوپېراتسىيەسى» قىلىپ، روھىدىكى قاششاقلىقنى يىلتىزىدىن چىقىرىۋېتىش ئارقىلىق ئەجابىي تەرەپكە قاراپ يۈزلىنىش ئارقىلىق ئۆزگىرىشى مۇمكىن. «مەن» ئۆزى ھەققىدە كۆپ ئويلىنىدۇ، كۆپ سوئال قويىدۇ، «مەن»نىڭ سوئال مەركىزىدە يەنىلا «مەن» نىڭ ۋۇجۇدى تۇرىدۇ. ئۆزلۈكنى تونۇشقا يۈزلىنىپ ئاخىرى ئۆزىنى تاپىدۇ. ھېكايىدىكى «مەن» بىلەن تەڭ مەنمۇ ئۆزۈمنى تاپتىم. روھىمدىكى پاسكىنچىلىق ئېرىپ غايىپ بولدى. ھېكايىنى ئوقۇغان ھەر قانداق ئوقۇرمەننىڭ بىر جەھەتتىن، « مەن» نىڭ ئۆزىنى تاپقانلىقىدىن ۋۇجۇدى لەرزىگە كەلسە، يەنە بىر جەھەتتىن تەسەۋۋۇرى قاناتلىنىدۇ. ئانىنىڭ گۈزەللىككە تولغان قەلبى ۋە جىسمى كۆز ئالدىدا زاھىر بولىدۇ. ھېكايىدا ئانىنىڭ تاشقى قىياپەت تەسۋىرلىرى، بالىلىرىنى تەربىيەلەش جەريانىدىكى جاپالىق كۆرۈنۈشلىرى، ئىزدىنىشلىرى... توغرىسىدا تەپسىلىي بايان، تەسۋىرلەر بولمىسىمۇ ئوقۇرمەننىڭ كۆز ئالدىدا ئەڭ يۈكسەك پەزىلەتكە ئىگە ئانا ئوبرازى جۇلالىنىدۇ. ئوقۇرمەننىڭ ئۆز ئانىسى كۆز ئالدىغا زاھىر بولۇپ، قەلبى تاڭ سەھەردىكى قۇياشتەك پارلايدۇ.

ئومۇمەن، يازغۇچى غەيرەت ئاسىمنىڭ ھەجمى قىسقا، ئەپچىل، ئۆزگىچە قۇرۇلمىغا ئىگە بۇ ھېكايىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان ئىزلەنمە ھېكايە دېيىشكە بولىدۇ.

ئاپتور: قەشقەر پەيزاۋات ناھىيە جانبازا ئوتتۇرا مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى

«ئوغۇللارنى قۇتقۇزۇۋالايلى!»

ياسىنجان نىزامىدىن

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، قىزلارنىڭ ئەركەكزەدەكلىشىش، ئوغۇللارنىڭ غىتمەكلىشىش مەسىلىسى جەمئىيەتتىكى قىزىق نۇقتىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئوغۇللارنىڭ غىتمەكلىشىپ كېتىش ھادىسىسى ئالاھىدە دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدۇ.

بالىلار مائارىپى مۇتەخەسسىسى سۇن يۇنشياۋ ئەپەندى بۇ ھەقتە توختالغاندا تېخىمۇ تەشۋىشلەنگەن ھالدا مۇنداق دەيدۇ:

— ئوغۇللارنىڭ «پۈتۈنلەي تۈگىشىشى» ھەتتا «غىتمەكلىشىش»كە قاراپ يۈزلىنىشى، ئومۇمىيلىق ۋە بىر پۈتۈنلۈك مەسىلىسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇنداق بولسا، ئوغۇللارنىڭ بارغانسېرى غىتمەكلىشىپ كېتىشىگە زادى نېمە سەۋەب بولدى؟ نېمە سەۋەبتىن ئوغۇللارنىڭ تەلەپپۇزى مەبۇدىلىشىپ، بەدىنى نازۇكلىشىپ، تېنى ئاجىزلاپ، بويى پاكارلاپ، خاراكتېرى نازاكەتلىشىپ ۋە مۇلايىملىشىپ، ھەرىكىتى نايناقلىشىپ، پسىخىكىسى زەئىپلىشىپ كەتتى؟ نېمە سەۋەبتىن ئوغۇل بالىلاردا بۇنداق «مەنپىيلىكى ئېشىپ، مۇسبىيلىكى ئاجىزلاپ كېتىش» تەك ئەھۋال پەيدا بولدى؟ ئوغۇللارنىڭ غىتمەكلىشىپ كېتىش مەسىلىسى زادى نەدىن پەيدا

ئۆيلىنىش ئىچىدە ئىلگىرىلەش

بولدى؟ جاۋابكار كىم؟ ئوغۇللار زادى قۇتقۇزۇۋېلىندىمۇ-يوق؟ ئوغۇللارنى ھەقىقىي تۈردە غەيرەتلىك ھەم قەيسەر، يۈرەكلىك ھەم بىلىملىك، مەردانە ھەم مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالايدىغان، مەسئۇلىيەتچانلىقى كۈچلۈك بولغان ئەركەكلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشقا ئامال بارمۇ-يوق؟...

بالىلار مائارىپى مۇتەخەسسىسى، ئاتاقلىق پېداگوك، جۇڭگو ياش-ئۆسمۈرلەر تەتقىقات مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، تەتقىقاتچى، جۇڭگو ياش-ئۆسمۈرلەر تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، «ئۆسمۈرلەر تەتقىقاتى» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى سۇن يۇنشياۋ، پايتەخت پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پسىخولوگىيە لېكتورى، دوكتور لى ۋېنداۋ ۋە جۇڭگو ياش-ئۆسمۈرلەر تەتقىقات مەركىزىنىڭ ياردەمچى تەتقىقاتچىسى، دوكتور جاۋ شيا قاتارلىق مائارىپشۇناسلار تەرىپىدىن يېزىلىپ، 2010-يىلى 1-ئايدا يازغۇچىلار نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ئوغۇللارنى قۇتقۇزۇۋالايلى» ناملىق كىتاب، بەلكىم كۆپچىلىكنىڭ بۇنداق ھەر بىر شۈبھىلىك تۈسنى ئالغان سوئاللىرىغا قارىتا جاۋاپ تېپىشقا ياردەم بېرەلىشى مۇمكىن.

مائارىپشۇناس سۇن يۇنشياۋ ئەپەندى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان مائارىپ تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىش داۋامىدا، نۇرغۇنلىغان ئىجابىي ۋە ئىلمىي بولغان تەتقىقات نەتىجىلىر-

نى قولغا كەلتۈرۈپ، باللار مائارىپى تەتقىقاتى ساھەسىدە
كۆرۈنەرلىك تۆھپە يارىتىپ، دۆلەت ئىچىدە زور تەسىر قوز-
غىغان بولۇپ، 1999 - يىلى گوۋۇيۈەن تەرىپىدىن «ئالاھىدە
تۆھپىكار مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن، 2000 - يىلى «گوۋۇ-
يۈەن ئاياللار ۋە باللار خىزمىتى كومىتېتى» تەرىپىدىن
«مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر باللار خىزمىتى ئۈلگىسى»
دەپ نام بېرىلگەن، 2008 - يىلى «جۇڭگو مائارىپىدىكى
داڭلىق ئەرباب» بولۇپ سايلانغان.

سۈن يۈنشياۋ ئەپەندىنىڭ «ئوغۇللارنى قۇتقۇزۇۋالاي-
لى» ناملىق كىتاۋىدا، باشتىن - ئاخىر «مائارىپنىڭ ئوغۇل
باللارنىڭ جىنسىي پەرقىگە ھۆرمەت قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكى،
ئاتىنىڭ ئوغۇل بالا تەربىيەسىدىكى رولىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم-
لىقى، قايسى خىل ئۇسۇلنىڭ ئوغۇل بالىنىڭ باللىق دەۋرى-
نى قوغداش ياكى نابۇت قىلىش ئىكەنلىكى، ئوغۇل بالىنىڭ
قانداق قىلىپ بېسىمنى ۋە مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە
ئېلىپ، ھەقىقىي بىر ئەركەك بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىنىڭ تە-
خىرسىزلىكى» تەكىتلەنگەن، ئوغۇل بالىنىڭ تۇغۇلىشىدىن
تارتىپ بالاغەتكە يەتكىچە بولغان ئارىلىقتىكى فىزىيولوگىيە-
لىك، پسىخولوگىيەلىك ۋە بىئولوگىيەلىك جەھەتتىكى قىزلار-
غا ئوخشىمايدىغان ئالاھىدىلىكلىرى ئىلمىيلىق بىلەن چۈ-
شەندۈرۈلگەن، ئوغۇل بالىنى ھەقىقىي بىر ئەركەك قىلىپ
تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈش مەسىلىسىدە ساقلىنىۋاتقان كىرى-
زىس خاراكتېرلىك نىگىزلىك زىددىيەتلەرنىڭ يالغۇز ئوغۇل
بالىغا بولغان ئائىلە تەربىيەسى كىرىزىسى بولۇپلا قالماس-
تىن، بەلكى پۈتۈن مائارىپ تۈزۈلمىسىنىڭ كىرىزىسى ئې-
كەنلىكىدىن ئىبارەت رېئاللىق ئوغۇل بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتى-
لىش جەريانىدىكى ئائىلە تەربىيەسى، مەكتەپ تەربىيەسى
ۋە جەمئىيەت تەربىيەسىدىن ئىبارەت ئۇزۇن مۇددەتلىك
ھەم جاپالىق تەربىيەلەش جەريانى بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەن،
ئوغۇل بالىنىڭ جىنسىي پەرقىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى توغرا
چۈشەنمەسلىك سەۋەبىدىن ئوغۇل بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش
جەريانىدا پەيدا بولغان بىلىم ئېلىش كىرىزىسى، بەدەن كى-
رىزىسى، پسىخىكا كىرىزىسى ۋە ئىجتىمائىي كىرىزىستىن ئى-
بارەت تۆت تۈرلۈك «سىرلىق سوزۇلما خاراكتېرلىك كىرى-
زىس» قا نىسبەتەن، نۆۋەتتە «ئوغۇل باللارنى قۇتقۇزۇ-
ۋېلىش» مەسىلىسىنىڭ ئىنتايىن مۇھىملىقى ئىنتايىن يېتەرلىك
سەۋەب ۋە جىددىي تەخىرسىزلىك تۇيغۇسى بىلەن ئوتتۇرى-
غا قويۇلغان، «ئوغۇل باللارنى قۇتقۇزۇۋېلىش» ۋە ھەقى-
قىي ئەركەك قىلىپ تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشنىڭ
ئۇسۇل ۋە تەدبىرلىرى بايان قىلىنغان. ئۇ ياش قورامى 0
ياشتىن 18 ياشقىچە بولغان ئوغۇل باللارنىڭ ئاتا - ئانىسى
ھەمدە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆرۈپ نەپ ئېلىشىغا سۇنۇلغان
كىتابتۇر.

مەن مەزكۇر كىتابتىكى مەزمۇنلارغا بىرلەشتۈرۈش ئا-
ساسىدا، نۆۋەتتە ئوغۇل باللارنى تەربىيەلەش جەھەتتە
ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر ھەققىدە ئوقۇرمەنلەر بىلەن ئورتاق-
لاشماقچىمەن.

**بىرىنچى، ئوغۇل بالىنى مەكتەپكە بالدۇر بېرىش —
ئاپەت خاراكتېرلىك تاللاشتۇر**

مەتبۇئات خەۋەرلىرىگە ئاساسلانغاندا، ھازىر جەمئى-
يەتتە قورساقنى يېرىپ بالىنى ئېلىش ئوپېراتسىيەسى قىلدۇ-
رۇش يۇقىرى پەللىگە چىقىپ، «يېشى ئالتە ياشقا توشقاندا
باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرىشكە بولىدۇ» دېگەن
ياش چەكلىمىسى سەۋەبىدىن، 9 - ئايدا تۇغۇش ئالدىدا
تۇرغان ئاشۇ ھامىلدار ئاياللار باللىرىنىڭ مەكتەپ يېشى-
دىن ئېشىپ كېتىشىدىن ناھايىتى جىددىيلىشىپ، 8 - ئايدىلا
بەس - بەستە قورساقنى يېرىپ بالىنى ئېلىش ئوپېراتسىيەسى
قىلدۇرۇش ئەھۋاللىرى پەيدا بولغان.

بالىنى ئېلىش ئوپېراتسىيەسى قىلدۇرۇشنىڭ ئىككى
خىل سەۋەبى بولۇپ، يېرىمىدىن كۆپرەك ھامىلدار ئاياللار
بالىسىنىڭ بالدۇرراق مەكتەپكە كىرىشىنى مەقسەت قىلىپ 9 -
ئايدىن ئىلگىرى بالىنى تۇغۇشقا ئالدىرىغان بولسا، قالغانلى-
رى تەرتىپ بويىچە تۇغۇشتىكى ئاغرىق ئازابىدىن قورققان.

تىببىي ئىلىم نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، تەبىئىي تۇ-
غۇلغان باللار تۇغۇت يولىنىڭ قىستىشى نەتىجىسىدە تېخىمۇ
ساغلام ھەم ئەقىللىق بولۇپ تۇغۇلىدۇ.

مەتبۇئاتلاردا كۆرسىتىلىشىچە، جۇڭگو پەنلەر ئاكادې-
مىيەسى پسىخىكا تەتقىقات يۇرتىنىڭ پروفېسسورى شى
جيەننوڭ ئەپەندى ئادەتتىن تاشقىرى باللارنى تەتقىق قىلى-
دىغان مۇتەخەسسىس بولۇپ، ئۇ ئادەتتىن تاشقىرى باللار-
نىڭ ئوخشاش ياشتىكىلەرنىڭ پەقەت بىر پىرسەنتتىن ئىككى
پىرسەنتكىچە ئىگىلەيدىغانلىقىنى قايتا - قايتا تەكىتلەپ
ئۆتكەن. ئەمما، نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار ئۆز پەرزەنتىنىڭ ئا-
دەتتىن تاشقىرى بالا بولۇپ چىقىشىغا ئىشىنىدىكەن، بالىسى

ۋاقىتنىچە دەرھال بەلگىلەنگەن ئۆلچەمگە يەتمىسىمۇ، تىرىشىش ئارقىلىق ئادەتتىن تاشقىرى بالدۇر قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ دەپ قارايدىكەن.

بەزى ئاتا-ئانىلار كۆپ ھاللاردا پەرزەنتىنىڭ بالدۇرراق مەكتەپكە كىرىپ، پۇرسەتنى ئالدىن ئىگەللىۋېلىشىنى غەنىيمەت بىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە ئۆز پەرزەنتىنىڭ ھەممىنى بېسىپ چۈشۈپ، تەڭ ياشلىقلاردىن ئېشىپ كېتىشىنى ئارزۇ قىلىپ، بالىنىڭ ئۆز تەبىئىيلىكى بويىچە تەرەققىي قىلىش مۇمكىنچىلىكىنى كەمدىن-كەم ئويلىشىدۇ.

سۇن يۇنشياۋ ئەپەندى بۇ ھەقتە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن كۆپچىلىككە شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىمەنكى، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە بالىنى مەكتەپكە بالدۇر بېرىشنى ئويلاپ، بارلىق تىرىشچانلىقلار ئارقىلىق پەرزەنتنى ئادەتتىن تاشقىرى بالا قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشنى مەقسەت قىلىشنىڭ ئۆزى، ئوغۇل بالىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئاپەت خاراكتېرلىك ئىش بولۇپ، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى ئوغۇل بالىنى نابۇت قىلىش تىراگېدىيەسىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس».

فىزىيولوگىيە جەھەتتىكى تەتقىقات نەتىجىلىرىگە ئاساسلانغاندا، مەكتەپكە كىرگەن شۇ كۈندىن باشلاپ، ئوغۇل بالىنىڭ ئوقۇش ۋە يېزىش ئىقتىدارىنىڭ يېتىلىشى قىز بالىغا سېلىشتۇرغاندا ئىككى يىل ئاستا بولىدۇ. ھالبۇكى، ئاتا-ئانىلار كۆپ ھاللاردا ئوغۇل بالا بىلەن قىز بالىنى ئوخشاش ۋاقىت ئىچىدە، ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن ئوخشاش بىلىمنى ئۆگىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ، لېكىن، ئوغۇل بالىنىڭ پۇت-قوللىرى ۋە نېرۋا سىستېمىسى قىز بالىنىڭ يېتىلىشىدىن ئاستا بولغاچقا، ئوغۇل بالىنىڭ قەلەمنى تۇتۇپ تۇرۇپ چىرايلىق خەتلەرنى يېزىشىمۇ ئىنتايىن قىيىنغا توختايدۇ. يېتىلىش جەھەتتىكى بۇنداق ئوخشىماسلىق كۆپ ھاللاردا ئوغۇل بالىنى ھاماقەت ياكى دۆت قىلىپ كۆرسىتىپ قويىدۇ، شۇڭا، بۇ خىل ئەھۋال ئوغۇل بالىلارنى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 1-يىللىقىدىن باشلاپلا مەكتەپكە ئۆچ قىلىپ قويىدۇ.

ئويلاپ باقايلى، تەڭ ياشلىق ئوغۇل بالا بىلەن قىز بالا ئىككىسى بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ مۇئەللىمنىڭ دەرسىنى ئاڭلىغان چاغدا، كىم دەرسنى ياخشى ئۆزلەشتۈرەلەيدۇ؟ كىم توغرا ھەم تېز ئىنكاس قايتۇرالايدۇ؟ ئوغۇل بالا نېمە ئۈچۈن ۋاقىتنىچە ئارقىدا قالىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن قىزلاردىن ئاجىز كېلىدۇ؟

پەرزەنتىنىڭ يارامىلىق ئادەم بولۇپ چىقىشىنى مەقسەت قىلىپ ئىنتايىن چوڭ ئۈمىد-ئارزۇلىرى بىلەن جان-جىگىرىنى مەكتەپكە ئوقۇشقا بەرگەندىن كېيىن، ئاتا-ئانىلار ھەمىشە ئوغلۇم نېمىشقا ھېچنېمىدە باشقىلارغا يەتمەيدىغاندۇ؟ ئوغلۇم نېمىشقا چاتاق بالا بولۇپ قالغاندۇ؟ دېگەندەك ئىشىنىش ئىنتايىن قىيىن بولغان نەتىجىگە ئىگە بولىدۇ.

باشلانغۇچ مەكتەپتە شەكسىز ھالدا قىزلار ھۆكۈمران بولۇپ، ئۇلار ئەقىللىق ھەم چېچەن، ئىشنى زېرەكلىك بىلەن قىلىدۇ، نەتىجىسى ئەلا، ئوقۇتقۇچىلارنىڭمۇ ئامراقلىقى كېلىدۇ، شۇڭا، سىنىپ ۋە ئەترەت كادىرلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك بىر خىل «قىزلار قوشۇنى» دىن تەركىب تاپىدۇ. ئەلاچى ئوقۇغۇچىلارنىڭ نىسبىتى جەھەتتىمۇ قىزلار ئۈستۈنلۈكنى ئىگەللەيدۇ. ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار بىلەن قىز ئوقۇغۇچىلار توقۇنۇشۇپ قالغاندا، يېتىلىش جەھەتتە ئۈستۈن تۇرىدىغان قىز بالا مۇتلەق ھالدا ئوغۇل بالىنى «بوزەك قىلىدۇ»، يەنە كېلىپ نۇرغۇن ھىيلە-تەدبىرلەرنى ئويلاپ چىقىش جەھەتتىمۇ ئوغۇل بالىلار قىز بالىلارغا يەتمەيدۇ.

ئوغۇللارنىڭ يېتىلىشىنىڭ قىزلاردىن ئاستا بولۇشىدەك ئالاھىدىلىككە ئاساسەن، بەزى دۆلەتلەردە ئوغۇللارنى بىر يىل كېچىكتۈرۈپ مەكتەپكە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان بولۇپ، بۇنىڭ ئۈنۈمى ناھايىتى ياخشى بولغان، بۇ خىل يۈزلىنىشنى ئوغۇللارغا قىلىنغان ئەڭ ياخشى سوۋغات دەپ قاراشقا بولىدۇ.

ئوغۇل بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدىكى پاسسىپلىقىدىن ئىبارەت پاكىتنى نەزەردە تۇتقاندا، ئوغۇل بالىنى مەكتەپكە بىر يىل كېچىكتۈرۈپ بېرىش، ئوغۇل بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە نىسبەتەن تېخىمۇ پايدىلىق.

«بالدۇر» نىڭ ياخشى بولۇشى ناتايىن، ئوغۇل بالىنى تەربىيەلەپ ئۆستۈرۈش جەھەتتە ئەگەر ئائىلە تەربىيەسى، مەكتەپ تەربىيەسى ۋە جەمئىيەت تەربىيەسىدىن ئىبارەت ئۈچ خىل تەربىيەنىڭ يادروسى بولۇپ ھېسابلىنىدىغان ئاساس مائارىپنى كىشىلىك ھاياتتىكى بىر مەيدان ئېلىشىش دەپ قارىدىغان بولساق، ئۇنداقتا مائارىپ قىسقا يۈگۈرۈش ئەمەس، بەلكى ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى بولۇپ،

ئەڭ ئاخىرىدا كىم كۆلەلىسە، شۇنىڭ كۆلكىسى ئەڭ لەززەتلىك بولىدۇ. شۇڭا، ئاتا - ئانىلار شۇنى ئويلاپ كۆرۈشى كېرەككى، دەسلەپتە ۋاقىت جەھەتتە ئۇتتۇپ چىقىشنى كۆزلەپ، ئوغۇل بالىنى مەكتەپكە بالدۇر بېرىۋېتىپ ئاخىرىدا مەغلۇبىيەتنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىغىچە، ئوغۇل بالىنى سەل كېچىكتۈرۈپ مەكتەپكە بېرىپ، مەكتەپتە ياخشى ئوقۇشى ئۈچۈن ھەر جەھەتتىن تېخىمۇ تولۇق تەييارلىق قىلدۇرۇپ، كەلگۈسىدە قولىدىن ئىش كېلىدىغان يارامىلىق ئادەم بولۇپ چىقىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەن تۈزۈك.

ئىككىنچى، ئىمتىھان مائارىپى ئوغۇللارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش كرىزىسى ئىچىدىكى ئەڭ ئەشەددىي يوقىتىشتۇر.

سۈن يۈنشياۋ ئەپەندى كۆرسىتىپ ئۆتكەندەك: «ئوغۇللارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش كرىزىسى ھەرگىزمۇ يالغۇز فىزىيولوگىيەلىك جەھەتتىكى يېتىلىشنىڭ ئاستىلىقىدىلا ئەمەس. ئوغۇللارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا بىلىم ئېلىش كرىزىسى، بەدەن كرىزىسى، پسىخىكا كرىزىسى ۋە ئىجتىمائىي كرىزىس قاتارلىق تۆت چوڭ سوزۇلما خاراكتېرلىك كرىزىس مەۋجۇت بولۇپ، بۇ خىل كرىزىسلارنىڭ پەيدا بولۇش سەۋەبى مەكتەپ تەربىيەسى، ئائىلە تەربىيەسى ۋە تارقىلىشچان مەدەنىيەتنىڭ خاتا يولغا كىرىپ قېلىشىغا باغلىق. بۇنىڭ ئىچىدە، زىيىنى ئەڭ كۈچلۈك بولىدىغىنى مائارىپ كرىزىسى بولۇپ، ئۆرلەپ ئوقۇش ئىمتىھانىنى مەركەز قىلىنغان ئىمتىھان مائارىپىغا قاراپ ئېغىپ كېتىش، دەل ئوغۇللارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش كرىزىسى ئىچىدىكى ئەڭ ۋەھشىي قاتىل بولۇپ، بارلىق كرىزىسلارنىڭ ئوغۇللارغا ئېلىپ كېلىدىغان زىيىنىنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىدىكەن.

«جۇڭگو ياشلىرى گېزىتى» نىڭ 2005 - يىلى 8 - ئاينىڭ 11 - كۈنىدىكى سانىدا، سۈن يۈنشياۋ ئەپەندى ناھايىتى ئۇچۇق قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن: «ھازىر يولغا قويۇلۇۋاتقان مائارىپ ئەندىزىسى ئوغۇللارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى چەكلەپ قويدى»، بىر ئوغۇل بالىنىڭ تېنىدىكى ھەر بىر نېرۋا ھۈجەيرىسى ئۇنى سەكرەپ، يۈگۈرۈپ ئويناشقا ئالدىرىتىۋاتقان چاغدا، ئەكسىچە ئۇ قولىلىرىنى ئارقىسىغا قىلىپ، چوقۇم تۈپتۈز ئولتۇرۇپ، سەككىز سائەتلىك دەرسنى ئاڭلىشى كېرەك. بۇ خىل تۈپتۈز ئولتۇرۇپ دەرس ئاڭلايدىغان ئەندىزە مەيلى ئوغۇل بالا بولسۇن، مەيلى قىز بالا بولسۇن ھەممىسىگە ماس كەلمەيدۇ. لېكىن، يېتىلىش جەريانىدا قىز بالىنىڭ ۋاقىت جەھەتتىكى ئۈستۈنلىكى بولغاچقا، ئۇلار ھەمىشە ئوغۇل بالىلارغا قارىغاندا تېخىمۇ بەكرەك چىداشلىق بېرەلەيدۇ.

فىزىيولوگىيە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا، ئوغۇل بالا ئادەتتە بىر قەدەر يېتەرلىك بولغان ھەرىكەتكە موھتاج. لېكىن، بالىلار باغچىلىرى ۋە مەكتەپلەردە بىخەتەرلىك ۋە جىمجىتلىق سەۋەبىدىن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دەرس ئارىلىقىدا يۈگۈرۈپ - چېپىپ ئويناشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ، ھەتتا تورنىكىدا ئوخشاش ھەرىكەت قىلىش سايمانلىرىمۇ يوق، بار بولغان تەقدىردىمۇ بىخەتەرلىك ئۆلچىمىگە توشمايدۇ؛ سەيلە - ساياھەت، يىراققا پىيادە مېڭىش، تاققا چىقىشقا ئوخشاش دالا پائالىيەتلىرى، جەمئىيەت تەكشۈرۈش ئەمەلىيىتىمۇ يوق دېيەرلىك. بۇنىڭ بىلەن ئوغۇل ئوقۇغۇچىلاردا «مەكتەپ بىز بىلەن قارشىلىشىدىغان ئورۇن» دەيدىغان قاراش پەيدا بولىدۇ. ئوغۇل بالىلارنىڭ ھەرىكەت ئىقتىدارى، كۆرۈش سەزگۈسى، بوشلۇق ئىقتىدارى، كۆتۈرەڭگۈ - روھلۇق ياشاش ئىقتىدارى مەكتەپتىكى مەزگىلدە ياخشى ئېتراپ قىلىنىشقا ئېرىشەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن، مەكتەپتە ئۆگىنىش جەھەتتە ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىيەلمەي، ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرالماي، مىجەز - خاراكتېر جەھەتتىكى تەرەققىياتى يېتەكلەشكە ئېرىشەلمەي، ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئىجابىي قايتما ئىنكاسقا ئېرىشەلمەي، ئاقىۋەتتە ئېغىر زىيان كېلىپ چىقىدۇ.

ئامېرىكىلىق پېداگوك دېۋېي بۇ خىل مەسىلىنىڭ خېيىم - خەتىرىنى خېلى بۇرۇنلا تونۇپ يەتكەن بولۇپ، ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «بەدەن ھەرىكىتى مەلۇم نۇقتىدىن ئېيتقاندا تۇسقۇنلۇققا ئۇچرايدۇ. بەدەن ھەرىكىتىنى روھىي ھەرىكەت بىلەن قىلچە مۇناسىۋىتى يوق دەپ ھېسابلىغاندا، ئۇ ئادەمنىڭ ئوي - پىكرىنى چاچىدىغان، ئۇنىڭ بىلەن كۈرەش قىلىدىغان يامان ئىش بولۇشى كېرەك. ئوقۇغۇچىلار ئۆز گەۋدىسى بىلەن پسىخىكىسىنى مەكتەپكە بىللە ئېلىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ گەۋدىسى زېھىن - كۈچىنىڭ كېلىش مەنبەسىدىن ئۆزىنى قاچۇرالمايدۇ، بۇ گەۋدە ھەممىنى قىلالايدىغان بولۇشى كېرەك. لېكىن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەدەن ھەرىكىتى، ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى ھاسىل قىلالايدىغان مەشغۇلاتقا ئىشلىتىلمەستىن، ئەكسىچە ئادەمنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرىدىغان نەرسە دەپ قارىلىپ كەلدى. ئوقۇغۇچىلار پۈتۈن ۋۇجۇدى

بىلەن دەرس ئۆگىنىشى كېرەك، بەدەن ھەرىكىتى ئوقۇغۇچىلارنى ئەكسىچە دەرستىن يىراقلاشتۇرۇشقا يېتەكلەيدۇ، ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ شوخلۇق قىلىپ چاتاق چىقىرىشىنىڭ مەنبەسى، شۇڭلاشقا مەكتەپتە «ئىنتىزام مەسىلىسى» نىڭ ئاساسلىق مەنبەسى، ئوقۇتقۇچىنىڭ قىلىدىغان ئاساسلىق ئىشى چوقۇم دائىم بىرمۇنچە ۋاقىتنى سەرپ قىلىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەدەن ھەرىكىتىنى تىزگىنلەشتىن ئىبارەت بولۇپ، بۇ ھەرىكەتلەر ئوقۇغۇچىلارنى زېھنىنى دەرس ئۆگىنىشكە قاراتمايدىغان قىلىپ قويىدۇ. مەكتەپلەر جىمجىتلىققا تولىمۇ بەك ئەھمىيەت بېرىپ، سۈكۈت قىلىشقا ئىلھام بېرىدۇ، بىر خىل ئۆلۈك ھالەت ۋە ھەرىكەتنى ماختاپ، جانسىز ھالدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەقىل-ئىدراك جەھەتتىكى قىزىقىشىنى قوزغاشنى رىغبەتلەندۈرۈشتىن ئىبارەت پوزىتسىيەسىنى ئەۋج ئالدۇرۇشقا ئۇرىنىدۇ. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى پەقەت ئوقۇغۇچىلارنى مۇشۇ تەلەپكە بويسۇندۇرۇشتىن ئىبارەت بولۇپ، ناۋادا خىلاپلىق قىلسا ئېغىر لىتىپ جازالايدۇ. شۈبھىسىزكى، بۇنداق مائارىپ تۈزۈلمىسى ئاستىدا، ئوغۇل بالىلار ئېغىر دەرىجىدە زىيان تارتىدۇ. بىزگە شۇ ئايانكى، تىل تالانتى جەھەتتە قىز بالا ئوغۇل بالىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، ياش جەھەتتىن ئالغاندا قىز بالىنىڭ تىلغا ئىگە بولۇش ۋە تىلنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋاقتى ئوغۇل بالىغا قارىغاندا تېخىمۇ بالدۇر بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، تىلنى ئاساس قىلغان ئۆگىنىش مەزمۇنىغا نىسبەتەن، قىزلارنىڭ ئۆزلەشتۈرۈشى ئوڭاي بولىدۇ، تىلنى ئاساس قىلغان ئوقۇتۇش ئۇسۇلىغا نىسبەتەنمۇ، قىزلار ئوڭايلا ماسلىشىپ كېتەلەيدۇ ۋە قوبۇل قىلالايدۇ. ھالبۇكى زېھنى-قۇۋۋىتى تولۇپ-تاشقان ئوغۇل بالىلار بەدەن ھەرىكىتىگە ۋە ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈش شەكلىدىكى ئۆگىنىشكە تېخىمۇ يۈزلىنىپ كېتىدۇ.»

جىنسىي ئايرىمىسى تەربىيەسى مۇتەخەسسىسى مىكائېل. گۇرىئان مۇنداق دەپ قارايدۇ: «ئوغۇل بالىنىڭ چوڭ مېڭىسى بىلەن قىز بالىنىڭ چوڭ مېڭىسىنى ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ناھايىتى كۆپ ھاللاردا ھەرىكەتكە بېقىندى بولۇش ۋە بوشلۇققا تايىنىشتىن ئىبارەت مېخانىكا (جانسىز) لىققا تۈرتكە بولىدۇ. ئوغۇل بالا تەبىئىي ھالدا ئىسخېما، گىرافىك، سۈرەت، رەسىم ۋە ھەرىكەتچان جىسىملارنىڭ تەسۋىرىنى ئوڭايلا قوبۇل قىلالايدۇ، بىراق ئاددىي بولغان تىلنىڭ تەسۋىرىنى ئوڭاي قوبۇل قىلالمايدۇ. ئەگەر ئوقۇتقۇچى دەرس سۆزلەش جەريانىدا جىق سۆزلەپ كەتكەندە، ئاياللارنىڭ چوڭ مېڭىسى بىلەن ئۆزئارا سېلىشتۇرغاندا، ئەرلەرنىڭ چوڭ مېڭىسى زېرىكىشلىك ھېس قىلىپ، ئوي-پىكرى چېچىلىپ، ئۇيقۇسى كېلىدۇ ياكى جىم ئولتۇرالمايدۇ.»

ئۈچىنچى، «يىلتىزنى ئاسراش» كېرەكمۇ ياكى «يىلتىزنى تارتىش» كېرەكمۇ؟

بالىلارنىڭ ھەرىكەت ئىقتىدارى مەكتەپ دۇنياغا كەلگەن كۈندىن باشلاپلا ئەزەلدىن تۈپتىن ئۆزگىرىش ياساپ باققىنى يوق، ئىمتىھان مائارىپى ئۇنى تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن، مائارىپ تەتقىقاتچىسى لى مىن ئەپەندى ئېيتقاندەك: «ھازىرقى زامان مەكتەپ مائارىپىدا ئۆگىنىشنىڭ ئاسارىتىنى ھەمراھ قىلغان ئويۇن ئويناشنىڭ كەم قالغانلىقىدىن، ئوقۇغۇچىلار ئەڭ بەختسىز ھالدا [يىلتىزنى تارتىش] ھالىتىگە چۈشۈپ قالدى.

«يىلتىزنى تارتىش» دېگەن نېمە؟ لى مىن ئەپەندى ئىزھالەپ ئېيتقاندەك: «ئادەم بۇ دۇنيادا ياشاش ئۈچۈن كۆپ قاتلاملىق ‹يىلتىز› غا ئىگە بولۇشى، يالغۇز ماددىي جەھەتتىكى ئېھتىياجلا ئەمەس، يەنە روھىي جەھەتتىكى تەلىپىمۇ قاندۇرۇلۇشى كېرەك.» كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ دەسسەپ تۇرىدىغان زېمىنغا ئىگە بولۇش ئېھتىياجى بولۇپ قالماستىن، مۇستەھكەم تۇراقلىق ‹يىلتىز تارتىش› تىن ئىبارەت مەۋجۇدلۇق تۇيغۇسىمۇ بولىدۇ. «يىلتىز تارتىش بەلكىم ئىنسان روھىدا ئەڭ موھىم بولغان ھەم كىشىلەر ئەڭ ئېتىبارسىز قارايدىغان بىر تۈرلۈك ئېھتىياجدۇر».

ھالبۇكى، ئۆگىنىش بېسىمىنىڭ ھەددىدىن زىيادە ئېغىر بولۇشى، تۈرلۈك ئىسكەنجە ئىچىدىكى روھىي بېسىم ۋە ئويۇن ئويناش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىنىشى تۈپەيلىدىن، بۈگۈنكى دەۋردىكى بالىلار خەتەرلىك بولغان «يىلتىزنى تارتىش» ھالىتىدە تۇرماقتا.

ئەمەلىيەتتە ئويلاپ كۆرسەك، بىزنىڭ ئەڭ خۇشاللىق كەچۈرمىشىمىز ۋە ئاسان ئېسىمىزدىن چىقمايدىغىنى ئادەتتە ئۆگىنىش داۋامىدا ئەمەس، بەلكى كۆپ ھاللاردا ھەرىكەت قىلغان ۋە ئويۇن ئوينىغان ۋاقتىمىزدا ئېرىشكەن نەتىجىلىرىمىزدۇر؛ بىزنىڭ ئەڭ چوڭقۇر ھېس قىلغان تەسىراتىمىز دەرسخانىدا ئەمەس، بەلكى يېقىن كىشىلىرىمىز بىلەن، بولۇپمۇ ئۆلپەتلىرىمىز بىلەن بىللە بولغان ئۆزگىچە خاس كەچۈرمىش-

تۇر.

بالىلىق دەۋر كۆڭۈلنىڭ يۇرت ماكانى، پۈتۈن ئۆمۈر-
نىڭ ئېنېرگىيە بازىسىدۇر. سەممىيلىك بىلەن ئېيتقاندا، دەل
بالىلىق دەۋرىمىزدىكى ئادەمنى مەھلىيا قىلىدىغان ئاشۇ ھە-
رىكەتلىك ئويۇنلار ئېسىمىزدىن چىقمايدۇ. بىر ئادەمنىڭ
قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىسى ئۇنىڭ بىلىش ئىقتىدارىدىن ئاي-
رىلالمايدۇ، بىلىش ئىقتىدارى تەجرىبە - ساۋاقتىن كېلىدۇ،
تەجرىبە - ساۋاق ھەرىكەت ئىقتىدارىغا تايىنىش ئارقىلىق
شەكىللىنىدۇ.

شۈبھىسىزكى، ھەرقانداق بىر بالا مەزمۇنى مول،
شەكلى ھەر خىل بولغان ئويۇن ۋە ھەرىكەتكە خۇددى بىر
كۈندە ئۈچ ۋاق تاماق يېيىش مۇھىم بولغىنىدەك ئېھتىياج-
لىقتۇر، بولۇپمۇ ئوغۇل بالىلار بۇنىڭغا تېخىمۇ ئېھتىياجلىق.
ئامېرىكىلىق مەشھۇر ئوغۇل بالىلار مائارىپى مۇتەخەسسىسى
دوبسون دوكتور مۇنداق دەيدۇ: «تاشلىق (ئۇرۇقدان) ئا-
مىلى، سېروتونىن (قان زەردابى) ۋە ئامىگدالا (بادام بەز)
قاتارلىق ئۈچ خىل جانلىقلار ھورمۇنى (بىئوھورمۇنى)،
ئەرلەرنىڭ مىجەز - خاراكتېرىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئاياللارنىڭ-
كى بىلەن تۇغۇلغاندىن تارتىپلا ئوخشاش بولمايدىغانلىقىنى
بەلگىلىگەن. تاشلىق (ئۇرۇقدان) ئامىلى بولسا ئوغۇل بالىنى
ھەرىكەتچان، رىقابەتچى، خەۋپ - خەتەرگە جۈرئەت قىلا-
لايدىغان، ئىنتايىن قاۋۇل، باتۇر ۋە قەيسەر ئەرلەردىن
بولۇپ چىقىشنى ئارزۇ قىلىشتىكى موھىم سەۋەبتۇر. بالاغەت-
كە يېتىش مەزگىلىدىن كېيىن، ئەرلەرنىڭ تېنىدىكى تاشلىق
(ئۇرۇقدان) ئامىلى ئاياللارنىڭ 15 ھەسسىسىگە توغرا كېلى-
دۇ. ئۇنداق بولسا سوراپ باقايلى، قايسى ئائىلە يېتەرلىك
ھەرىكەت بىلەن بالىسىنىڭ بۇ باسقۇچتىكى مۇشۇنداق
كۈچلۈك قاتتىق ئىنتىلىشىنى قانائەتلەندۈرەلەيدۇ؟

سۇن يۈنشياۋ ئەپەندى ئېيتقاندەك: «قىلچە گەپ
سىغمايدۇكى، ئوغۇل بالىنىڭ كرىزىسى يالغۇز ئوغۇل بالى-
نى تەربىيەلەشتىكى كىرىزىس بولۇپلا قالماستىن، بەلكى
پۈتكۈل مائارىپ تۈزۈلمىسىنىڭ كىرىزىسىدۇر. ئۆرلەپ
ئوقۇش ئىمتىھانى يادرو قىلىنغان ئىمتىھان مائارىپى مەكتەپ-
لەرنىڭ تەلىم - تەربىيە يۆنىلىشىنى ئېغىر دەرىجىدە بۇرمى-
لايدۇ، ھەم تەسلىكتە بىر مەھەل ئۆزگىرىش ياسىغاندا، ئائى-
لە تەربىيەسىنىڭ رولى ئادەتتىن تاشقىرى موھىم ئورۇنغا ئۆ-
تىدۇ. يەنى دېمەكچىمەنكى، ئەگەر ئاتا - ئانىلار ساپا مائارى-
پىنىڭ ئىدىيەسى ۋە ئۇسۇلىنى قوبۇل قىلالىسا، ئائىلە تەربى-
يەسى بىر خىل «يىلتىزىنى ئاسراش» تىپىدىكى تەربىيە بولى-
دۇ؛ ئەگەر ئاتا - ئانىلار ئىمتىھان مائارىپىنىڭ ئىدىيەسى ۋە
ئۇسۇلىغا ئىشەنسە، ئۇ ھالدا ئائىلە تەربىيەسى بىر خىل «يىلتى-
زىنى تارتىش» تىپىدىكى تەربىيە بولۇپ قالىدۇ.»

كىشىنى ئەندىشىگە سالىدىغىنى شۇكى، نۆۋەتتە
نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلار «تەلىم بېرىش تەل-
ۋىسى» بولۇپ قالدى. ئاتا - ئانىلار بالىسىنىڭ ئىمتىھان نە-
تىجىسىنى ئالدىنقى قاتاردىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ نەتىجىسىگە
يېتىشىۋېلىشىنى مەقسەت قىلىپ، بالىلىرىنى تىزىملاتقان
دەرس تەكرارلاش كۇرسلىرى ھېيت - بايراملىق ۋە دەم
ئېلىش كۈنلىرى بىلەن توشۇپ كەتتى؛ ھەتتا بەزى ئاتا -
ئانىلار يۇرتىنى، ئائىلىسىنى ۋە خىزمىتىنى تاشلاپ قويۇپ،
چوڭ شەھەرلەرگە كۆچۈپ كېلىپ بالىلىرىغا ھەمراھ بولۇپ
ھەر خىل دەرس تەكرارلاش كۇرسلىرىدا بالىسى بىلەن بىر
شەھەردە «ئوقۇدى»؛ «كىچىكىدە ئۆگەنگەن بىلىم تاشقا
مۆھۈر باسقاندەك، قېرىغاندا ئۆگەنگەن بىلىم قۇمغا سۇ
سىڭگەندەك» دەپ، كىچىككىنە بالىنىڭ قوش تىل ئۆگە-
نىش جەھەتتىكى قىيىنچىلىقىنى ئاز دەپ ھەر خىل چەتئەل
تىللىرىنى ئۆگىنىشكە ياكى باشقا ئالاھىدە تەربىيەنى قوبۇل
قىلىشقا مەجبۇرلاشتەك ئەمەلىيەتكە زادىلا ئۇيغۇن بولمىغان
ئادەتتىن تاشقىرى بالا يېتىشتۈرۈش ئۇسۇلىنىڭ نەتىجىسى-
دە، نۇرغۇن ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى-
نىڭ ئۆگىنىش ۋاقتى چەكتىن ئېشىپ، ئۇيقۇسىغا قانمىدى،
ئۆگىنىشتىن زېرىكتى، بولۇپمۇ ئوغۇل بالىنىڭ تۇغما ھەر-
كەت ئىقتىدارى بىلەن چىقىشالمايدىغان مۇقەددەس تاپشۇ-
رۇق ئىشلەش ۋە دەرس تەكرارلاش بېسىمى قوشۇلۇپ،
روھىي جەھەتتە تۈگىمەيدىغان جىددىيچىلىك ۋە بېسىم
پەيدا قىلىنىپ، بالىلار خۇددى ھېس - تۇيغۇسىز ماشىنا ئا-
دەمدەك باشقۇرۇلدى؛ ھە دېسىلا ئوقۇش نەتىجىسى بىر تە-
رەپلىمىلىك ھالدا تەكىتلىنىپ، ئوقۇش نەتىجىسى ھەممىگە
ۋەكىللىك قىلىدۇ دەپ قاراپ، ئىمتىھان نەتىجىسى ئارقىلىق
بالىنىڭ ئادىمىيلىك دەرىجىسى بېكىتىلىپ، دەرسخانىدا پارتى-
غا تىزىلىپ ئولتۇرۇشتىن تارتىپ، تۈرلۈك پائالىيەتلەرگە قات-
نىشىشقىچە ھەممىسىدە دەرىجىسى بويىچە مۇئامىلە قىلىندى؛
ھەتتا بەزى مەكتەپلەردە شەكلى ئۆزگەرگەن بەلگە ئارقىلىق
بىر سىنىپتىكى «ئەلاچى ئوقۇغۇچى» لار بىلەن ئاتالمىش

«ناچار ئوقۇغۇچى» لار ئىككى قۇتۇپقا ئايرىلدى، بۇنىڭدىن ئاتا - ئانىلار «خۇددى باشقىلار ئۈچۈن ياشاپ بېرىدىغاندەك» قاتتىق خىجىللىق ھېس قىلىپ، ئائىلە تەربىيەسىنى قاتتىق كۈچەيتكەندىن باشقا، پۇل ئارقىلىق بالىنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇپ چىقىشتەك ناتوغرا رىغبەتلەندۈرۈش ئۇسۇللىرى ئادەتتىكى ئىشقا ئايلىنىپ، بالىدا پۇل ئۈچۈن ئوقۇش ئىدىيەسى كىچىكىدىن باشلاپلا يىلتىز تارتتى؛ ئائىلە يىغىلىشى ۋە ئاتا - ئانىلار يىغىنى خۇددى ئوغۇل بالىنى تەنقىد قىلىش ۋە ئەدىپىنى بېرىش ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدىغان سوت مەيدانىغا ئايلىنىپ قېلىپ، ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار ئوقۇشتىن ۋە مەكتەپتىن زېرىكىشتەك ئەھۋاللار كېلىپ چىقتى. نەتىجىدە بالىلار بوۋا - مومىلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىشقا ھېرىسمەن بولۇپ كەتتى، ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە ئاتا - ئانىلىرى بىلەن بىللە تۇرغاندا زېرىكىشلىك ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

سۇن يۈنشياۋ ئەپەندى بۇ ھەقتە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر مەكتەپ ۋە ئائىلىدىن ئىبارەت ئىككىلا تەرەپ ‹يىلتىزنى ئاسراش› تەلىم - تەربىيەسىنى يولغا قويسا، ئۇ ھالدا، بالىلار خۇددى جەننەتتە ياشىغاندەك بالىلىقنىڭ ئالتۇن دەۋرىگە ئىگە بولغان بولىدۇ؛ ئەگەر مەكتەپ ۋە ئائىلىدىن ئىبارەت ئىككى تەرەپ پەقەت بىر تەرەپلىمىلىك ھالدا ‹يىلتىزنى تارتىش› تەلىم - تەربىيەسىنى يولغا قويسا، ئۇ ھالدا، بالىلار خۇددى زىندىيەت ئىچىدە ياشىغاندەك، بالىلىقنىڭ خۇنۇك دەۋرىگە ئىگە بولغان بولىدۇ؛ ئەگەر مەكتەپ ۋە ئائىلىدىن ئىبارەت ئىككىلا تەرەپ ‹يىلتىزنى تارتىش› تەلىم - تەربىيەسىنى يولغا قويسا، ئۇ ھالدا، بالىلار خۇددى دوزاختا ياشىغاندەك، ئېچىنىشلىق بالىلىق دەۋرگە ئىگە بولۇپ قالىدۇ.»

سىز بالىغا ھەقىقىي تۈردە كۆيۈنىدىغان ھەمدە بالا تەربىيەلەشنى بىلىدىغان ئاتا - ئانىمۇ؟ بالىڭىز ئوقۇۋاتقان مەكتەپ بالىڭىزنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ماس كېلىدىغان مەكتەپمۇ؟

خۇددى سۇن يۈنشياۋ ئەپەندى ئوتتۇرىغا قويغاندەك: «بالىنىڭ ھاياتىدىكى ئۆسۈپ يېتىلىشىنىڭ ئۇل مەنبەسىنىڭ ئېھتىياجىغا نىسبەتەن ‹يىلتىزنى ئاسراش› ياكى ‹يىلتىزنى تارتىش› ياكى مۇنداقچە قىلىپ ئېيتقاندا، بالىلىق دەۋرنى قوغداش ياكى بالىلىق دەۋرنى نابۇت قىلىشنىڭ ئۆزى، ئەڭ ئاددىي ھەم ئەڭ موھىم بولغان پەرقلەندۈرۈش ئۆلچىمىگە ئايلىنىشى كېرەك.»

تۆتىنچى، سۆيگۈ ھەممىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ

ئوغۇل بالىنىڭ كىرىزىسى دەل ئاتا - ئانىنىڭمۇ كىرىزىسدۇر. جىنىس ئايرىمىسى مائارىپى مۇتەخەسسىسى مىكائېل.گۇرىئان دوكتور ئېيتقاندەك: «ئوغۇل بالىنىڭ كىرىزىسىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئاساسلىق سەۋەب شۇكى، ئاتا - ئانىلار ئومۇميۈزلۈك ھالدا ئوغلىنى تەربىيەلەش ئىشىنى مەكتەپتىن ئىبارەت بۇ خىل سانائەتلەشكەن قۇرۇلمىغا تاپشۇرۇپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن ۋاز كەچتى.»

سۇن يۈنشياۋ ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ: «مەن باشتىن - ئاخىر شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، سۆيگۈ ھەممىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. ئاتا - ئانىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلار ئوغۇل بالىلارنىڭ كىرىزىسىنى ھەقىقىي تۈردە چۈشىنىپ يەتكەن چاغدا، ئەگەر ئۇلاردا يېتەرلىك بولغان چىن سۆيگۈ بولسىلا، دەرھال ھەرىكەتلىنىپ ھازىرقى ھالەتنى ئۆزگەرتىدۇ.»

ھەقىقىي ئەركەكلەرنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈپ چىقىش ئۈچۈن، «ئوغۇللارنى قۇتقۇزۇش» مەسىلىسىنى يەنىمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ ئويلىنىشقا توغرا كېلىدۇ. «ئوغۇللارنى قۇتقۇزۇۋالايلى» ناملىق كىتابتا، ئوغۇل بالىنى كىچىكىدىن باشلاپلا ئەركەكلەرگە خاس ھالدا تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈش جەھەتتە ئىنتايىن موھىم بولغان بەش پەزىلەت ئوتتۇرىغا قويۇلغان، بۇنىڭ ئىچىدىكى، مەسئۇلىيەتچانلىق بولسا يېڭى دەۋردىكى ئەركەكلەرنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈشنىڭ ئۇل مەنبەسىدۇر، ئەقىل بۆلۈنمىسى، ساغلاملىق بۆلۈنمىسى، ھېسسىيات بۆلۈنمىسى ۋە ئۆگىنىش ئىقتىدارى بۆلۈنمىسى قاتارلىقلار دەل تۆت دانە پايدىلىق يا ئوقىغا ئوخشاش، بىۋاستە ھالدا ئوغۇل بالىنىڭ تۆت چوڭ كىرىزىسىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

جاھاندىكى چوڭ ئىشلار ئۇششاق ئىشلاردىن باشلىنىدۇ، قىيىن ئىشلار ئوڭاي ئىشتىن باشلىنىدۇ. ئۇنداقتا، كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا ئاتا - ئانىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلار قانداق قىلغاندا ئوغۇل بالىلارنى قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ؟

1. ئوغۇل بالىغا بولغان مۇئامىلىنى ئۆزگەرتىش كېرەك

(1) كۆزقاراشنى ئۆزگەرتىش كېرەك. ئوغۇل بالىنىڭ ئارتۇقچىلىقىمۇ، ئاجىزلىقىمۇ بولىدۇ، لېكىن كۆپىنچىسى قىز بالىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئوخشىمايدۇ.

(2) ئۇسۇلنى ئۆزگەرتىش كېرەك. ئوغۇل بالىنىڭ قورقۇنچاقلىقىنى كۆرگەندە، ھەممىشە ئوغۇل بالىنى ئەيىبلەۋەرمەستىن، بەلكى ئوغۇل بالىغا ئۆزىنىڭ قورقۇنچاقلىقىنى قوبۇل قىلدۇرۇش ئاساسىدا قانداق قىلىپ باتۇرلۇقنى ۋە قانداق قىلىپ ھەقىقىي ئەركەك بولۇپ چىقىشنى ئۆگىتىش كېرەك.

(3) تەلەپنى ئۆزگەرتىش كېرەك. شەپقەتسىزلىكنى كەڭ قورساقلىققا ئۆزگەرتىپ، ئوغۇل بالا ئۆگىنىش جەھەتتە ۋاقىتىنچە ئارقىدا قالغان چاغدا، ئوغۇل بالىنى چۈشىنىش ۋە ئوغۇل بالىغا بولغان ئىشەنچىدىن ۋاز كەچمەسلىك كېرەك.

2. ئاتىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك

ئوغۇل بالىنىڭ كىرىزىسى ئاتا تەربىيەسىنىڭ كەملىكى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. جۇڭگو ياش - ئۆسمۈرلەر تەتقىقات مەركىزى ئېلىپ بارغان جۇڭگو، ياپونىيە، كورىيە ۋە ئامېرىكىدىن ئىبارەت تۆت دۆلەتنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىش نەتىجىسىدىن مەلۇم بولۇشىچە، ئوغۇل بالىلار بىئارام بولغان چاغدا، ياپونىيە، كورىيە ۋە ئامېرىكىدىن ئىبارەت ئۈچ دۆلەتنىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئاتا - ئانىسىنى دەردىنى تۆكىدىغان ئالدىنقى قاتاردىكى بەش ئوبيېكتىنىڭ قاتارىغا قويغان، لېكىن جۇڭگونىڭ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى پەقەت ئانىسىنىلا 3 - قاتارغا قويغان بولۇپ، ئاتىسىنى بولسا ئالدىنقى بەش قاتارنىڭ سىرتىدىكى تورداشلىرىنىڭ قاتارىغا قويغان. دېمەك، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، جۇڭگولۇق ئوغۇل بالىلارنىڭ كىرىزىسىنىڭ بىرسى دەل ئاتا كىرىزىسىدۇر.

ئىگىلىنىشىچە، ئامېرىكىنىڭ ئائىلىلىق ئورۇن تەشكىلاتىنىڭ تەكشۈرۈش دوكلاتىدىكى سانلىق مەلۇماتلاردا ئاشكارىلىنىشىچە، جۆرىسىز ئائىلىدە تۇرىدىغان قۇرامىغا يەتمىگەن بالىلار پەقەت 20 پىرسەنتنى ئىگەللەيدىكەن، لېكىن، جىنايەت ئۆتكۈزگەن ئۆسمۈرنىڭ 70 پىرسەنتى جۆرىسىز ئائىلىدىن چىقىدىكەن. باسقۇنچى جىنايەتچى، ئۆسمۈر قاتىل جىنايەتچى، ئۇزاق مۇددەت جازا ئۆتەيدىغان جىنايەتچىلەرنىڭ 60 پىرسەنتتىن كۆپرەكى ئاتىسىز ئائىلىدىن چىقىدىكەن، ئۆي - ماكانسىز قالغان ۋە ئائىلىسىدىن چىقىپ كەتكەن بالىلارنىڭ 90 پىرسەنتى ئاتىسىز ئائىلىنىڭ بالىلىرى ئىكەن، زەھەر تاشلاتقۇزۇش ئورۇنلىرىدىكى 75 پىرسەنت ياش - ئۆسمۈر ئاتىسىز ئائىلىنىڭ بالىلىرى بولۇپ، 80 پىرسەنت باسقۇنچىنىڭ جىنايەت سادىر قىلىش مەقسىتىنىڭ كېلىش مەنبەسى ئاتىسىز ئائىلىدىكى غەزەپنىڭ يۆتكىلىشىدىن پەيدا بولىدىكەن.

مۇشۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئاتىسىز بالىنىڭ ئىنتىزام تەربىيەسى يېتەرلىك بولمايدۇ، بالىنى قانداق ئەر قىلىپ تەربىيەلەش جەھەتتىكى ئىمكانىيەت يېتەرلىك بولمايدۇ. دېمەك، ئاتا بولغۇچى ئوغۇل بالىنىڭ ھېسسىياتىنى كونترول قىلىش جەھەتتە ھالقىلىق رول ئوينايدۇ.

لېكىن، ئەتراپىمىزغا قارايدىغان بولساق شۇنداق ئاتىلارمۇ باركى، بالىسىنىڭ قانچىنچى يىللىقتا، قانداق ئوقۇيدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيدۇ. ئوغلىنىڭ نەتىجىسى ياخشى بولسا «مېنىڭ بالام»، ناچار بولسا «ئانىسىنىڭ بالىسى» بولۇپ قالىدۇ، ئاتا - ئانىلار يىغىنىغا بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ، خىزمىتىم ئالدىراش، پۇل تېپىپ ئائىلىنى قامداشتىن ئىبارەت شەرەپلىك ھەم جاپالىق چوڭ ۋەزىپىنى مەن ئۈستۈمگە ئالغان، بالا بېقىش خوتۇن خەقنىڭ ئىشى دەپ، بالىنى تەربىيەلەشنىڭ پۈتۈن جەريانىنى بالىنىڭ ئانىسىغا «مەرتلىك بىلەن» ھۆددىگە بېرىۋېتىدۇ - دە، ئىشنىڭ چاتاقى چىققاندا بالىنىڭ ئانىسىنى ئەيىبلەيدۇ، پۇل خەجلەپ ئالاقە باغلاپ چىقىش يولى ئىزدەيدۇ. ھەتتا بەزى ئاتىلار ئۆزىنىڭ ئاتىلىق مەجبۇرىيىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيدۇ، دائىم دېگۈدەك سىرتلاردا مەست يۈرگەننى ئاز دەپ، ئائىلىدە ھاراق سورۇنى تۈزۈپ، ئىچىپ - چېكىپ، قىمار ئويناپ، ئالا - تاغىل تۇۋلاپ، بالىسى ۋە بالىنىڭ ئانىسىغا ھۆرپىيىپ، پۇرسەت تاپقاندا مەردانىلىق بىلەن پۇل خەجلەپ ئائىلىسىدىكىلەرنى مېھمان قىلىپ كۆڭلىنى ئېلىپ، ئۆزىچە قالتىس ئىش قىلىۋەتكەندەك مەيدىسىنى كېرىپ يۈرۈشتىن تەپ تارتمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئائىلىدە بولۇپمۇ ئوغۇل بالىغا «دادا دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ» دېگەن تەسىرنى بېرىپ، گۆدەك بالىنىڭ قەلبىدە مەسئۇلىيەتچانلىق، ئىنتىزامچانلىق، ئۆز ھېسسىياتىنى كونترول قىلىش ئەمەس، ئەقەللىيسى ئادەمىيلىك ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ بۇزۇلۇشىغا يول ئاچىدۇ.

ئاتا — ئوغۇل بالىنى تەربىيەلەشتىكى بىرىنچى ئۇستاز، بولۇپمۇ ئەڭ موھىم ئاتا — ئەركەكلىكنى ئويغىتىدىغان ئۇستازدۇر. شۇڭا، ئالدى بىلەن ئاتا بولغۇچى بالىغا

ئىناق دوستلاردەك يېقىنلىشىشى، بالىنىڭ ئانىسىنىڭ بالا ئال
دىدىكى نوپۇزىنى قوغدىشى، قانداق قىلىپ ھەقىقىي
ئەركەك بولۇپ چىقىش جەھەتتە ئوغلىغا ئۈلگە بولۇشى
كېرەك. بارلىق ئائىلە ئەزالىرى، بولۇپمۇ ئوغۇل بالىنىڭ ئا-
نىسى ئاتىنىڭ ئوبرازىنى قوغداشقا ئالاھىدە دىققەت قىلىشى،
ئوغۇل بالىنىڭ ئۆز جىنسىي پەرقىنىڭ رولىنى تونۇپ يېتىشى-
نى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئەركەك بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىدىكى
ئىنتىلىشىنى قوزغاپ، ئەركەكلەرچە مەسئۇلىيەتنى مەردانە-
لىق بىلەن ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا ئىلھام بېرىشى كېرەك.

3. ئوغۇل بالىنى تەربىيەلەشتە ھەرىكەت تەربىيەسىنى
زىچ بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىش كېرەك

(1) خۇددى بۈركۈت كۆك ئاسمانغا، تۇلپار كەڭ ياي-
لاققا تەشنا بولغاندەك، ئوغۇل بالىنىڭ تۇغما تەبىئىيتى
ئۇنى ھەرىكەت بىلەن ئۆمۈربويى ھەمراھ بولۇشنى بەلگىلە-
گەن. ھەرىكەت بولمايدىكەن ئوغۇل بالىمۇ بولمايدۇ، ئەر-
كەكمۇ بولمايدۇ، ئاتا تېخىمۇ بولمايدۇ، ھەرىكەتتى بولمىغان
ئوغۇل بالىدا چاتاق بار دېيىشكە بولىدۇ.

(2) ھەرىكەت بەدەننى كۈچلەندۈرۈپ، تەننى ساغلام-
لاشتۇرىدۇ، زېھىننى تېخىمۇ ئاچىدۇ، ھەتتا بالىلارنى ئىجتى-
مائىيلاشتۇرىدۇ. تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى كۆرگەندە
ھەممىمىز شۇنى ھېس قىلالايمىزكى، ئاتالمىش ھەرىكەتنىڭ
ھەممىسىدە مۇقەررەر ھالدا ئۆلچەم، قائىدە ۋە كوللېكتىۋىزم-
لىق روھ بولىدۇ، شۇڭا، ھەرىكەت قىلغۇچى چوقۇم قائىدىگە
بويسۇنۇشنى، قەيسەرلىك بىلەن ئېلىشىشنى، زىچ ھەمكارلىشىش-
نى، شان - شەرەپنى ئالىيجاناپلىق دەپ بىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشى
ۋە شۇنداق ياخشى ئادەتنى يېتىلدۈرۈشى كېرەك.

(3) ئوغۇل بالىنىڭ ھەرىكەتچانلىق ئادىتىنى يېتىلدۈ-
رۈش يالغۇز زېھىننى ئېچىپ، تەن ساغلاملىقىنى كۈچەيتىپ،
ئىجتىمائىيلىشىشنى ئىلگىرى سۈرۈپلا قالماستىن، بەلكى
يەنە بالاغەتكە يېتىش مەزگىلىنى باشتىن ئۆتكۈزۈشتە ئالاھى-
دە زور ئاكتىپ رول ئوينايدۇ. ھالبۇكى ئاتا بولغۇچى بىرىن-
چى مەسئۇل (جاۋابكار) كىشى، شۇنداقلا ئەڭ ياخشى تىرې-
نېر بولۇشى كېرەك.

شۇنىڭغا تولۇق ئىشىنىش كېرەككى، پەقەت يۇقىرىقى-
دەك ئۈچ جەھەتتە قەتئىي چىڭ تۇرۇپ داۋاملاشتۇرغاندى-
لا، ھەر بىر ئوغۇل بالا ھەم ساغلام ھەم خۇشال ھالدا يۇقى-
رى ئۆرلەپ، ھەقىقىي ئەركەك بولۇپ يېتىشىپ چىقىش جە-
ھەتتە چوڭ ئۈمىدكە تولىدۇ. ئوغۇللىرىمىز جەسۇر ھەمدە
مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى ۋە رىقابەت كۈچىگە باي ئەركەكلەر-
دىن بولۇپ يېتىشىپ چىققان چاغدا، ئۆزىگە، مىللەتكە، جەم-
ئىيەتكە ۋە ۋەتەنگە پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، ئەڭ ئاد-
دىيسى يەنە قىزلارنىڭمۇ چوڭقۇر ياقتۇرۇشىغا پايدىلىق.

**بەشىنچى، ئوغۇل بالىنىڭ ئۆزىگە خاس بولغان فى-
زىيولوگىيەلىك جەھەتتىكى ھورمون سەۋىيەسى ۋە
ئۇنىڭ رولى**

جىنسىي ھورمون ئادەم تېنىدىكى بىر خىل موھىم خى-
مىيەلىك ماددا بولۇپ، ئاساسلىقى ئەرلىك (ئاتىلىق) جىنسىي
ھورمونى ۋە ئانىلىق گورمۇنىدىن ئىبارەت ئىككى تۈرگە
بۆلۈنىدۇ. جىنسىي ھورمۇنىنىڭ ئادەم تېنىدىكى مىقدارى نا-
ھايىتى ئاز، ئەمما رولى ئىنتايىن زور. ئوغۇل بالا بىلەن قىز
بالىنىڭ تېنىدە، ئەرلىك (ئاتىلىق) جىنسىي ھورمۇنى بىلەن
ئانىلىق گورمۇنىنىڭ ئىككىلىسى مەۋجۇت بولۇپ، پەقەت
جىنسىي ئوخشىمىغاچقىلا مىقدارى ئوخشىمايدۇ، بالاغەتكە
يېتىش مەزگىلىدىن كېيىن، ئوغۇل بالىنىڭ تېنىدىكى ئەرلىك
(ئاتىلىق) جىنسىي ھورمۇنى قىز بالىنىڭ 15 ھەسسىسىگە
توغرا كېلىدۇ، ئەمما قىز بالىنىڭ تېنىدىكى ئانىلىق گورمۇنى
ئوغۇل بالىنىڭ 8 - 10 ھەسسىسىگە توغرا كېلىدۇ.

تېببىي ئىلمىدە ئىسپاتلىنىشىچە، تۆرەلمە (ھامىلە) پەيدا
بولغاندىن كېيىنكى 40 كۈندىن 110 كۈنگىچە بولغان مەزگىل
ئىچىدە، جىنسىي ئايرىمىسى ئېنىق شەكىللىنىپ، تۆرەلمە
(ھامىلە) بىر قېتىملىق ھاياتلىق ئۆزگىرىشىنى باشتىن ئۆتكۈزى-
دۇ، مانا بۇ ئەرلىك (ئاتىلىق) جىنسىي ھورمۇنىنىڭ بىرىنچى قې-
تىملىق يۇقىرى پەللىگە يېتىش مەزگىلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ئوغۇل بالا 11 ياشتىن 13 ياشقىچە بولغان ئارىلىقتا بالا-
غەتكە يېتىش باسقۇچىنىڭ دەسلەپكى باشلىنىش مەزگىلىگە
قەدەم قويىدۇ، بۇ مەزگىلدە ئوغۇل بالىنىڭ ئەرلىك (ئاتى-
لىق) جىنسىي ھورمۇنى ناھايىتى تېزلىكتە يۇقىرى ئۆرلەپ،
بىرىنچى ۋە ئىككىنچى جىنسىي ئالامىتىنىڭ جىددىي ئۆزگى-
رىشىگە تۈرتكە بولۇپ، ساقال - بۇرۇت چىقىشقا باشلاپ،
بەدەن تۈكلىرى قويۇقلىشىدۇ، ئۈنى پۈتۈپ بوملىشىدۇ،
جىنسىي ئەزالىرى تەدرىجى پىشىپ يېتىلىپ، جىنسىي تۇيغۇ-
سى ئويغىنىپ، ئېھتىلام بولۇشقا باشلايدۇ، فىزىيولوگىيە جە-
ھەتتە ئاستا - ئاستا پىشىپ يېتىلىپ تۇيۇقسىزلا باشقا بىر
ئادەمگە ئوخشاپ قالىدۇ، ئەسلىدىكى شوخ ۋە ئوچۇق-

يورۇق بالا ئۆزىچە بەزىدە جىمغۇر، غەمكىن، بەزىدە سەپرا مىجەز بولۇپ قالىدۇ، خۇددى ئائىلىدە بەلگىلىك مۇددەتتە پارتلايدىغان بومبا باردەك، ئادەمگە تۇتۇق بەرمەيدۇ. شۇنداق قىلىپ ئوغۇل بالا ئاستا - ئاستا بىر ھەقىقىي ئەر كىشىگە ئايلىنىدۇ.

مۇشۇ مەزگىلدە، ئاتا - ئانا ۋە ئوقۇتقۇچىلار ئوغۇل بالىدىكى بۇ خىل ئۆزگىرىشكە دىققەت قىلىپ، ئوغۇل بالىنىڭ مۇشۇ باسقۇچنى ئوڭۇشلۇق ئۆتكۈزۈۋېلىشىنى سەۋرچانلىق بىلەن كۈتۈپ، ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ئوت ئۈستىگە ياغ چاچماي، ئەڭ ياخشىسى بالاغەتكە يېتىش مەزگىلىدە تۇرۇۋاتقان بالا بىلەن قارشىلاشماسلىقى كېرەك.

ئەرلىك (ئاتىلىق) جىنسىي ھورمۇن ئاجرالمىسى بىلەن ئەر جىنسىنىڭ ھەرىكىتى ئوتتۇرىسىدا ئىنتايىن زىچ باغلىنىش بولۇپ، ئەرلىك (ئاتىلىق) جىنسىي ھورمۇنى ئوغۇل بالىنى ھەرىكەت قىلىشقا قىستاپ كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئۇرغۇتىدۇ، ھەمدە ئۇلارنى تېخىمۇ زەربىدارلىققا ئىگە قىلىدۇ. شۇڭا، ئاتا - بوۋىلىرىمىز ئەركەك جىنسلىق ھايۋانلارنى ئاختا قىلىش (پىچىۋېتىش) ئارقىلىق ئۇلارنى كۆندۈرگەن، شۇنداق قىلغاندا ئۇلارنىڭ زوراۋانلىقى (ھەرىكەتچانلىقى) زور دەرىجىدە تۆۋەنلەيدۇ.

كۆندىلىك تۇرمۇشتا، ئوغۇل بالا ئىنتايىن تەۋەككۈلچى بولۇپ، رىقابەت قىلىشقا، جەڭ ئېلان قىلىشقا، جېدەللىشىشكە، يۈگۈرۈپ - چېپىپ ھەرىكەت قىلىشقا تېخىمۇ ئامراق بولۇپ، جىمجىت ئولتۇرۇشنى خالىمايدۇ، بۇ ھەرىكەتلەرنىڭ ئەرلىك (ئاتىلىق) جىنسىي ھورمۇنىنىڭ كۆپلەپ ئاجرىلىپ چىقىشقا يۈزلىنىشى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىكتۇر. مانا بۇلار ئوغۇل بالىنىڭ تەبىئىي ئالاھىدىلىكى بولۇپ، ئەگەر ئاتا - ئانىلار ئۇنى چۈشىنىپ يەتسە، بەلكىم ئەڭ ياخشى ئاماللارنى تېپىپ چىقىپ، ئوغۇل بالىنى يېتەكلەپ ماڭالايدۇ ۋە ئۇنى تۈزىتىپ چىقالايدۇ.

ئالتىنچى، ئوغۇل بالىنىڭ چوڭ مېڭىسى جىنسىي پەرققە ئىگە.

تەتقىقاتتا بايقىلىشىچە، ئىنسانلارنىڭ چوڭ مېڭىسى قۇرۇلما جەھەتتە ئوڭ ۋە سول يېرىم شاردىن تۈزۈلگەن بولۇپ، ئادەتتە بىرسى ئاساسلىقى تىل (سۆزلەش) ۋە ئەقلىي يەكۈنگە مەسئۇل بولسا، يەنە بىرسى ئاساسلىقى ھەرىكەت قىلىش، سەزگۈ - ھېسسىيات ھەمدە بوشلۇق (ماكان) مۇناسىۋىتىگە مەسئۇلدۇر. ئىككى يېرىم شارنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان «قاداق تەنە» دەپ ئاتىلىدىغان بىر گۇرۇپپا نېرۋا تالالىرى بولۇپ، ئوڭ ۋە سول يېرىم شارنى ماسلاشتۇرۇش رولىنى ئوينايدۇ. ئايال جىنسىنىڭ قاداق تەنىسى ئەر جىنسىنىڭكىدىن كۆپ بولۇپ، ئايال جىنسىنىڭ ئىككى يېرىم شار ئوتتۇرىسىدىكى ئالاقىسى تېخىمۇ زىچ. ئەر جىنسىنىڭ چوڭ مېڭىسى يەككە ھالەتتە يانتايىغان، ئايال جىنسىنىڭ چوڭ مېڭىسى ئىككى ياقلىق ھالەتتە يانتايىغان بولۇپ، ئايال جىنسىنىڭ چوڭ مېڭىسىنىڭ ئىككى يېرىم شارچىسىنىڭ تەرەققىي قىلىشى نىسبەتەن تەكشۈك.

ئەر - ئاياللارنىڭ چوڭ مېڭىسى ئۆز ئىچىگە ئالغان نېرۋا توقۇلمىسىنىڭ تەركىبىدىكى كۈلرەڭ ماددا، ئاق ماددا ۋە سۇ تەركىبىنىڭ ھەممىسىدە ئوخشىماسلىقلار مەۋجۇت. ئەر جىنسىنىڭ چوڭ مېڭىسى ئۆز ئىچىگە ئالغان سۇ مىقدارى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، ئىنتايىن كۆپ سۇيۇق جىسىم بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدۇ، بۇ سۇيۇق جىسىملار ئەر جىنسقا نىسبەتەن ئىنتايىن مۇھىم بولۇپ، ئەگەر مۇشۇ سۇيۇق جىسىملار مەۋجۇت بولمىغان بولسا، ئەر جىنسىنىڭ ھەرىكىتى كۆپ، جىم تۇرمايدىغان بولغاچقا، چوڭ مېڭىسىنىڭ كۈتۈلمىگەن زىيان - زەخمەتكە ئۇچراش خېيىم - خەتىرى ئىنتايىن يۇقىرى بولغان بولاتتى.

سۇن يۇنشياۋ ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ: «ئايال جىنسىنىڭ چوڭ مېڭىسىدىكى نېرۋا توقۇلمىسىنىڭ كۈلرەڭ ماددىسى ئەر جىنسىنىڭكىدىن 15 پىرسەنت كۆپ بولۇپ، بۇ ماددىلار ئاساسلىقى ئىنساننىڭ تەپەككۇرىنى باشقۇرۇپ تۇرىدۇ.» دېمەك، بۇ، نېمە ئۈچۈن ئايال جىنسىنىڭ تۇغما تىل (سۆزلەش) ئىقتىدارىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ؛ ھالبۇكى، ئەر جىنسىنىڭ چوڭ مېڭىسى ناھايىتى كۆپ ئاق ماددىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولغاچقا، بۇ ماددىلار ئاساسلىقى نېرۋا ھۈجەيرىلىرى ئارىسىدىكى ئالاقىنى ۋە نېرۋا ئىمپۇلسى (نېرۋا دولقۇنى) بىلەن پۇت - قوللارنى ھەمدە گەۋدە (بەدەن) ئارىسىدىكى يەتكۈزۈپ بېرىشنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل، شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەر جىنسلار تۇغۇلغاندىن تارتىپلا بوشلۇق (ماكان) سەزگۈسىگە تايىنىپ جىم تۇرماي ھەرىكەت قىلىش (ئىدراك) ئىقتىدارىغا ئىگە بولغان بولىدۇ.

چوڭ مېڭىنىڭ ئىككى يېرىم شارچىسى ئارىسىدىكى

زىچ باغلىنىش ئاياللار جىنسلارغا بەزى ئەۋزەللىكلەرنى ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، ئايال جىنسنىڭ چوڭ مېڭىسىنىڭ بىر دانە يېرىم شارچىسى زەخملەنگەن ۋاقىتتا، يەنە بىر دانە چوڭ مېڭە يېرىم شارچىسى دائىم ئۇنىڭ ئورنىنى ئېلىش رولىنى جارى قىلدۇرالايدۇ، ئەمما ئادەتتە ئەر جىنسنىڭ بۇنداق ئامىتى يوق.

يەتتىنچى، ئوغۇل بالا بىلەن قىز بالىنىڭ پسىخىكىسىدا نۇرغۇن ئوخشىماسلىقلار مەۋجۇت

ئالىملارنىڭ تەتقىقات نەتىجىسىگە ئاساسلانغاندا، ئەر جىنس بىلەن ئايال جىنسنىڭ تىل ئىقتىدارى، بوشلۇق (ماكان) سېزىم ئىقتىدارى، ماتېماتىكا ئىقتىدارى ۋە زەربىدارلىق (ھۇجۇم قىلىش) خاراكتېرى جەھەتتە جىنسىي پەرق مەۋجۇت.

ئوغۇل بالىنىڭ تەۋەككۇل قىلىشقا ئامراق، رىقابەتكە ئىنتىلىدىغان، شوخ ۋە جىم تۇرمايدىغان بەزى ئالاھىدىلىكلىرى ھەم ئۈستۈنلۈك ھەم يېتەرسىزلىكى دەپ قارىلىدۇ.

قىز بالىغا سېلىشتۇرغاندا، ئوغۇل بالىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئاستا بولۇپ، تىل ئىقتىدارى ۋە ھېس-تۇيغۇسىنى ئىپادىلەش جەھەتتە بىر مەزگىل ئاجىز ھالەتنى ساقلاپ، ئۆگىنىشتە توسقۇنلۇققا ئۇچراش، تىلى كەمتۈك بولۇش، كۆپ ھەرىكەت قىلىش، روھىي كەيپىياتى توسقۇنلۇققا ئۇچراش ۋە ئەقىل-پاراستى ئارقىدا قېلىشتەك تۈرلۈك تەرەققىيات مەسىلىسىگە ناھايىتى ئوڭايلا دۇچ كېلىدۇ.

1. تىل ئىقتىدارى جەھەتتە قىز بالا ئوغۇل بالىدىن بالدۇر يېتىلىدۇ

پۈتكۈل بالىلىق دەۋرىدە، قىز بالا ئوقۇپ چۈشىنىش سىنىقى جەھەتتىمۇ ئوغۇل بالىغا قارىغاندا كىچىككىنە، ئەمما داۋاملىشىپ تۇرىدىغان ئۈستۈنلۈككە ئىگە. ئايال جىنسلار ئاڭلاش، سۆزلەش، ئوقۇش ۋە يېزىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، ھېس-تۇيغۇسىنى ئىپادىلەشتىمۇ قىز بالا ئوغۇل بالىغا قارىغاندا تېخىمۇ ماھىر كېلىدۇ.

2. ئوغۇل بالىنىڭ ئۈستۈنلىكى

تەتقىقاتلارغا ئاساسلانغاندا، ئوغۇل بالىنىڭ ئۈستۈنلىكى ئاساسلىقى ئۇلارنىڭ كۆرۈش سېزىمى ۋە بوشلۇق (ماكان) ئىقتىدارى ھەممە ئۇنىڭ بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ماتېماتىكىلىق ئىقتىدار قاتارلىق جەھەتتە ئىپادىلىنىدۇ.

ئوغۇل بالا ئىنتايىن يۇقىرى بولغان نىشان (تەرەپ) سەزگۈسىگە ئىگە بولۇپ، گېئومېترىيە ۋە ستېرېئومېترىيە بىلىملىرىنى ئۆگىنىشى سەل ئوڭاي. بۇ دەل ئوغۇل بالىنىڭ بەكمۇ ياخشى بولغان كۆرۈش سېزىمى ۋە بوشلۇق (ماكان) ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىگە مۇناسىۋەتلىكتۇر. شۇڭا، ئوغۇل بالىنىڭ كۆرۈش سېزىمى ۋە بوشلۇق (ماكان) ئىقتىدارى جەھەتتىكى ئىپادىسى قىز بالىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بەلكى يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ، بۇ خىل ئۈستۈنلۈكى داۋاملىق ئېشىپ، پۈتۈن ھاياتلىق مۇساپىسىگە سىڭىپ كېتىدۇ.

تەتقىقاتلاردا ئىسپاتلىنىشىچە، بالاغەتكە يېتىش مەزگىلىدىن ئىلگىرى، ئوغۇل بالا بىلەن قىز بالىنىڭ ماتېماتىكىلىق ئىقتىدارىدا روشەن پەرق ئىپادىسى بولمايدىكەن. بالاغەتكە يېتىش مەزگىلىدىن باشلاپ، ئوغۇل بالا كۆپلىگەن ماتېماتىكىلىق ئىقتىدار جەھەتتە ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدىكەن. قىز بالىغا قارىمۇ-قارشى ھالدا، ئوغۇل بالىنىڭ ھېسابتىن يەكۈن چىقىرىش سىنىقىدىكى ئىپادىسى كىچىككىنە ئۈستۈن بولسىمۇ، ئەمما داۋاملىق ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدىكەن؛ ئوغۇل بالا نۇرغۇن ماتېماتىكىلىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ تاكتىكىسىنى ئىگىلىيەلەيدىكەن، شۇڭا، مۇرەككەپ گېئومېترىيە مەسىلىلىرىدە قىز بالىغا قارىغاندا نەتىجىسى ياخشى بولىدىكەن. ئەر جىنسنىڭ ماتېماتىكىلىق مەسىلىلەردىكى ئۈستۈنلۈكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ باسقۇچىدا ئەڭ كۆرۈنەرلىك بولۇپ، نۇرغۇنلىغان ئەر جىنسلارنىڭ ماتېماتىكا جەھەتتىكى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان تالانتى مۇشۇ باسقۇچتا ئىپادىلىنىدۇ. شۇڭا، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ باسقۇچىدا تەبىئىي پەندىكى نەتىجىسى ياخشى بولغان ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار ئالىي مەكتەپ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئوقۇشتا بەك قىيىنلىپ كەتمەيدۇ.

لېكىن، ئوغۇل بالىنىڭ ماتېماتىكا جەھەتتىكى ئۈستۈنلىكى ئومۇميۈزلۈك ئۈستۈنلۈك ھېسابلانسىمۇ، ھېسابلاش ئىقتىدارى جەھەتتە قىز بالىنىڭ ئىپادىسى ئوغۇل بالىدىن يەنىلا ئۈستۈن تۇرىدۇ، شۇڭا، ئايال جىنسلار ئادەتتە كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ھېساباتقا مۇناسىۋەتلىك ئىشلارغا پىششىق كېلىدۇ.

3. ئوغۇل بالىنىڭ جىم تۇرماسلىقى ئۇنىڭ ھەرىكەتچانلىق ئىقتىدارىنىڭ يۇقىرى ئىكەنلىكىنىڭ ئىپادىسىدۇر.

تۆرەلمە مەزگىلىدىلا، ئوغۇل بالىنىڭ بەدەن ھەرىكە

تى قىز بالىغا قارىغاندا جانلىق بولۇپ، پۈتۈن بالىلىق مەزگىلىدە، ئوغۇل بالا ئىزچىل تۇردە قىز بالىغا قارىغاندا تېخىمۇ يۇقىرى بولغان ھەرىكەت سەۋىيەسىنى ساقلاپ قالىدۇ.

سۈن يۈنشياۋ ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە: «ئىككى ياشتىن باشلاپ، ئوغۇل بالىنىڭ بەدەن زەربىسى (ھۇجۇمى) ۋە تىل زەربىسى (ھۇجۇمى) قىز بالىغا قارىغاندا كۆپ بولىدىكەن؛ ئۆسمۈرلۈك مەزگىلىدە، ئوغۇل بالىنىڭ جەمئىيەتكە قارشى قىلمىشى ۋە زوراۋانلىق جىنايىتىگە نىسبەتەن قىستىلىپ كىرىش مۇمكىنچىلىكى قىز بالىنىڭ 10 ھەسسىسىگە توغرا كېلىدىكەن. كىنو - تېلېۋىزىيە فىلىملىرىدە زوراۋانلىق كۆرۈنۈشلىرىنىڭ چىققانلىقىنى سەزگەن ھامان، ئوغۇل بالىلارنىڭ كۆزلىرى بىردىنلا يورۇپ، يۈزلىرى پارقىراپ كېتىدىكەن، زوراۋانلىق ۋەقەسىگە بولغان ئەستە قالدۇرۇشى ۋە ئېسىگە ئېلىشى قىز بالىلارغا قارىغاندا ئۈستۈن تۇرىدىكەن؛ توقۇنۇشقا دۇچ كەلگەندە، ئوغۇل بالىلار ئۇرۇشۇپ - سوقۇشۇش ياكى تىللاپ - ئەيىبلەشتىن ئۆزىنى قاچۇرمايدىكەن، قىزلار بولسا توقۇنۇشتىن ئۆزىنى ئېلىپ قېچىپ، زەربىسىز (ھۇجۇمسىز) ئۇسۇللار ئارقىلىق بۇ خىل ئەھۋالدىن ئەپلەپ - سەپلەپ ئۆتۈپ كېتىشنى ئويلايدىكەن.»

ئوغۇل بالىنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكەت ئىپادىسى قىز بالىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. قىز بالا باشقىلارغا ئۆز تەلىپىنى ئىتائەتمەنلىك بىلەن ئىپادىلەيدۇ، ئوغۇل بالا بولسا باشقىلارنىڭ ئۆزىگە ئىتائەت قىلىشىنى كۆزلىگەن پوزىتسىيەدە ئۆز تەلىپىنى ئىپادىلەيدۇ. باشقىلارنى ئۆزىگە ئىتائەت قىلدۇرۇشتا، قىز بالىلار ئادەتتە يەم - پاراسەتلىك ۋە ئەدەپلىك تەكلىپلەرنى قوللىنىدۇ، ئوغۇل بالىلار گەرچە باشقىلار بىلەن دوستانە ھەمكارلاشسىمۇ، ئەمما بۇيرۇقنى ۋاستە قىلىدۇ ياكى كونترول قىلىش خاراكتېرىدىكى تاكتىكىسىنى ئىشقا سالىدۇ.

4. رىقابەتلىشىش — ئوغۇل بالىنىڭ ماھىيەتلىك بىر ئالاھىدىلىكىدۇر

ئىككىدىن ئارتۇق ئوغۇل بالا بىر يەرگە كەلسىلا ئۆز - ئارا رىقابەتتىن خالىي بولالمايدۇ، بىر كوللېكتىپ ئىچىدە، ھەر بىر ئوغۇل بالا ئۈستۈنلۈك ئورۇنىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئىنتىلىپ تۇرىدۇ ۋە ھەمىشە مەلۇم نەرسىلەر ئۈچۈن ياكى كىچىككىنە مەرتىۋە، ئابرۇي ۋە ئىمتىياز ئۈچۈنمۇ رىقابەتلىشىپ تۇرىدۇ. ھەتتا تاياق زەربىسىگە چىداپ، تىل زەربىسىگە چىدىماي ھۇجۇم قىلىپ ئۆچ ئېلىشنى ئويلايدۇ. ئەر جىنسلار باشتىن - ئاخىر ئۆزى بىلەن باشقىلارنىڭ مۇناسىۋىتىگە دەرىجە - تەبىقە نەزىرى بويىچە مۇئامىلە قىلىپ، دەرىجە مۇناسىۋىتىدە ھەمىشە ئەڭ ئۈستۈنلۈك ئورۇنىنى كىمنىڭ ئىگىلەيدىغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىرايدۇ.

خۇددى سۈن يۈنشياۋ ئەپەندى ئېيتقاندەك: «ئايال جىنسلار باشقىلار بىلەن بىردەك جايىنى ئىزدەپ تېپىش يۆنىلىشى تەرىپىگە قاراپ ئېغىپ، باشقىلار بىلەن ئورتاق ئاساسقا ئىگە بولغان - بولمىغانلىقىغا قارايدۇ.» ھالبۇكى ئەر جىنسلار بولسا رىقابەتلىشىشكە قاراپ ئېغىپ، باشقىلار بىلەن يۇقىرى - تۆۋەنلىكنى تالىشىدۇ.

كانادالىق پسىخولوگ باربارا.مولۇنجىرونىڭ تەتقىقاتىدا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلگەن: «ئوغۇل بالا بىلەن قىز بالىنىڭ خەتەرلىك ھەرىكەتكە بولغان كۆزقارىشى ئوخشىمايدۇ، يوشۇرۇن خەتەرگە دۇچ كەلگەن چاغدا، ئايال جىنسلار ھەمىشە ئۆزىنىڭ زەخىملىنىپ قېلىش - قالماسلىقىنى ئەستايىدىللىق بىلەن ئويلاپ، ئاسانلىقچە ئالغا ئىلگىرىلىمەيدۇ؛ ئەمما ئوغۇل بالىلار دائىم خەتەرنى تۆۋەن چاغلاپ، ھەتتا خەتەرنىڭ مەۋجۇتلىقىنى ھېس قىلالمايدۇ، بەلگىلىك خەتەرنىڭ بارلىقىنى سەزگەن تەقدىردىمۇ، ئۇلار سىناپ بېقىشنى تاللايدۇ.»

ئويۇن ئويناشتا ئوغۇل بالىلار خەتەرلىك ئويۇنلارنى ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ، ئويۇنچۇقلاردىن پايدىلىنىپ ھەر خىل ئۆي - ئىمارەت، راكېتا، ئايروپىلان، ماشىنا قاتارلىقلارنى ياساپ ئويناشنى ياقتۇرىدۇ. توپلىشىپ ئوينايدىغان ئويۇنلاردا ئوغۇل بالىلار ئوغۇللارنى، قىز بالىلار قىزلارنى تاللاشنى خالايدۇ. ئوغۇل بالىلار ئىككىدىن ئارتۇق ئادەمدىن تۈزۈلگەن توپ بولۇپ ئويۇشۇپ بىرلىكتە ئويناشنى ياكى رىقابەت خاراكتېرىدىكى سوقۇش (جەڭ) ئويۇنلىرىنى ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ، قىز بالىلار ئىككىلا ئادەم بىلەن باردى - كەلدى قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپ باسقۇچىدا، ئوغۇل بالىلارنىڭ بىللە ئوينايدىغان ھەمراھلار توپىنىڭ كۆلىمى تېخىمۇ چوڭىيىدۇ، ئەمما قىز بالىلار ئىككى ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى يېقىنچىلىق مۇناسىۋەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى تېخىمۇ ياخشى كۆرىدۇ. ئوغۇل بالىلارنىڭ بىللە ئوينايدىغان ھەمراھلىرى ئارىسىدا ئوگايلا

توقۇنۇش يۈز بېرىپ تۇرىدۇ.

سەككىزىنچى، ئاتا — ئەركەكلىككە يول باشلىغۇچىدۇر

1. ئاتا — ئوغلىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم ئەر كىشى.

ئامېرىكىلىق مەشھۇر پسىخولوگ دوپسون مۇنداق دەپ قارايدۇ: «بىر ئوغۇل بالا بىلەن بىر مۇناسىپ ئەر كىشى بىللە بولغاندا، بۇ ئوغۇل بالا مەڭگۈ قىڭغىر يولغا مېڭىپ قالمايدۇ.»

سۇن يۈنشياۋ ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ: «ئاتا مېھرى بىلەن ئانا مېھرى ئوخشىمايدۇ، ئۇزۇندىن بۇيان، بىز ھەممىشە ئانا مېھرىنىڭ كۈچىنى گەۋدىلەندۈرۈشكە ئادەتلىنىپ كېتىپ، ئانا مېھرىنىڭ يۈكسەكلىكىنى تەكىتلەپ كەلدۇق، لېكىن ئەمەلىيەتتە، ئاتا مېھرىنىڭ كۈچ-قۇدرىتىمۇ ئوخشاشلا ئۇلۇغدۇر. خۇددى بىر قۇشنىڭ ئىككى قانىتى، بىر ئادەمنىڭ ئىككى پۇتى بولغىنىدەك، ئاتا مېھرى بىلەن ئانا مېھرىنىڭ بىرسى كەم بولسا بولمايدۇ، ئورنىنى ھېچنېمە ئالالمايدۇ.»

بالىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدىكى نۇرغۇن تەرەپلەردە ئاتا غايەت زور رول ئوينايدۇ، ئاتا مېھرى بالىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا ئۆزگىچە خاس قىممەتكە ئىگە.

بالىنىڭ ئائىلىدە ئاتا بىلەن بىللە بولۇش پۇرسىتى قانچە كۆپ، ۋاقتى قانچە ئۇزۇن بولسا، بالىنىڭ ئەقىل-پاراستىمۇ شۇنچە تەرەققىي قىلىدۇ. كىچىكىدىن ئاتىسىنىڭ تەربىيەسىدە چوڭ بولغان بالىنىڭ ئەقىل بۆلۈنمىسى يۇقىرى، كۈچ-قۇۋۋىتى تولۇق، مۇناسىۋەتكە ماھىر، ئۆگىنىش نەتىجىسى ياخشى بولىدۇ.

ئاتا تەربىيەسى دەل ئۆزگىچە خاس قىممەتكە ئىگە بولغانلىقتىن، بالىلارنى تەربىيەلەش مۇتلەق ھالدا پەقەت ئانىنىڭلا ئىشى بولۇپلا قالماستىن، ئاتىمۇ ئوخشاشلا غايەت زور مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى، بالىنى پەقەت بېقىشنىلا بىلىپ، تەربىيەلەشنى بىلمەسلىكتىن ئىبارەت بالا تەربىيەلەش مەسىلىسىدە ئاتىنىڭ ئورنى قەتئىي كەم بولماسلىقى كېرەك.

ئاتا — ئوغلىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم ئەر كىشى، پەقەت ئاتىلا ئەركەكلىك ئوبرازىنى ھەم ئەڭ مۇھىم بولغان ئۈلگە ئوبرازىنى يارىتالايدۇ.

ئاتا — ئوغۇل بالىنىڭ ئەركەكلىك مىجەز-خۇلقىنىڭ مەنبەسى بولۇپ، ئاتا ئوغۇل بالىنىڭ جىنسىي پەرق رولىنىڭ شەكىللىنىشى، جىنسىي پەرق ھەرىكىتىنىڭ يارىتىلىشى ھەمدە جىنسىي پەرقنىڭ ئىجتىمائىيلىشىشىنىڭ تاماملىنىشىغا نىسبەتەن ھەل قىلغۇچ خاراكتېرلىك تەسىر كۆرسىتىدۇ.

ئوغۇل بالىنىڭ ئەر جىنسقا بولغان تونۇشى ئاتىدىن باشلىنىدۇ. ئوغۇل بالا قانداق قىلىپ پۇت دەسسەپ تۇرۇشنى، ئادەم ۋە نەرسىلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىشنى ۋە ئايال جىنسلارغا قانداق كۆيۈنۈشنى ئاتىدىن ئۆگىنىدۇ. شۇڭا، نۇرغۇن ئوغۇل بالىلار چوڭ بولغانسېرى ئاتىسىغا ئوخشاپ قالىدۇ.

تەتقىقاتتا بايقىلىشىچە، ئەركەكلىك جاسارىتىگە تولۇپ-تاشقان ئوغۇل بالىلارنىڭ ئاتىسىنىڭ بېقىپ تەربىيەلەش ھەرىكىتى ئادەتتە كەسكىن ھەم نوپۇزلۇق بولىدىكەن. ئەكسىچە، ئەگەر ئاتىسى ئائىلىدە ئاجىز ھەم ئىقتىدارسىز، ئانىسى ھۆكۈمران ئورۇندا بولسا، ئۇ ھالدا، ئوغۇل بالىنىڭ ئەر جىنسنىڭ جىنسىي پەرقىگە بولغان تونۇشى ئېغىر زىيانغا ئۇچراپ، ئوغۇل بالىنىڭ ئايال جىنسلىشىش مىجەز-خۇلقى زىيادە كۆپ ئىپادىلىنىدىكەن. زەربىدارلىق (ھۇجۇمچىلىق) ھەرىكىتى بەكمۇ يۇقىرى بولغان ئوغۇل بالىنىڭ كۆپ ھاللاردا ئاجىز ھەم رولىنى جارى قىلدۇرالمايدىغان بىر ئاتىسى بولىدىكەن، ھالبۇكى، خىجىلچان ھەم ئۆزىنى تۆۋەن چاغلايدىغان ئوغۇل بالىنىڭ ئاتىسىنىڭ نۇرغۇن ھەرىكەتلىرى ئۆز بېشىمچى بولۇپ، ئوغۇل بالا بىلەن كارى بولمايدىكەن.

2. ئوغۇل بالا ئاتىسىنى دورايدۇ

دوراش — ئوغۇل بالىنىڭ جىنسىي پەرق رولىنىڭ شەكىللىنىشىدىكى ئاساسلىق يول. ئاتا ئوغۇل بالىنى بىر خىل ئەر جىنسنىڭ ئاساسىي ئەندىزىسى بىلەن تەمىنلەيدۇ، ئوغۇل بالا كۆزىتىش ۋە دوراش ئارقىلىق ئەر كىشىنىڭ ئادەم ۋە نەرسىلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىشنى ۋە مەسىلىلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى ئاتىدىن ئۆگىنىدۇ.

ئاتا-ئانا بىلەن بالىنىڭ ئۆزئارا ھەرىكىتىدە، ئانا بىلەن بالىنىڭ بەدەن ئۇچرىشىشى ۋە تىل ئالماشتۇرۇشى كۆپ بولىدۇ، ئەمما ئاتىنىڭ بەدەن ھەرىكىتى ئارقىلىق بالا بىلەن ئويۇن ئويناش شەكلىدىكى ئالماشتۇرۇشى كۆپ بولىدۇ. توقۇنۇشقا دۇچ كەلگەندە، ئانىلاردا بالىنىڭ رايىغا بېقىش خاھىشى بولىدۇ، ئەمما ئاتىلار بالىنىڭ «قەددىنى كۆتىرىش»گە ئەھمىيەت بېرىدۇ؛ بالىلار قىيىنچىلىققا ئۇچ-

رىغاندا، ئانىلاردا دەرھال بالىغا ياردەم قىلىش خاھىشى بولىدۇ، ئەمما ئاتىلار كۆپ ھاللاردا بالىغا ئۆزىنىڭ ئەقىل - پاراستى ۋە ئىقتىدارىنى ئىشقا سېلىشنى ئەسكەرتىپ، بۇ ئارقىلىق ئىرادە خىسلىتى ۋە مەسىلىنى ھەل قىلىش جەھەتتە يېتەرلىك چېنىقىشقا ئىگە قىلىدۇ.

خۇددى سۇن يۇنشياۋ ئەپەندى ئېيتقاندەك: «ئومۇمەن، ئاتىلار ئوغۇل بالىلارنىڭ ئەركەكلىك جاسارىتىنى يېتىلدۇرۇش، ئوغۇل بالىلارنىڭ مۇستەقىللىق، مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە تەۋەككۈل قىلىش جەھەتتىكى ئالغا ئىلگىرىلەش روھىنى يېتىلدۇرۇش ۋە ئوغۇل بالىلارنىڭ بەدەن قامىتىنى ساغلاملاشتۇرۇش جەھەتلەردە ئىنتايىن چوڭ رول ئوينايدۇ.»

ئەلۋەتتە، ئاتىنىڭ ئوغۇل بالىغا نىسبەتەن «تېخىمۇ مۇھىم» لىقىدىن ئىبارەت بۇ خىل كۆزقاراش، ئانىلارنىڭ ئوغۇل بالىلارنى تەربىيەلەپ ئۆستۈرۈش جەريانىدىكى مۇھىملىقىنى ئىنكار قىلمايدۇ، بۇ يەردە مەن پەقەت ئاتىنىڭ ئوغۇل بالىلارنىڭ ئەركەكلىك جاسارىتىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈش جەھەتتە ئوينايدىغان رولىنى ئانىلار بىلەن سېلىشتۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنى، ئاتىنىڭ ئوغۇل بالىنى ھەقىقىي ئەركەك ۋە مەسئۇلىيەتچان ئەزىمەت قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقىشتىكى يول باشلىغۇچى ئىكەنلىكىنى تەكىتلىمەكچى.

3. ئاتا بولغۇچى ئالدى بىلەن پوزىتسىيەسىنى توغرىلىشى كېرەك

لۇ شۇن مۇنداق دېگەن ئىدى: «بالىسىغا ئىچ ئاغرىتمايدىغان ئاتا يوق.» ئاتىلار ياخشى ئاتا بولۇشنى بىر خىل يۈكسەك شان - شەرەپ دەپ تونۇپ، ئەنئەنىۋى جىنسىي پەرقىنىڭ ئۆلۈك تەسىرىنى باتۇرلۇق بىلەن بۇزۇپ تاشلاپ، ئەنئەنىۋى بېقىپ تەربىيەلەش پوزىتسىيەسىنى ئۆزگەرتىپ، بالىنى تەربىيەلەپ ئۆستۈرۈشنى ئاتىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچى ۋە مەسئۇلىيىتى دەپ بىلىشى كېرەك.

ئوغۇل بالا ئاتىنى ئۈلگە قىلىدۇ. ئاتىنىڭ ھەر بىر سۆز - ھەرىكىتى ۋە قول - پۇتلىرىنىڭ ھەممىسى ئىستىخىيىلىك ھالدا بالىنىڭ دورايدىغان ئوبيېكتىدۇر. ئوغۇل بالىنىڭ ئەر جىنسىقا بولغان چۈشەنچىسى، مىجەز - خۇلقى، ئەركەكلىك جاسارىتى، مەسئۇلىيەتچانلىقى ئاتىدىن باشلىنىدۇ.

سۇن يۇنشياۋ ئەپەندى مۇنداق دەيدۇ: «بىر لاياقەتلىك ئاتىنىڭ يېنىدا تۇرۇشىنىڭ ئۆزى ئوغۇل بالىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىنىڭ كاپالىتىدۇر. ئەگەر ئۇ ئۇدا ھەمراھ بولۇپ يېنىدا تۇرغاندا، ئاتا ئوغۇل بالىنىڭ قەلبىدىكى قەھرىمانغا ئايلىنىپ، ئۇنىڭغا كۈچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئىشەنچ بېرىدۇ، ئۇنى يېتەكلەيدۇ. ئەگەر بۇ قەھرىمان مەۋجۇد بولمىغاندا، ئوغۇل بالىنىڭ خاراكتېرى شەكىللىنىدىغان ئاچقۇچلۇق پەيتتە ئۇنىڭ روھى (قەلبى) قۇرۇق پېتى بوش قالىدۇ، ئەركەكلىك جاسارىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا كۆلەڭگە پەيدا قىلىدۇ.»

بالا بولمىسا «ئاتا» ۋە «دادا» بولمايدۇ، «ئاتا» ۋە «دادا» دېگەن بۇ نام بىلەن بالىنىڭ يېشى تەڭ، شۇڭا، ئاتىلار شۇنى ئېسىدە تۇتۇشى كېرەككى، بالا تۇغۇلغان بىرىنچى كۈن ياخشى دادىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسىدۇر.

بىر ياخشى ئاتا بولۇپ چىقىش ئۈچۈن، ئوغلى تۇغۇلغان بىرىنچى كۈندىن باشلاپلا، ئۇنى بېقىپ تەربىيەلەشكە كۆپلەپ ۋاقىت سەرپ قىلىشقا چىداشلىق بېرىش كېرەك. ئوغلىنىڭ ھەقىقىي بىر ئەركەك بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن، ئاتا بولغۇچى بەلگىلىك قۇربان بېرىشكە رازى بولۇشى، ھەتتا بىر قەدەر زور قۇربانلىقلارنى بېرىشى كېرەك، چۈنكى ئوغلىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئاتىنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ مۇھىم مۇقەددەس ئىشتۇر.

(داۋامى بار)

ئاپتور: شىنجاڭ فۇكاڭ شەرقىي جۇڭغارىيە نېفىت بازىسى شەرقىي جۇڭغارىيە نېفىت ئېلىش زاۋۇتى قوغداش بۆلۈمىدە.

جىددىي بىلدۈرگۈ

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» تەھرىر بۆلۈمى تۆۋەندىكى ئادرېسقا يەنى: ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي دوستلۇق يولى شىمالىي 1 - كوچا 43 - نومۇر (乌市友好北路北 1 街 43 号) (ئەسلىدىكى جۇڭگو شىنجاڭ خەلقئارالىق كۆرگەزمە مەركىزى بىناسى) غا يۆتكەلدى. پوچتا نومۇرى: 830011، تېلېفون: 2856942 (0991)، ۋاقىپلانغايسىزلەر.

ھۆرمەت بىلەن: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىراتى

مەن ئالمىدىن سورىدىم

سورىدىم مەن قىزىل ئالمىدىن:
كىمنىڭ چوغدەك يۈرىكى سەن؟
جاۋاب بەردى ئالمىمۇ بىردىن،
تېخىمۇ قىزىل سۈكۈتى بىلەن.

ئالما تاتلىقى يوقتۇر كۈنلەردە،
سېغىنغاندا ۋەتىنىمنى مەن.

بىردىنلا يامغۇر ياغدى يات يەردە،
ئۇيغۇرچە سۆزلەرنى پۈرايمەن نەم.

كۆرۈپ تۇرىدۇ ھەر بىر سۆز مېنى،
بارلىق سېنىڭ سۆزلىرىڭ ئىگەم.
سورىدى ئالەم: — يۈرىكىم قېنى؟
قۇياش بىز ئۈچۈن سوقارئىكەن.

ئەرەب يېزىسىنى سىزدىم ئۈچ سائەت

تاغ بېشىدا ئاق بۇلۇت،
تاغ تېشىدا ئۆچكەن ئوت.
ئوت قېشىدا ئىككى ئۆچكە،
مەن بىلەن ئايلاندى ئۆچكە.

ئادەم توپىدىن ئايرىدە بولغان،
بۇ يەردىكى توپا ئەرەبمۇ؟
بىر توپ ئۇيغۇر ئاسماننى تۇتقان،
بىز توپىمۇ شامالدا ئۇچقان؟
مەن ئېگىزدە
پەس ھويلىدا —

چىمدەك ئەركىن كىشىلەر،
ئايال مەڭگۈ بىر چىشلەم،
بۇندا بىر ئەر تۆت چىشلەر.
سائەت بىردە ماي يولنى سىزدىم،
ئاق رەڭگە قايتماس ماشىنام تېزدىن،
سائەت ئىككىدە سىزدىم پېشىننى،
ناماز ۋاقتى ئاز قالغان بىزدىن.
ئۈچ سائەت سىزدىم تىمتاس يېزىنى،
مەڭگۈلۈك چۈشمەكتە پەسكە ئېگىزدىن.

بىر گۈل ئاز قاپتۇ چاق ئىزىغا،
سىزدىم ئۇنى قىزىل سۆز بىلەن.
ئوت يالقۇنى كىردى يېزىغا،
سىزىپ چىقتىم قارا كۆز بىلەن.

ئەدەبىيات گۈلزارى

گۈل تېرىدىم ئىچىڭگە

— «تارىخى رەشىدى»نىڭ ئۇيغۇرچە نەشرىنى ئوقۇپ

قولۇم كوچىلارغا ئۇرۇلماقتا
خالتا كوچىلاردىن چىقىپ كېتىپ،
كەلدىم بىر جۈملىنىڭ ئاخىرىغا،
پۈتۈم جەسەدلەرگە پۇتلىشىپ
ئېتىم قۇملۇققا قالدى پېتىپ.

بىر ئادەم مىڭ پاتمان غەمگە پېتىپ،
ھەرپلەر ئوردىسىغا كەلدى يېتىپ.
بىر خەلق چېچىلغان تۈن ئاسمىنىغا،
كىم قويسۇن مەڭگۈلۈك يولنى كۆرسىتىپ

ئابدۇرەشىدخان،
يېزىلمىغان ئاق بەتتىن چىقىپ،
ئولتۇردى ۋە ئۆلتۇردى شۇ ئان.
ئېقىپ تۇرىدۇ سۈكۈت بىلەن قان،
تېڭىلغان ئاغزىدىن شورلۇق يەرلەرنىڭ ...

— «تارىخي رەشىد»نى مانا مەن يازغان !،

ۋارقىرار ئەرۋاھى مىرزا ھەيدەرنىڭ،
كوچىلىرىدا قۇملۇق شەھەرنىڭ.

قار كەشمىر تېغىدا،
يار — ئاق يۈزى دەپتەرنىڭ،
ۋاراقلاپ ئېچىپ، نازۇك بىر قاتلاپ
تېگىگە يەتكىلى بولسۇن قانداقمۇ
جان بىلەن يازغان ئىسسىق خەتلەرنىڭ؟

قۇرلىرىڭ ئارا قارىغۇ مەن ئازغان،
قولىرىڭ مۇخەممەس ئىلاھىم يازغان.

يىرتىق تۇرىدۇ ئالدى كەينى تەڭ،
كەينى كۆپ چېكىت، ئالدى زۇلمەت رەڭ
تارىخ ئىچىدە ئۇرماقتىمەن لەڭ.
دۇنيا چۆل بولدى بىر بەتنى ئاچسام،
چۆل ئىچىدىن مەن يۈگۈرۈپ چىقىپ،
گۈل تېرىدىم ئىچىڭگە ئاخشام.

قۇدۇق

بىر تۈپ كۆكنار قۇدۇق بويىدا،
بىر توپ ئاتلىق ئاق بۇلۇتلاردا.
تۈنيۇقۇق خاقان توختاتتى ئاتنى،
قۇدۇق ئىچىدە ھۆل، ئاپپاق سەھەر...

ئۇخلىيالماي چۈش كۆرسە ئەگەر،
يۇندا يولى بۇزۇلغان شەھەر
ئۇنىڭ قەدىم كوچىلىرىدىن
ئەپيۇن گۈلىنىڭ پۇرىقى كېلەر...

بىر ئۇيغۇر ئىشچى
بېشىنى تىقىپ
چىقارغۇچە لاي،
يۇندا قۇدۇقىدا
كۆردى ئاي.

مەن بولسام تاڭ ئاتقان شېئىر ئىچىدە،
ئىچمەكتىمەن ئەتىگەنلىك چاي.

ۋاڭگوكىنىڭ ئايىغى

خۇدا ئىككى پۇت سىزدى،
ۋاڭگوكىنىڭ جۇپ پۇتىنى.
بىر جۇپ ئاياغ سىزدى ۋاڭگوك
مەشھۇر رەسسام ئاتىدۇق.

پۇتى كېتىپ ۋاڭگوكىنىڭ،
قاپتۇ قۇرۇق ئايىغى
بۇ رەسىملىك كىتابتا.

بىر جۇپ ئاياغ شۇ تاپتا،
رەڭسىز قاراپ تۇرماقتا.

چىدىيالماي قاراشقا
بىر جۇپ كونا ئاياغقا،
يۈرەك باغرىم ئېزىلىپ
ئېلىپ ماڭدىم مايلاشقا
رەسىمدىكى ئاياغنى.

موزدۇز كۈلۈپ تۇراتتى،
ئاياغلىرى يىغلايتتى،
باشلىغاندا ياماشقا.

بەك ئالدىراپ بەك چاپقان
توختاپ قالغان تېز ئۆتۈك.
تۇمشۇقىنى ئەپقاچقان
نازۇك ئۆتۈك — قىز ئۆتۈك.
مۇنداق دەيدۇ ئاياغلار:
«سىلەر يوق پۇت، بىز ئۆتۈك»
ۋاڭگوكىنىڭ ئايىغىنى مەن،
يەنە قويۇپ قويدۇم رەسىمگە،
بىر پۇت كېلىپ قېلىشتىن بۇرۇن
بىر كىم كۆرۈپ قېلىشتىن بۇرۇن...
ئايىغى قالدى مەڭگۈلۈك ئاياغ
ۋاڭگوك كەتتى يالىڭاياق
پەرۋەردىگار قېشىغا.

قارىمۇقارشىلىقنىڭ بىرلىكى

ئىسسىق تېرىسىگە
كىردىم تالانىڭ

پاتمىچۇق قارايدۇ
بېشىنى چىقىرىپ
سالقىن كامادىن

ئارىمىزدا تام

كوچا ئوڭغۇل - دوڭغۇل
ماڭسام مايماق
ماڭالماي چوڭقۇر
پاتمىچۇق كۆرۈپ قېلىپ

مېنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ
تىللىماقتا ناز قىلىپ
سەت تاز ! مايماق تاز!

مىدىرلاپ نەم تىلى
پاتمىچۇق سايرىدى
«ئەسكى ئوغرى، سەت ئوغرى !»
تەنلىرىم يايرىدى

پاتمىچۇق چوكۇلدار
ئاپتاپنى مەدھىيەلەپ
مەن قارغايمەن ئاپتاپنى
شورۇلداپ تەرلەپ

كەچ كىرگەندە سۆزلەر ئارا مەن

ئالما پىشتى قۇملۇقتا چۈشتى،
قىزارغان سۆزلەردە كۆردۈم مەن كۈننى .

سۆگەت سايىسىنى ئۈركۈتۈۋەتمەي دەپ،
ئاۋايلاپ دەسسەپ ماڭدىم يولۇمنى.

سۇدا ئېرىدى، تاشتى ئۇيىدى
غېرىبلىق بېلىقتەك تۇتتۇم گۇگۇمنى.

قاراڭغۇ چۈشمەكتە چاچتەك يېيىلىپ،
يالىڭاچ دەريا تېپچەكلەر قۇمنى.

مەن يۇلتۇزلارنىڭ نەزەربەنتىدە،
سەن مەنە دەشتىدە تارتتىڭ زوقۇمنى.

تۈن سۈزۈك تىلىمنى قورشىغان يەردە،
ئاچ قاپىيەدە ئاچتىم ئۆيۈمنى.

ساقلاپ ئولتۇرغان قاتىل كىتابخان
يوشۇرۇش مۇمكىنمۇ سەندىن ئۆزۈمنى؟

سۆزلەر ئارا مەن، نىمجان يارامەن
گاچچىدە ئۈزۈپ قويدۇڭ سۆزۈمنى.

سەن ئىشنى تۈگىتىپ چىقىۋاتقاندا
مەن قارا قاندا يۇمدۇم كۆزۈمنى.

سۆزنىڭ پوستى يېرىلدى

ئانار كىمگە بېرىلدى؟
ئالدىم كۈزنىڭ قولىدىن.
سۆزنىڭ پوستى يېرىلدى،
پىشقان ئۇيغۇر تىلىدىن.

تۆت پەسىلسىز دەرەخ بىز،
شېرىن بولغاچ مېۋىمىز.
شۇ ئاداققى كۈنگىچە
چەكلىۋەتكەن ئىگىمىز.

چىقار چاغدا جەننەتتىن
ئانار تېنىڭ يېرىلدى،
نېئمەت قىلىپ بېرىلدى
يۈتكەن مەنە تىلىمغا.

مېنىڭ تىلىم باغلانغان
سېھىردىن كەلگەن مەنىگە،
مېنىڭ قولۇم باغلانغان
كىرىش ئۈچۈن شېئىردىن
ئىنسانىيەت قەلبىگە.

گېئومېتىرىيەلىك نۇقسان ۋە سىممېتىرىك گۈزەللىك

ئەر سوزۇلۇپ ياتقاندا
كېچىدىن پۇتى چىقىپ قالدى.
ئايال كۆزىنى ئاچقاندا
چاچ قىسقۇچى كېچىنى قىسىۋالدى.
گېئومېتىرىيەلىك نۇقسانى ئىككى ئادەمنىڭ
سىممېتىرىك گۈزەللىكى ئىدى ئالەمنىڭ.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم

ماقالە ئالۋېڭى قاچان تۈگەيدۇ

ئىقتىساد پەنلىرى دوكتورى دولقۇن قادىر بىلەن سۆھبەت

ئۇنۋان مەسىلىسى ئوقۇتقۇچى ۋە كەسپىي خادىملارنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم مەسىلە. ئېلىمىزدىكى ئوقۇتقۇچى ۋە كەسپىي خادىملار ئۇنۋان ئېلىش ئۈچۈن مەملىكەت دەرىجىلىك، ئۆلكە دەرىجىلىك نۇقتىلىق ئىلمىي ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىشى كېرەك. دېمەك نۇقتىلىق ژۇرناللار ئۇنۋان ئېلىشنىڭ مۇھىم ئۆتكىلى ھېسابلىنىدۇ. لېكىن، ئالىي مەكتەپ ۋە كەسپىي ئورۇنلار نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىشنى زىيالىيلارنىڭ كەسپىي نەتىجىسىنى ئۆلچەشنىڭ مۇتلەق ئۆلچىمى قـ-لىشىپ، ئۇلارنىڭ ئومۇمىي نەتىجىسى ۋە باشقا ئەمگەكلىرىنى تولۇق كۆزدە تۇتمىغاچقا، ، بىر قىسىم نۇقتىلىق ژۇرناللار ماقالە ئېلان قىلىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن پۇل ئالىدىغان، ماقالە ئېلان قىلىشنى پۇل يىغىۋېلىشنىڭ ۋاستىسىگە ئايلاندۇرۇۋالىدىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىۋاتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىلىم ھاۋاسى-نىڭ ساپلىقىغا تەسىر كۆرسىتىۋاتىدۇ. ئۇنداقتا نۇقتىلىق ژۇرنال دېگەن زادى نېمە؟ نۆۋەتتە ئېلىمىزدە قانچىلىك نۇقتىلىق ژۇرنال بار؟ نۇقتىلىق ژۇرناللارنىڭ ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن پۇل ئېلىش قىلمى-شىغا قارىتا دۆلەتنىڭ بەلگىلىمىسى بارمۇ - يوقمۇ؟ چەت ئەللەرنىڭ نۇقتىلىق ژۇرنال ئەھۋاللىرى قانداق؟ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ بىز بۇ ساندا مەركىزىي خەلق رادىيو ئىستانسىسى ئۇيغۇرچە چاستوتىسىنىڭ مۇخبىرى ئابدۇرۇسۇل ئاب-دۇرېھىم بىلەن ئىقتىساد پەنلىرى دوكتورى، مىللەتلەر نەشرىياتىنىڭ كاندىدات ئالىي مۇھەررىرى دولقۇن قادىرنىڭ مۇشۇ ھەقتە ئېلىپ بارغان سۆھبىتىنى دىققىتىڭلارغا سۇنىمىز.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: دولقۇن، ياخشىمۇسىز. ھەم-مىمىزگە مەلۇم، «نۇقتىلىق ژۇرنال» دېگەن بۇ ئىسىمنى بىز ھەر دائىم ئاڭلاپ تۇرىمىز، نۇقتىلىق ژۇرنال ئوقۇتقۇچىلار ۋە كەسپىي خادىملارنىڭ ماقالە ئېلان قىلىپ ئۇنۋان ئېلىشى-دىكى بىر مۇھىم ئۆتكەل. مېنىڭچە، نۇقتىلىق ژۇرناللار ۋە ئوقۇتقۇچى ، كەسپىي خادىملارنىڭ نۇقتىلىق ژۇرناللارغا ھەقلىق ماقالە يېزىپ ئۇنۋان ئېلىشى ئۈستىدە توختىلىشتىن بۇرۇن، نۇقتىلىق ژۇرنالنىڭ زادى قانداق ئۇقۇم ئىكەنلىكى توغرىسىدا چۈشەنچە بېرىش تولىمۇ زۆرۈر دەپ ئويلايمەن.

دولقۇن قادىر: «نۇقتىلىق ژۇرنال» دېگەن بۇ ئۇقۇمنى تۇنجى بولۇپ ياۋروپالىق ئالىملار ئوتتۇرىغا قويغان. 1931-يىلى ئەنگلىيەلىك ئالىملار مەلۇم ۋاقىتتا مەلۇم پەن بويىچە ئېلان قىلىنغان مۇھىم ماقالىلارنىڭ كۆپ قىسمىنىڭ

يۈز مۇيۈز

ئۇچتىن بىر قىسىم ژۇرنالغا مەركەزلىشىپ قالىدىغانلىقىنى بايقىغان. 1967ـ يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى پەن-مائارىپ،مەدەنىيەت تەشكىلاتىنىڭ تەكشۈرۈشىگە قارىغاندا، ھەرقايسى ئىلىم ساھەسىدە ئېلان قىلىنغان 75 پىرسەنت ماقالە 10 پىرسەنت ئاساسلىق ژۇرنالغا مەركەزلىشىپ قالىدىكەن. تەتقىقاتچىلار مۇشۇ خىل ئەھۋالنى كۆزدە تۇتۇپ، «نۇقتىلىق ژۇرنال» دېگەن بۇ ئۇقۇمنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئىلىم ساھەسىدىكى بەزىبىر نوپۇزلۇق ئورگانلار بۇ ژۇرناللارنى قەرەللىك باھالاپ چىقىپ، تەتقىقات ئورۇنلىرىنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇنغان. دېمەك، ئەسلى كېلىپ چىقىش نۇقتىسىدىن قارىغاندا نوپۇزلۇق ژۇرنال ئىلىمنىڭ تەرەققىياتىغا تۆرتكە بولىدىغان بىر ياخشى ۋاستە ھەم ئاۋامنىڭ، مۇناسىۋەتلىك تەتقىقات ئورۇنلىرىنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇنۇلىدىغان ئاكتىپ مەنىدىكى بىر ھەرىكەت ھېسابلىنىدۇ.

نۆۋەتتە، خەلقئارادا مۇنداق بىر نەچچە خىل نۇقتىلىق ژۇرنال سىستېمىسى كەڭ قوللىنىلىۋاتىدۇ. تەبىئىي پەن ساھەسىدە (Science Citation Index)SCI، (The Engineering Index)EI، (Index to Scientific &Technical Proceedings)ISTP دىن ئىبارەت ئۈچ نۇقتىلىق ژۇرنال سىستېمىسى بار، (Social Sciences Citation Index) SSCI بولسا ئىجتىمائىي پەن ساھەسىدىكى خەلقئارالىق نۇقتىلىق ژۇرنال سىستېمىسى ھېسابلىنىدۇ .دۆلىتىمىزدە بولسا نۇقتىلىق ژۇرنال دېگەن بۇ ئۇقۇم 1973 ـ يىلىدىن باشلاپ چەت ئەلدىن كىرىشكە باشلىغان، ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 90 ـ يىللىرىدىن باشلاپ ھەرقايسى ساھەلەردە «نۇقتىلىق ژۇرنال» ئۇقۇمى كەڭ كۆلەمدە قوللىنىلىپ، كەسىپلەر بويىچە ئۇنىۋان باھالاشتىكى مۇھىم ئۆلچەم قىلىنغان، نۆۋەتتە، دۆلىتىمىزدە يەتتە چوڭ نۇقتىلىق ژۇرنال باھالاپ بېكىتىش سىستېمىسى بار. بۇلار ئاساسەن بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى كۇتۇپخانىسى، نەنجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى كۇتۇپخانىسى، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيەسى كۇتۇپخانىسى قاتارلىق نوپۇزلۇق ئىلمىي ئورۇنلار ژۇرناللارنى قەرەللىك باھالاپ چىقىپ، مۇندەرىجە تۇرغۇزۇپ، جەمئىيەتنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇنىدۇ. يىغىپ ئېيتقاندا، «نۇقتىلىق ژۇرنال» ئۇقۇمى ئەسلي مەنىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئىلمىي ژۇرناللارنىڭ ئىلمىي نوپۇزىنى رىقابەتكە سېلىپ تۇرىدىغان ياخشى ئىش دېيىشكە بولىدۇ. خەلقئارالىق نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان ئىلمىي ماقالىلەر ئۆز ساھەلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ، دەۋر بۆلگۈچ زور ئىلمىي نەتىجىلەرمۇ خەلقئارالىق نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىدۇ. دۆلىتىمىزدىمۇ نۇرغۇن نۇقتىلىق ئىلمىي ژۇرناللار سۈپىتىگە ئەھمىيەت بېرىپ ئۆزىنىڭ نوپۇزلۇق ئورنىنى ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق ھالدا ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: نۇقتىلىق ژۇرنالنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەھەتتە ئوينايدىغان رولى توغرىسىدا ئاز تولا چۈشەنچىگە ئىگە بولدۇق. ئۇنداقتا ھازىر ئېلىمىزدە نۇقتىلىق ژۇرناللارغا ماقالە يازىدىغانلارنىڭ سانىنى، قانچىلىك نۇقتىلىق ژۇرنال بارلىقىنى تەخمىنىي ھېسابلاپ چىققىلى بولامدۇ؟

دولقۇن قادىر: ھازىر مەملىكەت بويىچە ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان دوكتور ئاسپىرانت، ماگىستىر ئاسپىرانتلارنىڭ سانى بىر مىليون 300 مىڭدىن ئاشىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئۇنىۋان ئالىدىغان ئوقۇتقۇچى، دوختۇر ۋە باشقا ساھەلەردە ئىشلەۋاتقان كەسپىي خادىملار نەچچە مىليونغا يېتىدىكەن. دېمەك بۇلارنىڭ ھەممىسى نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىشى كېرەك. ئەمما مەملىكەت بويىچە نۇقتىلىق ژۇرنال دەپ بېكىتىلگەن ژۇرنال سانى بىلىشىمچە 6000 دىن ئاشمايدۇ. دېمەك، نەچچە مىليون ئادەم 6000 دىن ئاشمايدىغان مۇشۇ ژۇرنالدا ماقالە ئېلان قىلىشى كېرەك.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: ئاڭلىساق، ھازىر نۇقتىلىق ژۇرناللارغا ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن ھەق ئالىدىغان ئەھۋاللار باركەن، دۆلەتنىڭ مۇشۇ مەسىلە ھەققىدە چىقارغان بەلگىلىمىسى بارمۇ قانداق؟

دولقۇن قادىر: ھەق ئالىدىغان ئەھۋاللار بار، ئىگىلىشىمچە، ھازىر ئىچكىرى ئۆلكىلەردە پۇل ئېلىپ ماقالە ئېلان قىلىدىغان نۇرغۇن ژۇرناللار بار. مەسىلەن، ئۆلكە دەرىجىلىك نۇقتىلىق ژۇرنال بولسا بىر بەتكە 600 يۈەندىن 900 يۈەنگىچە پۇل ئالىدىكەن، دۆلەت دەرىجىلىك نۇقتىلىق ژۇرنال بولسا بىر بەتكە 900 يۈەندىن 1500 يۈەنگىچە بەت ھەققى ئالىدىكەن، ئەگەر ھەقىقىي ئىلمىي ساھەدىكى نۇقتىلىق ژۇرنال بولسا 6000 خەتكە 5000 يۈەندىن 18 مىڭ يۈەنگىچە ھەق ئالىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار ئىكەن. ئاڭلىشىمىزچە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىمۇ 300 يۈەندىن 400 يۈەنگىچە پۇل ئېلىپ ماقالە ئېلان قىلىدىغان ئەھۋاللار بار ئىكەن.

ھازىر دۆلەتنىڭ مۇناسىۋەتلىك باشقۇرغۇچى ئورۇنلىرد-

مۇ بۇ مەسىلىنى ھېس قىلىپ يەتتى. ماقالە ئېلان قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك مۇشۇنداق نامۇۋاپىق مەسىلىلەرنى توسۇش ھەققىدە بىر نەچچە قېتىم بەلگىلىمىلەرنى چىقاردى، 2009 ـ يىلى دۆلەتلىك ئاخبارات ـ نەشرىيات باش مەھكىمىسى ئاخبارات ژۇرنال مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جاڭ زىچىڭ ئەپەندى ئېنىق قىلىپ: «ھازىرقى نۇقتىلىق ژۇرنال باھالاش ئىشى ھۆكۈمەت ھەرىكىتى ئەمەس، جەمئىيەتتىكى ھەر خىل نۇقتىلىق ژۇرنال باھالاش ھەرىكىتىنىڭ ھۆكۈمەت بىلەن ئالاقىسى يوق،» دېدى. ھەممىمىزگە ئايان، «نۇر گېزىتى» ئېلىمىزنىڭ نەزەرىيە ساھەسىدىكى ئەڭ نوپۇزلۇق گېزىتلەرنىڭ بىرى، «نۇر گېزىتى»نىڭ 2009 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنىدىكى سانىدا مەخسۇس پۈتۈن بىر بەت ماقالە ئېلان قىلىنىپ، نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن پۇل ئېلىش مەسىلىسى تەنقىد قىلىنغان. ماقالىنىڭ ماۋزۇسى مۇنداق: «يادرولۇق ژۇرنال ئىلمىي تەتقىقاتنىڭ بىردىنبىر ئۆلچىمى بولۇپ قالماسلىقى كېرەك».

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: ئەگەر ئالىي مەكتەپلەر ۋە كەسپىي ئورۇنلار ئوقۇتقۇچى،كەسپىي خادىملارنىڭ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىشىنى كەسپىي نەتىجىسىنى ئۆلچەشنىڭ مۇتلەق، بىردىنبىر ئۆلچىمى قىلىۋالسا يەنە قانداق ئەھۋاللار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن؟

دولقۇن قادىر: ھازىر نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىش نۇرغۇن ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى، ئۇنىۋان ئالىدىغان زىيالىيلارنىڭ زىممىسىدىكى بىر يۈك بولۇپ قالدى، دېيىشكە بولىدۇ. نۇرغۇن زىيالىيلار نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ، ئەھرىلەرگە يالۋۇرۇپ، ئۆزىنىڭ يېزىشقا قۇربى يەتمىسە باشقىلارغا يازدۇرۇپ يۈرۈۋاتقان ئەھۋاللار ئەتراپىمىزدا ئاز ئەمەس. چۈنكى، ئۇلار مۇشۇ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلدۇرالىسا كەسپىي نەتىجىسى ئېتىراپ قىلىنىدۇ، مۇشۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ نەتىجىلىرى ئۆلچىنىدۇ. نۇقتىلىق ژۇرناللار ئۇنىۋان ئېلىشنىڭ ئەڭ چوڭ ئۆتكىلى ھېسابلىنىۋاتىدۇ. ئالىي مەكتەپ ۋە كەسپىي ئورۇنلارمۇ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىشنى ئۆلۈك ھالدا ئوقۇتقۇچى، زىيالىيلارنىڭ كەسپىي نەتىجىسىنى ئۆلچەشنىڭ نوقۇل ئۆلچىمى قىلىپ قويىماقتا. ھازىر بىر قىسىم جايلاردا بۇنى بىر مەمۇرىي بۇيرۇققا ئايلاندۇرۇپ قويىدىغان ئەھۋاللارمۇ بىر قەدەر ئېغىر، بۇنى بىر نامۇۋاپىق ھادىسە دېيىشكە بولىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ئۇنىۋان ئالىدىغانلارنىڭ كۆپىيىشى، ژۇرناللار مونوپوللۇق ئورنىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ، دۆلىتىمىزدە ماقالە ئېلان قىلىشقا مۇناسىۋەتلىك نۇرغۇن ساختا، بيۇروكراتلىق، چىرىكلىك ئەھۋاللىرى كۆرۈلۈپ ئىلىم دۇنياسىغا سەلبىي تەسىر كۆرسىتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئىپادىلىرى تۆۋەندىكىچە: بىر قىسىم زىيالىيلار ئۇنىۋان ئېلىش ئۈچۈن ساختا ماقالىلەرنى يېزىپ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ئېلان قىلىپ، نۇقتىلىق ژۇرناللارنىڭ ئىلمىي سۈپىتىگە تەسىر يەتكۈزمەكتە. ژۇرنال تەھرىراتى ماقالىنىڭ ئىلمىي قىممىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئېلان قىلدۇرۇش ئۈچۈن بەرگەن پۇل بىلەن ھېسابلىشىپ، بەزى تۆۋەن سەۋىيەدىكى ماقالىلەرگە «يېشىل» چىراغ يېقىپ بەرمەكتە. بەزى زىيالىيلار ئۇنىۋان ئېلىش ئۈچۈن كەڭ مەنىدىن ئىنسانىيەت، جەمئىيەت ، تار مەنىدىن ئەتراپىدىكى مۇھىت ۋە كىشىلەر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان ئەھمىيەتلىك تەتقىقات تۇرلىرىنى ئەمەس، تۈزۈك پايدىسى بولمىغان تەتقىقات تۇرلىرى ئۈچۈن پۇل خەجلەپ تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ، ماقالە يېزىپ يۈرمەكتە. «نۇقتىلىق ژۇرنال» دا ماقالە ئېلان قىلدۇرۇش ئالۋىڭى كەلتۈرۈپ چىقارغان بېسىم تۈپەيلىدىن يېزىلغان زورلانما ماقالىلەر، باشقىلارغا پۇل خەجلەپ يازدۇرغان تۇغۇندى ماقالىلەر مەتبۇئات ساھەسىنى پاخال قىلماقتا. نۆۋەتتە، مانا مۇشۇنداق بىنورمال ھادىسىلەر تۈپەيلىدىن جەمئىيەتتە زىيالىيغا، پروفېسسورغا ئىشەنمەيدىغان كۆز قاراشلار پەيدا بولدى، بۇ خىل ئەھۋالنىڭ سەۋەبى مۇرەككەپ، بۇنىڭ يىلتىزى نۇرغۇن ئىشلارغا بېرىپ چېتىلىدۇ،لېكىن سەۋەبىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ زىيالىيلار توپىغا كۆرسىتىدىغان سەلبىي تەسىرىگە ھەرگىز سەل قارىغىلى بولمايدۇ. چۈنكى زىيالىي دېمەك بىر دۆلەت، بىر مىللەتنىڭ مەنىۋى يولباشچىسى، ئاۋادا زىيالىيغا نىسبەتەن ئىشەنچ كىرىزىسى يۈز بەرسە بۇنىڭ پۈتكۈل جەمئىيەتكە كۆرسىتىدىغان يامان تەسىرى 100 يىللاپ، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزاق يىللار تۈگىمەسلىكى مۇمكىن.

ئەلۋەتتە سۈپەتكە كاپالەتلىك قىلىپ يۇقىرى سەۋىيەدە چىقىۋاتقان ژۇرناللارمۇ يوق ئەمەس، بۇلارمۇ خېلى بار. لېكىن پۇلغا، مۇناسىۋەتكە تايىنىپ ماقالە ئېلان قىلىدىغان نۇقتىلىق ژۇرناللارنىڭ سانىمۇ كۆپ بولغانلىقتىن بۇ پۈتكۈل ژۇرنالچىلىق ساھەسىنىڭ ئومۇمىي ئوبرازىغا يامان تەسىر

كۆرستىدۇ. چۈنكى، ياخشى ژۇرنالنى بەرپا قىلىشقا ئۇزاق ۋاقىت تىرىشچانلىق كېتىدۇ. ئەمما بىر ياخشى ژۇرنالنىڭ ئىناۋىتىنىڭ چۈشۈپ كېتىشى ئىنتايىن قىسقا ۋاقىتلىق بىر ئىش.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: يۇقىرىدا سىز دۆلەتلىك ئاخبارات-نەشرىيات باش مەھكىمىسى ئالاقىدار مەسئۇلىنىڭ نۇقتىلىق ژۇرناللارنى باھالاش ئىشىنىڭ ھۆكۈمەت بىلەن مۇناسىۋىتى يوقلۇقىنى ئېنىق تەكىتلىگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتتىڭىز، «نۇر گېزىتى»دە نۇقتىلىق ژۇرناللارنىڭ ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن پۇل ئېلىش مەسىلىسىنى تەنقىد قىلغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتتىڭىز، مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نۇقتىلىق ژۇرناللارنى باھالاش ۋە نۇقتىلىق ژۇرناللارنىڭ ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن پۇل ئېلىش مەسىلىسىنىڭ كۈنسېرى ئەۋج ئېلىپ كېتىشىدىكى نېگىزلىك سەۋەب زادى نېمە؟

دولقۇن قادىر: مېنىڭچە، مۇنداق ئىككى نېگىزلىك سەۋەب بار: بىرىنچى، نۆۋەتتىكى ئۇنۋان، ئىلمىي نەتىجە باھالاش سىستېمىسىدىكى قاتماللىق. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ 80-يىللىرىدىن باشلاپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى مائارىپ سىستېمىسىدا ئىلمىي ماقالىنىڭ سانىغا قاراپ ئۇنۋان ۋە ئىلمىي نەتىجە باھالايدىغان ئۇسۇل مەملىكەت بويىچە ئومۇملاشتى. دەسلەپتە بۇ ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرىنى باھالاشتىن باشلاندى، كېيىن دوكتور، ماگىستىر ئاسپىرانتلىرىنى باھالاشقا كېڭەيدى، ئاخىرىدا پۈتۈن كەسپىي ئورۇنلاردىكى خىزمەتچىلەرنىڭ ئۇنۋانىنى باھالاشقىمۇ مۇشۇ خىل ئۇسۇل قوللىنىلدى. شۇنىڭ بىلەن مەملىكەت بويىچە ئۇنۋان باھالاشتا سۈپەت قوغلاشماي سان قوغلىشىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەندى. ئىككىنچى، كەسپىي ئورۇنلار ئىسلاھاتىغا ئاساسەن نۇرغۇن ژۇرناللارغا يىللىق كىرىم ۋەزىپىسى قويۇلدى. پىلان ئىگىلىكى دەۋرىدە ژۇرناللارنىڭ كىرىمى دۆلەتتىن بىر تۇتاش ھەل قىلىناتتى، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش دەۋرىدە بۇنداق ئورۇنلارغا دۆلەتتىن ئاجرىتىلىدىغان مەخسۇس خىراجەتتىن باشقا، ئۆزىمۇ مەلۇم كىرىم قىلىش تەلىپى قويۇلدى، ھەم شۇ خىل يول ئېچىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئاشكارا-يوشۇرۇن ھالدا ماقالىغا پۇل ئېلىش تەلىپى قويۇلىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلدى. بەزى باشقۇرغۇچى ئورۇنلار بۇ خىل ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان بولسىمۇ، لېكىن كەسكىن تەدبىر قوللانمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ژۇرناللار ئۆز مەيلىچە ژۇرنال بەت سانلىرىنى كۆپەيتىپ، يەنە يىل ئاخىرىدا «قوشۇمچە سان» دېگەندەك ناملار بىلەن كۆلەملىك پۇل يىغىشقا باشلىدى.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: ئەگەر بىر ژۇرنال «نۇقتىلىق ژۇرنال» دېگەن نامغا ئېرىشسە، شۇ ژۇرنالنىڭ ئىناۋىتى ئۆسۈپ، ئىقتىسادىي كىرىمى ئاشىدىكەندە؟

دولقۇن قادىر: شۇنداق، بىر ژۇرنال نۇقتىلىق ژۇرنال تىزىملىكىگە كىرىشى بىلەنلا ئۆزلىرىگە ھەرقايسى جەھەتتىن پايدىسى كۆپ بولىدۇ. شۇڭا ھەر قېتىملىق نۇقتىلىق ژۇرنال باھالاش ئىشلىرى باشلانغان مەزگىلدە ھەرقايسى ژۇرناللار، ژۇرناللارنىڭ مەسئۇللىرىمۇ ئالدىراش بولۇپ كېتىدۇ،بۇنداق چاغدا باھالاش ھەيئىتىدىكى مۇتەخەسسىسلەر بىلەن ھەر خىل «مۇناسىۋەت»لەرنى ياخشى بىر تەرەپ قىلمىسا چوڭ مەنپەئەتتىن قۇرۇق قالىدىغان گەپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە يازغان ماقالىڭىز تەلەپكە ئۇيغۇن بولسىمۇ ئىلمىي ژۇناللاردىكى تەھرىرلەر بىلەن مۇناسىۋىتىڭىز ياخشى بولمىسا ئىشلىرىڭىز ئانچە ئوڭغا تارتىپ كەتمەيدۇ. شۇڭا، ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلىدىغان ئادەم ياكى پۇل خەجلىشى كېرەك ياكى مۇناسىۋەت تېپىشى كېرەك. ئەلۋەتتە، بۇ ئايرىم ئەھۋال، ماقالە ياخشى بولسا مۇھەررىرلەر چوقۇم ئىشلىتىدۇ. لېكىن ئوتتۇرا، تۆۋەن سەۋىيەدىكى ماقالە سانىمۇ ناھايىتى تۆۋەن بولغانلىقتىن ماقالە ئاپتورىمۇ مەلۇم ئەگرى يول ئارقىلىق ماقالىسىنى چىقىرىشقا ئۇرۇنىدۇ. مۇھەررىر بولغۇچىمۇ ئالاھىدە بىر ئىمتىيازلىق كىشىگە ئايلىنىدۇ.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: بىلىشىمىزچە، چەت ئەللەردىمۇ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىش تەلىپى قويۇلىدىكەن. چەت ئەللەردىمۇ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلسا ھەق تاپشۇرىدىغان ئىشلار بارمۇ يوقمۇ؟ ماقالىنىڭ سۈپىتىگە نىسبەتەن ئۇلارنىڭ يەنە قانداق تەلەپلىرى بار؟

دولقۇن قادىر: مېنىڭ بىلىشىمچە، چەت ئەلدىكى ئۇنىۋېرسىتېتلاردا ئوقۇتقۇچىلارغا ماقالە ئېلان قىلىش تەلىپى بار. ئەمما بۇ دۆلىتىمىزنىڭكىدەك ھەرگىز بىر ئۆلۈك مەمۇرىي بۇيرۇققا ئايلىنىپ قالمىغان. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچىلار نەچچە يىلدا بىرەر پارچە ماقالە ئېلان قىلىسىمۇ بولىدۇ ،ھەم ژۇرناللارنىڭ كەيپىياتىمۇ نىسبەتەن ساغلام بولغاچقا ئىلمىي ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلماقمۇ ئىنتايىن قىيىن، يەنى ماقالىنىڭ سۈپىتىگە بولغان تەلەپ ئالاھىدە يۇقىرى. نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا شىۋېتسىيەدە تۇرۇۋاتقان ياش ئالىم ئەسئەت سۇلايمان بېيجىڭدىن ئۆتكەندە ماڭا مۇنداق بىر ئىشنى

سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. ئەسئەت سۇلايمان ياۋروپادا تۈركولوگىيەگە ئائىت بىر ژۇرنالدا بىر ماقالە ئېلان قىلماقچى بوپتۇ ۋە ماقالىنى ژۇرنالغا ئەۋەتىپتۇ. كېيىن بۇ ژۇرنالدىن خەۋەر كېلىپ، ماقالىسىنى ئىشلىتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ماقالىنى ئەسئەت سۇلايمانغا 20 نەچچە قېتىم قايتۇرۇپ ئۇكشاتقۇزۇپتۇ. بۇنىڭدىن چەت ئەلدىكى ئىلىم مۇھىتىنىڭ نەقەدەر ساپ ئىكەنلىكىنى، ماقالىغا بولغان تەلەپنىڭ نەقەدەر يۇقىرى ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: ئېلىمىزنىڭ نۇقتىلىق ژۇرناللاردا ماقالە ئېلان قىلىش تەلىپىنىڭ تۆرتكىسىدە نۇرغۇن ماقالىلەر ئېلان قىلىنىۋاتىدۇ، بىز بۇ ماقالە ئەسەرلەرگە خەلقئارالىق نۇقتىدىن قانداق قارىشىمىز كېرەك؟ ھازىر ساقلىنىۋاتقان نۇقتىلىق ژۇرناللارنى باھالاش، ماقالە ئېلان قىلىش ئۈچۈن پۇل ئېلىش، ئۇنۋان باھالاشتا ئوقۇتقۇچىلار، زىيالىيلارنىڭ ئېلان قىلغان ماقالىسىنى مۇتلەق ئۆلچەم قىلىۋېلىش مەسىلىرىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟

دولقۇن قادىر: ھازىر دۆلىتىمىز ماقالە سانى جەھەتتە چوڭ بىر دۆلەتكە ئايلاندى، نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ماقالە ئومۇمىي سانى جەھەتتە دۇنيادا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى كۆرگەنتىم، ھازىر بىرىنچى ئورۇنغا ئۆتكەن بولۇشىمۇ مۇمكىن،لېكىن بۇ ماقالىلەرنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن پايدىلىنىش نىسبىتى ئىنتايىن تۆۋەن. ھازىر دۆلىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى ياخشى، دۆلەتنىڭ مائارىپقا ئاجراتقان خىراجىتىمۇ يۇقىرى، نۇرغۇن ئالىي مەكتەپلەردە پۇل كەم ئەمەس. ئالىي مەكتەپلەردە ئېسىل بىنالار بەس-بەس بىلەن سېلىنىۋاتىدۇ، زور سوممىلىق تەتقىقات تۈرلىرى كۆپىيىۋاتىدۇ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانىمۇ ھەسسىلەپ كۆپىيىۋاتىدۇ، ئائىلىلەر پۈتۈن كۈچىنى،پۈتۈن ئىقتىسادىنى سەرپ قىلىپ بالىلىرىنى ئوقۇتىۋاتىدۇ،دېمەك سىرتقى جەھەتتىن قارىغاندا دۆلىتىمىز مائارىپقا، بىلىمگە ئەڭ ئەھمىيەت بېرىدىغان دۆلەتتەك كۆرۈنىدۇ، ئەمەلىيەتتە نۇرغۇن كارخانىلاردا يادرولۇق تېخنىكا چەت ئەلدىن كىرگۈزۈلۈۋاتىدۇ، دۆلىتىمىزدىن دۇنياۋى شۆھرەتكە ئىگە تۈزۈك ئالىملار چىقمايۋاتىدۇ، ئالىملىرىمىز نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشەلمەيۋاتىدۇ، شۇڭا، بۇگۈن سۆزلىنىۋاتقان بۇ ماقالە مەسىلىسى، دۆلىتىمىزنىڭ زىيادە سان قوغلىشىش ئەندىزىسىنىڭ بىر قىسمى دەپ قارايمەن.

مېنىڭچە، بۇ مەسىلىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئالىي مەكتەپ، كەسپىي ئورۇنلاردىكى تۈزۈلمە مەسىلىسىنى ياخشىلاش ھەققىدە ئويلىنىش كېرەك، يەنى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ۋە كەسپىي خادىملارنىڭ نەتىجىسىنى تاللاشتا ئۇلارنىڭ ئەمەلىي ئىقتىدارىنى بەكرەك كۆزدە تۇتۇش كېرەك. ماقالە ئېلان قىلىشنى ئەلۋەتتە بىر تاللاش تۈرى قىلىشقا بولىدۇ، لېكىن ئۇنى بىردىنبىر ئۆلچەم قىلىۋېلىشقا بولمايدۇ. نۇقتىلىق ژۇرنال دېگەن ئەسلىدە ياخشى بىر ئۇقۇم، شۇڭا نۇقتىلىق ژۇرناللارنىڭ ئوبرازىنى ھەممەيلەن قوغدىشىمىز كېرەك، نۇقتىلىق ژۇرنال ھەرگىز بىر قىسىم ئىمتىيازلىق كىشىلەرنىڭ مەنپەئەت گۇرۇھىغا ئايلىنىپ قالماسلىقى كېرەك.

ئۇنىڭدىن باشقا ئاڭلىسام، ئۇنۋان باھالىغاندا قايسى تىلدا ماقالە ئېلان قىلغانلىقىغا قاراپ پەرقلىق مۇئامىلە قىلىدىغان ئەھۋاللارمۇ باركەن، بەزى ئالىي مەكتەپلەردە ئۇيغۇرچە ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلسا ئاز نومۇر ھېسابلايدىغان، خەنزۇچە ماقالە ئېلان قىلسا كۆپ نومۇر ھېسابلايدىغان ئەھۋاللارنىمۇ ئاڭلىدۇق، بۇمۇ مېنىڭچە نامۇۋاپىق ئەھۋال، ئىلمىي تەتقىقاتنى ھەرقانداق تىلدا ئېلىپ بارسا بولىدۇ. بەزى تىللار ئىلمىي تەتقىقات تىلى يەنە بەزى تىللار ئىلمىي تەتقىقات تىلى ئەمەس، دەيدىغان گەپ يوق. يەنە بىرسى زىيالىيلار مۇشۇ مەسىلىدە يولباشچىلىق بىلەن ئۆزى ئۈلگە بولۇپ، توغرا، ساغلام بولغان ئىلمىي ئاتموسفېرانى ياراتسا دېيمەن، زىيالىي دېگەن ھەقىقەتكە ئەڭ يېقىن تۇرغۇچىلار بولۇشى كېرەك، كىچىككىنە بىر مەنپەئەت ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ ھالدا شامالغا ئەگىشىپ كەتمەسلىكى كېرەك. ئاخىرىدا دەيدىغىنىم دېھقان يەر تېرىيدۇ، چارۋىچى مال باقىدۇ، زىيالىي ماقالە يازىدۇ، ماقالە زىيالىينىڭ مەھسۇلاتى. شۇڭا، ئۆزىمىز ئۆمرىمىزنى ئىلىمگە ئاتىغان ئىكەنمىز، ياراتقان مۇشۇ مەھسۇلاتقا ئۆزىمىز جاۋابكار بولالمىساق، ئۆزىمىزگە يۈز كېلەلمەسەك، پۈتۈن بىر ئۆمرىمىزگە يۈز كېلەلمەيمىز، دەپ قارايمەن.

ئابدۇرۇسۇل ئابدۇرېھىم: دولقۇن، يۇقىرىدا سىز بىلەن ئوقۇتقۇچىلار، زىيالىيلارنىڭ ئۇنۋان ئېلىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان نۇقتىلىق ژۇرنال مەسىلىسى ۋە بۇ جەھەتتە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى چۆرىدىگەن ھالدا سۆھبەتلەشتۇق. زىيارىتىمنى قوبۇل قىلغىنىڭىزغا رەھمەت. بۇندىن كېيىنمۇ مۇشۇنداق ئەھمىيەتلىك تېمىلاردا داۋاملىق سۆھبەتلىشىپ تۇرۇشقا تىلەكداشمەن.

ئىسراپچىلىقمۇ تۆھپە ھېسابلىنامدۇ

بۇنىڭدىن 60 يىل بۇرۇنقى، يەنى 1952-يىلى پۈتۈن مەملىكەت تەۋەسىدە قانات يايدۇرۇلغان بىر مەيدان تەسىرى كۈچلۈك، داغدۇغىلىق «ئۈچكە قارشى ھەرىكەت»، ھازىر 60 — 70 لەرگە كىرگەن ياكى ئۇنىڭدىنمۇ ياشانغان كىشىلەرنىڭ ئېسىدە بولۇشى مۇمكىن. ئاتالمىش «ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ئەينى چاغدىكى كىچىك قىزچاقلار رېزىنكە ئاتلاش ئويۇنى ئوينىغاندا ئېيتىدىغان باللار ناخشىسىنىڭ «خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرايلى، بىيۇروكراتلىققا قارشى تۇرايلى، ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرايلى» دېگەن مىسرالىرىدا ناھايىتى روشەن ئىپادىلەنگەن.

ئەينى چاغدا 30 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان قىرانلىق مەزگىلىم ئىدى، ھازىر قېرىپ ھالىمدىن كەتتىم: 60 يىللىق ئۆمرۈم بىر كۈن، بىر كۈندىن ئۆتۈپ كەتتى، ھازىرغا قاراپ ئۆتمۈشنى ئەسلىگەندە چوڭقۇر ئويغا پاتىمەن، بۇ «ئۈچكە قارشى تۇرۇش» نىڭ ھەقىقەتەنمۇ تەس ئىش ئىكەنلىكىدىن ئەپسۇسلىنىمەن. 60 يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان، نۇرغۇن جاپا-مۇشەققەت، ئەگرى توقايلىقلارنى يېڭىپ، ئۈزۈكسىز تىرىشىش ئارقىلىق پارىخورلار ۋە بىيۇروكراتلارنى چۆچۈتىدىغان دۆلەت قانۇنى تۈزۈپ چىقىلدى. گەرچە پارىخورلۇق ۋە بىيۇروكراتلىق (ھازىر چىرىكلىشىش قوشۇلدى) بۈگۈنگە قەدەر ھەممە يەرگە يامراپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما نېمىلا دېگەن بىلەن «تايىنىدىغان قانۇن بار». مەسىلە پەقەت قانۇننى قاتتىق ئىجرا قىلىش-قىلماسلىقتا. كىشىنى تولىمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى شۇكى، دۆلەت قۇرۇلغاندىن باشلاپلا شۇنداق ئەھمىيەت بېرىۋاتسىمۇ. «ئۈچ چوڭ زىيانداش» نىڭ بىرى دەپ قارىلىپ، ئۇنىڭغا قارشى كۆرەش ئەزەلدىن توختاپ قالمىغان بولسىمۇ، ھېچقانداق بىر كىشى ئۇنى، ئەقىلگە مۇۋاپىق، قانۇنلۇق ئىش دەپ قارىمىسىمۇ، ئىسراپچىلىقنىڭ «بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ» چىداپ تۇرغۇسىز دەرىجىگە بېرىپ يېتىشى ۋە كىشىلەرنى ئامالسىز قالدۇرۇۋاتقانلىقىدۇر. ئۆز قىلمىشلىرىم ئۈستىدە ئويلانغىنىمدا، ھەر خىل شەكىلدىكى نۇرغۇن ئىسراپچىلىقنىڭ بارلىقىنى بايقايمەن. ئەتراپىمغا نەزەر سالغىنىمدا، نۇرغۇن ئىدارە، ئورۇنلار، خىزمەتلەر، قۇرۇلۇش پائالىيەتلىرىدە ئىسراپچىلىق ھەر ۋاقىت ئومۇميۈزلۈك مەۋجۇت بولۇپ، پەرق پەقەت ئىسراپ قىلىش دەرىجىسىنىڭ چوڭ-كىچىكلىكىدىلا ئىكەن.

تۇرمۇشىمىزدا سۇ، توك، گاز، ماي، تۇز، گۈرۈچ قاتارلىقلارنى ئىستېمال قىلىشتىمۇ نۇرغۇن ئىسراپچىلىقلار

تەرجىمە كۆزنىكى

مەۋجۇت بولۇپ، ئادىتىمىزگە ئايلىنىپ كەتكەنلىكتىن
ئانچە ھەيران قالمايمىز. بىر كىشى، بىر ئائىلە ئۈچۈن
ئېيتقاندا، بۇلار تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق كىچىك ئىشلار بول-
سىمۇ، ئەمما بارلىق كىشىلەرنى قوشۇپ ھېسابلىغاندا، نەتى-
جىسى كىشىنى چۆچۈتمەي قالمايدۇ.

ئەينى يىلى شائىخەيلىك بىر داستانچىنىڭ «بىر دانە
گۈرۈچنىڭ ھېكايىسى»نى ئىنتايىن جانلىق، تەسىرلىك
ئېيتىپ بەرگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە. بىراق، بۇ ھېكايىنىڭ ئۈ-
نۈممۇ يەنىلا نۆل بولدى. بەزى ئىسراپچىلىقلار ئاللىقا-
چان ئادىتىمىزگە ئايلىنىپ كەتكەن بولۇپ، ئۆزگەرتمەك-
چى بولغىنىمىزدا ھەمىشە دەسلەپ كۈچلۈك ئىرادە
تىكلەپ، ئاخىر ئاستا ـ ئاستا بوشىشىپ كېتىمىز. مەسىلەن،
ھاراق ـ تاماكا، چاي، تاتلىق ـ تۇرۇملەر، ساغلاملىق
مەھسۇلاتلىرى، كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرى ئىنتايىن
ھەشەمەتلىك ئوراپ ـ قاچىلانغاچقا سۈپەتسىز تاۋارلارنىڭ-
مۇ باھاسى ناھايىتى قىممەتلىشىپ كەتكەن ھەمدە ئاللىقا-
چان تەنقىد ئاڭلاشتىن قورقمايدىغان، تەنقىدمۇ قورقۇتال-
مايدىغان، قورقۇپ تەنقىد قىلالمايدىغان، تەنقىدلەنگەنسې-
رى داڭقى چىقىپ بازار تاپىدىغان، «پېشقەدەم تەنھەرد-
كەتچىلەر» دەك ئىستېمالچىلارنىڭ قارشى ئېلىشىغا، ياقتۇ-
رۇشىغا ئېرىشىدىغان ھالەت شەكىللەنگەن.

ھۆكۈمەت پۇلىغا چوڭ يەپ ـ چوڭ ئىچىش، سايا-
ھەت قىلىش، توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراقلاردا كاتتا زى-
ياپەت بېرىش، يىغىن ئېچىپ سوۋغات تەقدىم قىلىش،
قىزىل بولاق شۇڭغۇتۇش قاتارلىقلار ھەر ۋاقىت قىزىل
باشلىق ھۆججەتلەر، خەلقنىڭ پىكرى ئارقىلىق ئەيىبلىنىپ،
تەنقىدلىنىپ تۇرسىمۇ، ئەمما، ئەھۋالدا قىلچە ياخشىلىنىش
بولمايۋاتىدۇ. يەنە نۇرغۇن يوشۇرۇن شەكىللىك ئىسراپچى-
لىقلار مەۋجۇت بولماقتا. مەسىلەن، كىملەر ئىجاد قىلدى-
كىن، ھەر يىلى مەلۇم رەڭلىك، مەلۇم خىل پاسوندىكى
كىيىم ـ كېچەكلەر مودا بولۇپ، خانىم قىزلارنى جەلب قى-
لىدۇ. بىر نەچچە يىل ئىلگىرى مەلۇم سېرىق رەڭلىك ئا-
يالچە خۇرۇم پەلتو مودا بولغان بولۇپ، كەم دېگەندىمۇ
10 يىل كەيگىلى بولاتتى. بىراق ئىككى يىل ئۆتە ـ ئۆت-
مەيلا مودىدىن پۈتۈنلەي قالدى.

ئۇنىڭدىن باشقا ھەرخىل نامالاردىكى نۇرغۇن چوڭ ـ
كىچىك خاتىرىلەش پائالىيەتلىرى، يۇقىرى دەرىجىلىكلەر-
نىڭ ئۇچرىشىشى، بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى،
يىللىق، پەسىللىك يىغىلىشلار، تەبرىكلەش يىغىنلىرى ئەس-
لىدىلا ئارتۇقچە ئىش بولۇشىغا قارىماي، چوڭراق يىغىلىش-
لاردا يەنە كەچلىك زىياپەت ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، داڭلىق
ئارتىسلارنى تەكلىپ قىلىپ، ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل
ئويناش، ھەر خىل ماھارەتلەرنى كۆرسىتىش ئۈچۈن
نۇرغۇن كىيىم ـ كېچەكلەرنى تىكتۈرۈش زۆرۈر بولىدۇ.
تېلېۋىزىيەدىكى ئىسراپچىلىقمۇ ناھايىتى ئېغىر. پەقەت بىر
كېچىدىلا نام چىقىرىشقا ئىلھام بېرىدىغان ھەر خىل تاللاش
پائالىيەتلىرىگىلا قارايدىغان بولساق، ئۇلار شۇنچە كۆپ
پۇل، ۋاقىت، ماددىي بايلىق ۋە ئادەم كۈچى بايلىقى
سەرپ قىلىپ زادى قانچىلىك ئەمەلىي ئىجتىمائىي ۋە مەدە-
نىيەت قىممىتى يارىتالىدى.

ئەڭ قورقۇنچلۇقى قايتا ھاسىل بولمايدىغان ئېنېرگى-
يە مەنبەلىرىنىڭ كان بايلىقلىرىنىڭ رەھىمسىزلەرچە ئىسراپ
قىلىنىپ خوراپ كېتىشى، كىشىلەر نېفىتنىڭ كۈنسېرى
خوراپ تۈگەۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ ماشىنىلارنى ھەس-
سىلەپ ئىشلەپچىقىرىپ بازارغا سالماقتا. ئىلگىرى مەن ئا-
مېرىكا بىلەن ياپونىيەنى زىيارەت قىلغىنىمدا ماڭا ئەڭ
چوڭقۇر تەسىر قىلغىنى يەر شارىدىكى نېفىتنىڭ بىر قانچە
يىلغا بارا ـ بارمايلا ئۇلارنىڭ ماشىنىلىرى تەرىپىدىن ئىش-
لىتىلىپ تۈگىتىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى ئاگاھلاندۇرۇشى
بولدى. ھازىر بىزمۇ بۇ نېفىت ئىشلىتىش قوشۇنىغا قىستال-
دۇق ۋە ئالدىنقى قاتارغا ئۆتتۇق. نېفىت تەبىئەتنىڭ
نەچچە مىليون يىللاردىن بۇيان جاپالىق ئەمگىكى ئارقى-
لىق ئېچىتقان ئەڭ ئالىي دەرىجىلىك «ماۋتەي»سى
بولۇپ، 20 ـ ۋە 21 ـ ئەسىردىكى ئىنسانلار تەرىپىدىن ئىش-
لىتىلىپ تۈگەش ئېھتىماللىقى ناھايىتى يۇقىرى. ماشىنىلارنى
ياساشقا ئىشلىتىلىدىغان پولات ـ تۆمۈرمۇ قايتا ھاسىل بول-
مايدىغان بايلىق. بىراق، ماشىنىسازلىق زاۋۇتلىرى ماشىنى-
لارنى «مودا كىيىم» قاتارىدا كۆرۈپ، ھەر يىلى ھەر خىل
تىپتىكى مودا ماشىنىلارنى ياساپ بازارغا سالماقتا، نەتىجى-
دە مودىدىن قالغان ماشىنىلار ئەسكى ئاياغتەك ئەخلەت
دۆۋىسىگە تاشلانماقتا.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، يەر شارىدىكى نېفىتنىڭ زاپاس
مىقدارى نەچچە ئون يىل ئىشلىتىشكىلا يېتىدىكەن. گەرچە
كۆمۈر ۋە تۆمۈر قاتارلىقلارنىڭ زاپاس مىقدارى بىر

قەدەر مول بولسىمۇ، ئەمما ئۇلارمۇ ھامان بىر كۈنى ئىشلىتىلىپ تۈگەيدۇ. نەچچە يۈز يىللاردىن كېيىن ئىنسانلار ھېچقانداق كان بايلىقلىرى، ھەتتا بىرەر تامچە نېفىتمۇ بولمىغان يەر شارىدا ياشايدۇ. ئۇنداقتا كېيىنكى ئەۋلادلارغا نېمە دەپ چۈشەندۈرىمىز، قانداق يۈز كېلىمىز.

دۆلىتىمىز قەدىمدىن بۇيان بۇزۇپ - چېچىشقا، ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرۇپ كەلگەن. يېڭى جۇڭگودىكى ئىسراپچىلىق ھادىسىلىرىگىمۇ ئەزەلدىن ئىجابىي باھا بېرىلمىگەن، بىراق ھازىر ئىسراپچىلىق يەنىلا «گۈللەپ ياشناش»، «زور كۈچ بىلەن تەرەققىي قىلىش» ھالىتىدە تۇرماقتا. بۇنىڭ سەۋەبلىرى، بىرى ئىسراپچىلىققا قارشى ئەخلاقىي تەنقىد كۈچى يېتەرسىز بولۇش، يەنە بىر ئەڭ مۇھىم سەۋەبى قانۇن - تۈزۈم يوق بولۇش. خىيانەتچىلىك جىنايەت، بيۇروكراتلىق، مەسئۇلىيەتسىزلىكلەرمۇ قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلاردۇر. ئەمما ئىسراپچىلىق پەقەت خاتالىق ياكى كەمچىلىك بولۇپ، ھەتتا بىرەر قېتىملىق كۆلكە - چاقچاق بىلەنلا تۈگەيدۇ ياكى ھېچقانچە ئىش ھېسابلانمايدۇ، قاراپ بېقىڭ ئىسراپچىلىق سەۋەبى بىلەن تۈرمىگە كىرگەن ياكى جەرىمانە تۆلىگەنلەردىن قانچىسى بار؟

ئىقتىسادشۇناسلىقتىن قىلچە خەۋىرىم يوق، ئەمما مەن ئىقتىسادشۇناسلىققا ھامان بىر خىل سەپسەتە يوشۇرۇنغاندەكلا ھېس قىلىمەن. مەسىلەن، بىر كىچىك شەھەردىكى ئىشخانا بىنالىرىنىڭ ئاق سارايدەك ھەشەمەتلىك سېلىنىشى، بىر ئەمەلدارنىڭ توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراقلاردا ھەشەم - دەرەم بىلەن زىياپەت بېرىشى، مودا بولغان كىيىم - كېچەكلەرنىڭ نەچچە تۈمەن قۇر سېتىلغانلىقى، كەچلىك كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىدە بىر قېتىمدا نەچچە مىليون يۈەن خەجلەنگەنلىكى، بەزى قۇرۇلۇشلارنىڭ سېلىنىپ بىر نەچچە يىل ئۆتە - ئۆتمەيلا چېقىلىپ يېڭىلانغانلىقىنى ئىسراپچىلىق جىنايىتى ھېسابلىماستىن، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، سېتىش ۋە ئىستېمال قىلىنىشىغا دائىر سانلىق مەلۇماتلىرىنىڭ ھەممىسىلا ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى (GDP)گە كىرگۈزۈلىشى كېرەكمۇ؟

ھەر يىلى ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى (GDP) مۇنچىلىك ئاشتى دەپ ئېلان قىلىنىدۇ. ئاشقان GDP قىممىتى ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىش ۋە تەرەققىياتىنى نامايان قىلىدىغان مىقدارلاشتۇرۇلغان بەلگە. ئۇنداقتا ئىسراپچىلىقمۇ GDP نىڭ ئېشىشىغا كۈچ چىقىرىدىغان تۆھپىكارغا ئايلاندىمىدۇ؟ ئىقتىسادشۇناسلاردىن ھەقىقەتەن شۇنداق بولىدىغان - بولمايدىغانلىقىنى سوراپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ.

نېمىلا بولمىسۇن ئىسراپچىلىق دۆلەتكە، خەلققە زىيان يەتكۈزىدىغان ھادىسە، شۇڭا ئۇنى چوقۇم تىزگىنلەش، قارشى تۇرۇش ۋە يوقىتىش لازىم.

1952 - يىلىدىكى رېزىنكە ئاتلاپ ئوينىغان كىچىك قىزچاقلار ھازىر 70 تىن ھالقىپ نەۋرىلىك بولۇپ قالدى. ئەگەر بۇ نەۋرە قىزچاقلارمۇ يەنىلا «ئىسراپچىلىققا قارشى تۇرايلى، بيۇروكراتلىققا قارشى تۇرايلى، خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرايلى» دەپ ناخشا توۋلاۋاتقان بولسا، بىزنى خىجىللىققا قالدۇرماسمۇ؟ ئويلاپ باقايلى. بۇ كىچىك قىزچاقلارنىڭ 50 — 60 يىللاردىن كېيىنكى نەۋرىلىرى ئاشۇ ناخشىلارنى داۋاملىق ئېيتارمۇ؟

لىۈ فۇ شېڭ ئىمزالىقىدىكى بۇ يازما «فېلىيەتونلار گېزىتى» 2011 - يىلى 3 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىكى سانىدىن **ئەمەتجان تۇرسۇن** تەرجىمىسى.

بىلگۈمىز بار، بىلگۈمىز يوق؟

ياڭ سوڭ

قانداق ماشىنا ھەيدەۋاتقىنىڭىزنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت ماشىنىڭىزدا قانچىلىك يولۇچىنى توشۇغانلىقىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

ئۆيىڭىزنىڭ قانچىلىك چوڭلۇقىنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت سىزنىڭ قانچىلىك يولۇچىنى ياتاق بىلەن تەمىنلىگىنىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

كىيىمىڭىزنىڭ قانچىلىك مودا ئىكەنلىكىنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت سىزنىڭ قانچىلىك نامراتلارغا ئىللىقلىق ئاتا قىلالىغانلىقىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

سىزنىڭ كەچلىك ئولتۇرۇشىڭىزنىڭ قانچىلىك ھەشە-

مەتلىك ئېكەنلىكىنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت ئاچارچىلىقتا قالغان قانچىلىغان كىشىلەرنى يېمەكلىك بىلەن تەمىنلىيەلىگەنلىكىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

سىزنىڭ قانچىلىك دوستىڭىز بارلىقىنى بىلگۈمىز يوق، بىراق قانچىلىك ئادەمنىڭ سىزنى دوست دەپ قارايدىغانلىقىنى بىلگۈمىز بار.

قابىلىيىتىڭىزنىڭ قانچىلىك يۇقىرى ئىكەنلىكىنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت شۇ ئىقتىدارىڭىزنى ئىشلىتىپ باشقىلارغا قانچىلىك ياردەم قىلغانلىقىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

ماشىنىڭىزنىڭ قانچىلىكلىكىنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت سىز شۇنچىلىك ماشىنى ئېلىشقا ھەقلىق ياكى ئەمەسلىكىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

قوشنىڭىزنىڭ قايسى ئەمەلدار ئىكەنلىكىنى بىلگۈمىز يوق، پەقەت خىزمەت ۋەزىپىڭىزنى سادىقلىق بىلەن ئورۇندىيالىغان ـ ئورۇندىيالمىغانلىقىڭىزنى بىلگۈمىز بار.

«پېلىيەتونلار ئائىلىق ژۇرنىلى»نىڭ 2011 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن **ئەمەتجان تۇرسۇن** تەرجىمىسى.

ئۆلگىرى بىلەن ھازىر

كۇچا

ئۆلگىرىكى ئەرلەرنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى بىلىشتە، ئۇنىڭ جەمئىيەتكە قانچىلىك تۆھپە قوشقانلىقىغا قارىلاتتى، ھازىر ئۇنىڭ شەخسىي مال ـ مۈلكىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىگە قارايمىز.

ئۆلگىرى كىشىلەرنىڭ ساغلام ياكى ساغلام ئەمەسلىكىنى بىلىشتە، ئۇنىڭ قانچىلىك ياشىيالايدىغانلىقىغا قارىلاتتى، ھازىر ئۇلارنىڭ ياخشى ياكى ياخشى ئەمەسلىكىگە قارايمىز، ئۆلگىرى كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ياخشى ياكى ياخشى ئەمەسلىكىنى بىلىش ئۇلارنىڭ ھەر كۈنى تويغان ـ تويمىغانلىقىغا قارىلاتتى، ھازىر ئۇلارنىڭ پۇل ئۇچۇن غەم يەيدىغان ـ يېمەيدىغانلىقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى كىشىلەرنىڭ ئائىلە ئەھۋالىنىڭ ياخشى ياكى ياخشى ئەمەسلىكىنى بىلىشتە، بۇ ئائىلىدىكى كىشىلەرنىڭ كېچىلەرنى ئىززەتلەپ، چوڭلارنى ھۆرمەتلىگەن ـ ھۆرمەتلىمىگەنلىكىگە قارىلاتتى. ھازىر بۇ ئائىلىنىڭ نەچچە يۈرۈش ئۆيى ۋە چەت ئەل ئۇسلۇبىدىكى بىناسىنىڭ بار ـ يوقلۇقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى يولدىشىنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى بىلىشتە، ئۇنىڭ ھەر ئايدا ئۆيگە ئېلىپ كەلگەن پۇلىنىڭ ئاز كۆپلىكىگە قارىلاتتى، ھازىر ئۇنىڭ سىرتتا قالايمىقان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالغان ـ قالمىغانلىقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى ئايالىنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى بىلىشتە، ئۇنىڭ بىر جۈپ ئىشچان قولىنىڭ بار ـ يوقلۇقىغا قارىلاتتى، ھازىر ئۇنىڭ قېيىن ئاتا، قېيىن ئانىسىغا ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان ـ قىلمايدىغانلىقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى باللارنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىغا باھا بېرىشتە، ئۇنىڭ كىشىلەرگە ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلىش ـ قىلماسلىقىغا قارىلاتتى. ھازىر ئۇلارنىڭ دادىسىنىڭ ئورنىنىڭ يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكىگە قارايمىز.

ئۆلگىرى دوستىنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى بىلىشتە ئۇنىڭ سىز ئۇچۇن ھەمدەم بولالايدىغان ـ بولالمايدىغانلىقىغا قارىلاتتى. ھازىر ئۇنىڭ ھاراق سورۇنىدا مەست بولۇپ يىقىلىپ قالغان ـ قالمىغانلىقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى رەھبەرلەرنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىنى بىلىشتە ئۇنىڭ قىلغان ئەمەلىي ئىشىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىگە قارىلاتتى، ھازىر ئۇلارنىڭ ياخشى دوكلات بېرەلەيدىغان ـ بېرەلمەيدىغانلىقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ياخشى ـ يامانلىقىغا باھا بېرىشتە، ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى ئىپادىسىنىڭ ئەلا ياكى ئەلا ئەمەسلىكىگە قارىلاتتى، ھازىر ئۇلارنىڭ ھېيت ـ بايراملاردا قانچىلىك سوۋغات ئەكەلگەنلىكىگە قارايمىز.

ئۆلگىرى بىراۋنىڭ ھاراق كۆتۈرۈش ـ كۆتۈرەلمەسلىكىنى بىلىشتە، ئۇنىڭ قانچىلىك «ئېرگوتو» ئىچەلەيدىغانلىقىغا قارىلاتتى. ھازىر، كىمنىڭ ئەڭ ئاخىرغىچە بەرداشلىق بېرەلەيدىغانلىقىغا قارايمىز.

ئۆلگىرى ئوتتۇق ئىقتىدارىنىڭ ياخشى يامانلىقىنى بىلىشتە،

ماقالە كۆپىيەسى ئىشلىتىدىغان ـ ئىشلەتمەيدىغانلىقىغا قارىلاتتى. هازىر، باشقىلارنى پەرىشان قىلغان ـ قىلمىغانلىقىغا قارايمىز.

ئىلگىرى خەتنىڭ كۆركەم ياكى كۆركەم ئەمەسلىكىگە باھا بېرىشتە، خەتنىڭ ئىلماپ يېزىلغان ـ يېزىلمىغانلىقىغا قارىلاتتى، هازىر ھۆسنخەتنىڭ باھاسىنىڭ قانچىلىكلىكىگە قارايمىز.

«فېليەتونلار ئايلىق ژۇرنىلى»نىڭ 2011 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن **ئەمەتجان تۇرسۇن** تەرجىمىسى

———

تىلماچ: يوپۇرغا ناھىيە سىيەك يېزا غوجاۋات باشلانغۇچ مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچى.

جۇڭگولۇق ئەدىبلەرنىڭ مىسكىن قىياپىتى

«خۇاشى مەركىزىي گېزىتى»دە «2011 ـ يىلى 6 ـ نۆۋەتلىك يازغۇچى بايلار تىزىملىكى» ئېلان قىلىندى. ئۇنىڭدا گوجىڭمىڭ، نەنپەي سەنشۇ، جېڭ يۈەنجې ئايرىم ـ ئايرىم 24 مىليون 500 مىڭ يۈەن، 15 مىليون 800 مىڭ يۈەن، 12 مىليون يۈەن يىللىق ئاپتورلۇق ھەققى كىرىمى بىلەن شەرەپلىك ھالدا ئالدىنقى ئۈچ ئورۇنغا قويۇلغان.

ۋۇ خۇەيياۋ مۇشۇ يىللاردا ئىزچىل ھالدا جۇڭگولۇق يازغۇچى بايلارنىڭ تىزىملىكىنى ئىشلەپ كەلگەن بولۇپ، جۇڭگولۇق ئەڭ داڭلىق يازغۇچىلارنىڭ ھەممىسى تىزىملىككە كىرگۈزۈلگەن. جۇڭگولۇق يازغۇچى بايلارنىڭ بۇ بىر نەچچە يىلدىكى تىزىملىكىگە قارايدىغان بولساق، ئەڭ يۇقىرىسىنىڭ يىللىق ئاپتورلۇق ھەققى 20 مىليون يۈەن، كۆپ ساندىكى تىزىملىككە كىرگۈزۈلگەن يازغۇچىلارنىڭ يىللىق كىرىمى بىر نەچچە مىليون يۈەن ئىكەن. لېكىن تەكشۈرۈشتە ئىسپاتلىنىشىچە، دۆلەت ئىچىدىكى ئاپتورلۇق ھەققى كىرىمى 100 مىليون يۈەندىن ئاشىدىغان يازغۇچى 10 دىن ئاشمايدىكەن. ھەتتا بەزى يازغۇچىلارنىڭ بارلىق ئامانەت پۇلى 50 مىڭ يۈەنگىمۇ يەتمەيدىكەن. يىللاردىن بۇيان شەرەپلىك ھالدا يازغۇچى بايلار تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلگەن يازغۇچىلارمۇ 118 كىشىدىن ئاشمايدىكەن. مۇتلەق كۆپ ساندىكى يازغۇچىلار كىرىم جەھەتتە مۇتلەق ئاجىزلار توپىغا تەۋە بولۇپ، كۆپ ساندىكى يېزىقچىلىق قىلغۇچىلارنىڭ قەلەم ھەققى كىرىمى ھەتتا تىرىكچىلىك قىلىشقىمۇ يەتمەيدىكەن. 100 مىليون يۈەندىن ئاشىدىغان يازغۇچى باي بولغان تەقدىردىمۇ، ئابرۇيى باشقا ساھەلەردىكى بايلارغا سېلىشتۇرغاندا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ. ھەتتا مەسخىرىگە قالىدۇ. شۇڭا، مۇتلەق كۆپ ساندىكى جۇڭگولۇق ئەدىبلەرنىڭ ھەممىسى مىسكىن كۆرۈنىدۇ.

بۇ خىل ئەھۋالنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاساسلىق سەۋەب ــ قەلەم ھەققىنىڭ بەك تۆۋەنلىكى. يېقىندا، «جۇڭگو ياشلار گېزىتى»گە «تۆۋەن قەلەم ھەققى جۇڭگولۇقلارغا نېمە ئېلىپ كەلدى؟» دېگەن بىر پارچە ماقالە بېسىلدى. بۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى چەت ئەلدىكى تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەرنىڭ قەلەم ھەققى ئەھۋالىنى تونۇشتۇرغان بولۇپ، ئامېرىكىدا مەملىكەت بويىچە تارقىتىلىدىغان ژۇرناللارنىڭ ھەر بىر خەتكە بېرىدىغان قەلەم ھەققى 0.75 ئامېرىكا دوللىرىدىن 2 ئامېرىكا دوللىرىغىچە، يەرلىك ژۇرناللارنىڭ ھەر بىر خەتكە بېرىدىغان قەلەم ھەققى 0.10 ئامېرىكا دوللىرى ئەتراپىدا بولۇپ، ھەر مىڭ خەت بويىچە خەلق پۇلىغا سۇندۇرغاندا 4800 يۈەندىن 12 مىڭ 800 يۈەنگىچە بولىدىكەن. «نيۇيورك ۋاقىت گېزىتى» گە ئوخشاش گېزىتلەر مىڭ خەتلىك بىر پارچە ماقالىگە 2000 ئامېرىكا دوللىرىدىن ئارتۇق قەلەم ھەققى بېرىدىكەن. ياۋروپادىكى گېزىت ـ ژۇرناللارنىڭ ھەر مىڭ خەتكە بېرىدىغان قەلەم ھەققى كۆپىنچە تۆت، بەش يۈز ياۋرو بولۇپ، خەلق پۇلىغا سۇندۇرغاندا تۆت، بەش مىڭ يۈەنگە توغرا كېلىدىكەن. تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەردە ئەركىن ماقالە يازىدىغان ئادەملەر ئادەتتە ئايدا تەكشۈرۈش يۈزىسىدىن بىر مۇخبىرلىق زىيارىتى قىلسا، ياكى ھەپتىدە بىر پارچە مەخسۇس ئىستون ماقالىسى يېزىپ قويسىلا تۇرمۇشتىن غەم قىلمايدىكەن، ۋەھالەنكى، ئەركىن ماقالە يازىدىغان بۇ ئادەملەرنىڭ ماقالىسىنىڭ تەننەرخى كەسپىي مۇخبىرلار ماقالىسى تەننەرخىنىڭ ئاران ئوندىن بىرىگە توغرا كېلىدىكەن. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ يەنىلا ناھايىتى

يۇقىرى ئىجتىمائىي ئورۇنغا ئىگە ئىكەن. بىر نەچچە يىل ئىلگىرى ۋاڭ سۇنىڭ پوچىلىق قىلىپ، ئۆزىنىڭ ھەر مىڭ خېتىنىڭ قەلەم ھەققى ئۆلچىمى بەش يۈەن ئىكەنلىكىنى ئېيتقانلىقى ھېلىمۇ ئېسىمدە. چەت ئەللەردىكى يازغۇچىلارغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇ يەنىلا ناھايىتى بىچارە ئىكەن. نامى يوق ئەركىن ماقالە يازغۇچى دېگىلى تېخىمۇ بولمىغۇدەك.

شۇنىڭ ئۈچۈن، يازغۇچىلار زاڭلىق قىلىپ: «تۆۋەن قەلەم ھەققى تۈزۈمى جۇڭگونىڭ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، سىرتقا ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتىكى ئەڭ ئاخىرقى قارىغۇ رايون» دېيىشىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، جۇڭگونىڭ قەلەم ھەققى ئۆلچىمىنى دۆلەت بېكىتكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇزۇندىن بۇيان ئۆزگىرىش چوڭ بولمىدى. 1980-يىلى كۆپ ساندىكى گېزىت-ژۇرناللار ئىجرا قىلغان قەلەم ھەققى ئۆلچىمى ھەر مىڭ خەتكە 10 يۈەن ئىدى؛ 1990-يىلى دۆلەت نەشر ھوقۇقى ئىدارىسى ئوتتۇرىغا قويغان قەلەم ھەققى ئۆلچىمى ھەر مىڭ خەتكە 30 يۈەندىن 50 يۈەنگىچە بولدى. ۋەھالەنكى، بۇ مەزگىلدە مىللىي ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى 100 ھەسسىدىن ئارتۇق ئاشقان بولسىمۇ ئادەتتىكى قەلەم ھەققىنىڭ تەڭشىلىشى ناھايىتى چەكلىك بولدى. ناھايىتى نۇرغۇن زىيالىي ئەسەر سېتىپ ئۆمۈر بويى باي بولالماي، نائىلاج «ئالىيجانابلار ئەزەلدىن نامرات» دەپ ۋاقتىنچە ئۆزىگە تەسەللىي بېرىپ كەلدى.

بۇ خىل ئەھۋال نەشرىيات ساھەسىدىمۇ ئوخشاش، ئاپتورلۇق ھەققى ياكى قالەم ھەققى ئىنتايىن تۆۋەن، ئۆز كەچۈرمىشىمنى مىسالغا ئالسام، ئۆتكەن يىلى «شىنخەي ئىنقىلابىنىڭ 100 يىللىقى: تۆمۈر ئۆيدىكى چوڭ دۆلەتنىڭ مۇھاسىرىنى بۇزۇپ چىقىشى» دېگەن كىتابنى نەشر قىلدۇرغان ئىدىم. ئاپتورلۇق ھەققى نىسبىتى 9% بولۇپ، يۇقىرى دېگىلىمۇ، تۆۋەن دېگىلىمۇ بولمايدۇ. تۇنجى قېتىم 15 مىڭ پارچە بېسىلدى. كىرىمى 45 مىڭ يۈەن بولۇپ، بۇنىڭدىن باجغا 5000 يۈەنگە يېقىن تۇتۇۋالغاندىن كېيىن قولۇمغا 40 مىڭ يۈەن تەگدى. مېنىڭ دەرياغا سەكرىۋالغۇممۇ كەلدى. چۈنكى ئىككى يىل تەتقىق قىلىپ ئوقۇپ، 200 مىڭ خەتتىن ئاشىدىغان كىتاب يازسام، خەقنىڭ «نيۇيورك ۋاقىت گېزىتى»گە يېزىپ بەرگەن نەچچە مىڭ خەتلىك بىر پارچە ماقالىسىنىڭ كىرىمىگىمۇ يەتمىدى.

ئاپتورلارنىڭ ماقالىسىنى كۆچۈرۈپ بېسىپ ياكى ئىشلىتىپ، بىر تىيىنمۇ بەرمەيدىغان تور بېكەتلىرى تېخىمۇ كۆپ؛ يېقىندا جۇڭگولۇق يازغۇچىلار ئىشلىتىش ھوقۇقى بېرىلمەي تۇرۇپ، بەيدۇ مەجمۇئەسىنىڭ يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئىشلەتكەنلىكىگە قايتۇرما زەربە بەرگەن ئىدى. لېكىن ئاخىرىدا بولدى قىلىپ تاشلاپ قويغاندەك قىلىدۇ. بىر دوستۇم بىر قەلەم ھەققى سۆيلەش شىركىتى قۇرماقچى بولغان ئىكەن، ئۇنىڭ بىلەن خۇشال ھالدا كېلىشىم ئىمزالاپ، ئۇنىڭ ئاپتورلارنىڭ ھوقۇقىنى قوغداش ھەرىكىتىنى قوللۇدۇم.

تۆۋەن قەلەم ھەققىنىڭ ئېلىپ كېلىدىغىنى تۆۋەن سۈپەت، ھەر بىر ئادەمنىڭ كۆڭلىدە بىر تەننەرخ ھېساباتى بولىدۇ. ئەگەر بىر ئىجادىيەتچى ئۈچ يىللىق ۋاقتى ۋە زېھنىي كۈچىنى سەرپ قىلىپ ھەر مىڭ خېتىگە 30 يۈەندىن 50 يۈەنگىچە قەلەم ھەققى بېرىدىغان ئەسەر يازسا ئۇنىڭ ئاچلىقتىن ئۆلمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس. قەلەم ھەققى ئۆستۈرۈلمىسە، سۈرئەتكە ۋە سانغا تايىنىپ پۇل تېپىشقا توغرا كېلىدۇ، بۇنداق بولغاندا قول ئۈچىدا يۈزە ئىشلەشتىن ساقلىنىش ناھايىتى قىيىن، قىسقا ئەسەرلەرنى ئۇزۇن قىلىپ يېزىپ ھۇرۇن خوتۇننىڭ پايتىمىسىدەك قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنىشمۇ ناھايىتى تەس.

يەنە بىر ئاقىۋەت شۇكى، يوشۇرۇن كۈچى بار ئىختىساسلىق ئىجادىيەتچىلەرنىڭ ھەممىسى ئامال قىلىپ مالىيەدىن بېقىلىدىغان مەدەنىيەت كەسپى ئورۇنلىرىغا يۆتكىلىش ئارقىلىق كۈن كەچۈرۈشتىكى قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىدۇ. ئەگەر ئىجادىيەتكە جاۋاب قايتۇرۇش نىسبىتى بەك تۆۋەن بولۇپ، ئائىلىسىنى بېقىشقا يەتمىسە، ئىنتايىن ئاز ساندىكى پەقەت قىزىقىش ۋە غايىگە تايىنىدىغان كىشىلەرلا ئۆز ئورنىدا چىڭ تۇرغاندىن سىرت، مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر قېچىش يولىنى تاللايدۇ. لېكىن، بەزى نەرسىلەرگە ئېرىشكەن بىلەن بەزى نەرسىلەردىن ئايرىلىدۇ. ئىدارىلەرگە كىرسە ناھايىتى نۇرغۇن ھاياتىي كۈچى ۋە جەڭگىۋارلىقىنى يوقىتىپ، ئەكسىچە «ئەدەبىيات زومىگىرى»گە ئايلىنىپ ھوقۇقىنى مونوپول قىلىش شەكلى ئارقىلىق ھەققىي مەدەنىيەت ئىجادىيىتىنى باسىدۇ.

مەدەنىيەت ئارقىلىق دۆلەتنى كۈچەيتىش ئىستراتېگىيەگە ئايلاندى. قانداق قىلىپ مەدەنىيەت ئارقىلىق دۆ-

لەتنى قۇدرەت تاپقۇزۇشنىڭ ئۇسۇللىرى نۇرغۇن بولۇپ،
مەدەنىيەت ئارقىلىق ئادەملەرنى كۆچەيتىش بىر خىل
ئۇسۇل ھېسابلىنىدۇ. يەنە مەدەنىيەت ئىجادىيىتى ئارقىلىق
كىشىلەرنى قەدىر ـ قىممەتلىك كىرىمگە، ئەركىن ـ ئازادە
يىسخىكىلىق ھالەتكە، قېتىرقىنىپ ئىشلەش ئىمكانىيىتىگە
ئىگە قىلغاندا، ئاندىن تارىخقا مۇناسىپ، دەۋرگە مۇنا-
سىپ، خەلققە مۇناسىپ مۇنەۋۋەر ئەسەرلەرنى ئىجاد قىلغى-
لى بولىدۇ. ئىشنى تۆۋەن قەلەم ھەققى تۈزۈمنى بۇزۇش-
تىن باشلاپ، بۇ «قارىغۇ رايون»نى ئىسلاھ قىلىپ ئەدىب-
لەرنىڭ قەلەم ھەققى ئۆلچىمىنى مۇۋاپىق ئۆستۈرۈش
گەرچە كىچىك ئىشتەك قىلسىمۇ، لېكىن مەدەنىيەت تەرەق-
قىياتىنى يۈكسەلدۈرىدىغان بىر كونكرېت ئەمەلىي ئىش ھې-
سابلىنىدۇ.

لياۋ باۋپىڭ ئىمزالىقىدىكى بۇ يازما «فېلىيەتونلار ئايلىق ژۇرنى-
لى»نىڭ 2012 ـ يىللىق 2 ـ سانىدىن **مۇسا ئەخمەت** تەرجىمىسى.

جىددىي يىغىن

مەن نەرسىلىرىمنى يىغىشتۇرۇپ ئىشتىن چۈشەي
دەپ تۇرسام، ئىشخانا مۇدىرىمىز كىرىپ: «شىياۋدۇ ئىدا-
رە باشلىقى چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە ئىشخانىسىدا
رەھبەرلىك بەنزىنىڭ جىددىي يىغىنىنى ئاچىدىكەن، سەن
تېلېفوندا ئۇقتۇرۇش قىلىپ قوي، قاتناشماسلىققا بولماي-
دۇ» دېدى.

مەن بەنزە ئەزالىرىغا تېلېفون بېرىشكە باشلىدىم. كە-
سىپكە مەسئۇل ليۇ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىغا تېلېفون
بەرگەن چاغدا، ئۇ چىچىلىپ: «مەن يېزىدا خىزمەتلەرنى
تەكشۈرۈۋاتىمەن. چۈشتىن كېيىن يەنە مەكتەپ مۇدىرلىرى
سۆھبەت يىغىنى ئاچىمەن. بۈگۈن چۈشتىن كېيىن ئەسلىدە
ھەر قايسى مەكتەپلەرنىڭ قەرەللىك يىغىن ۋاقتى بولۇپ،
ئۇلارنىڭ قەرەللىك يىغىنلىرىنىمۇ ئەمەلدىن قالدۇرۇۋەتكەن
ئىدىم. يىغىن ئۇقتۇرۇشىمۇ تارقىتىلىپ بولغان ئىدى، سې-
نىڭچە ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟»، دېدى. مەن:
«يىغىن بىر قەدەر جىددىي، شۇنداقلا ناھايىتى مۇھىم،
مەن پەقەت بۇيرۇققا بىنائەن ئۇقتۇرۇش قىلىۋاتىمەن، بول-
مىسا ئۆزىڭىز ئىدارە باشلىقىدىن يولىيورۇق سوراپ باقام-
سىز؟»، دېۋىدىم، ئۇ خېلىغىچە چوڭقۇر ئويلىنىپ:
«بولدىلا، بۇ يەردىكى يىغىننى ئەمەلدىن قالدۇرۇۋېتىپ
يەنىلا باراي»، دېدى. ھەممىسگە تېلېفون بېرىپ بولۇپ،
تېخى بىر يۇتۇم سۇ ئىچىپ گېلىمنى نەمدەشكىمۇ ئۈلگۈر-
مەي تۇرۇپ، تېلېفون جىرىڭلىدى، تېلېفون ناھىيەلىك ھۆ-
كۈمەت ئىشخانىسىدىن كەلگەن بولۇپ، تېلېفوندا:
«چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە ھۆكۈمەتنىڭ ئۈچىنچى
قەۋىتىدىكى مەجلىسخانىسىدا جىددىي يىغىن ئېچىلىدۇ، ئى-
دارە باشلىقىنىڭ قاتنىشىشى تەلەپ قىلىنىدۇ، قاتناشماسلىققا،
ئۆزىنىڭ ئورنىدا باشقىلارنى قاتناشتۇرۇشقا بولمايدۇ»،
دېدى. مەن سۇسلۇق قىلماي، تېلېفوننى قويۇپ، دەرھال
مۇدىرغا دوكلات قىلدىم.

مۇدىر ھايالشمايلا كىرىپ: «چۈشتىن كېيىنكى
جىددىي يىغىننىڭ ئۇقتۇرۇشىنى ھەممىسگە ئۇقتۇرۇپ بول-
دۇڭمۇ؟»، دەپ سورىدى، مەن: «ھەممىسگە ئۇقتۇرۇپ
بولدۇق»، دېدىم. مۇدىر: «ئۇنداق بولسا، سەن يەنە بىر
قېتىم تېلېفون بېرىپ، چۈشتىن كېيىنكى جىددىي يىغىننىڭ
ئەتە چۈشتىن بۇرۇن سائەت توققۇزدا ئېچىلىدىغانلىقىنى
ئېيتىپ قوي» دېدى.

مەن بىرىنچى بولۇپ ليۇ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقىغا
تېلېفون بېرىپ: « ليۇ مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى چۈشتىن
كېيىنكى يىغىن ئەتە چۈشتىن بۇرۇن سائەت توققۇزدا ئېچى-
لىدىغان بولدى، ئالدىراپ قايتىپ كېلىشىڭىزنىڭ ھاجىتى
يوق، مەكتەپ مۇدىرلىرى سۆھبەت يىغىننى ئاچسىڭىز بو-
لىدۇ»، دېۋىدىم، ئۇ: «ئەمدى نەدىكى يىغىننى ئاچىمەن،
يىغىننىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقى توغرىسىدىكى ئۇقتۇ-
رۇش تارقىتىلىپ بولدى! ھازىر ئاچ قورساق قايتىپ كېتى-
ۋاتىمەن!» دېدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدىن ئاشقاندا ئىدارىگە
ئىشقا بېرىپ، ئىدارە باشلىقىنىڭ ماشىنىسىدىن چۈشۈۋاتقان-
لىقىنى كۆرۈپ، ئەجەبلەنگەن ھالدا: «ئىدارە باشلىقى سىز
ناھىيەگە يىغىنغا كەتكەن ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىسام، ئە-

داره باشلىقى قولىنى سىلكىپ، گاچچىقلانغان ھالدا:
«بولدى، دېمەيلا قويۇ، ھاكىمۇ يىغىن مەيدانىغا
كىرىپ يىغىننى ئاچاي دەۋاتاتتى، شەھەردىن قانداق-
تۇر بىر جىددىي يىغىن ئېچىلىدىغانلىقى توغرىسىدا تې-
لېفون كېلىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن، ناھىيەدىكى
يىغىن ئەتە چۈشتىن بۇرۇن سائەت توققۇزدا ئېچىشقا
ئۆزگەرتىلدى»، دېدى.

دۇ زىشيا ئىمزالىقىدىكى بۇ يازما «فېلىيېتونلار ئايلىق ژۇر-
نىلى» نىڭ 2012 - يىللىق 2 - سانىدىن **مۇسا ئەخمەت**
تەرجىمىسى

تىلماچ: ش ئۇ ئا ر ماتارىپ نازارىتىنىڭ پېنسىيونېرى

«كارامەت گەپلەر» ھەققىدە مۇلاھىزە

گو جېنيا

پېقىرنىڭ بىر قىزىقىشى بار، چىرىكلىككە قارشى يېزىل-
غان ئەسەرلەرنى ئوقۇشنى ياقتۇرىمەن، بولۇپمۇ ھېلىقىدەك
ئەسلىي قىياپىتى ئاشكارىلانغان، قانۇن تورىغا چۈشكەن پا-
رازىت قۇرتلارنىڭ دېگەن گەپ - سۆزلىرىگە ئالاھىدە قى-
زىقىمەن. بۇنداق سۆز - چۆچەك ئاشۇ پارىخورلارنىڭ ھەم-
شېرىكلىرى تەرىپىدىن ئاشكارىلانغان ياكى ئۆزلىرى قانۇن
ئىجراچىلىرىغا ئىقرار قىلغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەنسەپتىكى
ۋاقتىدا ئاغزى بېسىقماي دەيدىغان ھېلىقىدەك پو گەپلىرى،
قۇرۇق گەپلىرى، ھەققەت ھېسابلىنىدىغان، قېلىپلىشىپ
كەتكەن سۆز - ئىبارىلىرىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان، ئەنتا-
يىن چىنلىق بىلەن ئۆز ماھىيىتىنى ئاشكارىلايدۇ، پېقىر
بۇلارنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىمدىن بارىكاللا ئېيتماي تۇرال-
مايمەن.

بۇلاردىن ئۆزۈملا بەھىرلەنمەي دەپ بىر قانچىسىنى
تاللاپ كۆپچىلىكنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنۇشنى لايىق تاپتىم:

**— « ئەگەر مېنىڭ بىر تىيىنلىك مەسىلەم بولسا،
مېنى ئون يىل تۈرمىگە تاشلاڭلار؛ ئون مىڭ يۈەنلىك مە-
سىلەم بولسا، ئېتىۋەتسەڭلەرمۇ بولىدۇ.»** «قانۇن - تۈزۈم
تېمىسىدىكى ئەدەبىي ئەسەرلەر توپلىمى گېزىتى»نىڭ
2010 - يىلى 28 - ئاۋغۇستتىكى سانىدىن ئېلىندى.)

بۇ 5 مىليون 70 مىڭ يۈەن پارا يېگەن، جيېن لى نا-
ھىيەسى دۆلەت زېمىن بايلىق ئىدارىسىنىڭ سابىق ئىدارە
باشلىقى خۇاڭ جيەنپىڭنىڭ تەپتىش ئەمەلدارىغا بەرگەن قە-
سەمدۇر.

مۇلاھىزە: ئىدارە باشلىقى خۇاڭ جيەنپىڭنىڭ قىلغان
قەسەمدىن كىچىك چاغلىرىمدا سەھرادا باشقىلاردىن ئاڭلى-
غان « ئەگەر يالغان سۆزلىسەم، چاقماق چېقىپ ئۆلەي»يا-
كى، « ئەگەر بۇ ئىشنى مەن قىلغان بولسام، ئادەم بولماي
ھايۋان بولۇپ كېتەي.» دېگەندەك قەسەملەر يادىمغا
كەلدى. ناۋادا «ئەمەلىيەتنى ئاساس، قانۇننى ئۆلچەم قى-
لىش»نى، « ئەمەلىيەتنى ئاساس، قەسەمنى ئۆلچەم قىلىش»
قا ئۆزگەرتىدىغان بولساق، خۇاڭ ئىدارە باشلىقى 507 قېتىم
ئېتىلىپ ئۆلگەن بولار ئىدى. ئەجبا ئۇنىڭ شۇنچە كۆپ
جېنى بارمىدۇ؟

**— « نوچى بولساڭ پۇل خەجلىمەي بىر ئادەتتىكى
بۆلۈم باشلىقى بولۇپ باقمامسەن، سېنى ھازىرلا چوڭ
دادا دەپ چاقىرىمەن.»** («ھەپتىلىك تەرمىلەر » ژۇرنىلى-
نىڭ 2011 - يىلى 4 - مارتتىكى سانىدىن ئېلىندى)

بۇ خاڭجۇ شەھىرى بىنجياڭ رايونىنىڭ سابىق پارتكوم
شۇجىسى شاڭ گوشىڭنىڭ ھوقۇق سېتىۋالغۇچىلارغا ئېيتىد-
غان سۆزى، يەنى ئەمەلدار بولاي دېسەڭ « پۇل كۆتۈ-
رۈپ كەل» دېمەكچى.

مۇلاھىزە: شاڭ شۇجىنىڭ بۇ قىسقىغىنە سۆزىگە
چوڭقۇر مەنە يوشۇرۇنغان. بۇنىڭدىن شۇنداق مەنە چىقىدۇ-
كى، مەن مەنسەپ قالپىقىنى بىكارغا بەرمەيمەن، ھوقۇق سې-
تىۋالغۇچىلارنىڭ ھەرقانداقىغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىمەن.
ئەمەلدار بولماقچى بولساڭ مەيلى سەن مېنىڭ قان - قېرىن-
داشىم بولۇشىڭدىن ياكى مۇناسىۋىتىمىز ھەر قانچە يېقىن بو-
لۇشىدىن قەتئىينەزەر پۇلنى جىق بەرسەڭلا بولىدۇ. ئەگەر
سەن پۇل خەجلىمەيلا ئادەتتىكى بۆلۈم باشلىقى بولالىساڭ،
ئالدىڭدىلا سېنى «چوڭ دادا» دەپ چاقىرىمەن دېمەكچى.
بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، بۇ يەردىكى نەق

گەپنىڭ ئۆزى «پۇل خەجلەپ ئەمەلگە ئېرىشىش»؛ پۇلىڭىز بولمىسا دېيىشكۈدەك گەپ يوق دېگەن گەپ.

— «بېشىمدىكى قىزىل قالپىقىم چوڭ، نازىر دەرىجىلىك رەھبەرمەن، ئۇلار چوقۇم ئاۋۋال مېنى ئەمەس، سېنى تەكشۈرىدۇ، شۇڭا سەن چىڭ تۇرۇشۇڭ، سېمونتتەك ئەمەس، بەلكى پولاتتەك ئىرادەڭ بولۇشى لازىم.»

(تەپتىش خىزمىتىدىكى بوران- چاپقۇن» ژۇرنىلىنىڭ 2009 - يىللىق 16 - سانىدىن ئېلىندى.»)

بۇ جېجياڭ ئۆلكىسىدىكى باش نازىر دەرىجىلىك رەھبىري كادىر ۋاڭ شيەنلوڭنىڭ ئاشنىسىغا قويغان تەلىپى.

مۇلاھىزە: پارىخور ئەمەلدار بىلەن ئۇنىڭ ئاشنىسى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ھوقۇققا تايىنىپ بۇزۇقچىلىق قىلىش دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ. سىز ھوقۇقىڭىزغا تايىنىپ ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى بويسۇندۇرىسىز، ئۇ بولسا گۈزەللىككە تايىنىپ ھوقۇقىڭىزنى قولغا چۈشۈرىدۇ. ئۆزىڭىزچە ئاياللارنى كولدۇرلىتىمەن دەپ ئويلايسىز، ئەمەلىيەتتە ئۇلار سىزنى كولدۇرلىتىدۇ. بۇ ئىككىسى ھەم ئوخشاشلىققا ھەم پەرققە ئىگە بولغان دىيالېكتىكىلىق مۇناسىۋەتكە ئىگە. ئەمدى ئويۇندىن چاتاق چىققاندا، ئۇنى پولاتتەك ئىرادەڭ بىلەن مېنى قوغدا دېسەڭ، ئۇمۇ ئەخمەق ئەمەس، ئۇ خىزمەت كۆرسىتىپ جىنايىتىمنى يەڭگىللىتىمەن، دەيدىكەن چوقۇم سىزنى تارتىپ چىقىرىشى، شېرىن خىياللىرىڭىزنى كۆپۈككە ئايلاندۇرۇشى كېرەك - دە.

— «چىرىكلىككە قارشى تۇرۇش تامىنىڭ ئۇ تەرىپىدىن بۇ تەرىپىگە كېسەك ئاتقانغا ئوخشايدۇ، كېسەك كىمگە تېگىپ كەتسە، شۇنى نەس باسىدۇ. ئويلىمىغان يەردىن بۇ كېسەك مېنىڭ بېشىمغا چۈشتى ئەمەسمۇ.» («ھەپتىلىك ئەسەرلەردىن تاللانمىلار» ژۇرنىلىنىڭ 2010 - يىللىق 30 - نويابىردىكى سانىدىن ئېلىندى)

بۇ 15 مىليون يۈەننى يۇتۇۋالغان، مەملىكەت بويىچە نامراتلارنى يۆلەپ نۇقتىلىق تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ناھىيە — گەنسۇ ئۆلكىسى داڭ چاڭ ناھىيەسىنىڭ سابىق پارتكوم شۇجىسى ۋاڭ شيەنمىن ئېيتقان سۆز.

مۇلاھىزە: كېسەكنىڭ چۈشۈشى مۇقەررەر. ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ بېشىغا چۈشمەي سىزنىڭ بېشىڭىزغا چۈشۈشى تاسادىپىيلىق، سىزنىڭ قولغا چۈشۈپ، كېسىلىشىڭىز مۇقەررەر، چۈنكى ئىقتىسادىي مەسىلىڭىز بار - دە. ناۋادا سىز بىر ئىشچى ياكى دېھقان بولسىڭىز، بېشىڭىزغا كېسەك چۈشكەن تەقدىردىمۇ، ئازراق ئۇۋالچىلىق تارتقىنىڭىزنى ھېسابقا ئالمىغاندا، گۇناھسىز دەپ قويۇپ بېرىلىشىڭىز ئېنىق ئىدى. ماركس مۇنداق دېگەن: «ئاتالمىش تاسادىپىيلىق ئىچىدە مۇقەررەرلىكنى يوشۇرۇن ساقلىغان بىر خىل شەكىلدۇر.» كۆپچىلىك تەخىر قىلساڭلار، كېيىنكى كېسەكنىڭ يەنە قايسى چوڭ پارىخورنىڭ بېشىغا چۈشكەنلىكىنى بىلىپ قالىسىلەر.

— «ناھىيەلىك پارتكومنىڭ شۇجىلىق ئورنىدا تۇرىدىغانلا بولسام، نۆۋەتتىكى ئىجتىمائىي ۋەزىيەتتە جىنايەت سادىر قىلماسلىقىم مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى، ئۇزۇمنىڭ قىممەت قارىشىدىن سىرت، يەنە نۇرغۇن كىشى ئەمەلىيلەشتۈرۈۋاتقان يوشۇرۇن تۈزۈممۇ بار.»

(«تەپتىش گېزىتى»نىڭ 2009 - يىللىق 9 - ئاپرېلدىكى سانىدىن ئېلىندى.)

بۇ يۈنەندىكى «مۇلايىم پارىخور» دەپ نام ئالغان مالىپو ناھىيەسىنىڭ سابىق پارتكوم شۇجىسى جاۋشيوگىنىڭ ئاتالمىش «يوشۇرۇن تۈزۈم» نىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغانلىقىغا دائىر سۆزلىرى.

تەرجىماندىن ئەسكەرتىش: يۈنەن ئۆلكىسى مالىپو ناھىيەسىنىڭ پارتكوم شۇجىسى جاۋ شيۇڭ: «پۇلنى ئېلىۋېلىپ ئىشنى بېجىرىپ بەرمەيدىغان ئادەمنى ‹زوراۋان پارىخور›، مەندەك باشقىلارغا ياخشى ئىش بېجىرىپ بېرىپ ئازغىنە پۇل ئالىدىغان ئادەمنى ‹مۇلايىم پارىخور› دېسەك بولىدۇ. شۇڭا ئۆزۈمنى ناھىيەلىك پارتكومنىڭ مۇلايىم پارىخور شۇجىسى دەيمەن» دېگەن. ئۇ 4 مىليون يۈەندىن ئارتۇق پارا يېگەن ۋە پارا بەرگەن. 500 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇلغا خىيانەت قىلغان. 2009 - يىلى 29 - ئىيون بىرىنچى سوتتىن ئۇنىڭغا پارا ئېلىش ۋە خىيانەت قىلىش جىنايىتى بىلەن مۇددەتسىز 18 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن، 6 مىليون 5 يۈز مىڭ يۈەن قىممىتىدىكى مال - مۈلۈكى مۇسادىرە قىلىنغان. (بەيدۇ تورىدىن ئېلىندى)

مۇلاھىزە: ئۇنىڭچە بولغاندا، ئۇ پارا بەرگۈچىلەر سەۋەبىدىن جىنايەت ئۆتكۈزگەن. ئەمەلىيەتتە، ئۇ شەيئىلەرنىڭ تەرەققىياتىدا ئىچكى ئامىلنىڭ ئاساس، تاشقى ئامىلنىڭ شەرت ھەققىدە تاشقى ئامىل ئىچكى ئامىل ئارقىلىق ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرىدىغانلىقىدەك قانۇنىيەتنى ئۇنتۇپ

قالغان بولسا كېرەك. ناۋادا ئۇ پاك ـ دىيانەتلىك بولغىنىدا،
« يوشۇرۇن تۇزۇم» مۇ ئۇنىڭغا كار قىلالماس بولغىيتتى؟

ــ «قايسى قانۇندا ئەرلەر ئايالىدىن باشقا ئاياللار
بىلەن كوچىدا قول تۇتۇشۇپ ماڭسا بولمايدۇ، دېگەن
بەلگىلىمە بار؟»

بۇ ئاشنىسى بىلەن بازار ئايلىنىۋاتقاندا ئايالىغا
ئۇچراپ قالغان، جېجياڭ ئۆلكىسىدىكى مەلۇم ئىدارە مۇ-
ئاۋىن باشلىقىنىڭ نىكاھتىن ئاجرىشىش سوتى نەق مەيدا-
نىدا ئېيتىلغان «ھەتتا سوتچىنىمۇ چۆچۈتىۋەتكەن» بىر
جۇملە سۆزىدۇر.

مۇلاھىزە: ئايالىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ماڭسا ھېچنېمىنى
ھېس قىلالمايدىغان، ئاشنىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ ماڭسا ياش-
لىقىغا قايتقاندەك ھېسسىياتقا كېلىپ، قىن ـ قىنىغا پاتمايدى-
غان ئادەملەرمۇ بار ... بۇنداق يوشۇرۇن ئاشنا ئويناش قا-
نۇنغا خىلاپ بولمىغان بىلەن، ئەخلاق چېگراسىدىن ھالقىپ
كەتكەن بولۇپ، باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشتىن باشقا نە-
تىجە چىقمايدۇ.

«فېلىيەتونلار ئايلىق ژۇرنىلى»نىڭ 2011 ـ يىللىق 8 ـ
ئايلىق 1 ـ سانىدىن **ئاسىمجان ئابلىمىت** تەرجىمىسى

تىلماچ: بايىنغولىن ئوبلاستلىق خېجىڭ (خوتۇنسۇمۇل) نا-
ھىيەلىك رادىيو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسىدىن.

ھەقسىز كىنو

فەن دېبو

بىر كۈنى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 1 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتـ-
قان قىزىم مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ ماڭا:

ــ دادا، دوستۇم جاڭ نەن ماڭا ئىككى دانە كىنو بېلىتى
بەرگەنىدى، شەنبە كۈنى مېنى كىنوغا ئاپىرىڭ، بولامدۇ؟ ـ
دېدى ۋە ھەم يانچۇقىدىن بېلەتنى ئېلىپ ماڭا كۆرسەتتى.

ــ ۋۇي، ھەقسىز بېلەتكەنىدە، ـ دېدىم مەن.

ــ يەنە تېخى سوۋغاتمۇ بېرىدىكەن، ـ دېدى.

شۇنداقمۇ؟ ئۇنداق بولسا بۇ كىنونى چوقۇم كۆرەيـ-
لى، ـ دېدىم مەن.

شەنبە كۈنى ناشتا قىلىپ بولۇپ، قىزىمنى ئېلىپ ئۇدۇ-
للا كىنوخانىنىڭ بېلەت تەكشۈرۈش ئورنىغا كەلدىم، بېلەت
تەكشۈرگۈچى بېلەتنى كۆرگەندىن كېيىن، مەندىن:

ــ سىزنىڭ بېلىتىڭىز قېنى؟ ـ دەپ سورىدى.

ــ ئىككى تال بېلەتنى سىزگە بەردىمغۇ؟ ــ دەپ
جاۋاب بەردىم.

ــ شۇنداق، ئىككى بېلەت ئىكەن، بىراق، بۇ بېلەت
پەقەت باللارغىلا ھەقسىز، قىزىڭىز بىلەن بىللە كىنو كۆر-
مەكچى بولسىڭىز، بېلەت ئېلىشىڭىز كېرەك، ئىشەنمىسىڭىز،
بېلەتتىكى ئەسكەرتىشكە قاراپ بېقىڭ، ـ دېدى بېلەت تەك-
شۈرگۈچى.

مەن ئۇنىڭ قولىدىكى بېلەتنى ئېلىپ قارىدىم، بېلەتـ-
نىڭ ئۇڭ تەرەپ تۆۋەنكى بۇرجىكىدە ناھايىتى كىچىك يې-
زىلغان «دوستانە ئەسكەرتىش» تە: «بۇ بېلەت پەقەت
باللار ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ» دېگەن خەت تۇراتتى.

ــ بۇ ئادەمنى ئالدىغانلىق بولماي نېمە؟ بولدى،
كۆرمەيمەن، ــ دېدىم ـ دە قىزىمنى يېتىلەپ سىرتقا
ماڭدىم، بىراق قىزىم ماڭغىلى ئۇنىماي تارتىشىپ تۇرۇۋال-
دى. مەن قىزىمنى سىرتقا تارتتىم، ئۇ يەنىلا جاھىللىق قىلىپ
ماڭغىلى ئۇنىمىدى، ئاخىرى قىزىم پاكىتىدە يىغلىۋەتتى.
بۇنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن
«قىزىمنى ئېلىپ كەتمەيمەن، بېلەت ئېلىپ بىللە كۆرەيچۇ»
دەپ ئويلىدىم.

قىزىمنى ئېلىپ كىنوخانىغا كىرىپ، ئەمدىلا ئولتۇرۇپ
تۇرۇشۇمغا، كىنوخانىنىڭ رادىيو ئۇزۇلدىن:

«بۈگۈن قويۇلىدىغان كىنو « 3D كىنوسى»، كۆزئەيـ-
نەك ئالمىغانلار خىزمەتچى خادىملارنىڭ قېشىغا بېرىپ ئېلە-
ۋېلىڭلار، بىر دانىسى بەش يۈەن» دېگەن ئۇقتۇرۇش ئاڭ-
لىتىلدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ، قاتتىق ئاچچىقىم كەلدى ـ دە
قىزىمنى ئېلىپ بېلەتچىنىڭ قېشىغا بېرىپ:

ــ بېلەتنى قايتۇرىمەن، ــ دېدىم. بىراق، ئۇلار:

ــ سېتىلغان بېلەت بىردەك قايتۇرۇلمايدۇ، ــ دەپ
ئۇنىمىدى.

شۇنىڭ بىلەن مەن ئاچچىقىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ، كىنو تۈگىگەندە قىزىم بىلەن سوۋغاتنى ئېلىپ ئۆيگە قايتتىم. بۇ قېتىم كىنوخانا خىزمەتچىلىرىنىڭ پوزىتسىيەسى ناھايىتى قىزغىن بولۇپ ھېچنېمە دېمەستىن سوۋغاتنى بىزگە بەردى. بۇ سوۋغات ئەسلىدە بىر تىيىنغىمۇ ئەرزىمەيدىغان «شادىمان قوزىچاق» دېگەن سۇلياۋ ئويۇنچۇق ئىكەن.

ئۆيگە بارغاندىن كېيىن، ھېسابلاپ باقتىم، بۇ قېتىم كۆرگەن كىنو ھەقىقەتەنمۇ «ھەقسىز» ئىكەن. چوڭلارنىڭ بېلىتى 40 يۈەن، ئىككى دانە كۆزئەينەك ئون يۈەن، جەمئىي 50 يۈەن بوپتۇ، ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە بىر مۇنچە ئاچچىق يۇتۇۋالدىم تېخى!

«شىنخۇا كۈندىلىك تېلېگراممىسى» گېزىتىنىڭ 2011 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈندىكى سانىدىن **ئابلەت ئابلىز سەردارى** تەرجىمىسى

شىن شۇجىنىڭ ماشىنا ئالماشتۇرۇشى

جاۋ پېڭ

شىن شۇجى مەلۇم بازارغا ۋەزىپىگە تەيىنلىنىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا بەزىلەر ئۇنىڭغا:

— بازىرىمىزدا ئىشلىتىۋاتقان « سانتانا» ماركىلىق پىكاپ بەك كونىراپ كەتتى، يېڭىدىن بىرنى سېتىۋالايلى، دەپ تەكلىپ بەردى.

— ھازىر پۇل خەجلەشكە تېگىشلىك ئىشلار بەك كۆپ، كونا پىكاپنى ئىشلىتىۋېرەيلى، — دەپ جاۋاب بەردى شىن شۇجى.

بىر كۈنى، شىن شۇجى بازارلىق مەركىزىي مەكتەپنى كۆزدىن كەچۈرگىلى بارغاندا، ئوقۇتقۇچىلار ياتىقىنىڭ بەك كونىراپ كەتكەنلىكى سەۋەبىدىن ئۆگزىسىدىن يامغۇر ئۆتۈۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ، بۇ ئىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. بازارلىق پارتىيە ـ ھۆكۈمەت بىرلەشمە يىغىنىدا ئۇ:

— جاپاكەش باغۋەنلەر يامغۇر ئۆتۈپ كېتىدىغان كونا ئۆيدە تۇرۇۋاتسا، بىز كادىرلار ئىشىكتىن چىقساقلا پىكاپقا ئولتۇرساق، خاتىرجەم بولالايمىزمۇ؟ — دېدى ۋە كەسكىن ھالدا، — «سانتانا» ماركىلىق پىكاپنى سېتىۋېتىپ، پىكاپنى ساتقان پۇلغا ئوقۇتقۇچىلار ياتىقىنى رېمونت قىلدۇرۇش تەكلىپىنى بېرىمەن، — دېدى.

بىر قانچە كۈندىن كېيىن، شىن شۇجى پىكاپنى ساتقان پۇلدىن 10 مىڭ يۈەننى ئېلىپ، مەكتەپ مۇدىرىغا ئۆز قولى بىلەن تاپشۇرۇپ بەردى. مەكتەپ مۇدىرى ھاياجانلانغان ھالدا شىن شۇجىنىڭ قولىنى سىقىپ:

— رەھمەت سىزگە، كۆپ يىللاردىن بۇيان ھەل بولمايۋاتقان ئىشىمىز ئاخىرى ھەل بولدى، — دېدى.

شۇجىنىڭ پىكاپنى سېتىپ، مائارىپنى قوللىغانلىق خەۋىرى ناھىيەگە تارقالدى.

— مۇشۇنداق «ئوقۇتقۇچىلارنى ھۆرمەتلەپ، مائارىپقا ئەھمىيەت بېرىدىغان»لار ھەقىقەتەنمۇ پۈتۈن ناھىيە بويىچە نەمۇنىچى بولۇشقا مۇناسىپ، — دەپ تەستىق سالدى ھاكىممۇ.

يېرىم ئايدىن كېيىن، شىن شۇجى يەنە بازار مالىيەسىدىن 300 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ، خۇسۇسىي كارخانىچى لى غۇجايىننىڭ يېڭى تۈرنى كىرگۈزۈشىنى ھەقسىز قوللىدى. ناھىيەلىك كادىرلار چوڭ يىغىنىدا، ناھىيەلىك پارتكوم شۇجىسى:

— ئەگەر بارلىق يېزا ـ بازار كادىرلىرى A بازاردىكىلەرگە ئوخشاش ئەمەلىي ئىش قىلسا، ناھىيەمىزنىڭ ئىقتىسادىدا غايەت زور تەرەققىياتلار بارلىققا كەلگەن بولاتتى، — دېدى.

يەنە بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، خۇسۇسىي كارخانىچى لى غوجايىن بېيىغاندا جەمئىيەتكە جاۋاب قايتۇرۇشنى ئۇنۇتماي، بازارلىق ھۆكۈمەتكە ئىمپورت قىلىنغان كاتتا پىكاپتىن بىرنى ھەدىيە قىلدى.

شىن شۇجى پىكاپقا چىقىپ ئولتۇرۇپ كۆرگەندىن كېيىن، رازىمەنلىك بىلەن:

— يەنىلا ئىمپورت قىلىنغان پىكاپ ئېسىل ھەم راھەت ئىكەن! — دېدى.

«پارتىيە ئەزالىرى تەرمىلىرى» (党员文摘) ژۇرنىلىنىڭ 2010 ـ يىللىق 10 ـ سانىدىن **ئابلەت ئابلىز سەردارى** تەرجىمىسى

تىلماچ: ئۇنسۇ ناھىيەلىك يېزا ئىگىلىك رادىيو ـ تېلېۋىزىيە مەكتىپىدە

مىكرو فېليەتونلار

ليۇ رېندې

چاكار بولغىمىز بار ... ئەمما مۇمكىن ئەمەس

ئەملى ئېلىپ تاشلانغان ئەمەلدارنىڭ باشقا جايغا يۆتكىلىپ ئەمىلىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكىنى بىلگەن پۇقرالار نارازى بولۇپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئەمەلدار مۇنداق دەپتۇ:

— بىز باشقا جايغا ئالمىشىپ چاكار بولساقمۇ بولمامدىكەن؟ سىلەر بولامتىڭلار يا؟ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس! يەنىلا خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتەك بۇ مۇشكۈل يۈكنى بىزنىڭ كۆتەرگىنىمىز تۈزۈك!

ئۇستاكان!

ئەگەر ئەينەك ئۇستاكانغا لىق سۈت قۇيۇلسا كىشىلەر ئۇنى كۆرۈپلا «بۇ سۈت» دېيىشىدۇ؛ ئەگەر ئۇنىڭغا سۇ ماي قۇيۇلسا ئۇنى «سۇ ماي» دەيدۇ. پەقەت ئۇستاكان قۇرۇق تۇرغاندىلا كىشىلەر ئۇنىڭغا قاراپ «بۇ بىر ئۇستاكان» دېيىشىدۇ.

ئوخشاشلا، كۆڭلىمىزدە ئاداۋەت، قولىمىزدا پۇل، ھوقۇق- ئىمتىياز بولغاندا ئۆزىمىزگە ئوخشمايلا قالىمىز؛ ئادەم كۆپ ھاللاردا نۇرغۇن نەرسىگە ئېرىشىشكە قىزىقىدۇ، بىراق كۆپ ھاللاردا ھەقىقىي ئۆزىگە ئىگە بولماق تەسكە توختايدۇ.

سىزنى سۆيىمەن

ئۇلار بىر- بىرىنى شۇنداق ياخشى كۆرۈشكەن بولسىمۇ، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن ئۇرۇشۇپ قالاتتى، ئۇلار بىر قېتىم ئۇرۇشۇپ قالغاندىن كېيىن ئايال :

— ئۇرۇشۇش يېتەرسىزلىكنى ئەڭ ئاسان ئاشكارىلايدىكەن، شۇڭا ھەر قېتىم ئۇرۇشقاندا قارشى تەرەپنىڭ يېتەرسىزلىكنى يېزىپ قۇتىغا سېلىپ قويايلى، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئاشۇ قۇتىدىكى باغاقچىلار كۆپىيىپ ئۇلارنىڭ ئۇرۇش- تالىشىشى بارغانسېرى ئازىيىپتۇ، يىللار ئۆتۈپ ئايال ئىچىگە باغاقچىلار قاچىلانغان قۇتىنى ئېچىپ قارىسا، باغاقچىنىڭ ھەممىسىگە «سىزنى سۆيىمەن» دەپ يېزىلغان ئىكەن.

شاتۇت بىلەن گىرىم ئەينىكى

جاڭ جىنمىڭ

قارىغاندا، ئايال غوجايىن تۇرمۇشتىن بەھرىلىنىشنى بىلمىدىغاندەك قىلاتتى، شۇڭا ئۇ شاتۇتنىڭ قەپىزىنى گىرىم ئەينىكى قېشىغا ئېسىپ قويغان ئىدى، چۈنكى بۇنداق قىلغاندا بىر تەرەپتىن شاتۇتنىڭ ئامانلىق سورىشىنى ئاڭلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن گىرىمىنى قىلالايتتى.

بۇ سەۋەبلىك شاتۇتى بىلەن گىرىم ئەينىكى ئوتتۇرىسىدا قىسقا بىر قېتىملىق «قەلب ئىزھار قىلىش» سۆھبىتىمۇ بولۇپتۇ. ئادەم يوق بىر كۈنى ئىدى.

گەپنى ئاۋۋال تىلىنى يىغالمايدىغان شاتۇتى تەشتى:

— ھەي ئاغىنە، ھەر ئىككىمىز ئۆزىمىزگە تۇشلۇق سالاھىيىتىمىز بارلار، ساڭا، يۈز يۈيغاندىمۇ باشقىلارنى كۆتۈشتگە توغرا كېلىدىكەن؛ ئەمما مەنچۇ، تاماق ئالدىمغا كەلگەندىلا ئاغزىمنى ئاچىمەن، مېنىڭ ئىدىيەمدىن ئۆتمەيدۇ، سەن نېمىشقا روھلىقراق بولمايسەن؟ ئاغىنە ماڭا ئوخشاش تۇرمۇش توغرىسىدا سۆزمەنرەك بول، — شاتۇتى سالماقلىق بىلەن قارشى تەرەپنى كۇشكۇرتتى.

شاتۇتنىڭ توختىماي ۋاتىلداۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئەينەك ئېغىز ئاچتى:

— سىز سۆزمەنلىك قىلمايۋاتىسىز بەلكى تەخسكەشلىك قىلىۋاتىسىز.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاتۇتى تولىمۇ ھەيران قېلىۋىدى، گىرىم ئەينىكى سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— مەنچۇ، كىشىلەرنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى ئېنىق كۆرەلىگىنىم ئۈچۈن، ئۇ قانداق پەرداز قىلىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى ئېسىمدىن چىقارمايمەن، مەن ئاشۇنداق ئالا- بۇلا (ياڭزىمۇ ياڭزا) لىق ئالدىدا سۈكۈت قىلىپ تۇرۇۋالىمەن!

ھەقىقىي ماھىيەتنى بىلىدىغانلار كۆپ ھاللاردا گەپدان كەلمەيدىكەن!

يول توغرىسىدا ئەيىنەن خاتىرە

ۋەنجۈنخۇا

بىرىنچى كۆرۈنۈش: يولنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يۇندا قۇدۇقنىڭ ئاغزى ئوغۇرلانغاچقا يولدىن ئۆتمەكچى بولغان ماشىنىلار يانداپ ئۆتمەكتە، كىشىلەر مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا كۆپ قېتىم ئىنكاس قىلغان بولسىمۇ، ئەمما يېڭى قاپقاق قويۇلمىدى، ئىلاجسىز ياخشى نىيەتلىك كىشىدىن بىرسى قۇدۇق ئاغزىغا كېرەكسىز بىر كىرىسلو بىلەن قاپقاق ئاغزىنى توسۇپ قويۇۋىدى، ئۇ كىشىلەرگە ئاگاھلاندۇرۇش سىگنالى بولدى.

مەلۇم بىر كۈنى كىشىلەر كېرەكسىز كىرىسلو ئورنىنى يېڭى قاپقاق ئىگىلىگەنلىكىنى كۆرۈشتى، ئەسلىدە ئالدىنقى كۈنى كېچىدە بىر قېتىملىق قاتناش ۋەقەسى يۈز بېرىپ، بىر ئادەم ئۆلۈپ ئىككى ئادەم يارىلانغانىدى.

ئىككىنچى كۆرۈنۈش: يېڭىدىن ياسالغان ئىككى يول ئوتتۇرىسىغا ناھايىتى كۆركەم پىيادىلەر يولى ياسىلىپ، كىشىلەر ئازادە ماڭاتتى، ئەمما ئۇزاق ئۆتمەي پىيادىلەر يولىنى سېمونت تام بىلەن توسۇپ ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا گۈللۈك ياسالدى، كىشىلەر بۇ جايدا ماڭماقچى بولغاندا چوڭ يولنى ئايلىنىپ مېڭىشقا توغرا كېلەتتى.

بۇ ئىش ئۈچۈن شەھەر ئاھالىلىرى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا كۆپ قېتىم ئىنكاس قىلىپ، پىيادىلەر يولىغا قىلىنغان گۈللۈكنى ئېلىۋېتىشنى تەلەپ قىلىشتى. بىراق ئارىدىن شۇنچە ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ، گۈللۈك ياسىغۇچىلار ئۆز سەنىمگە دەسسەپ، پىيادىلەر يولىنى ئىگەللەپ تۇرىۋەردى.

تۇيۇقسىز بىر كېچىدە گۈللۈك تامامەن ئېلىۋېتىلىپ، پىيادىلەر يولى ئەسلىگە كەلدى، ئەسلىدە شۇ كۈنى كېچىدە پىيادە كېتىۋاتقان بىرەيلەن ئايلىنىپ كېتىۋاتقاندا، ئۇچقاندەك كېلىۋاتقان بىر ماشىنا ئۇنى سوقۇپ، ئۆلتۈرۈپ قويغان ئىدى.

تەسىرگە دىققەت قىلىش كېرەك

لى ۋېنمىڭ

دۈشەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئىدارىمىز ئىشچى-خىزمەتچىلەر چوڭ يىغىنى ئېچىپ، يۇقىرىنىڭ مۇناسىۋەتلىك يىغىن روھىنى يەتكۈزدى، يىغىندا ئىدارە باشلىقى مۇھىم سۆز قىلىپ: «بۈگۈندىن كېيىن ئورگاندىكى بارلىق خىزمەتچىلەرنىڭ خىزمەت كۈنىدە قەتئىي ھاراق ئىچمەسلىك، خىلاپلىق قىلغۇچىلارنى قاتتىق بىر تەرەپ قىلىش» توغرىسىدا ئېنىق بەلگىلىمەنى ئوتتۇرىغا قويدى.

چارشەنبە كۈنى شەھەردىن بىر تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئىدارىمىزغا خىزمەت تەكشۈرۈپ كەلدى، چۈش بولۇۋىدى، ئىدارە باشلىقى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى قاتارلىقلار تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىدىكىلەرگە ھەمراھ بولۇپ، ناھىيە بويىچە ئەڭ ئالىي سانىلىدىغان بىر رېستورانغا باردى، رېستوراندا داڭلىق تاماكا، داڭلىق ھاراقلا ئالاھىدە قورۇملارنى قوشۇپ مېھمان قىلىپ، بىر ۋاقىتلىق تاماق ئۈچۈن ئۈچمىڭ نەچچە يۈز يۈەننى خەجلىۋەتتى.

دەرۋازىۋەن لاۋجاڭنىڭ بىر تۇغقىنى ئاشۇ رېستوراندا ئىشلەيدىغان بولۇپ، لاۋجاڭ چۈشتە ئارام ئالاي دەپ تۇرۇشىغا تۇغقىنى تېلېفون بېرىپ مەسلىھەتلىشىدىغان جىددىي ئىش بارلىقىنى ئېيتتى، لاۋجاڭ رېستورانغا كېلىپ، ھېلىقى تۇغقىنى بىلەن گەپنى دېيىشىپ سىرتقا چىقىشىغا، مېھمانلارنى ئۇزاتقىلى چىققان ئىدارە باشلىقى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، لاۋجاڭ ئىدارە باشلىقىغا سالام قىلدى.

مېھمانلار ئۇزاپ تۇرۇشىغا ئىدارە باشلىقى لاۋجاڭنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئىدارە باشلىقىنىڭ يۈزى شەلپەردەك قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ ھاراق كېكىرگىنىچە لاۋجاڭغا چەكچەيدى:

— ھەي لاۋجاڭ، بىز تېخى يىغىننى ئەمدى ئېچىپ، خىزمەت كۈنىدە ھاراق ئىچىشكە بولمايدۇ، دېگەن تۇرساق، سىز نېمىشقا رېستورانغا كەلدىڭىز؟ سىزمۇ پېشقەدەم بولۇپ قالدىڭىز، تەسىرگە دىققەت قىلىشىڭىز كېرەك!

ئولتۇرالىسىڭىز ھەرگىز ئۆرە تۇرماڭ

ۋۇ باۋشىڭ

بىر ساۋاقدىشىم بار بولۇپ، ئۇنىڭ يېشىمۇ ئاتمىشتىن ئاشقاندى، بىر قېتىم ئۇنى «كېلىپ ئولتۇرۇپ كېتىڭ، مۇڭدىشايلى» دېسەم «ئولتۇرۇشقا ۋاقتىم يوق» دەپ جاۋاب بەردى.

— ئولتۇرۇشقىمۇ ۋاقتىڭ يوقمۇ؟ — مەن سورىدىم.

— بەك ئالدىراش، — دەپ جاۋاب بەردى ساۋاقدىشىم.

— تېخىچە پېنسىيەگە چىقمىدىڭمۇ؟ — سورىدىم.

— پېنسىيەگىمۇ چىقتىم، ئەمما زادىلا بىكار بولالمە-

دىم، — دېدى. ئۇ يەنە، — ئەسلىدىكى خىزمەت ئورنۇم قايتا تەكلىپ قىلغان، ئۇلاردىن باشقا قېرىنداش تۇر قۇرۇلۇشىمۇ ياردەم قىلىشىمغا موھتاج. مەن ئۇنىڭغا پېنسىيەگە چىققان ئىكەنسەن، سۆرەلمىلىك قىلماي پاك-پاكىز، ئۈزۈل-كېسىل چىقىش ھەققىدە، تەڭرىنىڭ بىزگە ئاتا قىلغان ۋاقتىنىڭ كۆپ قالمىغانلىقى توغرىسىدا نەسىھەت قىلدىم، بىراق ساۋاقدىشىم يەنىلا:

— بەك ئالدىراش، ئۇ ئىشلارنى تاشلاپ قويالمايمەن! — دېدى.

بىراق شۇ گەپنى دەپ ئۈچ ئاي ئۆتە-ئۆتمەيلا ئۇ ساۋاقدىشىمنىڭ مېڭىسىگە قان چۈشۈپ، مىدىرلىيالماس بولۇپ قاپتۇ، مەن ئۇنى يوقلاپ بارغىنىمدا ئۇ گېپىنى ئايرىيالماي كېكەچلىدى:

— ئاشۇ قېتىم... سىز ... سىز ... مېنى ئولتۇرۇپ ... ئولتۇرۇپ ... مەن ئولتۇرالمىغان، ئولتۇرۇڭ... ھازىر... مەن ... ئولتۇرا ... ئولتۇرالىغۇدەك قۇربىتىم ... يوق!

بۇنداق ئەھۋالدا باشقا گەپنى قىلىشقا ئامالسىز قېلىپ، ئۇنى ياخشى داۋالىنىشقا، كېسىلى ساقايغاندىن كېيىن بىرگە ئولتۇرىدىغانلىقىمىز توغرىسىدا تەسەللى بەردىم.

ساۋاقدىشىمنىڭ كۆزىدىن ياش تاراملاپ ئاقتى...

مەن ساۋاقدىشىمنىڭ پۇشايمان قىلىپ ئازابلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ماشىنا ماگناتى سۇل. فودنىڭ 80 ياشقا كىرگەندە قىلغان «كىشىلىك ھاياتنىڭ سىرى: ئولتۇرالىغۇدەك ھالى بولسا، ھەرگىز ئۆرە تۇرماسلىق، ياتقۇدەك ھالى بولسا ھەرگىز ئولتۇرۇۋالماسلىق لازىم» دېگەن سۆزىنى ئەسلەپ قالدىم، دېمىسىمۇ راست، ھازىرقى يۇقىرى رېتىملىق جەمئىيەت كىشىلەرگىمۇ يۇقىرى رېتىملىق خىزمەت ۋە تۇرمۇش رېتىمى ئېلىپ كېلىپ، كىشىلەرنى بەك چارچىتىۋەتتى، بەكلا ئالدىراش قىلىۋەتتى.

بىز بەك تېز قېرىپ كەتتۇق، ئەمما كېچىكىپ ئەقىل تېپىپتۇق؛ بىز بەك چارچاپ كەتتۇق، ئەمما بەھر ئېلىشنىڭ ئۆزىمۇ كىشىلىك تۇرمۇش ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپتۇق.

ھاياتلار ئېسىڭىزدە بولسۇن: ھەر قانچە ئالدىراش، ھەر قانچە چارچىغان بولسىڭىزمۇ ئاشۇ ئالدىراشلىق ئىچىدىن ۋاقىت چىقىرىپ ئارام ئېلىشنى بىلسىڭىز، ئاندىن بەختلىك بولىسىز، مانا بۇ كىشىلىك ھاياتنىڭ سىرى.

ياخشى ئىش

گاۋيەنپىڭ

مەن كېسەل سەۋەبىدىن بالنىستا يېتىپ ياخشى ئىشقا ئۇچراپ قېلىشنى ئويلىماپتىمەن، بالنىستىن چىقىشنىڭ ئالدىنقى كۈنى سېستىرا يۇرتدىشىم قېشىمغا كېلىپ:

— سىزگە دەيدىغان بىر ياخشى ئىش بار، — دېدى.

— نېمە ياخشى ئىش؟ — مەن تەقەززالىقتا سورىدۇم.

— سىز بۇ قېتىم بالنىستا داۋالىنىپ بىر ياخشى پۇرسەتكە ئۇچراپ قالدىڭىز، ھېچ بولمىغاندا 5 مىڭ يۈەن كەم پۇل تۆلەيسىز.

— شۇنداقمۇ؟ ئۇنداق بولسا، بۇ راستلا ياخشى ئىش ئىكەن، مەن داۋالىنىش راسخودىنى ئۆزۈم تۆلەيدىغان تۇرسام!

— ئەگەر سىز مۇندىن بىر ھەپتە بۇرۇن ياكى بىر ھەپتە كېيىن بالنىستىن چىققان بولسىڭىز، ئۇنداق ياخشى تەلەيگە يولۇقمىغان بولاتتىڭىز، — دېدى سېستىرا قىز.

— نېمە ئۈچۈن؟ — مەن ھەيران قالدىم.

— راست گەپنى سىزگە دەي، — دېدى سېستىرا قىز قۇلىقىمغا، — مۇشۇ بىر قانچە كۈندىن بۇيان شەھەرلىك سەھىيە ئىدارىسى دوختۇرخانىمىزنىڭ ھەق ئېلىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە ئادەم ئەۋەتكەن ئىكەن، دوختۇرخانا باشلىقى بىمارلاردىن ئېلىنىدىغان ھەر خىل ھەقلەرنى چۈشۈرۈپ ئېلىش توغرىسىدا كۆرسەتمە بەردى.

— ھە، ئەسلىدە مۇنداق ئىكەندە! — كۈلەي دېسەممۇ كۈلەلمىدىم.

يې گوڭ نېمىشقا ئەجدىھانى ياخشى كۆرگەن

شى فېي

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، قەدىمكى زاماندا ئەجدىھانى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغان يې گوڭ ئىسىملىك بىر ئادەم بولغان ئىكەن، ئۇ ئۆينىڭ لىم، تۈۋرۈك، ئىشىك-دېرىزىلىرى، شۇنداقلا تاملىرىنىڭ ھەممە يېرىگە ئەجدىھانىڭ رەسىمىنى سىزدۇرۇپتۇ، ئۇ يەنە كىيىدىغان كىيىم-كېچەكلىرى، يېپىنىپ ياتىدىغان يوتقانلىرىنىڭ تاشلىرىغىمۇ ئەجدىھا سۈرىتىنى نەقىشلەتكۈزۈپتۇ، كېيىن بۇ ئەھۋالنى ئەرشتىكى ئەجدىھا ئۇققاندىن كېيىن، تولىمۇ تەسىرلىنىپ ئەرشتىن

چۈشۈپ، دېرىزىسىدىن يې گوڭنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ، ئەجدىھانىڭ قويرۇقى مېھمانخانىدا سۆرىلىپ تۇرۇپتۇ، راست ئەجدىھانىڭ ئۆيدە پەيدا بولغانلىقىنى كۆرگەن يې گوڭ قورققىنىدىن جان پېنى چىقىپ قاچماقچى بولۇپ، تام- تامغا ئۆزىنى ئۇرۇپتۇ.

— غوجام ئەنسىرىمىسىلە، غوجام ئۆزلىرىنى ئاسرىغايلا! — دەپتۇ يې گوڭنىڭ ئۆيىدىكى چاكار دەرھال يې گوڭنى يۆلەپ.

— ھەي چاكار، ئەجدىھا قېنى؟ — يې گوڭ ئالاقزادىلىك بىلەن سوراپتۇ.

— ئەجدىھا ئۇچۇپ كەتتى.

— ئۇچۇپ كەتكەن بولسا ياخشى بوپتۇ، ئۇچۇپ كەتكەن بولسا ياخشى بوپتۇ ... يې گوڭنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشۈپ، ئۇلۇغ - كىچىك تىنىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىپتۇ، — سەن بىلمەيسەن ئەمەلىيەتتە مەن ئەجدىھانى ئەڭ ئۆچ كۆرىمەن!

— غوجام، سىلە ئادەتتە نېمىشقا ھەممە ئادەمگە «مەن ئەجدىھانى ئەڭ ياخشى كۆرىمەن» دەيلا؟ — چاكار ھېچنەرسىنى چۈشەنمەي ئەجەبلىنىپ سوراپتۇ، - ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆينىڭ نەرىگىلا قارىسا ئەجدىھانىڭ رەسىم، ئويمىلىرى؟

— چۈنكى، جەمئىيەتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئەجدىھانى ياخشى كۆرىدۇ، — دەپتۇ يې گوڭ ئەستايىدىللىق بىلەن، — بولۇپمۇ ئاشۇ بەگ - غوجاملار، پادىشاھ، ئەمىرلىرى ئەجدىھاغا تولىمۇ چوقۇنىدۇ، ئىززەتلەيدۇ، شۇڭلاشقا مەنمۇ چوڭ ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ، ئۆز ئىرادەمگە خىلاپ ھالدا ياخشى كۆرگەن قىياپەتكە كىرىۋالىمەن، ساختىلىق قىلغان ئىكەنسەن، چېكىدىن ئاشۇرۇپ قىلىشىڭ لازىم. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ، سېنىڭ جەمئىيەتتە ئورنۇڭ بولمايدۇ، پۇت تىرەپ تۇرالمايسەن.

— ئەسلىدە ئىش مۇنداق ئىكەن — دە! قۇللىرى غوجامنىڭ تىل قىسىنچىلىقىنى چۈشەندى، — چاكار يۇقىرقىلارنى دېگەچ يې گوڭنى يۆلىگىنىچە يۈرۈپ كېتىپتۇ.

يامغۇر ئەجدىھاسىنىڭ باش قېتىنچىلىقى

ئۇزاقتىن بۇيان قۇرغاقچىلىق بولۇۋېرىپ، ئېتىز - ئېرىقلار قۇرۇپ يېرىلىپ كەتتى، دەل - دەرەخ، مايسىلار قۇرۇپ قاخشالغا ئايلاندى.

ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان پادىشاھ دەرھال يامغۇر ياغدۇرۇپ، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇشقا ئەمر چۈشۈردى. خاسىيەتلىك يامغۇر يېغىپ جاھان ھۆللەندى، بىراق يولدا كېتىۋاتقانلار قارغاشقا باشلىدى:

— ئۆلگۈر يامغۇر ئەجدىھاسى، ئۆلگۈر يامغۇر...

باغچىلاردا ساياھەت قىلىۋاتقانلارنىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كەلدى:

— ھۇ ئۆلگۈر ھاۋا ئادەمنى بىزار قىلىپ!...

يامغۇر ئەجدىھاسى يامغۇر تورىنى يىغىپ، پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ داتلىدى:

— ئالىيلىرى، كەمىنە ئۆزلىرىنىڭ بۇيرۇقىنى بىجا كەلتۈرۈشكە ئاجىزلىق قىلىۋاتىمەن، ئەمدى يامغۇرنى ياغدۇرۇۋېرىشكە بولمايدۇ.

— نېمە ئۈچۈن؟ — پادىشاھ چۈشىنەلمەي سورىدى.

— شىپا يامغۇرى ياغدۇرۇپ، نۇرغۇن تىل دەشنامىغا قالدىم، زادىلا ئەقلىگە سىغمايدۇ، — دېدى يامغۇر ئەجدىھاسى بىچارىلارچە.

— بۇ يامغۇرنى چوقۇم ياغدۇرۇش لازىم، — دېدى پادىشاھ، — تىل ئاھانەتكە قالساڭمۇ ياغدۇرىسەن. ھەر قانچە ياخشى ئىش قىلساڭمۇ، ھەممە ئادەمنىڭ رازى بولۇشى ناتايىن، يەنە بەزىلەر قارشى چىقىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن يامغۇر ئەجدىھاسى كىشىلەرنىڭ تىل ئاھانىتى ئىچىدە يامغۇر تورىنى يايدى.

«فېلىيەتونلار گېزىتى»نىڭ 2012 - يىلى 10 - يانۋار، 24 -، 25 - فېۋرال ۋە 2 -، 6 -، 9 - مارت سانلىرىدىن **راخمانجان رۇسۇل سۇلتانىي** تەرجىمىسى

تىلماچ: پەيزاۋات ناھىيەلىك يېزا ئىگىلىك رادىيو- تېلېۋىزىيە مەكتىپىنىڭ پېنسىيونېرى

تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ تەھرىرى: **ئامانگۈل ئېزىز** (تەكلىپلىك)

كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا: گۈلنار رۇستەم (تەكلىپلىك)؛ بۇ ساننىڭ تەكلىپلىك كورېكتورى: رەنا ئەمەت؛ مۇقاۋا ۋە قىستۇرما سۈرەتلەرنى لايىھەلىگۈچى: ماخمۇتجان تۇردىنىياز (تەكلىپلىك)، بەتچىك: ئىسھاقجان ئىبراھىم (تەكلىپلىك).

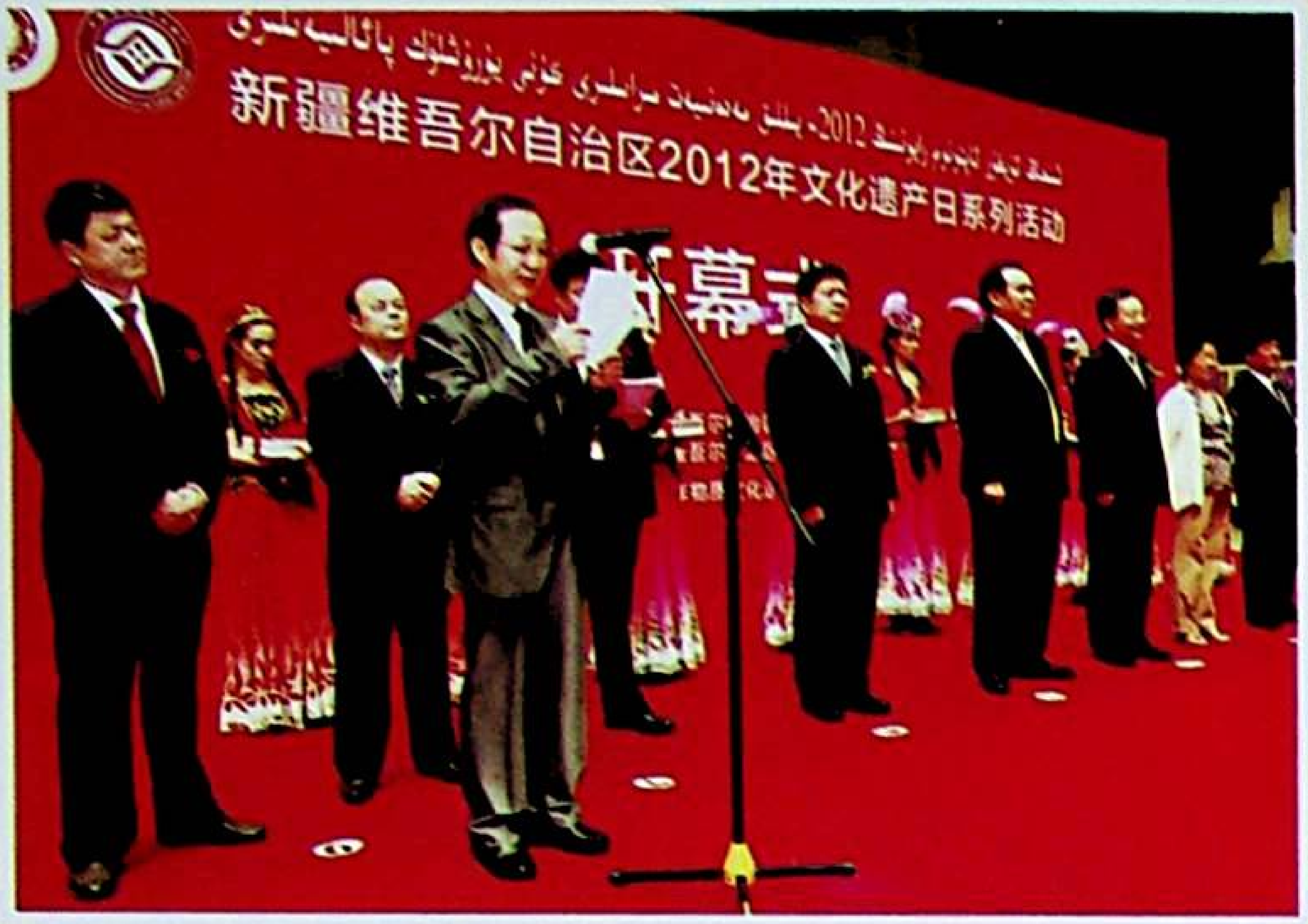

لياڭ لى فوتوسى

تۇخۇم ۋە ئەتە

ئادىل ئىسمائىل فوتوسى

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» 2012 - يىلى 4 - سان (ئومۇمىي 316 - سان)
(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)

《新疆文化》（维吾尔文）
综合性文学双月刊

باشقۇرغۇچى: ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى
چىقارغۇچى: ش ئۇ ئا ر سەنئەت تەتقىقات ئورنى
تۈزۈپ نەشر قىلغۇچى: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
خەلقئارالىق نومۇرى: ISSN1008－6498
مەملىكەتلىك نومۇرى: CN65－1073/I
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو كىتاب ئىمپورت - ئېكسپورت (گۇرۇھى)
باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالەت نومۇرى: 6498BM
مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالى دوستلۇق يولى شىمالى 1 - كوچا 43 - نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830011 تېلېفون نومۇرى: 2856942(0991)
باسقۇچى: «شىنجاڭ گېزىتى» باسما مەركىزى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

主管单位：新疆维吾尔自治区文化厅
主办单位：新疆维吾尔自治区艺术研究所
编辑出版：《新疆文化》杂志编辑部
国际标准刊号：ISSN1008－6498
国内统一刊号：CN65－1073/I
海外发行：中国图书进出口（集团）总公司出口部
代理者地址：中国北京朝阳区工体东路 16 号
P.O.BOX 88, 16 Gongti East Road, Bejing 100020, China
海外发行代号：6498BM
发行范围：国内外发行
地　址：乌鲁木齐市友好北路北一街43号
邮　编：830011 电话：（0991）2856942
印　刷：《新疆日报》印务中心
发　行：乌鲁木齐市邮局
订　阅：全国各地邮局

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 22 — 58 باھاسى: 6 يۈەن
邮发代号：58—22 定价：6元